

Somatski frazemi u hrvatskom, engleskom i njemačkom jeziku

Sarić, Ana

Doctoral thesis / Disertacija

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:172:627091>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-27**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

UNIVERSITY OF SPLIT

The logo for 'dabar', featuring a stylized black and red graphic above the word 'dabar' in a lowercase, sans-serif font.

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

POSLIJEDIPLOMSKI SVEUČILIŠNI STUDIJ
(DOKTORSKI STUDIJ) HUMANISTIČKE ZNANOSTI

DOKTORSKA DISERTACIJA

Somatski frazemi u hrvatskom, engleskom i njemačkom jeziku

Ana Sarić

Split, listopad, 2022.

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

POSLIJEDIPLOMSKI SVEUČILIŠNI STUDIJ
(DOKTORSKI STUDIJ) HUMANISTIČKE ZNANOSTI
MODUL: LINGVISTIKA

DOKTORSKA DISERTACIJA

SOMATSKI FRAZEMI U HRVATSKOM, ENGLISKOM I NJEMAČKOM JEZIKU

Mentorice:

dr. sc. Barbara Kovačević

izv. prof. dr. sc. Mirjana Matea Kovač

Doktorandica:

Ana Sarić

Split, listopad, 2022.

Mojoj obitelji

*Scitis, fratres mei dilecti. Sit autem omnis homo velox ad audiendum,
tardus autem ad loquendum et tardus ad iram.*

Jacobi 1, 19

SADRŽAJ

Popis kratica	vii
1. Uvod	1
1.1. Predmet i ciljevi istraživanja	1
1.2. Struktura rada	3
2. Teorijske postavke frazeologije	5
2.1. Frazeologija kao jezikoslovna disciplina: pregled razvoja i suvremeni pristupi	5
2.2. Frazeologija kao frazeološki fond jezika	10
2.3. Frazeološko nazivlje: pojmovni kaos ili primjer kulturno-ukotvljene terminologije?	12
2.4. Definicija i obilježja frazema	17
2.5. Klasifikacija frazema	27
2.6. Struktura frazema	34
2.7. Varijacija i modifikacija frazema	37
2.8. Semantika frazema	38
2.9. Stil frazema	48
2.10. Sinteza poredbenog istraživanja teorijskih osnova frazeologije	53
3. Somatska dimenzija čovjeka u kulturi i jeziku	55
3.1. Tijelo kao <i>sensorium comunae</i> i osnova spoznaje	55
3.2. Somatski koncepti i somatizmi	58
3.2.1. Semantika i simbolika <i>jezika</i>	59
3.2.2. Semantika i simbolika <i>uha</i>	61
3.3. Somatski frazemi	63
3.4. Somatska frazeologija u okviru kontrastivne analize	66

4. Metodologija	75
4.1. Metodologija istraživanja	75
4.2. O korpusu	79
5. Kontrastivna analiza i motivacija frazema sa somatskim sastavnicama <i>jezik i uho</i> u hrvatskom, engleskom i njemačkom jeziku	82
5.1. Frazemi koji sadrže sastavnicu <i>jezik/tongue/Zunge</i>	82
5.1.1. Jezik kao organ govora	82
5.1.1.1. Govorni proces, artikulacija	82
5.1.1.1.1. <i>Poteškoće i pogreške u govoru/izgovoru</i>	82
5.1.1.1.2. <i>Vješt govor/izgovor</i>	86
5.1.1.1.3. <i>Poticaj i želja za govorom, početak govora</i>	88
5.1.1.1.4. <i>Suzdržavanje od govora, prestanak govora, šutnja</i>	91
5.1.1.2. Ljudske osobine kao odraz interpersonalne komunikacije	97
5.1.1.2.1. <i>Otvorenost, izravnost, iskrenost</i>	97
5.1.1.2.2. <i>Rječitost</i>	100
5.1.1.2.3. <i>Brbljavost</i>	102
5.1.1.2.4. <i>Brzopletost</i>	104
5.1.1.2.5. <i>Sklonost ogovaranju, zloba, zajedljivost</i>	105
5.1.1.2.6. <i>Dvoličnost, prijevara</i>	110
5.1.1.2.7. <i>Sklonost kritiziranju</i>	111
5.1.1.2.8. <i>Uljuđenost u govoru, pristojnost</i>	113
5.1.1.2.9. <i>Neozbiljnost, šala, ironija</i>	113
5.1.2. Jezik kao organ osjeta	115
5.1.2.1. Mentalni procesi	115
5.1.2.1.1. <i>Razmišljanje</i>	115
5.1.2.2. Emocionalna stanja	116
5.1.2.2.1. <i>Zadovoljstvo, zanos</i>	116

5.1.2.3. Ljudske osobine	116
5.1.2.3.1. <i>Slatkorječivost, licemjerje</i>	116
5.1.2.3.2. <i>Biti gurman, imati profinjen ukus za hranu</i>	117
5.1.3. Jezik kao <i>solum nomen anatomicum</i>	118
5.1.3.1. Ljudska stanja	118
5.1.3.1.1. <i>Umor, iznemoglost</i>	118
5.1.3.1.2. <i>Samrt, umiranje</i>	119
5.1.3.1.3. <i>Iščekivanje</i>	120
5.2. Rezultati i rasprava	122
5.3. Frazemi koji sadrže sastavnicu <i>uho/ear/Ohr</i>	132
5.3.1. Uho kao organ sluha	132
5.3.1.1. Percepcija zvukova i glasova/govora: slušati, čuti	132
5.3.1.1.1. <i>Pazljivo slušati, oslušivati</i>	132
5.3.1.1.2. <i>Slušati krišom, prislušivati</i>	138
5.3.1.1.3. <i>Nepazljivo slušati, ne čuti, odbijati čuti</i>	141
5.3.1.1.4. <i>Ugodno za slušati/čuti</i>	147
5.3.1.1.5. <i>Neugodno, neprikladno za slušati/čuti</i>	149
5.3.1.1.6. <i>Dosadno, zamarajuće za slušati</i>	152
5.3.1.1.7. <i>Čuti/doznati, dati do znanja</i>	155
5.3.1.1.8. <i>Osobno čuti</i>	156
5.3.1.1.9. <i>Čuti, upamtiti</i>	157
5.3.1.1.10. <i>Čuti što nevjerojatno, iznenađujuće</i>	158
5.3.2. Uho kao sluh	160
5.3.2.1. Sluh, muzikalni sluh	160
5.3.2.1.1. <i>Imati dobar sluh, imati sluha</i>	160
5.3.2.1.2. <i>Nemati sluha</i>	161
5.3.2.2. Sluh kao kognitivna sposobnost, empatija	162

5.3.2.2.1. <i>Razumijevanje, osjećaj, naklonost</i>	161
5.3.2.2.2. <i>Nerazumijevanje, neuvažavanje</i>	165
5.3.3. Uho kao <i>solum nomen anatomicum</i>	168
5.3.3.1. Ljudske osobine	168
5.3.3.1.1. <i>Hrabrost</i>	168
5.3.3.1.2. <i>Radoznalost</i>	169
5.3.3.1.3. <i>Marljivost</i>	170
5.3.3.1.4. <i>Nezrelost</i>	171
5.3.3.1.5. <i>Prepredenost, lukavstvo</i>	172
5.3.3.1.6. <i>Spretnost, vještina</i>	173
5.3.3.1.7. <i>Skлонost ogovaranju</i>	174
5.3.3.2. Emocionalna stanja, raspoloženja	175
5.3.3.2.1. <i>Zaljubljenost</i>	175
5.3.3.2.2. <i>Sreća, zadovoljstvo</i>	176
5.3.3.2.3. <i>Potištenost, utučenost</i>	177
5.3.3.2.4. <i>Sram, neugoda</i>	179
5.3.3.2.5. <i>Ljutnja, bijes</i>	181
5.3.3.3. Međuljudski odnosi	182
5.3.3.3.1. <i>Razgovor u povjerenju</i>	182
5.3.3.3.2. <i>Prijevara, zavaravanje</i>	183
5.3.3.3.3. <i>Svađa, razdor</i>	185
5.3.3.3.4. <i>Kažnjavanje, ukor, kritika</i>	186
5.3.3.4. Ljudska stanja i životne okolnosti	189
5.3.3.4.1. <i>San, spavanje</i>	189
5.3.3.4.2. <i>Budnost, izostanak sna</i>	191
5.3.3.4.3. <i>Pijanstvo</i>	191
5.3.3.4.4. <i>Neprilike, neuspjeh</i>	192
5.3.3.5. Mentalni procesi, vještine i sposobnosti	194

5.3.3.5.1. <i>Poticaj na razmišljanje</i>	194
5.3.3.5.2. <i>Pamćenje</i>	195
5.3.3.5.3. <i>Pamet, lucidnost</i>	196
5.3.3.5.4. <i>Ludost, nerazumnost</i>	198
5.3.3.5.5. <i>Stjecanje životnog iskustva</i>	200
5.3.3.6. Čovjekova vanjština	201
5.3.3.6.1. <i>Frizura</i>	201
5.3.3.7. Količina, mjera	201
5.3.3.7.1. <i>Previše, na pretek</i>	201
5.3.3.7.2. <i>Visina, uzrast</i>	204
5.4. Rezultati i rasprava	205
6. Zaključak	225
Literatura	229
Sažetak	240
Abstract	242
Prilozi	244
Životopis	280

Popis kratica

AHDI	The American Heritage Dictionary of Idioms
BUJ	Veliki englesko-hrvatski rječnik
BUJ	Veliki hrvatsko-engleski rječnik
CCED	Collins Cobuild English Dictionary
CCID	Collins Cobuild Idioms Dictionary
CID	Cambridge Idioms Dictionary
DI	Deutsche Idiomatik. Wörterbuch der deutschen Redewendungen im Kontext
DUW	Deutsches Universal Wörterbuch A-Z
EGDI	English-German Dictionary of Idioms
EHFR	Englesko-hrvatski frazeološki rječnik
GEDI	German-English Dictionary of Idioms
HEFR	Hrvatsko-engleski frazeološki rječnik
HFR	Hrvatski frazeološki rječnik
HNJFR	Hrvatsko-njemački frazeološki rječnik
HNJR	Hrvatsko-njemački rječnik
NJHUR	Njemačko-hrvatski univerzalni rječnik
ODEI	Oxford Dictionary of English Idioms
ODI	Oxford Dictionary of Idioms
RHSF	Rječnik hrvatskih somatskih frazema
VRH	Veliki rječnik hrvatskoga standardnoga jezika
WDI	Wörterbuch der deutschen Idiomatik

WEB	Merriam Webster's Collegiate Dictionary
BFHJ	Baza frazema hrvatskoga jezika (http://www.frazemi.ihjj.hr)
DEW	Deutsch-Englisch Wörterbuch (https://www.dict.cc)
EDW	English-Deutsch Wörterbuch (https://www.dict.cc)
ELID	Easy Learning Idioms Dictionary (https://www.collinsdictionary.com/)
FDI	The Free Dictionary of Idioms (https://idioms.thefreedictionary.com)
G	Mrežni pretraživač Google (www.google.hr , www.google.de)
HJP	Hrvatski jezični portal (http://www.hjp.znanje.hr)
hrWac	Hrvatski mrežni korpus (http://www.nlp.ffzg.hr/resources/corpora/hrwac)
I	The Largest Idioms Dictionary (https://www.theidioms.com)
P	PONS Online-Wörterbuch (https://de.pons.com)
R	Hrvatska jezična riznica (http://www.riznica.ihjj.hr)
WEBa	Merriam Webster Dictionary (https://www.merriam-webster.com/dictionary)
WFR	Wörterbuch für Redensarten, Redewendungen, idiomatische Ausdrücke, Sprichwörter und Umgangssprache (http://www.redensarten-index.de)

1. Uvod

1.1. Predmet i ciljevi istraživanja

Fenomen jezika, kao isključive privilegije čovjeka, odraz je njegovih temeljnih i univerzalnih određenja kao bića komunikacije i relacije. S druge strane, još od Aristotela čovjek je *zoon politikon*, društveno biće određeno povijesno-kulturnim kontekstom zajednice kojoj pripada te upravo jezikom izražava ono jedinstveno; kako na društvenoj, tako i na individualnoj razini. U čovjeku se, dakle, od početka njegova postojanja prožimaju univerzalne i kulturno uvjetovane odrednice te stoga sam čovjek predstavlja temeljno polazište i izazov kako antropološkim, tako i filozofskim, kulturološkim i lingvističkim studijama. Antropocentričnom paradigmom suvremene lingvistike nastoji se prikazati jezični sustav kao odraz duhovne i kulturne dimenzije čovjeka, nastavljajući tako Humboldtovu, kasnije Sapir-Whorfovu te konačno suvremenu lingvokulturološku hipotezu o nerazdvoivosti čovjekova jezičnog sustava i konceptualizacije izvanjezične stvarnosti.

Jedan od najvažnijih i najstarijih slojeva jezika u kojem se taloži i zrcali jezična slika svijeta jest upravo frazeologija, pri čemu se antropomorfnih obrisa jezičnih znakova najizraženije očituju unutar somatskih frazema. Riječ je o izrazima koji kao sastavnicu imaju dio tijela te koji, kao dio temeljnog leksičkog fonda, odražavaju spregu tjelesnog i kognitivnog, jezika i kulture.

Tijelo, koje je često određeno kao svemir u malom, predstavlja fizičko i metafizičko, to jest prisutnost čovjekova bića u svijetu, ali i polazište poimanja prirodnog i natprirodnog. Prema kognitivnolingvističkom stajalištu tijelo je osnova spoznaje, odnosno spoznaja je oblikovana otjelovljenim iskustvom iz kojega se razvijaju mnogi metaforički koncepti. Proces spoznaje stvarnosti započinje opažanjem izvanjskoga organima percepcije i osjetilima koja, uz percepciju, sudjeluju i u interpretaciji stvarnosti. Pri tome zapadni *sensorium* daje primat osjetu vida i sluha dok su ostala osjetila, sve do osjetilnog obrata unutar antropologije osjetila, određena kao „niža”.

Kao predmet ovog istraživanja odabrani su frazemi koji sadrže somatske sastavnice *jezik* i *uho*, organe koji pripadaju „višim” i „nižim” osjetilima, a izdvojeni su iz polaznog niza perceptivnih organa iz nekoliko razloga. Prije svega, riječ je o organima čija temeljna funkcija odgovara funkciji jezika unutar pojedine jezične zajednice, a to su komunikacija i socijalizacija. Naime, jezik je primarno organ *govora* kojim aktivno sudjelujemo u proizvodnji glasova te verbalizaciji svojih misli. S druge strane, primarna funkcija uha jest *slušanje* koje predstavlja oblik pasivne komunikacije kojom primamo informacije iz okoline. Na temelju komplementarnosti i uvjetovanosti kojima su međusobno određeni u procesu komunikacije, ovi produktivno-perceptivni organi predstavljaju iznimno važan segment čovjekove društveno-kulturne dimenzije. Čujemo samo izgovoreno te su stoga aktivna i pasivna komunikacija, govor i sluh, nerazdvojivi u čovjekovoj interakciji s drugim. S druge strane, uvidom u složenost i opseg analize frazema koji sadrže navedene somatske sastavnice postalo je razvidno kako se opsegom ovog rada može temeljito obuhvatiti samo jedan dio perceptivnog sustava. Naime, kako se do sada nije provela sustavna kontrastivna analiza somatskih frazema u hrvatskom, engleskom i njemačkom jeziku, odabranim somatizmima pružila se široka osnova za opsežnu studiju na temelju koje se, uz pomoć rezultata i rasprave, moglo doći do konkretnih zaključaka, implikacija i doprinosa navedenom području istraživanja.

Primarni je cilj ovoga rada utvrditi sličnosti i razlike između somatskih sustava triju jezika te pri semantičkoj usporedbi i klasifikaciji otkriti razinu ekvivalencije somatskih frazema na konceptualnoj i motivacijskoj razini. Kontrastivnoj analizi prethodit će stoga istraživanje motivacije značenja frazeoloških izraza u trima jezicima, posebice uloge somatskih sastavnica u procesiranju frazeološkoga značenja, te raščlamba konceptualne strukture pojedinih somatskih sustava. Kontrastivnim istraživanjem nastojat će se utvrditi u kolikoj mjeri podjela izvanjezične stvarnosti somatskom frazeologijom biva primjerom semantičke univerzalnosti, a koliko se njome govori u prilog jezičnom relativizmu. Budući da se korpus frazema temelji na širokom opusu frazeografskih i leksikografskih priručnika, u radu će se također prikazati tipologija formalne ekvivalencije među somatskim frazemima te pružiti uvid u specifičnosti frazeografskog i leksikografskog pristupa obradi frazema.

1.2. Struktura rada

Rad sadrži šest glavnih dijelova: uvod, četiri poglavlja i zaključak.

U prvom poglavlju predstavljene su teorijske osnove frazeologije koje uključuju pregled njezina povijesnog razvoja, suvremene pristupe unutar hrvatske, anglosaske i njemačke frazeološke tradicije te prikaz kompleksnosti terminološke problematike, definicije i klasifikacije frazema. Budući da glavni cilj istraživanja podrazumijeva semantičku analizu korpusa, posebna pažnja posvećuje se procesu frazeologizacije te motivaciji značenja frazema. U teorijskom dijelu donosi se i opis strukturnih oblika frazema, kao i njegove stilske odrednice unutar frazeografskih i leksikografskih priručnika. Poglavlje završava sintezom poredbenog istraživanja teorijskih osnova frazeologije.

Drugo poglavlje rada posvećeno je somatskoj dimenziji čovjeka u jeziku i kulturi pri čemu se tijelo definira kao jedinstvo osjetila i osnova spoznaje. Prikazuje se univerzalna i kulturno uvjetovana kategorizacija somatskih koncepata i somatizama te izlažu temeljna obilježja somatskih frazema. U ovom poglavlju, somatska frazeologija stavljena je u kontekst kontrastivne analize pri čemu su prikazane najvažnije značajke kontrastivnog istraživanja, kao i relevantne tipologije frazeološke ekvivalencije. Uz prikaz dosadašnjih istraživanja somatskih frazema, donosi se semantika i simbolika te kulturološko-antropološko poimanje somatizama *jezik i uho*.

U trećem poglavlju iznosi se metodologija istraživanja, donose konkretna istraživačka pitanja na koje će se radom odgovoriti te opisuje opseg, sastav i način obrade korpusa.

Središnji dio rada zauzima semantičko-konceptualna analiza somatskih frazema u trima jezicima te njihova usporedba. Detaljno su se analizirani frazemi koji sadrže sastavnice *jezik i uho*, organe osjeta, percepcije i komunikacije koji zbog funkcionalnih i simboličkih obilježja, prema Kovačević (2012), ujedno predstavljaju i jedne od frazeološki najplodnijih somatizama. Pri klasifikaciji frazema nastojala se utvrditi ekvivalencija na motivacijskoj i konceptualnoj razini na temelju koje su se frazemi pridružili odgovarajućim semantičko-konceptualnim skupinama i podskupinama. Poredbena analiza također uključuje opis postojećih prijevodnih ekvivalenata somatskih frazema unutar dostupnih frazeografskih i leksikografskih izvora triju

jezika. Nakon kontrastivne analize frazema koji sadrže pojedinu somatsku sastavnicu, donose se rezultati i rasprava, to jest utvrđuju podudaranja, sličnosti i razlike među trima jezicima.

Konačno, u završnom dijelu rada iznosi se sinteza cjelokupnoga istraživanja, dobivenih rezultata te zaključak i implikacije rada u smislu praktične primjene i daljnjih istraživanja u okviru somatske frazeologije.

Na kraju rada donosi se trojezični rječnik somatskih frazema koji sadrže sastavnice *jezik* i *uho*, popis citirane i konzultirane literature te leksikografskih i frazeografskih priručnika i mrežnih baza podataka.

2. Teorijske postavke frazeologije

2.1. Frazeologija kao jezikoslovna disciplina: pregled razvoja i suvremeni pristupi

Frazeologija je jezikoslovna disciplina koja se bavi izučavanjem značenja, strukture, nastanka, upotrebe i razumijevanja **frazeoloških jedinica** (Cowie 2001; Omazić 2014, 2015) – izraza koji se ne stvaraju u govornom procesu, nego u diskursu reproduciraju kao unaprijed skovane cjeline. Budući da je riječ o izrazito složenoj jezičnoj pojavi koja još uvijek izmiče jednoznačnom određenju, nailazimo na različite pristupe njezinu proučavanju i analizi, ali i na širok spektar terminologije koja joj se pridružuje.

Frazeologija se iz okrilja leksikologije izdvaja sredinom prošlog stoljeća te tako postaje jedna od najmlađih lingvističkih disciplina¹. Premda je poznata povijesna putanja njezina razvoja², manje je poznato da zanimanje za čvrste sveze riječi na europskom tlu nalazimo već u prvoj polovici 19. st. Riječ je o prikupljanju i popisivanju poslovice i izreka koje, premda ne stavljaju naglasak na lingvističku analizu nego na kulturno-povijesni značaj, nalaze svoje mjesto u budućem određivanju opusa frazeološkog sustava.

Među ostalim, ističe se rad njemačkog pedagoga K. F. W. Wanderera koji 1836. izdaje djelo *Das Sprichwort betrachtet nach Form und Wesen, für Schule und Leben, als Einleitung zu einem großen volkstümlichen Sprichwörterschatz* u kojem se prvi put navodi razlika između poslovice i poslovičnih izreka te stvaraju temelji paremiologije (usp. Palm 1997: 108). U drugoj polovici 19. st. u germanistici se posvećuje posebna pažnja proučavanju izreka kao svezama riječi čije je povijesne ili književne izvore moguće utvrditi. 1864. nastaje zbirka *Geflügelte Worte. Der Zitatenschatz des Deutschen Volkes* Georga Büchmanna koji prvi definira sam pojam izreke te navodi Bibliju kao izvor brojnih primjera. Mnogi frazemi nastaju upravo iz izreka i poslovice te ih danas svrstavamo u područje šire frazeologije.

¹ Pojedini autori prikazuju frazeologiju kao samostalnu jezikoslovnu disciplinu (Samardžija 1995), dok je drugi vide kao relativno samostalnu jezikoslovnu disciplinu koja je zbog prirode predmeta i metoda istraživanja ostala u uskoj vezi s leksikologijom (Simeon 1964; Melvinger 1989; Hudeček-Mihaljević-Pilić 2001), v. Kovačević (2012: 3).

² Ovdje podrazumijevamo sovjetsko podrijetlo (unatoč francuskim korijenima) te put preko bivše Istočne Njemačke prema sjevernoj i zapadnoj Europi zahvaljujući ruskom i njemačkom posredovanju te konačno današnju Europu kao kolijevku suvremenih istraživanja. usp. Gréciano (2000: 223)

Iako kolijevkom europske frazeološke znanosti smatramo Rusiju, njeni začetci nastaju u Francuskoj gdje 1909. **Charles Bally** u djelu *Traité de Stilistique Française* prvi put postavlja pitanje određivanja frazema isključivo iz lingvističke perspektive te kao njegovo glavno obilježje ističe semantičku osobitost. Razlikuje čvrste sveze riječi koje su izgubile samostalnost svojih komponenti (*unités phraséologiques*) te smisao dobivaju samo u danoj kombinaciji i one sveze koje nisu idiomatične te se stvaraju u govornom procesu (*séries phraséologiques*). Iako su njegova stajališta dijelom lingvističkih promišljanja o frazeološkoj problematici koja se odvijaju i danas, tada nisu naišla na odjek u srednjoj i zapadnoj Europi te su upravo ruski lingvisti oni koji preuzimaju i razvijaju njegove postavke kao polazište za razvoj teorije frazeologije.

Kao jedan od najznačajnijih i najzaslužnijih za osamostaljivanje ove discipline unutar ruske lingvistike jest **Viktor V. Vinogradov** (1946) koji prvi izdvaja čvrste sveze riječi, naziva ih frazeološkim jedinicama te daje njihovu sustavnu klasifikaciju iz perspektive semantičke djeljivosti. Njegova trodijelna kategorizacija frazema koja se naslanja na Ballyjevu podjelu postaje temeljem svim budućim pokušajima određivanja ove osobite jezične jedinice. Vinogradov razlikuje tri tipa frazema: frazeološke sraslice, frazeološka jedinstva te frazeološke sveze dok temeljnim obilježjima smatra njihovu reproduktivnost, nemotiviranost, ekspresivnost te figurativno značenje.

Frazeološke sraslice obilježene su semantičkom nedjeljivošću u najvećem stupnju, spojenošću i monolitnošću. Po definiciji to su „pravi idiomi, jedinice čije je značenje posve neovisno o njihovu leksičkom sastavu, o značenju njihovih komponenti” (Simeon 1969: 375). **Frazeološka jedinstva** obilježena su slabijom spojenošću sastavnih elemenata jer se njihova struktura podudara s aktivnim modelima određenog jezika. Za razliku od frazeoloških sraslica, njihovo frazeološko značenje često predstavlja metaforičko ili metonimijsko proširenje leksičkog značenja komponenti koje su također desemantizirane te predstavljaju čvrste i ustaljene sveze riječi. Treću podvrstu frazema Vinogradov naziva **frazeološkim svezama** (sklopovima). To su frazemi u kojima jedna komponenta zadržava svoje osnovno leksičko značenje dok je druga komponenta prenesena značenja te ujedno motivira frazeološko značenje cjeline.

Nastavljajući teorijska istraživanja, Kunin (1964, 1970, 1986) se posebno osvrće na svojstvo reproduktivnosti frazema te utvrđuje kako je stabilnost frazeoloških jedinica preduvjet njihove

reproduktivnosti. Pri tome izdvaja nekoliko razina frazeološke stabilnosti: stabilnost uporabe, strukturno-semantička stabilnost, leksička stabilnost te morfološka i sintaktička stabilnost, što će kasnije postati temeljem teorijskih postavki frazeologije (Naciscione 2020: 37).

Važnost ovog teorijskog pristupa analizi i klasifikaciji frazema ogleda se u utjecaju na europske lingviste koji ga preuzimaju i dalje razvijaju unutar svojih intralingvističkih i interlingvalnih istraživanja.

U **germanistici** teorijski radovi iz područja frazeologije nastaju uz izradu rječnika i prikupljanje frazeološkog korpusa pri čemu se navodi klasifikacija frazema prema obilježjima frazema koji uključuju sintaktičke i semantičke kriterije (Agricola 1962; Klappenbach 1964; Černyševa 1970; Burger 1973, 1982; Fleischer 1982). Znanstvenim radovima nastalima 70-ih i 80-ih godina 20. stoljeća doprinosi se izdvajanju frazeologije kao samostalne jezikoslovne discipline u germanistici.

Vodeći ruski znanstvenici imaju istodobno utjecaj i na razvoj **britanske frazeološke teorije**, gdje se pored V. V. Vinogradova ističe i N. N. Amosova koja svojom definicijom *frazeološki vezanog značenja* određuje smjer istraživanja frazeološke problematike u anglistici. Interes za prikupljanjem i klasifikacijom jedinica sastavljenih od više riječi postoji već 30-tih godina prošlog stoljeća, kada leksikografi i metodičari poput H. E. Palmera i A. S. Hornbyja ukazuju na široko rasprostranjenu upotrebu kombinacija riječi u govoru i pismu, ali i na poteškoće koje one predstavljaju u procesu učenja stranog jezika. Poznato je da jezična kompetencija nalik onoj izvornog govornika najvećim dijelom ovisi o fondu unaprijed skovanih jedinica (engl. *prefabs*), što je u suprotnosti s atomističkim pogledom na jezik ukorijenjenim u generativnoj teoriji, koji jezično djelovanje objašnjava sustavom pravila opće primjenjivosti, leksikom koji se uglavnom sastoji od minimalnih jedinica te skupom osnovnih principa semantičke interpretacije (usp. Cowie 2001:1).

Dobrovol'skij i Piirainen (2005) smatraju da frazeologija u **anglo-američkoj tradiciji** nikada nije imala značajan položaj te su lingvisti tog područja dugo zatvarali oči pred otkrićima frazeoloških istraživanja i tradicijom C. Ballyja. To pripisuju nedostupnosti ranih publikacija iz istočne Europe, uglavnom Rusije, zbog željezne zavjese dok za kasnija izdanja iz zapadne Europe problem vide u jezičnoj barijeri budući da su najvažnija djela o frazeologiji bila napisana na ruskom, njemačkom ili francuskom jeziku. Zbog dominacije transformacijsko-generativne gramatike u kojoj se nije obraćala osobita pažnja na strukturu leksikona, frazeološki

fenomeni dugo su se smatrali marginalnim pojavama te iznimkama pravilima. Ipak, pod utjecajem analiza korpusne lingvistike postaje očita sveprisutnost unaprijed skovanih leksičkih jedinica koje više nije bilo moguće zanemariti. Njihov status, beznačajan u usporedbi s onim koji je uživala gramatika, s vremenom se s njom izjednačava u važnosti s obzirom na interpretaciju nastanka značenja u tekstu (Dobrovol'skij i Piirainen 2005: 32 prema Sinclair 1991: 112).

Suvremena anglo-američka istraživanja o metafori i srodnim fenomenima uglavnom se suprotstavljaju tradicionalnom poimanju idioma koje dominira psiholingvističkim pristupima u ranim 70-im godinama, a kojima se tvrdi da su idiomi kroz vrijeme izgubili svoju metaforičnost te postali tzv. „mrtve” metafore ili okamenjeni izrazi nemotiviranog značenja. Europska tradicija istraživanja, naprotiv, nikada nije zastupala takvo poimanje idioma pri čemu postoji opći konsenzus o njihovu lingvističkom statusu unutar leksika te činjenici da je većina idioma semantički motivirana (ibid.: 32-33).

Dostignuća ruske frazeologije u **hrvatsko jezikoslovlje** sedamdesetih godina prošlog stoljeća uspješno prenosi Antica Menac te, pišući radove o hrvatskoj frazeologiji, budi interes za tu granu jezikoslovlja. Pionirskim radom *O strukturi frazeologizma* (1970, 1971) autorica određuje predmet istraživanja i osnovna obilježja promatrane jezične jedinice te polaže temelje *zagrebačke frazeološke škole* koja pored rada na osamostaljivanju ove jezikoslovne discipline ujedno promiče hrvatsku frazeologiju u svijetu (Kovačević 2012: 4). Svoj četrdesetogodišnji rad na uspostavljanju i usustavljanju hrvatske frazeologije kao jezikoslovne discipline Menac konačno uokviruje u knjizi *Hrvatska frazeologija* (2007), ističući aktualnost i buduće perspektive ovog plodnog područja jezičnog istraživanja. Premda autorica svojim teorijskim i frazeografskim radom³ potvrđuje svoj pionirski status u okviru povijesnog razvoja hrvatske frazeologije, važno je istaknuti i značaj poznatog slavista i frazeologa Josipa Matešića. Pored bogatog znanstvenog rada, status začetnika hrvatske frazeografije stječe kao suautor i urednik prvoga jednojezičnog *Frazeološkoga rječnika hrvatskoga ili srpskoga jezika* (1982) te *Hrvatsko-njemačkoga frazeološkoga rječnika* (1988).

³ Ovdje ističemo seriju *Malih frazeoloških rječnika* (1985-1988) kao projekt pri Zavodu za lingvistiku Filozofskog fakulteta u Zagrebu.

Zanimanje za analizu frazeoloških sveza riječi popraćeno je sve većom spoznajom njihova prodora u jezik, kao i njihove ključne uloge u usvajanju kako materinskog, tako i drugog jezika, ali i u oblikovanju govornog i pisanog diskursa.

Suvremena frazeološka istraživanja koja uključuju hrvatsku, englesku i njemačku frazeologiju slijede četiri osnovna jezikoslovna pravca (Omazić 2014, 2015). Klasična frazeološka teorija naslanja se na rusku, uglavnom deskriptivnu tradiciju te se njome nastoji uspostaviti sustavan okvir deskriptivnih kategorija za opis frazeološke građe. Kulturološki pristupi temelje se na hipotezi jezične relativnosti te otkrivaju kulturno-antropološku označenost frazeologije, kao i razlike među frazeologijama pojedinih jezika i kultura. Među suvremenim kulturološkim pristupima ističe se lingvokulturološki aspekt u proučavanju frazema. Lingvokulturologija istražuje kulturnu semantiku jezičnih znakova koja se formira uzajamnim djelovanjem jezika i kulture, pri čemu su upravo frazemi određeni kao kulturno-jezični znakovi i mjesto čuvanja kulturne informacije. Primijenjenolingvistički, interdisciplinarni pristupi temelje se, između ostalog, na (kontrastivnim) analizama korpusa, a primjenjivi su u leksikografiji, leksikologiji, učenju i poučavanju jezika, forenzičkoj lingvistici i stilistici. Kao što se već spomenulo, u Hrvatskoj je značajan leksikografski pristup koji se ogleda u nastanku više jednojezičnih i višejezičnih frazeoloških rječnika (Matešić 1982; Mikić i Škara 1992; Menac, Fink Arsovski i Venturin 2003; Bendow 2006; Vrgoč i Fink Arsovski 2008, 2011). Kao doprinos uvidu u obrađenu i prikupljenu frazeološku građu te popis svih radova na frazeološke teme od 1970. ističe se i izrada *Bibliografije hrvatske frazeologije* koju uređuju Ž. Fink-Arsovski, B. Kovačević i A. Hrnjak (2010, 2017).

U novije vrijeme u zamahu je kognitivnolingvistički pristup proučavanju frazeološke građe kojim se na postavkama konceptualne metafore i metonimije te konceptualne integracije pokušava odgovoriti na pitanja motiviranosti značenja frazeoloških jedinica te ujedno objasniti pojava sličnih ili jednakih frazeoloških izraza u frazeologiji nesrodnih jezika.

Frazeološka građa kao „raznorodan i neukrotiv skup jedinica” (Omazić 2014: 36) predstavlja predmet interesa i istraživanja različitih teorija i disciplina – jezične univerzalnosti i relativnosti, kognitivne i kulturalne semantike, psiholingvistike, pragmatike, primijenjene lingvistike, etimologije i dr. Teorijski i metodološki okvir kojim se danas u frazeologiji koristi predstavlja stoga kolaž različitih pristupa te je fleksibilan razmjerno materijalu koji obuhvaća (ibid.). Europska frazeologija, u koju svrstavamo suvremena frazeološka istraživanja na

hrvatskom, engleskom i njemačkom jeziku, okrenuta je uglavnom višejezičnom, kontrastivnom pristupu uz pomoć kojeg se analizom zajedničkih obilježja frazeoloških jedinica nastoje izdvojiti obrasci univerzalnih kategorija. Američka tradicija, s druge strane, frazeologiju proučava u okviru drugih disciplina, najčešće kognitivne lingvistike ili psiholingvistike, no neupitno je ispreplitanje obaju pristupa u Novom svijetu i na Starom Kontinentu.

Konačno, uvidom u raznolikost i kompleksnost pristupa analizi frazeoloških jedinica⁴ nameće se potreba za razgraničenjem područja frazeologije u odnosu na druge discipline, prilagođavanjem pripadajućih teorijskih okvira njezinim potrebama te razvojem posebne metodologije koja će biti primjerena frazeološkoj građi. Ističući potrebu navedenog, značajan doprinos razvoju teorijskog okvira frazeologije daje M. Omazić koja u monografiji *Phraseology through the looking glass*, između ostalog, pokušava ispuniti praznine dosadašnjih frazeoloških istraživanja nudeći strategije i smjernice za njezin budući razvoj, a uzimajući u obzir teorijske i metodološke postavke korpusne i kognitivne lingvistike, diskursne analize te prevođenja i interpretacije frazeoloških jedinica u kontekstu kulturno-lingvističke ekvivalencije.

2.2. Frazeologija kao frazeološki fond jezika

Frazeologija je dvoznačan pojam te se pored znanstvene discipline, definira i kao frazeološki fond pojedinog jezika (Burger 2003: 11; Palm 1997: 104).

Frazeologija u značenju frazeološkog fonda ili „frazikona” jezika (Gläser 2001: 126) određena je kao ukupnost frazeoloških jedinica pojedinog jezika koje se mogu klasificirati prema kriterijima kao što su pripadnost pojedinom semantičkom polju (somatska, zoonimna

⁴ Omazić (2015: 162) slikovito opisuje složenost frazeologije uspoređujući je s igrom šaha, gdje različiti igrači moraju igrati prema svojim zasebnim pravilima, imajući pri tome različite mogućnosti, ali i ograničenja kojima je uvjetovano njihovo kretanje na šahovskoj ploči frazeologije: „The phraseological game seems to be as complex and as diverse as a game of chess, with different players that must play by their own distinct rules, having different powers and different limitations concerning how they can perform on the phraseological chess-board.”

frazeologija) te vremenskoj ili područnoj raslojenosti⁵ (arhaična, dijalektalna ili regionalna frazeologija). Budući da frazeološki fond svakog jezika sadrži frazeme koji su u tom jeziku nastali, ali i one koji su se preuzeli iz drugih jezika ili su dio međunarodnog frazeološkog fonda, razlikujemo nacionalnu, posuđenu i međunarodnu frazeologiju.

Nacionalni frazemi imaju značajnu ulogu pri usvajanju stranog jezika i kulture budući da sadrže nacionalne i folklorne motive, često nerazumljive i strane govornicima drugih jezika te kao takvi predstavljaju osobit izazov u procesu prevođenja i u leksikografskoj obradi. Njihovo značenje i njihova motiviranost nadilaze okvire osnovne lingvističke (semantičke) interpretacije te uključuju znanja iz područja povijesti, etnografije, geografije, ali i drugih znanosti, određujući kulturno-povijesni kontekst kao jedan od temeljnih preduvjeta njihova razumijevanja. Posuđena frazeologija obuhvaća frazeme koji se iz drugog jezika preuzimaju bez prijevoda ili se kalkiranjem prilagođavaju jeziku primatelju. Iako velik dio kalkirane frazeologije nema stranih elemenata te nije lako utvrditi jezik i uži izvor iz kojeg je potekla, u hrvatskom jeziku, među ostalim, nalazimo frazeološke anglizme, germanizme, talijanizme i dr. Ukupnost frazema opće kulturne baštine ili međunarodna frazeologija razvija se iz onih izraza čije je značenje poznato govornicima različitih kultura, a čiji su izvori prije svega antički svijet i latinski jezik, biblijski tekstovi, izreke poznatih povijesnih ličnosti te književni citati (*Sizofov posao, pro et contra, glas vapijućeg u pustinji, biti ili ne biti i dr.*).

Frazeologiju kao fond kulturno označenog leksika⁶ definira A. Menac (2007: 15): „Frazeologiju jednoga jezika tvore izrazi čvrsto vezane strukture, nastali na različite načine i pridošli iz različitih izvora, koji svi zajedno na specifičan način zrcale i ilustriraju tip mišljenja, odnos prema stvarnosti, povijesne reminiscencije, povezanost s okolnim svijetom i još mnogo toga što je za jednu jezičnu zajednicu karakteristično.”

⁵ Piirainen (2008: 243) upozorava kako frazeološka istraživanja znatno više pažnje posvećuju dijakronijskom aspektu razvoja frazema nego dijatopijskim varijacijama, obraćajući jako malo pažnje na geografska ograničenja upotrebe pojedinih frazema unutar jednog jezika, ali i postojanje onih koji obuhvaćaju šire prostore različitih govornih zajednica.

⁶ *Kulturno označena riječ* (pojam, leksička jedinica itd.) definira se kao svaka riječ nekog jezika za čije je potpuno razumijevanje značenja potrebno i poznavanje određenog minimalnog segmenta zadanog kulturnog konteksta, to jest određenih socio-kulturnih specifičnosti odgovarajuće govorne zajednice (Bratanić 1991: 19).

2.3. Frazeološko nazivlje: pojmovni kaos ili primjer kulturno-ukotvljene terminologije?

Phraseology is a fuzzy part of language.

A. P. Cowie

Relevantna literatura stavlja nas pred činjenicu da je područje frazeologije onaj *nejasno određen dio jezika* (Cowie 2001: 101) u kojem vlada *terminološka zbrka* (Palm 1997; Kovačević 2012; Pavić Pintarić 2015) ili pak *pojmovni kaos* (Burger 2003). S druge strane, novijim terminološkim teorijama proširuje se shvaćanje frazeologije te dinamičnost i nejednoznačnost nazivlja u frazeologiji stavlja u kontekst suvremene sociokognitivne teorije terminologije (Parizoska i Stanojević 2018).

Autori koji frazeološko nazivlje smatraju problematičnim daju različita objašnjenja ove pojave te tako Palm (1997: 104) teško preglednu raznolikost terminologije pripisuje činjenici da je frazeologija relativno mlada lingvistička grana dok Burger (2003: 33) ključni uzrok pojmovnog kaosa vidi u neusklađenosti klasifikacije i terminologije različitih frazeoloških tradicija i njima pripadajućih autora. Barčot (2017: 30-31) smatra da je dugogodišnji jaz između teorije i prakse ove discipline s jedne te terminološkog kaosa s druge strane posljedica zanemarivanja frazeološke terminologije od početaka njezina razvoja. Naime, do 90-ih godina tek je se sporadično uvrštavalo u rječnike lingvističke terminologije.

Problem nepostojanja univerzalnog frazeološkog nazivlja prema Hrnjak (2015: 9) velikim dijelom proizlazi iz nepostojanja jedinstvenih kriterija za određenje osnovne jedinice frazeologije. Slično stajalište dijeli i Novoselec (2019: 52-56) koji tvrdi da terminološki nedostaci ovise o samoj definiciji frazeologije koja je posljedično ovisna o definiranju termina *frazem* jer označava ukupnost takvih jedinica. Naglašava kako frazeologiji, misleći u prvom redu na hrvatski jezik, nedostaje jasnije definiranje termina koji bi funkcionirao kao krovni te obuhvaćao sve različitosti složenih leksičkih skupova, odnosno cjelokupno frazeološko blago.

Parizoska i Stanojević (2018) vide razlog zbog kojeg nema jedinstvenog i sveobuhvatnog naziva za osnovnu jedinicu frazeologije u različitosti pristupa predmetu proučavanja među

kojima se u novije vrijeme ističu korpusni i kognitivnolingvistički pristupi.⁷ Nadalje, ističu da u definicijama višečlanih leksičkih jedinica unutar pojedinih teorijskih okvira ponekad nailazimo na različita obilježja koja se određuju kao temeljna, što se odražava na vrste jedinica koje se obuhvaćaju određenim nazivom.⁸ Slično tvrde Granger i Paquot (2008: 35) kada, pokušavajući „razmrsiti frazeološku mrežu”, naglašavaju činjenicu kako razlike u tipologijama višečlanih leksičkih jedinica velikim dijelom odgovaraju razlikama u odabiru temeljnih obilježja kojima se one kategoriziraju.⁹ Kovačević (2012: 5) u svom istraživanju prepoznaje sva prijevorna pitanja te sažima problematiku na sljedeći način: „Nepostojanje univerzalnoga nazivlja pokazuje višeslojnost promatranoga problema, variranje u odnosu na tipologiju jezika i davanje naglaska jezikoslovaca na jedno od temeljnih svojstava frazema.”

Slijedom navedenog, u literaturi se pojavljuje gotovo nepregledno mnoštvo različitih nomenklaturnih određenja ove osobite jezične pojave pri čemu svako odražava obilježje koje pojedini lingvist ili frazeološka tradicija žele naglasiti. Pri tome se javlja i problem njihova prevođenja budući da različite tradicije upotrebljavaju iste nazive za različite referente, ali i različite nazive za isti referent.

U hrvatskoj literaturi nalazimo nazive kao što su *automatizirana fraza*, *automatizirani element*, *idiom*, *idiomatizam*, *idiomatski izraz*, *idiomatska fraza*, *idiomatski skup riječi*, *leksikalizirani skup riječi*, *nedjeljivi skup riječi*, *povezani skup riječi*, *neslobodni skup riječi*, *stabilni skup*, *postojana konstrukcija*, *frazeogram*, *frazeologizam*, *frazem*, *frazeološka konstrukcija*, *frazeološki obrat*, *frazeološka sveza riječi*, *frazeološka jedinica*, *stalni izraz* i *stalni leksički kompleks*.

⁷ Autori navode primjer računalne lingvistike u kojoj se najčešće susreće naziv *višerječni izrazi* (engl. *multiword expressions* i kratica *MWEs*) budući da se ova grana lingvistike ne usredotočuje na govornikovo razumijevanje navedenih jedinica, već se prije svega bavi njihovom ekstrakcijom, identifikacijom i označavanjem. U kognitivnoj se lingvistici, uz tradicionalne nazive (npr. *idiom* u engleskome i *frazem* u hrvatskome) prema potrebi upotrebljava i širi naziv *konstrukcija* (engl. *construction*). v. Parizoska i Stanojević (2018: 613).

Novoselec (2019: 56) pak tvrdi da je termin *frazem* prikladan samo ako se rabi u okvirima tradicionalne frazeologije u hrvatskoj lingvistici, ali posve neprikladan iz perspektive kognitivne frazeologije koja se temelji na osnovnim postavkama kognitivne semantike i kognitivne lingvistike. Iz takve jezične perspektive nudi termin *frazeološka jedinica*.

⁸ Kahl (2015: 51) daje prikaz terminologije koja se nadovezuje na obilježja frazema. Tako na temelju svojstva idiomatičnosti nastaju termini *Idiom*, *Idiomatismus*, *idiomatische Wendung/Phrase*; izrazi stabilnosti i čvrste strukture *feste Wortgruppe/Verbindung*, *festes Syntagma*, *fixiertes Wortgefüge* i dr. te višerječnosti *Wortverknüpfung*, *Wortfügung*, *Phrase*, *Phraseologismus*, *Phrasem* i sl.

⁹ U svom radu *Disentangling the phraseological web* (2008) autori predstavljaju široki spektar frazeološke tipologije koja će se detaljnije obraditi u poglavlju o taksonomiji frazeoloških jedinica.

Engleski jezik sadrži popis od gotovo sedamdeset pojmova koji se pojavljuju pri određenju frazeološke jedinice i njoj srodnih pojava. Najčešće susrećemo sljedeće: *idiom, phraseme, phraseological unit, phraseological combination, set combination, setphrase, set expression, fixed expression, phrasal lexeme, co-ordinate construction, complex lexeme, multi-word lexical phenomenon, ready-made expression, restricted collocation* i dr.

U okviru njemačke frazeologije također ne postoji jedinstvena terminologija te se, kako tvrdi Schemann „u šumi različitih oznaka teško snalaze i laici i stručnjaci” (Schemann 1993: XXVII u Guławska-Gawkowska 2013: 26). Izdvajamo sljedeće nazive: *fertig geprägte Ausdrücke, idiomatische Ausdrücke, phraseologische Ausdrücke, redensartliche Ausdrücke, stehende Ausdrücke, komplexe Einheiten, phraseologische Einheiten, Fertigbauteile, erstarrte Formeln, sprachliche Formeln, erstarrte Fügungen, feste Fügungen, phraseologische Fügungen, Gebrauchsweisen, Idiome, Phraseme, Phraseologismen, bildliche Redensarten, feste Redensarten, metaphorische Redensarten, sprichwörtliche Redensarten, stehende Redensarten, feste Redewendungen, metaphorische Redewendungen, sprichwörtliche Redewendungen, stehende Redewendungen, geprägte Scheidemünzen, Sprachformeln, vorgeformte Sprachwendungen, autonome Syntagmen, feste Syntagmen, formelhafte Verbindungen, phraseologische Verbindungen, feste Wendungen, fest gefügte Wendungen, formelhaften Wendungen, idiomatische Wendungen, metaphorische Wendungen, phraseologische Wendungen, stehende Wendungen, stereotype Wendungen, geformte Wortblöcke, feste Wortgruppen, erstarrte Wortverbindungen, feste Wortverbindungen, phraseologische Wortverbindungen, stehende Wortverbindungen te feste phraseologische Wortverknüpfungen. (ibid.).*

Unatoč postojanju impozantnog broja frazeološkog nazivlja kojim se imenuje osnovna jedinica frazeološkog sustava, ipak je moguće izdvojiti termine koji su najučestaliji u uporabi u pojedinim jezikoslovnim tradicijama. Većina autora smatra da su to izrazi koji potječu od grčko-latinskog izraza *phrasis* („retorički izraz”)¹⁰ i grčke riječi *idioma* („posebnost”, „svojestvenost”) pri čemu prvi izraz pripada okviru europskih tradicija (npr. hrv. *frazem*/ engl.

¹⁰ Prema Kovačević (2012: 6-7), naziv *fraza* (*phrase/Phrase*) prisutan je u američkom jezikoslovlju od sredine 20. st. u okviru transformacijsko-generativne teorije te označava svezu riječi u sintaksi. Danas se zbog svoje višeznačnosti i negativne konotacije ne prihvaća u našoj znanstvenoj uporabi. Njemački jezik u 17. st. preuzima izraz *fraza* (*Phrase*) iz francuskog, uz pejorativno sporedno značenje „prazne riječi”, „besadržajni izrazi” (Palm 1997: 104).

phraseme/ njem. *Phrasem*) dok se drugi odnosi na anglo-američku tradiciju (*idiom, idiomatic expression*).

Pojedini lingvisti propituju opravdanost uporabe navedenih termina kao krovnih te tako Dobrovol'skij i Piirainen (2005: 29-30) predlažu termin *phraseme* kao hiperonim za sve tipove konvencionalnih višerječnih jedinica iako on nije uvriježen u engleskoj terminologiji. Smatraju da termin *idiom* označava središnju skupinu frazema, no nije prikladan kao krovni termin budući da se njime uglavnom koristi u užem smislu za jedinice koje su izrazito nepravilne te pokazuju visok stupanj idiomatičnosti i stabilnosti. S druge strane, sam termin nije jednoznačan i proturječi uporabi termina *idiom* u njemačkom ili ruskom te bi njegova uporaba stoga bila neprimjerena.¹¹ Autori daju prednost izrazu *phraseme* i pred drugim ustaljenim izrazima kao što su *phraseologism* i *phraseological unit*¹² te svim izrazima koji sadrže leksem *fixed* (*fixed expressions, fixed units* i sl.) jer većina frazema nisu fiksni, već do određenog stupnja fleksibilni izrazi. Unatoč navedenom, naziv *idiom* prema većem broju autora (npr. Parizoska i Stanojević 2018; Broz 2015 i dr.) dominira u američkoj jezikoslovnoj tradiciji te svoju široku uporabu potvrđuje unutar različitih teorijskih okvira, od formalnih do kognitivnolingvističkih.¹³

U hrvatskoj frazeološkoj tradiciji prevladava upotreba termina *frazem* kojem duže vrijeme prethodi bliskoznačnica *frazeologizam*, preuzeta iz ruskog jezikoslovlja, prije svega u radovima Antice Menac (1970, 1971). U ruskoj se literaturi 50-ih naziv *frazeologizam* (ili *frazeologem*) upotrebljava kao opći naziv za jedinicu frazeološkog sustava, ali i samo kao naziv za ekspresivne frazeološke jedinice (Mršević-Radović 1987: 11 u Kovačević 2012: 7).

Pojedini lingvisti ne prihvataju termin *frazem* kao najprikladnije nomenklaturno određenje osnovne jedinice frazeološkog sustava. Iako je tvorbeno nastao po uzoru na druge jezikoslovne nazive osnovnih jedinica jezičnoga sustava (fonem, morfem), smatraju da je riječ o pojavi koja nije jasno definirana. Maček (1992-1993: 263-264) tako navodi kako „frazem ne stoji u

¹¹ Kovačević (2012: 7) se također slaže kako se terminom *idiom* označuje samo jedna vrsta frazeoloških jedinica i to onih koje imaju isključivo konotativno značenje, tj. neprozirnu motivaciju. Barčot (2017: 31) potvrđuje navedeno kada kaže da je ovdje riječ prvenstveno o frazeološkim sraslicama (čvrstim, ustaljenim, reproduktivnim i ekspresivnim svezama riječi s neprozirnom motivacijom) te dodaje kako je naziv *idiom* u jezikoslovlju već angažiran kao opći naziv za različite oblike jezika.

¹² Autori kao razlog navode činjenicu kako su to kalkovi ruskih termina koji neobično zvuče na engleskom.

¹³ U kognitivnoj se lingvistici u kategoriju pod nazivom *idiom* ubrajaju konvencionalizirane metafore, poredbeni frazemi, uzrečice, frazni glagoli i dr. te Parizoska i Stanojević (2018: 619) stoga smatraju da se vjerojatno upravo pod utjecajem kognitivno-lingvističkog pristupa figurativnome jeziku naziv *idiom* danas u frazeološkoj literaturi upotrebljava u širem smislu nego što je to slučaj u ranijim radovima.

paradigmatskom odnosu prema drugim frazemima kao što fonemi ili morfemi stoje jedan prema drugom, niti je jasno definirana sintaktička jedinica” te stoga predlaže uporabu termina *idiomatska fraza*.

Novoselec (2019: 52-59) smatra da je najpogodniji krovni termin koji valja rabiti u frazeologiji *frazeološka jedinica* budući da je definicija *frazema*, kao uvriježenog termina za osnovnu jedinicu frazeologije, vrlo precizna i ograničavajuća. Termin *frazeološka jedinica* u lingvistiku uvodi još Bally (1909) definirajući složene leksičke strukture francuskog jezika s obzirom na kriterij njihove značenjske (ne)prozirnosti dok prema Novoselec (ibid.) ona obuhvaća različite sveze leksema pojedinog jezika koju odlikuju reproduktivnost, relativna morfosintaktička stabilnost i uvriježenost, a katkada i značenjska preoblika. Autor definira pojam *idiomatičnosti* kao ključan pri razradi terminologije te ujedno i kao osnovni kriterij na kojem temelji podjelu *frazeoloških jedinica* u hrvatskom jeziku.¹⁴ Nadalje, navodi kako „nije posve jasno zašto termin *frazeološka jedinica* nije u jasnijem značenju preuzet u hrvatskoj frazeologiji” (ibid.: 55) budući da se ista naslanja na rusku tradiciju u kojoj je definirana kao temeljni predmet istraživanja u frazeologiji (*Osnovni tipovi frazeoloških jedinica u ruskom jeziku*, Vinogradov 1947). Smatra da i u angloameričkoj frazeologiji (npr. R. Gläser, R. E. Moon) preteže *phraseological unit* kao krovni termin te napominje da ga već 1960-ih rabi jedan od prvih frazeologa engleskog jezika, Uriel Weinreich.

U njemačkom frazeološkom nazivlju koje je najčešće u uporabi, *phraseologische Einheit*, *Phrasem* i *Phraseologismus*, također prepoznajemo utjecaj ruske terminologije. Većina autora izdvaja i rabi termin *Phraseologismus* kao krovni pojam za sve vrste frazeoloških jedinica (Palm 1997; Burger 2003; Wanzeck 2003 i dr.).

Konačno, kao zaključak, te ujedno i odgovor na prijeporno pitanje ovog poglavlja, citiraju se promišljanja Parizoske i Stanojevića (2018: 620-621) koji frazeološko nazivlje ne stavljaju u kontekst pojmovnog kaosa, već ga određuju kao primjer uređene, kulturno ukorijenjene terminologije:

Premda bi se iz tradicionalne terminološke perspektive moglo učiniti da je riječ o svojevrsnom neredu u frazeološkim terminima, [...] terminologija se lingvističkih disciplina, baš kao i drugih

¹⁴ Više o pojmu idiomatičnosti i podjeli frazeoloških jedinica bit će govora u idućim poglavljima.

znanstvenih disciplina, sagledana iz deskriptivne perspektive, gradi na načelu sociokognitivne i sociokulturne ukotvljenosti. U tradicionalnim pristupima terminologiji smatra se da termini opisuju jasno određene koncepte, da koncepti imaju točno određeno mjesto u ontološkoj hijerarhiji, da se termini konceptima pripisuju u odnosu jedan naprama jedan, da se ne mijenjaju u vremenu (Temmerman 2000: 223-228). Iz perspektive novijih terminoloških teorija, kako komunikativnih tako i kognitivnih, terminologija je sličnija načinu funkcioniranja svakodnevnog jezika (Faber i López Rodríguez 2012: 15-24). U sociokognitivnoj teoriji terminologije (npr. Temmerman 1998/1999, Temmerman 2000) to znači da termine valja shvatiti kao idealizirane kognitivne modele koji su ustrojeni prototipno i motivirani. Stoga je u sociokognitivnom pristupu varijacija u leksikalizaciji kategorija (odnosno nazivlju) očekivana zbog različitih shvaćanja kategorija koje se opisuju. Štoviše, u novije vrijeme govori se kulturno ukotvljenoj terminologiji (v. npr. Temmerman i Van Campenhoudt 2014), koja naglašava da „svaka zajednica dijeli stvarnost na različit način” (Faber i León-Araúz 2014: 141). Različiti pristupi terminologiji u različitim jezikoslovnim tradicijama, [...] a s time i različiti termini i koncepti koji su s njima vezani – upravo su primjer kulturno-ukotvljene terminologije.

2.4. Definicija i obilježja frazema

I claim, contrary to the traditional view, that it is impossible to postulate a closed inventory of necessary and sufficient criteria for identifying idioms.

Dmitrij Dobrovolskij

Definicija osnovne jedinice frazeologije¹⁵ u uskoj je vezi s problematikom frazeološkog nazivlja koja se razložila u prethodnom poglavlju te je ujedno i preslikava. Naime, budući da se u definicijama različitih teorijskih okvira katkad navode različita obilježja frazema kao

¹⁵ Ovdje možemo govoriti i o problematici definicije pojma *fraze* općenito, upravo kako to tvrdi i Sinclair (2008: 407): „Phrases have never had a proper status in linguistic theory, and, as a consequence, are anomalous in descriptions.” („Fraze nikada nisu imale pravi status u lingvističkoj teoriji te su stoga zakinite za odgovarajuć opis.”)

temeljna, njihovi autori navode i njima uvjetovana, različita nomenklaturna određenja osnovne frazeološke jedinice.

Riječ je o lingvistički kompleksnoj pojavi koju nije lako jednoznačno odrediti. To potvrđuje u svojim promišljanjima i jedan od začetnika hrvatske frazeologije Matešić (1982: vi) kada tvrdi: „Činjenica je da nema jedinstvenoga mišljenja o tome što je to frazem.” Slično mišljenje dijeli i Maček (1992-1993: 263-264) navodeći da „ne iznenađuje što frazeme nije lako (za sada nije moguće) definirati kao druge jedinice jezičnoga sustava, jer bi u tu definiciju morale ući sintaktičko-semantičko-pragmatičke odrednice, a ta vrsta definicije još izmiče nedvosmislenoj formulaciji”.

I Kahl (2015: 24) tvrdi kako je ova pojmovna i terminološka raznolikost, između ostalog, utemeljena na strukturalnoj i semantičkoj heterogenosti predmeta proučavanja te kako do sada nije pronađena jedinstvena i opće priznata definicija frazeologizama. S druge strane, Omazić (2015: 18) smatra kako većina postojećih definicija pokazuje ozbiljne manjkavosti te također naglašava složenost predmeta proučavanja:

Frazeološka je građa prilično raznorodan i neukrotiv skup jedinica. Frazeološke jedinice nisu uredno razgraničene, savršeno omeđene kategorije, pa je frazeološki inventar prevelik izazov svakom strogom i pedantnom modelu koji želi obuhvatiti sve od njihova nastanka, uporabe u diskursu, do razumijevanja. Frazeolozi ispituju mnoge postojeće teorije, usvajaju neke od njih, druge odbacuju, ovisno o tome kako se uspijevaju nositi sa različitostima i specifičnostima frazeološkog materijala. (Omazić 2014: 36-37).

Navodimo neke od prihvaćenih definicija frazema koje nalazimo u okvirima frazeološke teorije hrvatskog, engleskog i njemačkog jezika, započinjući s predstavnicima zagrebačke frazeološke škole.

Matešić (1988: v) daje sljedeću definiciju: „Frazemi (u užem smislu) su jedinice jezika značenjskoga karaktera koje se kao cjelina reproduciraju u govornom aktu, raspoložujući pri tome najmanje dvjema autosemantičkim riječima, od kojih barem jedna upućuje na semantičku pretvorbu, jedinice koje zbog sposobnosti uklapanja u kontekst poput svake druge riječi mogu vršiti sintaktičku funkciju u rečenici.”

Menac razlikuje slobodne od frazeoloških sveza riječi. Frazeološke sveze riječi ili frazeme definira kao osnovne jedinice frazeološkoga jezičnog sustava te navodi: „U frazeološkim svezama dolazi do promjene odnosno do gubitka značenja svih ili nekih sastavnica (bar jedne od njih) pa značenje cijele sveze ne proistječe iz značenja pojedinih sastavnica. Takve se sveze rabe kao gotove i cjelovite jedinice, tako da ne nastaju u govornom procesu, nego su govorniku unaprijed poznate, na neki način zadane: on ne bira sastavnice, nego gotovu svezu.” (Menac 2007: 9). Čvrstu strukturu frazema potvrđuje i činjenicom da se u njima „pojedini dio ne može zamijeniti drugom riječju, čak ni sinonimom ili riječju bliskom po sferi upotrebe” (Menac 1970: 1)¹⁶.

Maček (1992: 264) se pri definiranju frazema služi izrazom idiomatska fraza te ističe: „Idiomatska fraza, dakle, u prvom redu nije rečenica, i nije jedna riječ, nego je fraza u funkciji određenog dijela rečenice, a bitan kriterij koji odvađa idiomatske fraze od fraza koje to nisu (nego su kolokacije) jest, čini se, njihova metaforičnost.”

Fink Arsovski (2014: 5) definira frazem kao osnovnu jedinicu frazeologije koja se sastoji od najmanje dviju sastavnica (od dviju autosemantičkih ili od kombinacije autosemantičke i sinsemantičke) koje karakterizira ustaljenost uporabe, cjelovitost i relativno čvrsta struktura. Također, veliki dio frazema označen je visokim stupnjem ekspresivnosti, najčešće negativnim konotativnim značenjem te slikovitošću. Potonje obilježje frazema odražava se u dubinskoj strukturi frazema, u tzv. semantičkom talogu te je u uskoj vezi sa semantičkom preoblikom svih frazeoloških komponenata ili njihovim dijelom.¹⁷

Kovačević (2012: 10) tvrdi kako bi se definicijom frazema morala, zbog sustavnosti opisa ovoga jezičnog fenomena, obuhvatiti sva raznovrsnost frazeološkoga blaga jednoga jezika. Sukladno tomu, moralo bi je se izvesti iz prototipnih frazema, odnosno onih frazema u kojima je neupitno postojanje nekih osnovnih obilježja, pri čemu „konzistentnost definiranih kriterija varira od centra do ruba cjelokupnoga frazeološkog korpusa jednoga jezika” (ibid.). Kao

¹⁶ Tako, na primjer, umjesto *ostaviti na cjedilu* ne možemo reći *ostaviti na cjediljci* ili pak zamijeniti redosljed riječi u frazemu *slika i prilika* u *prilika i slika*.

¹⁷ Semantička preoblika ili desemantizacija može biti potpuna, djelomična ili nulta (Barčot 2017: 27 prema Fink Arsovski 2002: 7). Zbog ove stupnjevitosti naziv *desemantizacija* bi se, prema Barčot (ibid.), mogao zamijeniti i nazivom *značenjsko blijeđenje*. Ista autorica (ibid.: 6) *semantički talog* definira kao jasnu sliku ili predodžbu u čovjekovoj svijesti koja služi kao pozadina za razumijevanje sadržaja frazema. Budući da je izraz *semantički talog* prijevodni ekvivalent ruskog pojma, predlaže alternativni naziv *pozadinska slika*, koji je u duhu kognitivnolingvističkog pristupa. Novoselec (2019: 71) za isti pojam nudi naziv *mentalna slika*.

zajednička obilježja koja prevladavaju u frazeološkim opisima navodi reproduktivnost frazema kao modela te njegovu idiomatičnost.¹⁸

Barčot (2017: 27) također prihvaća određenje frazema prema kriterijima zagrebačke frazeološke škole te ističe svojstvo idiomatičnosti kao ono koje većina frazeologa priznaje kao jedno od temeljnih.

Nešto drugačiji pristup definiciji i opisu frazema nalazimo u frazeografskom radu Bendow¹⁹ (2006, 2009) koja, pored obilježja višerječnosti, temeljnu funkciju frazema stavlja u pragmalingvistički kontekst, pri tome naglašavajući njegovo svojstvo ekspresivnosti. Autorica, naime, pojašnjava svoje stajalište na sljedeći način:

Osim što, zahvaljujući svojoj rimičnosti i slikovitosti, frazemi čine poruku dojmljivijom i pamtljivijom, oni, jasnije nego njihovi nefrazemski parovi, izražavaju govornikov odnos prema izrečenom sadržaju. Drugim riječima, frazemi sadržaju daju ton. Iz izraza *čut će on mene* jasno se iščitava ljutiti ton i prijetnja, jasnije nego iz njegova nefrazemskog parnjaka *izgrdit će ga*. Pomirljiv, šaljiv odnos govornika prema starenju iščitava se iz izraza *nisam baš u cvijetu mladosti*. Sumnjičavošću govornika odiše izraz *živi bili pa vidjeli*. (...) *Šutim kao grob* čvrsto je obećanje, čvršće nego *neću odati tajnu* (Bendow 2009: 9).

Namjera dvojezičnih rječnika stoga je pomoći izvornim govornicima da daju ton sadržaju koji oblikuju na stranom jeziku.

Weinreich (1969), kao jedan od prvih frazeologa engleskog jezika, u svom radu upotrebljava termin *frazeološka jedinica* te je definira na sljedeći način: „A phraseological unit that involves at least two polysemous constituents, and in which there is a reciprocal contextual selection of subsenses, will be called an idiom. Thus some phraseological units are idioms; others are not”²⁰ (Weinreich 1969: 124 u Novoselec 2019: 58).

¹⁸ Prema mišljenju autorice, pojedini ruski frazeolozi, kao npr. Molotkov, dovode i te kriterije u pitanje.

¹⁹ Ivana Bendow autorica je dvaju dvojezičnih frazeoloških rječnika: *Englesko-hrvatski frazeološki rječnik* (2006) i *Hrvatsko-engleski frazeološki rječnik* (2009).

²⁰ „Frazeološka jedinica koja sadrži najmanje dvije višeznačne sastavnice te u kojoj postoji recipročan, kontekstom uvjetovani odabir prenesenih značenja, nazivamo idiomom. Stoga su neke frazeološke jedinice idiomi, a druge to nisu.” (A. S.)

Definiciju frazeološke jedinice u engleskom jeziku koju pojedini hrvatski lingvisti smatraju najprihvatljivijom jest ona koju donosi Gläser (2001: 125): „[...] lexicalized, reproducible bilexic or polylexic word group in common use, which has relative syntactic and semantic stability, may be idiomatized, may carry connotations, and may have an emphatic or intensifying function in a text.”²¹

Za Fernando (1996: 30-31) frazem predstavlja „an indivisible unit whose components cannot be varied or varied only within definable limits“²². Autorica nadalje ističe: ”Only those expressions which become conventionally fixed in a specific order and lexical form, or have only a restricted set of variants, acquire the status of idioms.”²³

Za Fleischera (1997: 30) frazeološki su izrazi određeni trima bitnim obilježjima: idiomatskim karakterom, sintaktičko-semantičkom stabilnošću, leksikalizacijom i reproduktivnošću.

Burger (2003: 14-15) se koristi terminom *frazeologizam* (njem. *Phraseologismus*) i to za izraze koji posjeduju dva obilježja: višerječnost te čvrstu strukturu. Prvim se podrazumijeva da se frazem sastoji od dvije ili više riječi dok se drugim ukazuje na to da frazeme poznajemo upravo u danoj kombinaciji riječi koja se u jezičnoj zajednici upotrebljava slično kao i same riječi. Ovom definicijom obuhvaćeni su frazemi u širem smislu, no kada ovim dvama kriterijima dodamo i obilježje idiomatičnosti, tada govorimo o frazemima u užem smislu ili o idiomima.

Palm (1997: 42) navodi tri kriterija koji odvajaju frazeologizme od slobodnih sveza riječi: idiomatičnost, čvrsta struktura ili stabilnost te reproduktivnost. Kao minimalnu strukturu frazeologizma pretpostavlja dva leksema, to jest, kombinaciju autosemantičke i sinsemantičke riječi. Palm smatra da nije potrebno ispuniti sva tri uvjeta da bismo govorili o frazeologizmima – idiomatičnost može izostati ili biti slabo izražena. Tada je riječ o frazeologiji u širem smislu.

Definirajući pojam frazeologizma, Wanzeck (2003: 9) kao najvažnije svojstvo izdvaja idiomatičnost budući da upravo ono ima najvažniju funkciju pri određivanju njegove pripadnosti području uže ili šire frazeologije: „Phraseologische Verbindungen werden allgemein als reproduzierbare lexikalische Sprachzeichen, die mindestens zwei Wörter und

²¹ „leksikalizirane, reproduktivne i konvencionalizirane leksičke jedinice koje se sastoje od dvije ili više riječi, koje su sintaktički i semantički relativno stabilne, koje mogu biti idiomatizirane i nositi konotacije te koje mogu imati funkciju isticanja ili naglašavanja u tekstu.” (A. S.)

²² „nedjeljiva jedinica čije sastavnice nisu podložne varijaciji ili variraju unutar definiranih granica” (A. S.)

²³ „samo oni izrazi čija je strukturalna i leksička stabilnost konvencionalizirana ili imaju samo ograničen broj varijanti, dobivaju status idioma” (A. S.)

höchstens einen Satz umfassen, definiert. Diese beiden Eigenschaften kennzeichnen 'Phraseologismen im weitern Sinne'. Kommt noch die Eigenschaft der Idiomatizität dazu, das heisst, kann die Gesamtbedeutung nicht aus der Bedeutung der einzelnen Elemente erschlossen werden, dann spricht man von 'Phraseologismen im engeren Sinne'.²⁴

Dobrovol'skij i Piirainen (2005: 31) daju jako općenitu definiciju frazema: „According to the most general manner of definition phrasemes are considered conventional polylexical units of the lexicon showing various kinds of formal and semantic irregularities.”²⁵ Središnju i najvažniju grupu frazema, koja je obilježena najvećim stupnjem nepravilnosti, nazivaju idiomima te je, kao i Burger i Fleischer, također određuju trima kriterijima: idiomatičnošću, stabilnošću i višerječnošću (ibid.: 40-41).

Kod Omazić (2014: 28) nalazimo slijedeći opis frazeološke jedinice:

Temeljne su osobine frazeoloških jedinica polileksičnost, konvencionaliziranost, suprakomponencijalno (figurativno) značenje, leksička i strukturalna stabilnost, holistička reprodukcija i sveprisutnost u jezičnoj praksi. Valja imati na umu da su ove karakteristike u svojoj naravi relativne, stupnjevane vrijednosti i da se različite frazeološke jedinice svrstavaju na različita mjesta pojedine skale ovisno o stupnju stabilnosti forme, značenja, učestalosti, konvencionaliziranosti ili figurativnosti. Npr. frazem *doliti ulje na vatru* polileksičan je jer se sastoji od četiri riječi, konvencionaliziran je jer ga je usvojila i kao frazem ga prepoznaje i koristi jezična zajednica u Hrvatskoj, značenje mu je suprakomponencijalno, dakle nije zbroj značenja svake pojedine sastavnice, već kao cjelina znači 'dodatno otežati ili pogoršati neku ionako lošu situaciju', relativno je leksički i strukturalno stabilan, no dopušta određene sintagmatske i paradigmatičke varijacije i modifikacije u diskursu (npr. *dolijevati/nadolijevati/dodati/baciti/sipati ulje na vatru, dolijevati ulje na vatru nestabilnosti/sirijskom sukobu...*) i sveprisutan je u jezičnoj praksi u najrazličitijim vrstama diskursa (političkom, medijskom, književnom, govornom).

²⁴ „Frazeološke sveze obično se definiraju kao reproduktivne leksičke jedinice koje se sastoje najmanje od dviju riječi te čiji je najveći opseg rečenica. Oba svojstva označavaju 'frazologizme u širem smislu'. Pridružimo li tome i svojstvo idiomatičnosti, što znači da se značenje cjeline ne može izvesti iz značenja pojedinih sastavnica, govorimo o 'frazologizmima u užem smislu'.” (A. S.)

²⁵ „Prema najširoj definiciji frazemi se smatraju konvencionaliziranim višerječnim jedinicama leksika koje su obilježene različitim vrstama strukturalnih i semantičkih nepravilnosti.“ (A. S.)

Autorica sličnu definiciju nudi i u okviru monografije *Phraseology through the looking glass*, a koju smatra dovoljno širokom da se njome obuhvate jedinice koje su konvencionalizirane i u velikoj mjeri učestale u jeziku, ali imaju nizak stupanj idiomatičnosti. Misli, dakle, da je frazalni status, a ne idiomatičnost, osnovno obilježje frazeoloških jedinica.: „Phraseological units are conventionalised multiword combinations that are holistically stored and automatically reproduced, and that may vary in frequency of occurrence, fixedness of form, and compositeness of meaning” (Omazić 2015: 20).

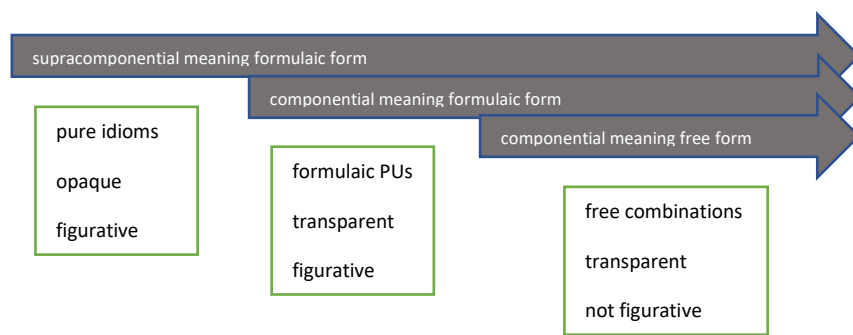
Slična razmišljanja o relativnoj naravi obilježja frazema dijele i Parizoska i Stanojević (2018: 621-622) kada zaključuju da „neka temeljna obilježja kao što su čvrsta struktura i mogućnost razumijevanja značenja cijelog izraza na temelju značenja sastavnica nisu apsolutna, već ih frazeološke jedinice posjeduju u većoj ili manjoj mjeri”. U skladu s time, kategorija frazeoloških jedinica ima središnji dio, kojim se obuhvaćaju prototipni predstavnici, i periferiju. Drugim riječima, frazeološke jedinice smještaju se na ljestvici – „od neprozirnih izraza čvrste strukture do onih neidiomatičnih koji imaju velik broj različitih leksičkih i sintaktičkih oblika” (ibid.: 622).

Novoselec (2019: 59) osnovnim obilježjem frazeoloških jedinica smatra upravo idiomatičnost te na njemu temelji osnovnu podjelu frazeoloških jedinica (*idiomatske frazeološke jedinice* i *neidiomatske frazeološke jedinice*). Kriterij idiomatičnosti, odnosno relativne neprozirnosti značenja, smatra relevantnim budući da je značenje osnovni pojam kognitivne semantike, a njegova analiza frazeoloških jedinica temelji se upravo na postavkama kognitivne lingvistike. Analizirajući frazeološke jedinice u hrvatskom i švedskom jeziku, autor donosi sljedeći zaključak:

Dakle, *frazeološkom jedinicom* u hrvatskom, a time i u švedskom, smatramo leksičku konstrukciju koja se sastoji od dva ili više leksema s gornjom granicom rečenice, koja se ne producira u jeziku *ad hoc* te koja je u mentalni leksikon spremljena kao leksem, a koja s obzirom na ustaljenost u jeziku, strukturu i značenje varira od više do manje ustaljenih, od slobodnijih do čvršćih struktura i od prozirnijih do manje prozirnih značenja. Drugim riječima, frazeološkim jedinicama smatrali bismo i tzv. *frazeme u užem* i u *širem smislu*. (ibid.: 59)

Uvidom u navedene pokušaje definicije i određenja osnovne jedinice frazeologije u jezikoslovnim tradicijama triju jezika potvrđujemo da ne postoji jedinstvena i općeprihvaćena

definicija frazema, no kod većine autora nalazimo nekoliko zajedničkih temeljnih svojstava koja leksička jedinica mora imati da bismo je mogli smatrati frazeološkom jedinicom. To su višerječnost, idiomatičnost (suprakomponencijalno, figurativno značenje), leksička i strukturalna stabilnost, reproduktivnost i konvencionaliziranost. Pri tome je još jednom važno naglasiti da ova obilježja nisu apsolutne, već relativne i stupnjevane vrijednosti. Pojedine frazeološke jedinice posjeduju sva, a pojedine tek neka određujuća svojstva, odnosno posjeduju ih u većoj ili manjoj mjeri. U tom smislu Omazić (2015: 23) daje shematski prikaz stupnjevitosti ljestvice njihove relativne prozirnosti značenja i varijabilnosti strukture.

Slika 1. Ljestvica prozirnosti značenja i varijabilnosti strukture frazeoloških jedinica

Izvor: Omazić, Marija (2015: 23). *Phraseology through the looking glass*.

Krajnja točka na lijevoj strani ljestvice (slika 1) jest fiksna i obuhvaća uglavnom idiome u užem smislu ili prave idiome (engl. *pure idioms*), odnosno idiome čije je značenje neprozirno i preneseno. Na desnom rubnom dijelu ljestvice nalazimo slobodne sveze riječi ili kolokacije otvorenog tipa, potpuno prozirnog značenja, što je ujedno obilježje uobičajene upotrebe jezika bez prenesenog značenja.

U nastavku poglavlja posvetit će se obilježju idiomatičnosti, koje je prema većini autora temeljno svojstvo frazema, budući da je značenjska preoblika osnova određenja frazema u užem smislu, to jest, osnova podjele pripadnosti pojedine frazeološke jedinice području uže ili šire frazeologije. Ostala određujuća obilježja definiraju se unutar navedenih definicija frazema dok se otvorena i prijeporna pitanja u vezi sa svojstvom višerječnosti obrađuju u poglavlju o opsegu i strukturi frazema.

Idiomatičnost je kompleksan termin²⁶ (Novoselec 2019: 59) te jedno od najsloženijih frazeoloških obilježja (Palm 1997: 111). Nazivi koje susrećemo za ovu jezičnu pojavu jesu i *slikovitost*, *metaforičnost*, *prenesenost značenja* te *nekompozicionalnost značenja*²⁷. Navodimo nekoliko definicija i objašnjenja pojma idiomatičnosti koje nalazimo unutar teorijskih okvira triju jezika.

„U frazeološkim svezama dolazi do *promjene* odnosno *gubitka značenja* svih ili nekih sastavnica (bar jedne od njih) pa značenje cijele sveze ne proistječe iz značenja pojedinih sastavnica” (Menac 2007: 9).

Novoselec (2019: 59-60) tvrdi da se termin idiomatičnosti u osnovi odnosi na dvije pojave u jeziku:

Prvom se označava suprakomponencionalna osobina, odnosno značenjsko obilježje određenih leksičkih skupova relativno čvrste strukture kojima se pripisuje svojstvo nekomponencionalnosti, odnosno obilježje da značenje takve strukture nije rezultat zbroja značenja sastavnica koje one imaju izvan te strukture.(...) Idiomatičnost se u novije vrijeme ne smatra binarnim obilježjem u smislu značenjske neprozirnosti/prozirnosti, dakle onako kako se to smatralo u okvirima transformacijsko-generativne gramatike (izraz ili jest ili nije značenjski proziran), nego se neprozirnost promatra skalarno, isto kao što se promatra i strukturna promjenjivost leksičkih skupova (Fernando, 1996: 32; Howarth, 1998: 28). Drugom pojavom označava se 'prirodnost' materinjeg jezika, a ako je riječ o usvajanju drugog ili trećeg jezika, odnosi se na takav odabir izraza kojim govornik nematerinjeg jezika pokazuje kompetenciju blisku izvornom govorniku, a pri čemu taj odabir nadilazi puko spajanje gramatičkog i leksičkog znanja (Pawley i Syder, 1983; Ekberg, 2004).

²⁶ Pojam *idiomatičnosti* nalazimo unutar širokog spektra različitih lingvističkih interpretacija i pristupa (npr. strukturalistički, pragmatički, kognitivni pristup). Prema Burgeru (2003: 31) *idiomatičnost* u širem shvaćanju obuhvaća kako strukturne anomalije tako i specifično semantičke posebnosti na temelju kojih se velik broj frazema izdvaja od slobodnih sveza riječi. S druge strane, u užoj intepretaciji, *idiomatičnost* podrazumijeva samo semantički aspekt. Budući da se i semantičke osobitosti mogu promatrati kao vrsta „anomalije”, idiomatičnost se u širem smislu uvijek tumači kao izraz nepravilnosti.

²⁷ Na temelju ovog obilježja frazemi (u užem smislu) krše *Fregeovo načelo kompozicionalnosti* na kojem se temelje mnoge suvremene semantičke teorije. Ovo načelo prema kojem je „značenje iskaza funkcija značenja njegovih sastavnih dijelova i načina na koji su sintaktički supostavljeni” (Tušek 2019: 6 prema Partee 1984: 153; Partee i dr. 1990: 318) povezuje se s njemačkim filozofom Gottlobom Fregeom (1848-1929).

Dobrovol'skij i Piirainen (2005: 40) idiomatičnost pojašnjavaju na sljedeći način: „Idiomaticity is understood as a semantic reinterpretation and/or opacity and as being closely related to the notion of figurativeness.”²⁸

Palm (1997: 9) definira idiomatičnost kao semantičku transformaciju koju prolaze sastavnice frazema te razlikuje različite vrste i stupnjeve njezine realizacije. Frazeme u kojima su sve sastavnice semantički preoblikovane naziva *potpuno idiomatiziranim frazemima* (njem. *vollidiomatische Phraseme*) dok one u kojima su pojedine sastavnice zadržale svoje slobodno, primarno značenje označava kao *djelomično idiomatizirane* (njem. *teildiomatische Phraseme*). Prema vrsti idiomatičnosti razlikuje frazeme *prozirne* i *neprozirne metaforizacije*. Prva označava frazeme čija se semantička preoblika može razumjeti na temelju metaforičkih procesa (*durchsichtige Metaphorisierung*) dok značenje drugih nije shvatljivo te zahtijeva konzultiranje frazeoloških rječnika i leksikona (*undurchsichtige Metaphorisierung*).

Kod Burgera (2003: 31-32) nalazimo pojam „semantička idiomatičnost” (njem. *semantischer Idiomatizität*) koji se odnosi na pojavu diskrepancije između frazeološkog i leksičkog značenja izraza pri čemu veći nesrazmjer odgovara većem stupnju idiomatičnosti te pokazuje da je riječ o stupnjevitom svojstvu frazema. Kao i Palm, razlikuje djelomično i potpuno idiomatizirane frazeme, no nadopunjuje podjelu i neidiomatiziranim frazemima, izrazima koji su nisu obilježeni (ili su tek minimalno obilježeni) semantičkim razlikama između frazeološkog i leksičkog značenja.

Nadalje, prema stupnju idiomatičnosti ili značenjske preobliske sastavnica frazema govori se o frazeologiji u užem i širem smislu²⁹. Frazeologiju u užem smislu čine frazemi u kojih je semantička preoblika potpuna ili djelomična dok se frazeologijom u širem smislu obuhvaćaju ustaljene konstrukcije kod kojih se semantička preoblika sastavnica nije provela u potpunosti ili se uopće nije provela. Potonjoj skupini pripadaju leksički sklopovi koji se svrstavaju u frazeme na temelju obilježja čvrste strukture, ustaljenosti i reproduktivnosti, kao što su stručni izrazi, pojmovi iz znanosti ili kolokacije. Za razliku od frazeologije u užem smislu, ovdje

²⁸ „Idiomatičnost se tumači kao semantička reinterpretacija i/ili neprozirnost koja je u uskoj vezi s pojmom figurativnosti.” (A. S.)

²⁹ Premda kod pojedinih autora (primjerice Palm 1997) u okviru šire frazeologije nalazimo na poslovice, krilatice i velerizme, Kovačević (2012: 12) ističe kako nakon izdvajanja paremiologije i krilatologije kao zasebnih jezikoslovnih disciplina navedene jezične pojave nisu više dio frazeološkoga korpusa.

„desemantizacije, ekspresivnosti i konotativnosti gotovo i da nema, a slikovitost je znatno rjeđa” (Fink Arsovski 2006: 5).

Iz navedenog je razvidno da se granica između ovih dvaju područja nije jasno definirala te da pitanje definicije i klasifikacije frazema uključuje i mogućnost postojanja prijelaznih oblika. Sve to, kako tvrdi Kovačević (2012: 11-12), „upućuje na veoma kompleksno područje, u kojemu granice, podjele i analize mogu funkcionirati veoma solidno na razini teorije i pretpostavaka, ali kad se krene od same jezične, u ovom slučaju frazeološke, građe granice se moraju prilagođavati ili čak mijenjati”. Za potrebe ovoga rada, a slijedom prihvaćanja određenja frazema koje predlaže Kovačević, u korpus uvrštavamo prototipne jedinice koje imaju sva navedena frazemska obilježja, ali i one manje prototipne koje zbog izostanka kojega obilježja ne ispadaju iz frazeološkoga korpusa.

2.5. Klasifikacija frazema

Typology is inherently abstract, and phraseological units do not neatly conform to abstract categories.

Marija Omazić

Kako je već naglašeno, ne postoji jedinstvena podjela frazeološkog fonda te pitanje klasifikacije frazema uključuje granice podložne promjenama kao i postojanje prijelaznih oblika. Rezultat je to heterogenosti frazeoloških jedinica kao jezičnog oblika koji se odlikuje brojnim semantičkim i strukturalnim nepravilnostima te stupnjevitom prirodom obilježja (Omazić 2015: 27). Slijedom navedenog možemo se složiti s tvrdnjom: „In the area as intricate as phraseology, drawing clear-cut lines between units is a major undertaking” (ibid.: 25).³⁰

Pojedini kognitivni lingvisti smatraju da je prihvaćanje nejasne kategorizacije jednak izazov kako znanstvenicima tako i čovjeku općenito te da ciljevi koje kao ljudi postavljamo traže i postavljanje umjetnih granica. Drugim riječima, kada stvari nisu jednoznačne ili kada nemaju

³⁰ „U području složenom poput frazeologije povlačenje preciznih granica između jedinica predstavlja velik pothvat.” (A. S.)

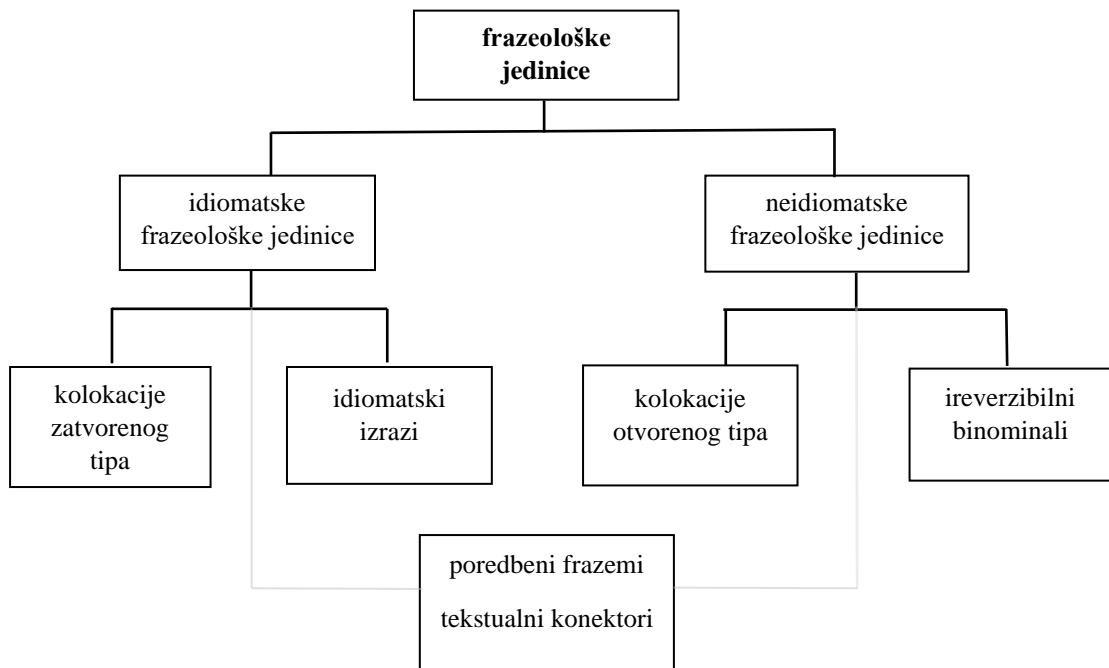
jasne granice, imamo ih potrebu kategorizirati kao da ta obilježja posjeduju: „Ljudske potrebe obično zahtijevaju da se fizičkim pojavama nametnu umjetne međe da bi se one pojavile odjelite poput nas samih: kao entiteti omeđeni nekom površinom” (Lakoff i Johnson 2015: 24).

Postoje stoga različiti pristupi i pokušaji klasifikacije frazema: prema strukturnim i semantičkim kriterijima, etimologiji, stilskoj pripadnosti, tematskoj ili funkcionalnoj osnovi i sl. Prema Granger i Paquot (2008: 35), razlike u tipologijama najvećim dijelom odgovaraju razlikama u odabiru temeljnih obilježja frazema.

Navodimo nekoliko značajnijih klasifikacija unutar hrvatske, engleske i njemačke frazeološke teorije.

Omazić (2014: 27-28) navodi kako „u frazeološki leksikon spadaju poslovice, izreke, citati, reklamni slogani, poredbeni frazemi, frazemi, binominali i interakcijske formule za strukturiranje govornog i pisanog diskursa (*ironija sudbine, nešto je trulo u državi Danskoj, neke se stvari ne mogu kupiti novcem, zdrav kao dren, križati se i lijevom i desnom, ni vrit ni mimo, brže-bolje, ugristi se za jezik, biti u banani, itd.*)”.

Novoselec (2019: 62-63) frazeme rečenične strukture poput citata i poslovice ne smatra dijelom frazeologije te prihvaća gornju granicu frazeologije o kojoj govori Kovačević (2006). Kao osnovni kriterij za klasifikaciju frazema uzima svojstvo idiomatičnosti, koje smatra najvažnijim obilježjem frazema. Osnovnom podjelom stoga se obuhvaćaju *idiomatske frazeološke jedinice* i *neidiomatske frazeološke jedinice*. U *neidiomatske frazeološke jedinice* uključuju se *kolokacije otvorenog tipa* (*crno vino*) i *ireverzibilni binominali* (*mir i tišina*) dok se u *idiomatske frazeološke jedinice* ubrajaju *kolokacije zatvorenog tipa* (*slijepa ulica*) i *idiomatski izrazi* (*izgubiti glavu*). *Poredbeni idiomatski izrazi* (*jak kao bik, izgledati kao smrt na dopustu*) te *tekstualni konektori* (*u neku ruku, točnije rečeno*) imaju dvojaka obilježja te se mogu smatrati *idiomatskim* ili *neidiomatskim frazeološkim jedinicama*.

Slika 2. Klasifikacija frazeoloških jedinica prema Novoselec (2019)

Navedena klasifikacija uključuje definiciju kolokacija koja se u hrvatskoj leksikologiji do sada nije ponudila, pri čemu kriterij podjele nije primarno leksička varijabilnost, već značenjska prozirnost. Naime, *kolokacije otvorenog tipa* jesu semantički prozirne kolokacije koje podrazumijevaju i leksičku varijantnost (*crno vino, ispeći jaja*). U njima se kao kolokat može pojaviti i neka druga riječ uz ograničenja koja se nameću drugim kolokatom (*crveno vino, razbiti jaja*). *Kolokacije zatvorenog tipa* (*slijepa ulica, crno tržište*) sadrže jedan kolokat koji je semantički neproziran i kao takav ne može se zamijeniti nijednom drugom riječju (**čorava ulica, *mrklo tržište*). Drugim riječima, ovaj tip kolokacija isključuje leksičku varijantnost.

Idiomatski izrazi mogu biti djelomično (*zaboli koga srce*) ili potpuno (*tresu se gaće komu*) značenjski neprozirni. Prema Novoselec (2019: 64) riječ je o leksikološkoj pojavi koja se u pojedinim obilježjima poklapa s tzv. *frazemom u užem smislu* u okvirima Zagrebačke frazeološke škole.³¹

³¹ Novoselec (2019: 64) pojašnjava: „Njime smatramo složenu leksičku konstrukciju koja se sastoji od najmanje dva leksema i kao takva se uvrštava u rečničnu strukturu. Značenje *idiomatskog izraza* je figurativno te se najmanje jedna leksička sastavnica unutar konstrukcije ne rabi u svom denotativnom značenju, ali takve sastavnice

Poredbeni idiomatski izrazi imaju dvodijelnu (*kao zmaj*) ili trodijelnu strukturu (*lijep kao slika*) te su izrazito ekspresivni i konotativni. Mogu biti idiomatski, pri čemu je treća sastavnica manje značenjski prozirna (*izgledati kao smrt na dopustu*), ili neidiomatski koji su značenjski prozirni (*velik kao gora*) (ibid.: 67).

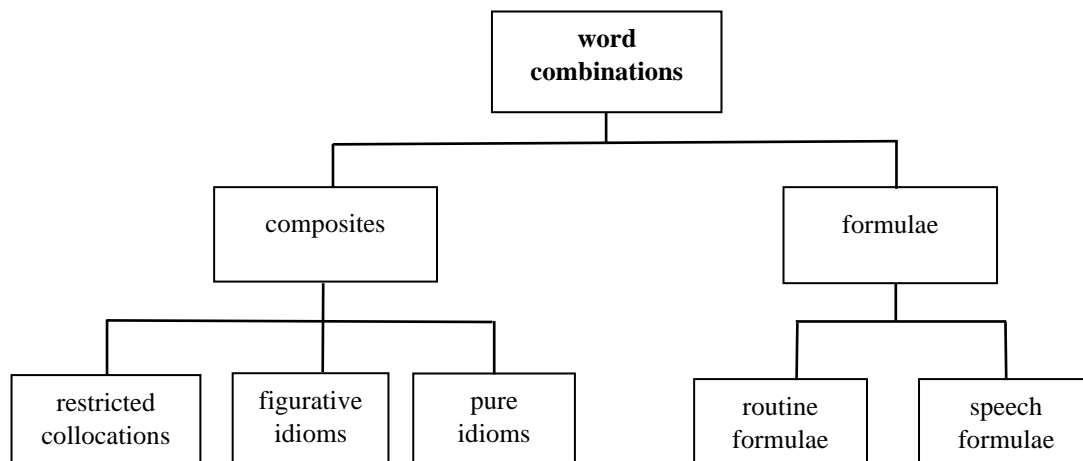
Tekstualni konektori, koji su jedan od važnih obilježja koherentnosti diskursa (Velčić 1987 u Novoselec 2019), mogu također biti idiomatski (*u neku ruku*) ili neidiomatski (*točnije rečeno*). Premda nisu konotativnog ni ekspresivnog značenja, višerječne tekstualne konektore smatra se *frazeološkim jedinicama* budući da su konvencionalizirani i imaju čvrstu strukturu, u govoru se ne produciraju *ad hoc* te ne prelaze granicu rečenice (ibid.: 67-68).

Jedna od najutjecajnijih tipologija unutar engleske leksikologije i leksikografije jest ona koju donosi Cowie (2001). Autor dijeli *kombinacije riječi* (engl. *word combinations*) na *složene izraze* (engl. *composites*) čija je sintaktička funkcija na razini ili ispod razine rečenice te *formule* (engl. *formulae*) koje na pragmatičnoj razini funkcioniraju kao samostalni izrazi. *Složene izraze* dalje dijeli na *kolokacije zatvorenog tipa* (engl. *restricted collocations*), *figurativne idiome* (engl. *figurative idioms*) i *prave idiome* (engl. *pure idioms*).

Kategorija *kolokacije zatvorenog tipa* obilježena je ograničenim kombinacijama kolokata te prenesenim značenjem jednoga od njih (*heavy rain, make a comment*). *Figurativni idiomi* imaju preneseno značenje, ali su često u upotrebi i u doslovnom značenju (*do a U-turn*), dok su *pravi idiomi* određeni nekompozicionalnošću značenja (*blow the gaff*).

Kategorijom *formula* obuhvaćaju se izrazi koji imaju rečenični oblik, a koji mogu biti *uobičajeni izrazi* (engl. *routine formulae*) ili *konverzacijski izrazi* (engl. *speech formulae*). Prvi imaju funkciju govornog čina (*good morning, see you soon*) dok drugi otkrivanju stavove govornika ili autora pisanog teksta (*you know what I mean, are you with me?*). Ova kategorija odgovara onoj koju Omazić naziva *interakcijskim formulama za strukturiranje govornog i pisanog diskursa*.

prizivaju znanja koja su dio konceptualnog sustava te su motivirana konceptualnim metaforama, metonimijama i kulturnim modelima, čime se dolazi do motiviranosti cjelokupnog značenja idiomatskih izraza. Nadalje, takve leksičke konstrukcije uvelike su konvencionalizirane.” Kao primjer takvog prototipnog idiomatskog izraza autor navodi izraz *izgubiti glavu* (ibid.).

Slika 3. Klasifikacija kombinacija riječi prema Cowie (2001)

Izvor: Granger i Paquot (2008: 36). *Disentangling the phraseological web*.

Fernando (1996) donosi taksonomiju koja se temelji na semantičkim kriterijima, to jest na stupnju idiomatičnosti frazeoloških jedinica i varijabilnosti njihovih sastavnica. Razlikuje *prave idiome* (engl. *pure idioms*), *idiome djelomično prenesenog značenja* (engl. *semi-literal idioms*) te *idiome doslovnog značenja* (engl. *literal idioms*). Svaki tip idioma ima dvije podvrste: onu koja ne dopušta varijaciju (engl. *invariant idioms*) te onu ograničene varijacije (engl. *restricted variance idioms*).

Na temelju semantičke funkcije, Fernando (1996: 72-73) dijeli idiome u tri glavne skupine: *idiomi ideja/koncepata* (engl. *ideational idioms*), *interpersonalni idiomi* (engl. *interpersonal idioms*) i *relacijski idiomi* (engl. *relational idioms*).

Kriterij prve skupine idioma jest njihov sadržaj i ocjena tog sadržaja te ona uključuje: radnje (*spill the beans*), stanja (*be in a pickle*), situacije (*turning point*), ljude i stvari (*a man about town, a fat cat*), attribute (*as green as grass*), ocjene (*it's a pity*) te emocije (*lose one's heart*).

Interpersonalni idiomi imaju interakcijsku funkciju kojom se često započinje, održava ili završava komunikacija te ujedno izražava uljuđenost u međuljudskim odnosima. Ovoj skupini pripadaju: pozdravi (*good evening*), upute (*let's face it*), slaganje (*that's true*), traženje mišljenja (*What do you think?*), odbijanje (*You're kidding*).

Relacijski idiomi ostvaruju koheziju teksta te koherenciju diskursa izražavajući suprotnost (*on the contrary*), usporedbu (*on the one hand...on the other*), uzrok (*no wonder*), pogodbu (*at the same time*) i dopunu (*in addition to*).

Burger (2003: 36-38), kao jedan od najznačajnijih predstavnika frazeologije njemačkog govornog područja, u svojoj *osnovnoj klasifikaciji* (njem. *Basisklassifikation*) raščlanjuje cjelokupan frazeološki korpus na temelju komunikacijske funkcije frazema. Na temelju navedenog kriterija razlikuje tri osnovne grupe frazema: *referencijalne*, *strukturne* i *komunikativne frazeme*. Pri tome se koristi terminom *frazeologizam*, koji je uobičajen u njemačkoj frazeološkoj teoriji.

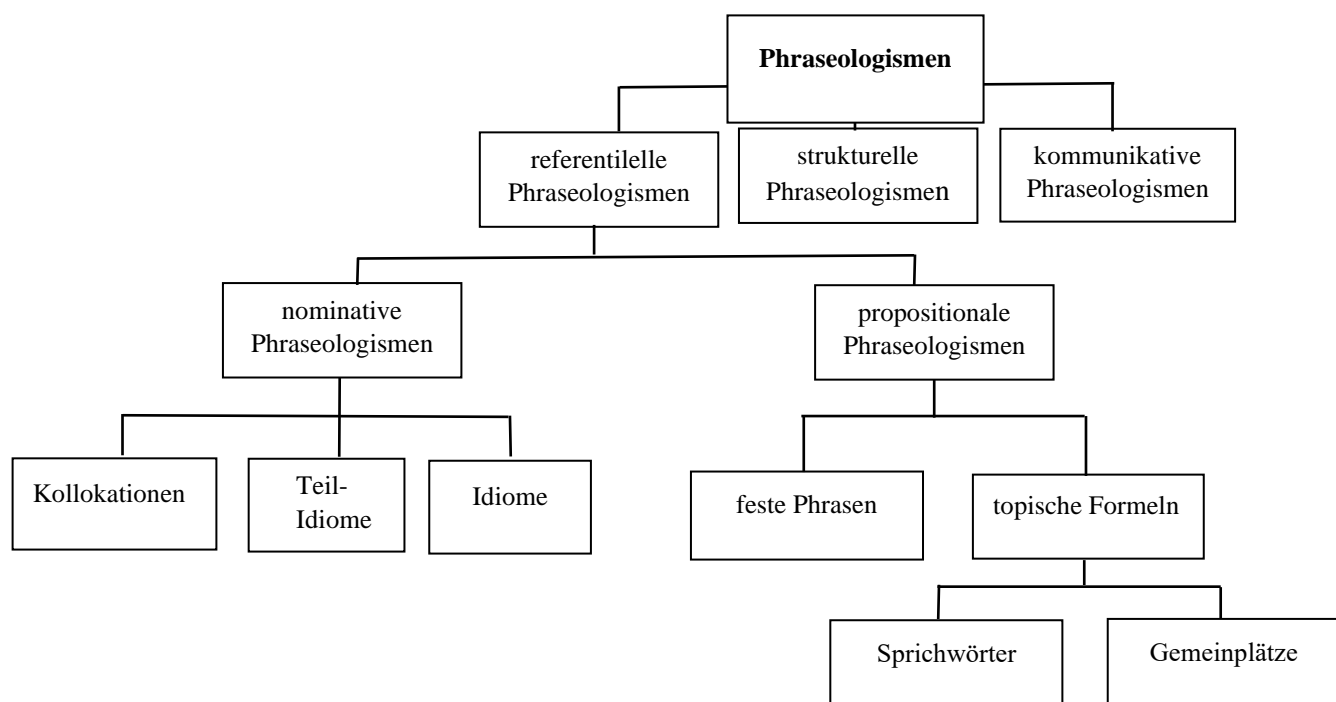
Referencijalni frazeologizmi (njem. *referentielle Phraseologismen*) odnose se na stvari, događaje i činjenice stvarnog ili imaginarnog svijeta. Na temelju semantičkog kriterija referencijalni frazeologizmi dijeli na *nominativne*, to jest na one koji označavaju stvari i događaje (*das schwarze Brett*) te na *propozicijske*, koji imaju funkciju njihove prosudbe/ocjene (*Morgenstund hat Gold im Mund*). Ovoj semantičkoj dihotomiji odgovara podjela i na sintaktičkoj razini: *nominativni frazeologizmi* predstavljaju sintaktičke jedinice (jednu ili više njih) ispod funkcije rečenice (njem. *satzgliedwertig*) dok su *propozicijski* u službi rečenice ili teksta (*satzwertig/textwertig*).

Nominativni frazeologizmi, prema Burgeru (ibid.), dalje se mogu dijeliti prema drugom semantičkom kriteriju, a to je stupanj idiomatičnosti. Pri tome nastaju tri osnovna tipa frazeologizama koja nisu odvojena strogim granicama, već podrazumijevaju i postojanje prijelaznih oblika koji su uvjetovani samom stupnjevitosti navedenog kriterija. To su *idiomi* (njem. *Idiome*) – idiomatizirane sveze riječi, *polu-idiomi* (njem. *Teil-Idiome*) – djelomično idiomatizirane sveze riječi te *kolokacije* (njem. *Kollokationen*) – izrazi koji nisu idiomatizirani, to jest koji imaju nizak stupanj idiomatičnosti.

Premda bi se i propozicijski frazeologizmi mogli dalje klasificirati prema stupnju idiomatičnosti, takav bi kriterij uzrokovao podjelu unutar kategorije poslovice budući da se one koje nisu idiomatizirane ne bi mogle u nju svrstati (kao na primjer poslovice *Durch Schaden wird man klug* / *Nakon štete čovjek je pametniji*, za razliku od poslovice *Der Apfel fällt nicht weit von Stamm* / *Jabuka ne pada daleko od stabla* koja je prenesenog značenja). Kriterij daljnje klasifikacije Burger stoga povezuje sa sintaktičkom funkcijom frazeologizama i lingvistikom teksta, razlikujući dvije velike grupe: *čvrste fraze* i *formule toposa*.

Čvrste fraze (njem. *feste Phrasen*) imaju funkciju rečenice i njihovo se razumijevanje izravno uvjetuje kontekstom (*jmdm. fällt ein Stein vom Herzen / pao je nekome kamen sa srca*) dok formule toposa (njem. *topische Formeln*) predstavljaju uopćene/generalizirajuće izraze koji su razumljivi i bez uklapanja u specifičan kontekst ili situaciju. U potonju grupu ubrajaju se poslovice (njem. *Sprichwörter*) i opća mjesta (njem. *Gemeinplätze*). Opća mjesta ne donose nove spoznaje, već činjenice razumljive same po sebi (*Was sein muss, muss sein/ Što bude, bit će*).

Strukturni frazeologizmi (njem. *strukturelle Phraseologismen*) imaju funkciju uspostave (gramatičkih) relacija (*in bezug auf, sowohl – als auch*) dok komunikativni frazemi (njem. *kommunikative Phraseologismen*) imaju zadaću pri uspostavi, oblikovanju, realizaciji i završetku procesa komunikacije (*Guten Morgen, ich meine*). Ova vrsta frazema tvori najmanju podgrupu te često nosi i naziv rutinska formula (njem. *Routineformel*).³²

Slika 4. Klasifikacija frazeologizama prema Burgeru (2003)

³² U svojim prethodnim radovima Burger se za isti tip frazema koristi terminom *pragmatski frazeologizmi* (njem. *pragmatische Phraseologismen*).

2.6. Struktura frazema

Strukturni aspekt proučavanja frazema odnosi se na opis njihova opsega i leksičkoga sastava. Iako granice opsega frazema nisu u cijelosti jednoznačno određene³³, većina autora navodi tri osnovna strukturna oblika: frazemi *fonetske riječi*, *frazemske sveze riječi* i *frazemske rečenice*. Novoustanovljena skupina frazema prema frazemskome opsegu jesu *frazemske polusloženice* dok status *složenica* predstavlja otvoreno pitanje u vezi sa svojstvom višerječnosti kao jedno od temeljnih određenja frazeološke jedinice.

Frazemi **fonetske riječi** (minimalni frazemi) opsegom su najniže frazeološke jedinice te predstavljaju svezu autosemantičke riječi s jednom sinsemantičkom riječi ili više njih. Ovaj strukturni tip frazema tvori jednu naglasnu cjelinu, a najčešće se sastoji od imenice i prijedloga (*iz navike*), imenice i čestice (*ni mrve*) ili od čestice, prijedloga i imenice (*ni u snu*). U engleskoj frazeološkoj teoriji ovom obliku frazalnih leksema po opsegu odgovara pojam *frazološka kolokacija* (*in action, on show*) koje R. Moon (2001: 84) određuje kao nepravilne kolokacije (*anomalous collocations*). Njemački frazeolozi (Fleischer 1987; Palm 1997) minimalnom strukturom frazema također smatraju strukturu *Autosemantikon plus Synsemantikon* (*auf Anhieb*).

Frazemi koji se prema opsegu pojavljuju u obliku **sveze (skupa) riječi** sastoje se od najmanje dviju autosemantičkih riječi uz dvije naglasne cjeline. Ovaj frazeološki strukturni tip najčešće je zastupljen kao zavisna sveza riječi koja sadrži odnose kongruencije, rekcije i pridruživanja. Prema sintaktički glavnoj riječi najbrojnije su imeničke (*tvrda srca*), glagolske (*nositi srce na dlanu*) i pridjevske sveze (*crven kao rak*). Nezavisne sveze riječi, čije sastavnice nisu u gramatički zavisnim odnosima, zastupljene su u manjem broju frazema i povezane sastavnim ili rastavnim veznicima (*strah i trepet, ni bijele ni crne*).

U ovaj strukturni tip uvrštavaju se i poredbeni frazemi, iako se često izdvajaju i analiziraju kao zaseban strukturni oblik. Za razliku od usporedbi kao stilskih figura, poredbeni frazemi ustalili su se u govoru i prešli u frazeološki fond (Fink Arsovski 2006: 6). Poredbeni frazemi trodijelne

³³ Pojedini autori pomiču donju granicu u definiranju opsega frazema priznajući frazeološki status i jednorječnim frazemima (npr. Duhmeu 1995; Wanzcek 2003; Dobrovol'skij i Piirainen 2005; Čermák 2007; Piirainen 2012; Barčot 2017), dok drugi propituju definiciju gornje granice opsega frazema smatrajući da ona nije određena (Menac 2007: 15).

strukture (A + B + C) sastoje se od sastavnice koja se uspoređuje (*comparandum*), poredbenog veznika i sastavnice (ili sastavnica) s kojom se uspoređuje (*tertium comparationis*). Dvodijelna struktura poredbenih frazema (B + C) uključuje samo posljednje dvije sastavnice.

Frazemi koji po obliku odgovaraju rečenici jesu one frazeološke jedinice kojima je **rečenica** osnovni strukturni oblik budući da i sveze riječi s glagolskom rekcijom (*zaljubiti se do ušiju, čuvati kao malo vode na dlanu*) mogu također postati rečenicom (*on je zaljubljen do ušiju, čuva je kao malo vode na dlanu*). Primjeri takvih frazema jesu *srce je stalo komu <od straha> sreća se nasmiješila komu*. Frazemske rečenice predstavljaju gornju granicu opsega frazema te je iz navedenog razvidno kako je najveće proširenje frazema uvjetovano sintaktičkim, a ne leksičkim okvirima.³⁴

U frazeološkoj teoriji koja se odnosi na pitanje strukture frazema posebno mjesto, ali ujedno i predmet rasprave, predstavlja **status složenica** kao vrsta frazema. Promišljanja o nejasnom statusu ove kategorije unutar frazeologije odnose se prije svega na njemački jezik, a potom i na engleski budući da u hrvatskom frazeološkom fondu nalazimo gotovo zanemariv broj primjera.³⁵ Kako se frazem po definiciji sastoji od barem dviju riječi, postavlja se pitanje u kojoj bi mjeri on trebao obuhvaćati i složenice. Pojedini lingvisti metaforičke složenice označavaju kao frazeme u obliku autosemantičke riječi dok drugi zagovaraju njihovo razlikovanje i razdvajanje. Pored naziva *frazeološka složenica*, ovaj strukturni oblik definira se i kao *idiomska složenica* budući da aspekt idiomatičnosti ima ključnu ulogu u njezinu određenju. Wanzcek (2003: 9) navodi dva uvjeta koje složenica mora ispunjavati da bi je se odredilo kao frazem: postojanje frazeološkog skupa riječi istog značenja (njem. *Schwarzmarkt / schwarzer Markt*) te stupanj potpune značenjske preoblake (engl. *bluestocking/intelektualka*).

Dobrovol'skij i Piirainen (2005: 33-36) također tvrde kako postoji značajna sličnost između idioma i složenica budući da i jedna i druga skupina sadrži više od jedne autosemantičke leksičke sastavnice. Složenice koje imaju jasnu pozadinsku sliku nazivaju *figurativnim složenicama* (*blackguard – a man of bad character, without honour*) no navode i (nad)pojam *složeni izraz* (*composite expression*) kojim se obuhvaćaju i idiomi i složenice te se može

³⁴ Burger (2003: 15) navodi kako i kraći tekstovi koji sadrže više od jedne rečenice (izreke, pjesme, molitve i sl.) mogu imati status koji bi se mogao usporediti sa statusom frazema, kada bi oni bili dio jezičnog fonda većih skupina ljudi i pripadali čitavim generacijama, a ne samo dio memorije pojedinaca.

³⁵ Jedan od primjera jest složenica *žutokljunac* u značenju *koji je još mlad, neiskusna, zelen*.

upotrebljavati u različitim tipovima istraživanja budući da oba pojma imaju slična semantička obilježja.

Analizirajući njemačke frazeme, Barčot (2017) u korpus istraživanja ravnopravno uključuje složenice zaključujući da se taj dio leksičkog fonda odlikuje svim frazemskim obilježjima, osim kriterija leksičke binarnosti, koji se pritom relativizira i postaje sekundaran. Svoj pristup obrazlaže činjenicom da je tvorbeni model slaganja izrazito produktivan u njemačkom jeziku te da je velik dio leksičkog fonda (ponajprije imenice) nastao upravo na taj način. Dodatnim argumentom za prihvaćanjem statusa složenica kao vrste frazema ističe tvrdnju kako „njemački jezik zbog malobrojnosti pridjevskih sufiksa oskudijeva u tzv. relacijskim pridjevima pa se tako nemogućnost sintaktičnog atribuiranja rješava tvorbom pridjevskih složenica” (ibid.: 34). Sve navedeno potkrepljuje stajalištima autora koji potvrđuju frazeološki status složenica (Duhmeu 1995; Čermak 2007; Piirainen 2012).

Frazeološko-pravopisna problematika koja utječe na bilježenje i definiranje frazema posebno se očituje u slučaju **polusloženica**, ali i sraslica, jedinica koje se nalaze na granici frazeološkoga i leksičkoga fonda. Kovačević i Ramadanović (2013) donose *frazemske polusloženice* kao novoustanovljenu skupinu frazema prema frazemskome opsegu te ih definiraju kao jednorječnice koje sadrže barem dva naglasaka. Upravo na temelju svojstva dvonaglasnosti, ali i pretežne desemantiziranosti, postaju dio frazeološkoga fonda, to jest, frazemi. Autorice (ibid.: 275-276) izvode temeljnu strukturnu analizu korpusa frazemskih polusloženica (ekscerpiranog iz frazeoloških i općih rječnika i pravopisa) te je dijele na sedam skupina:

1. Frazemske polusloženice u kojima je barem jedna sastavnica neleksemska, stranoga podrijetla ili fonološki neprilagođena (*non-stop, li-la*)
2. a. Frazemske polusloženice u kojima su obje sastavnice prilozi (*brže-bolje, danas-sutra*)
b. Frazemske polusloženice u kojima su sastavnice prilozi nastali prefiksarno-preobrazbenom tvorbom (*navrat-nanos, zbrda-zdola*)
3. a. Frazemske polusloženice u kojima su sastavnice glagoli u kojemu obliku ili načinu (*hoćeš-nećeš, stani-pani*);
b. Frazemske polusloženice u kojima su sastavnice glagolski pridjevi (*htio-ne htio, strpljen-spašen*);

- c. Frazemske polusloženice u kojima su sastavnice glagoli uz koje su klitični oblici zamjenica (*idi mi-dodji mi*)
4. Frazemske polusloženice u kojima su obje sastavnice pridjevi (*kakav-takav*)
5. Frazemske polusloženice u kojima su obje sastavnice prijedlozi (*uz-niz*)
6. Frazemske polusloženice u kojima su obje sastavnice imenice (*rak-rana*)
7. Frazemske polusloženice u kojima je jedna sastavnica imenica, a druga prilog (*dandanas*)

Najzastupljenije frazemske polusloženice jesu one koje u sastavu imaju dva glagola ili dva priloga. Glagolske frazemske polusloženice imaju uglavnom priložno kategorijalno značenje te mogu funkcionirati kao samostalne cjeline. Priložne frazemske polusloženice dio su rečenične strukture i imaju priložno ili pridjevno kategorijalno značenje.

Iako većina autora frazeoloških rječnika polusloženicama pristupaju kao frazeološki prihvatljivima (Menac, Menac Mihalić, Fink Arsovski, Venturin), jedini rječnik u kojem polusloženice imaju status frazema jest dvojezični *Hrvatsko-ruski frazeološki rječnik* (Menac i dr. 2011). Na taj način frazemske polusloženice postale su ravnopravne sastavnice frazeološkoga fonda i ušle u definiciju frazema (ibid.: 275).

Budući da je temelj ovoga rada semantička, a ne strukturna analiza korpusa, u rezultatima će biti prikazani primjeri zastupljenih strukturnih oblika triju jezika.

2.7. Varijacija i modifikacija frazema

Varijacijom frazema označavaju se promjene koje se odvijaju unutar frazema neovisno o njihovu okruženju dok se modifikacijom podrazumijevaju pojedinačne i kontekstom uvjetovane promjene (Wanzeck 2003: 38). Pojedini frazemi upotrebljavaju se samo u jednom osnovnom obliku dok kod drugih dolazi do varijacija na nekoliko razina pri čemu nastaju fonetske, morfološke, tvorbene, sintaktičke, kvantitativne i leksičke *frazeološke varijante* različitog sastava, ali istog značenja.

Fonetske varijante nastaju varijacijom sastavnica frazema na razini izgovora (*u osvijet / u osvit bijela jutra*) dok su morfološke rezultat variranja na morfološkoj razini (*slušati na jedno uho / jednim uhom*). Tvorbene varijante rezultat su variranja frazema na tvorbenoj razini, pri čemu se promjene odvijaju u okviru iste vrste riječi (*povući/vući za jezik koga*), dok kod sintaktičkih varijanti variraju padežno-prijedložne sveze ili suodnos glavne i ovisne sastavnice (*od šale / šale radi*). Kvantitativne frazeološke varijante sadržavaju fakultativnu sastavnicu kojom se ne utječe na promjenu frazeološkoga značenja (<*i*> *zidovi imaju uši*) ili ga ujedno pojačavaju (*imati <dobro> uho za što*). Frazemi u kojima je moguća zamjena jedne sastavnice drugom nazivamo leksičkim frazeološkim varijantama (*imati prljav/pogan jezik*).

Najčešći oblik modifikacije jest *elipsa* odnosno izostavljanje pojedinih sastavnica frazema. Skraćivanje jezičnih struktura koje mogu sadržavati i frazeme najčešće nalazimo u naslovima novinskih članaka gdje potreba za uštedom prostora dovodi i do jezične ekonomije. U engleskom jeziku ta je jezična pojava obuhvaćena terminom *block language*, pri čemu izostavljanje riječi koje nisu od važnosti za prijenos informacija za cilj ima skraćivanje poruke na najmanji broj jedinica potrebnih za njeno razumijevanje. Frazemi se pritom najčešće skraćuju na nominalni dio, koji služi kao pomoć pri prepoznavanju njihova cjelovitog značenja. Naslov *Hladne glave i topla srca lete za spas života* sadrži skraćeni oblik frazema *ostati hladne glave / sačuvati hladnu glavu*.³⁶

2.8. Semantika frazema

Semantičkim aspektom frazema određuje se definicija i specifičnost frazeologije budući da je nekompozicionalnost značenja temeljno obilježje frazema koje ga odvaja od ostalih sveza riječi. U frazeološkoj teoriji ono se najčešće definira kao *idiomatičnost* te u prvom redu znači da značenje frazeoloških sveza riječi nije zbroj značenja njihovih sastavnica. Drugim riječima, ne postoji jednoznačan odnos između frazeološkog i leksičkog značenja izraza te se stupanj

³⁶<https://dubrovacki.slobodnadalmacija.hr/dubrovnik/zupanija/dubrovnik/reportaza-iz-baze-helikopterske-medicinske-sluzbe-hladne-glave-i-toplog-srca-lete-za-spas-zivota-553096>, 25. 6. 2018. Pristupljeno: 21. 4. 2020.

idiomatičnosti povećava u skladu s njihovim nesrazmjerom. U tom smislu govorimo, kao što je već spomenuto, o *potpuno i djelomično idiomatiziranim te neidiomatiziranim frazemima* (Palm 1997, Burger 2003).

S druge strane, kao jedna od najvažnijih razlika između leksičkog i frazeološkog značenja često se ističe pragmatička komponenta potonjeg. Frazemi, naime, za razliku od slobodnih sveza riječi, koje najčešće imaju čisto nominativni sadržaj, također odražavaju određeni odnos prema onome što imenuju. U tom smislu, pristupajući frazeologiji s komunikativnog aspekta, može se govoriti o ekspresivnoj, fatičkoj, apelativnoj, i estetskoj komponenti pragmatičkog značenja frazema (Hrnjak 2015: 13 prema Emirova 1998: 13-21).³⁷

Psiholingvistička istraživanja u frazeologiji bave se i samim načinom obrađivanja značenja frazema. Iako se u početku vjerovalo da se pri razumijevanju značenja prvo obrađuje doslovno značenje izraza, a zatim preneseno, novija istraživanja upućuju na zaključak „da se i doslovno i preneseno značenje procesuiraju istovremeno te da je značenje idiomatskog izraza³⁸ pohranjeno u mentalni leksikon kao i značenje bilo kojeg drugog leksema” (Novoselec 2019: 76 prema Omazić i Ferčec 2003). Premda se obrađivanje prenesenog značenja još uvijek nije jednoznačno definiralo, u suvremenim shvaćanjima preteže hipoteza o ključnoj riječi (engl. *the 'key' word hypothesis*) prema kojoj barem jedna sastavnica idiomatskog izraza aktivira pojedine kognitivne mehanizme te tako omogućava prepoznavanje cijele idiomatske jedinice (Novoselec 2019: 76 prema Cacciari i Tabossi 1998). Vajs i Fuchs (1998: 364-365) također navode kako su za razumijevanje frazema kao cjeline od izrazite važnosti pojedinačna obilježja njegovih sastavnica, kao i osnovno (prototipno) i prenesena značenja koja u sebi nose. Pri tome se u frazemu zanemaruje niz obilježja koje pojedini leksem ima u normalnoj uporabi, a izdvaja samo jedno koje je važno za njegovo razumijevanje. Drugim riječima, frazem ostaje razumljiv zahvaljujući značenjskoj sponi s jednim od prototipnih značenja određenoga leksema.³⁹

³⁷ Više o pojedinim komponentama pragmatičkog značenja frazema v. Hrnjak (2015)

³⁸ Ovdje navodimo termin koji u svom radu rabi Novoselec (2019), a odnosi se, kao što se već spomenulo, na leksikološke pojave koje se u pojedinim obilježjima poklapaju s *frazemima u užem smislu* u okvirima zagrebačke frazeološke škole.

³⁹ Autorice (ibid.) pojašnjavaju navedeno putem primjera frazema *cvjetaju mu ruže*, za čije je razumijevanje nužno zanemariti moguća obilježja leksema *ruža*, kao *crvena*, *mirisna*, *baršunasta*, a zadržati samo prototipno značenje ‘ukrasna vrtna biljka’. Semantičko težište prebačeno je na glagol *cvjetati*, gdje se izdvaja preneseno značenje glagola *cvjetati*: ‘biti u svoj svojoj ljepoti, u punom razvitku’. Prototipno značenje glagola *cvjetati* jest ono koje predstavlja značenjsku sponu te omogućuje razumijevanje ovog metaforičnog frazema uz značenje ‘ima sreće u životu’ ili ‘u životu mu je lagodno’.

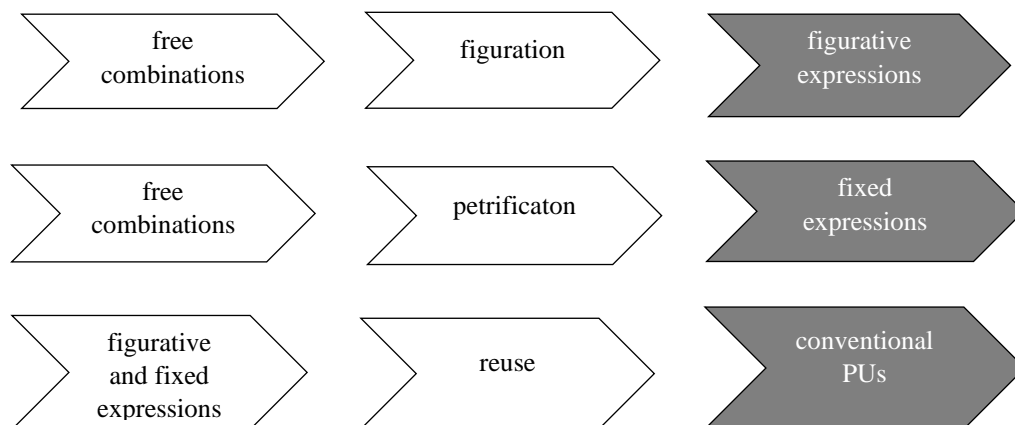
Semantika frazema, između ostalog, bavi se proučavanjem i samog procesa nastanka frazema koji se, prema Wanzeck (2003: 38), temelji na stvaranju novih leksičkih jedinica, promjenama značenja onih koje u jeziku već postoje te na posuđivanju. Premda se frazemi kao nove leksičke jedinice najčešće oblikuju kako bi izrazili složene pojave ili stanja (*sijevati očima – ljutito gledati*), znatno veći broj frazema nastaje kao posljedica različitih tipova promjena ili pomaka u značenju.

Semantička preoblika sastavni je dio procesa **frazeologizacije** u kojem slobodne sveze riječi mijenjaju svoj značenjski status te postaju frazeološke komponente. Prema Fink Arsovski (2002, 2006), sastavnice unutar sveze prazne se da bi frazem kao cjelina dobio novo značenje dok se u dubinskoj strukturi zadržava semantička slika koja utječe na formiranje i određivanje frazeološkog značenja. Pojam *semantičke slike* ili *taloga* Broz (2015: 39) tumači kao *konvencionalne slike* koje asocijativno povezujemo s pojedinim frazemima te koje lako stvaraju njihovu vizualnu predodžbu u mislima govornika.⁴⁰

Omazić (2015: 23-24) proces *frazeološke konvencionalizacije* prikazuje kao stupnjevit i postupan prijelaz slobodnih sveza riječi koje moraju proći proces idiomatizacije te okamenjivanja da bi konačno postale figurativni, idiomatski izrazi ustaljene i čvrste strukture. Drugim riječima, „izrazi *ad hoc* i uobičajenog jezika gube elemente svog prvotnog značenja, zadržavajući pri tome svoj formalan oblik koji s vremenom fosilizira” (ibid.). Učestalom uporabom unutar jezične zajednice, ovi izrazi postaju dio figurativnog rječnika te stječu status konvencionaliziranih frazeoloških jedinica⁴¹. Ovaj proces Omazić prikazuje i grafički:

⁴⁰ Broz (ibid.) dalje razlaže kako kognitivni lingvisti poput Georgea Lakoffa (1987) takvu vrstu frazema nazivaju *predočljivim frazemima* (engl. *imageable idioms*) te potkrepljuju primjerom frazema *to spill the beans*, dok Dobrovol'skij i Piirainen (2005) motiviranost takvih frazema nazivaju *ikoničkom motiviranošću*.

⁴¹ Kao primjer navedenog procesa autorica navodi izraz *red herring*, koji osim što označava dimljeni sled kao vrstu sušene ribe, također nosi i frazeološko značenje ‘sporedna tema smišljena da odvraća pozornost od bitnog’. Sami izraz potječe iz srednjeg vijeka kada se ova vrsta ribe zbog svog intenzivnog i neugodnog mirisa upotrebljavala za odvratanje pažnje lovačkih pasa pri dresuri za lov divljači. Kasnije, u 19. stoljeću upotrebljavali su ga prvi pobornici prava životinja koji su se protivili lovu lisica te su upotrebljavali dimljeni sled kako bi zaveli lovačke pse na krivi trag. Izraz je tijekom vremena prošao proces idiomatizacije koji se temelji na kognitivnim metonimijskim svezama i okamenjivanju. Učestalom uporabom postao je konvencionalizirana, figurativna frazeološka jedinica relativno čvrste strukture koja se danas čini netransparentnom budući da značenje, iako motivirano, nije predvidljivo iz jezičnog izraza.

Slika 5. Proces frazeološke konvencionalizacije

Izvor: Omazić, Marija (2015: 24). *Phraseology through the looking glass*.

Jedan od najproduktivnijih načina stvaranja novog frazeološkog značenja jest metaforizacija, pri čemu je u osnovi metaforičkog prijenosa značenja poimanje jednog entiteta uz pomoć drugog na temelju odnosa sličnosti. Mnogi frazemi razvijaju se iz **metafora** i sami predstavljaju metafore kao što su, primjerice, izrazi *up the creek without a paddle* ili *buljiti kao tele u šarena vrata*, kojima se predočavaju scenariji koji se metaforički preslikavaju na konkretne situacije (ibid: 33).

Stilska figura koja također može postati frazemom, a koja je u uskoj vezi s metaforom jest **usporedba**. Budući da obje jezične pojave uspoređuju dva različita predmeta, ideje ili pojma, metafora se često definira i kao skraćena, skrivena usporedba (Anić 2003). Važno je naglasiti da svaka usporedba ne predstavlja ujedno i poredbeni frazem, jer kako navodi Omazić (2002: 101): „Dok su poredbe kao stilske figure svojstvene on-line jezičnoj produkciji, poredbeni frazemi su u procesu idiomatizacije konvencionalizirani, te se reproduciraju kao cjeline.”

U nastanku pojedinih frazema (osobito poredbenih frazema) sudjeluje i jezična figura **hiperbola**, pri čemu se kod velikog dijela frazema očituje preuveličavanje (*bijel kao kreda* – iako je riječ o jako blijedoj osobi, zasigurno nije riječ o bijeloj boji krede).

Frazeologizacija se može temeljiti i na **metonimiji**. Riječ je o stilskoj figuri koja, poput metafore, također označava upotrebu riječi u prenesenom značenju, pri čemu se prijenos

značenja temelji na određenim stvarnim odnosima, a ne na sličnosti među pojmovima (Solar 1997). Prema Wanzeck (2003: 36) metonimijski prijenos značenja u frazeologiji uključuje, prije svega, supstituciju mjesta i osobe (*stav Bijele kuće* – ‘stav Predsjednika’) te uzročno-posljedične veze među denotatima (*turn purple* – ‘razbjesniti se’) koje su najčešće odraz pojedinih emocionalnih stanja.

Prema postavkama kognitivne frazeologije, metafora i metonimija ne predstavljaju samo stilske figure, već i kognitivne mehanizme kojima se motivira značenje frazeoloških jedinica. Time potvrđuju činjenicu da se jezične strukture temelje na kognitivnim strukturama, to jest, da figurativni izrazi predstavljaju jezične manifestacije konceptualnih veza u umu (Omazić 2014 prema Talmy 2000; Croft i Cruse 2004).

Prema tradicionalnim teorijama o idiomatičnosti, značenje frazema metaforičkog podrijetla ne može se semantički raščlaniti ni analizirati. Riječ je o izrazima koji su tijekom vremena izgubili svoju metaforičnost te danas u mentalnom leksikonu govornika postoje kao tzv. „mrtve” metafore (Broz 2015: 38). S druge strane, prema postavkama kognitivne lingvistike, značenje svih jezičnih, pa tako i frazeoloških jedinica, jest motivirano. Omazić (2014: 35-36) također potvrđuje kako „niti jedan frazem nije proizvoljnog, nemotiviranog značenja, koliko god se on netransparentnim naizgled činio. Neki oblik motivacije sigurno je postojao, samo su se etimološke veze vremenom izgubile”. Prema Novoselec (2019: 73), sastavnice idiomatskih izraza nisu stoga desementizirane u tradicionalnom smislu, već pridonose formiranju značenja, to jest, prizivaju određene domene znanja koje izraz motiviraju, pa čak i one elemente značenja od kojih se ne sastoje. Do tih domena znanja dolazimo kognitivnim mehanizmima – konceptualnom metaforom, konceptualnom metonimijom i konvencionaliziranim znanjem. Važno je pri tome naglasiti da pojam motiviranosti predstavlja aktivan kognitivni proces (uspostavljanje konceptualnih veza) kojeg govornici u svakodnevnoj uporabi jezika nisu svjesni te stoga nisu ni svjesni motiviranosti idiomatskih izraza. Također, idiomatski izrazi rijetko su motivirani samo jednim, već često dvama ili trima kognitivnim mehanizmima. Pretpostavka je da djeluju istovremeno budući da još ne postoje neurolingvistička istraživanja kojima bi se potvrdilo koji se od njih prvi aktivira (ibid.: 74-75).⁴²

⁴² Omazić (2014: 31) smatra da pitanje motivacije nije do sada jednoznačno definirano ni objašnjeno, odnosno da „nije riješeno pitanje postoji li i koja je veza između jezičnog oblika i njegova značenja (strukturna motiviranost) i zašto se baš taj a ne neki drugi jezični oblik koristi u tom značenju (genetska, tj. dijakronijska motiviranost)”.

Prema Omazić (2015: 39), **konceptualna metafora** ima motivacijsku, interpretativnu i produktivnu ulogu u frazeologiji te stoga zauzima važno mjesto u kognitivnom pristupu figurativnom jeziku. Omazić (2014) također smatra kako je svaki je frazem utemeljen na konceptualnoj metafori bio prvo kreativna metafora, a tek potom postao dio konvencije. Temeljnomo podjelom metafora u kognitivnoj lingvistici obuhvaćaju se strukturne, orijentacijske i ontološke metafore (Lakoff i Johnson 2015). U strukturnim metaforama jedan se koncept ustrojava uz pomoć drugoga (primjerice izrazom *tvrdnje su ti neobranjive* odražava se konceptualna metafora RASPRAVA JE RAT). Orijentacijske metafore izniču iz našeg fizičkog iskustva i većina ih se odnosi na prostornu orijentaciju (kao kod metafore SRETNO JE GORE) dok ontološke obuhvaćaju metafore entiteta, supstancije i spremnika, pri čemu se tijelo često konceptualizira kao spremnik emocija.

Osnovne postavke kognitivnih semantičara o metafori sažima Žic Fuchs (1991: 27) u sljedećim načelima: a) metafore su najprisutnije u običnom, svakodnevnom jeziku, to jest podloga su u prvom redu svakodnevnome govoru i komunikaciji te nisu svojstvene isključivo literarnim tekstovima; b) bit je metafore da se jedan entitet razumije i doživljava pomoću drugog entiteta, to jest, metafore su sredstva koja nam omogućavaju da razumijemo jednu sferu iskustva posredstvom druge sfere iskustva. Tako, primjerice, konceptualna metafora LJUBAV JE VATRA omogućuje preslikavanje naših opipljivih (ugodnih ili bolnih) iskustava sa svojstvima vatre (toplina, vrućina, izgaranje, gašenje, bolne opekotine i sl.) na apstraktnu emociju kao što je ljubav te motivira značenje frazema kao što su *buknula je ljubav*, engl. *old flame* ‘stara ljubav ili simpatija’ (dosl. ‘stari plamen’) ili njem. *die Liebe ist erloschen* ‘ljubav je nestala’ (dosl. ‘ljubav je ugasla’).⁴³

Unatoč neupitnom postojanju asocijativnih veza između dviju domena te motivaciji navedenih frazema zajedničkom konceptualnom metaforom, teorijom konceptualne metafore ne nudi se precizan odgovor na pitanje „kako se točno, kada su stvorene asocijativne veze između domena, filtriraju i odabiru struktura i leksik koji u procesu nastanka frazema postaju njihovim sastavnicama” (Omazić 2015: 32).⁴⁴

⁴³ Detaljnije o metaforičkom preslikavanju ove konceptualne metafore v. Omazić (2015).

⁴⁴ „U procesu razumijevanja metaforički motiviranih frazema nije potpuno jasno na koji se način formiraju asocijativne veze između eksplicitne leksičke strukture frazema i njegova implicitnog značenja. U nekim frazemima pojedine ključne riječi mogu biti direktne poveznice za uspostavljanje veza prema izvornoj domeni (poput engl. fire 'vatra' u *to be on fire* ‘biti vrlo privlačan’), što još uvijek ne daje jasnu sliku ni o kojem se aspektu

Dok je metafora prije svega način poimanja jedne stvari uz pomoć druge, metonimija ima prvenstveno referencijalnu funkciju, odnosno omogućuje nam da se jednim entitetom služimo kao zastupnikom drugoga. No, **konceptualna metonimija** nije tek referencijalno sredstvo ni isključivo pitanje jezika, već poput metafore, služi omogućavanju razumijevanja i sastavni je dio uobičajenoga, svakodnevnoga načina govora, mišljenja i djelovanja (Lakoff i Johnson 2015: 34). Jedan od metonimijskih koncepata jest DIO ZA CJELINU koji sadrži metonimijsko preslikavanje GLAVA ZA ČOVJEKA te motivira frazeološki izraz *hladne glave* (v. Novoselec 2019). Prema Omazić (2014: 35), metonimijski motivirani frazemi sadrže vrlo jasne referentne točke koje predstavljaju poveznice prema misaonom obrascu na kojem se temelje te ih je stoga znatno lakše identificirati nego one koje se temelje na konceptualnoj metafori. Ovu vrstu motivacije značenja frazema naziva *metonimijskom* dok je Dobrovol'skij i Piirainen (2010) nazivaju *simboličkom* premda je semantički proces koji pritom opisuju u svojoj osnovi također metonimijski (ibid.).

Motivacija frazema koja počiva na **konvencionaliziranom znanju** ili **kulturnim modelima** podrazumijeva konvencionalne slike, simbole te znanja o kulturi i svijetu. Prema Kövecses (2005: 93) u Stanojević, Parizoska i Stanojević (2007: 570) riječ je o koherentnim strukturama iskustva koje su zajedničke nekoj grupi ljudi i koje sadrže urođeno idealizirano znanje o nekim aspektima našeg života te služe kao pozadina na osnovi koje razumijemo i kategoriziramo koncepte, a samim time i jezične izraze.⁴⁵ Pojedini kognitivni lingvisti tvrde da upravo kulturni modeli predstavljaju osnovu metafore, a ne obrnuto, kako to promiče Lakoff (Niemeier 2008 prema Quinn i Holland 1987; Quinn 1991). Prema Stanojević, Parizoska i Stanojević (2007: 574), kulturni modeli ujedno jamče sustavnost rezultata istraživanja motivacije frazema te omogućuju razjašnjenje kulturnih sličnosti i varijacija. Naime, budući da prisutnost pojedinih kulturnih modela u pozadini ustaljenih složenih jezičnih jedinica kao što su frazemi predstavlja osnovu za određivanje jezične slike svijeta koju pojedini jezik promiče, isti olakšavaju uočavanje univerzalija, ali i omogućuju obrazlaganje kulturnih specifičnosti.

izvorišne domene radi, ni koji se način uspostavlja veza prema ciljnoj domeni, odnosno prema značenju frazema.” (Omazić 2014: 32)

⁴⁵ Pozivajući se na kognitivne lingviste (Fillmore 1985; Lakoff 1987), Stanojević i Stanojević (2007: 570) pojašnjavaju kako „riječ ‘utorak’ ne možemo razumjeti bez poznavanja kulturnog modela tjedna, koji opisuje linearni poredak dana i mjesto utorka u tom poretku”. Ističu i pojam *scenarija* (engl. *scenario*) kao jedne podvrste kulturnog modela. Riječ je o vremenski uređenim modelima koji sadrže naša znanja o uobičajenom tijeku nekog konkretnog ili apstraktnog događaja.

Iako navedeni motivacijski mehanizmi imaju neupitnu ulogu u razumijevanju frazema, postoje brojni faktori u različitim međuosobnostima koji utječu na procesiranje značenja, među kojima Omazić (2014) ističe pojedinačna značenja i suodnose sastavnica frazema, kontekst i poznavanje etimologije. Nadalje, ista autorica tvrdi kako se često zanemaruju i pojedinačne razlike između govornika kao što su dob, spol, obrazovanje, poznavanje materinskog i jednog ili više stranih jezika, pitanje interferencije i sl. te zaključuje kako se ne može pretpostaviti da je proces razumijevanja frazema jednak za sve govornike i sve izraze, ili čak za sve jezike kojima se služe. Frazološka istraživanja stoga nije poželjno ograničiti samo na jedan od aspekata koji u procesu razumijevanja igraju određenu ulogu te se u tom kontekstu razvijaju i kritike pojedinih pristupa te teorijskih i metodoloških okvira koje uključuju. To se prije svega odnosi na teoriju konceptualne metafore (ujedno i konceptualne metonimije), koja unatoč svojoj motivacijskoj i interpretativnoj ulozi u nastanku i razumijevanju većine figurativnih frazeoloških jedinica „ne može objasniti, ili može samo jednim dijelom objasniti, svu širinu i dubinu frazeološke građe različitih jezika” (Omazić 2014: 38). Kritika u prvom redu dolazi od autora Dobrovolskij i Piirainen (2005) koji uvažavaju važnost metafore, ali „smatraju da sama teorija konceptualne metafore ne ostavlja dovoljno prostora relevantnim kulturološkim elementima koji oblikuju konceptualne sustave različitih jezika i kultura”. (ibid.) Autori razvijaju *teoriju konvencionalnog figurativnog jezika* (engl. *conventional figurative language theory*) koja se temelji na konceptu *slike* (engl. *image component*), konceptualnoj strukturi koja posreduje između leksičke strukture frazema i njegova značenja te koja predstavlja relevantni dio plana sadržaja konkretnog frazema. Mnogi se idiomi mogu interpretirati samo na temelju kulturno vezanog, semiotičkog znanja koje omogućuje motivacijsku vezu između figurativnog i leksičkog značenja izraza. Stoga je važno naglasiti da uloga kulture postaje na osobit način očita i nezaobilazna pri usporedbi frazeoloških jedinica različitih jezika (v. Dobrovolskij i Piirainen 2006). U tom se kontekstu ističe i već spomenuti, lingvokulturološki pristup kontrastivnoj analizi frazema koji proučava frazeme kao kulturno-jezične znakove u okvirima hrvatske i ruske frazeologije (Barčot 2017).

Osim navedenih primjera frazeologizacije koji uključuju promjene ili pomake u značenju, značajan broj frazema dijelom frazeološkog fonda pojedinog jezika postaje **posuđivanjem** koje se ostvaruje izravnim besprijevodnim preuzimanjem i potpunim ili djelomičnim kalkiranjem. Prema Muhvić-Dimanovski (1992: 118), sve veći broj posuđenica svakodnevno prodire u jezik pa je stoga nemoguće, a i nepotrebno, da se sve zamijene domaćim riječima budući da se njima

može obogatiti jezik ako služe značenjskom razlikovanju ili pojednostavnjenju, promjeni u izrazu i drugim stilističkim nastojanjima. Besprijevodno preuzimanje odnosi se prije svega na latinske (*ad hoc, alter ego, status quo* i sl.), ali i engleske frazeološke izraze (*fair play, fifty-fifty* i dr.) koje nalazimo u mnogim jezicima pa tako i u frazeološkom fondu hrvatskog jezika. Kada je riječ o posuđivanju koje se ostvaruje putem kalkiranja, mislimo na prijenos jezične i izvanjezične stvarnosti pri čemu se prevođenjem preuzima cjelovit strani sadržaj koji se potom u jeziku primaocu oblikuje domaćim elementima. Slikovito rečeno: „Ono što se ovdje posuđuje jest misao. A misao nužno mora biti odjevena u riječi. Strana nošnja zamjenjuje se domaćom narodnom nošnjom.”⁴⁶

Frazeološki kalkovi preklapaju se s kategorijom doslovne, ali i djelomične prevedenice, budući da se određeni broj frazema prenosi doslovno, dok se drugi modificiraju. Tada je riječ o potpunom (engl. *to win sb's heart* – njem. *jds Herz gewinnen* – hrv. *osvojiti čije srce*) ili djelomičnom kalkiranju (engl. *to cry one's heart out* – njem. *sich die Augen ausweinen* – hrv. *isplakati dušu*). Pri ovoj klasifikaciji frazema javlja se, međutim, problem etimološke naravi, a odnosi se na pitanje jezika izvornika i jezika posrednika u samom procesu posuđivanja. Premda se može pretpostaviti da se tijek posuđivanja razvijao progresijom koja odgovara velikim kulturnim i književnim strujanjima, ujedno je to nemoguće i dokazati uzevši u obzir svu kompleksnost povijesti jezika (Muhvić-Dimanovski, 1992). Dok je određenom broju frazema moguće odrediti podrijetlo, za većinu posuđenica, ali i prevedenica, moglo bi se govoriti o postojanju središnjeg europskog rezervoara koji je služio kao izvor pojmova opće europske civilizacije.⁴⁷ Turk i Opašić (2008: 29) primjećuju da su noviji frazemi u hrvatskome jeziku često kalkovi engleskih frazema te da se njihova brojčanost povećava kao posljedica globalnog utjecaja engleskoga jezika na druge jezike pa tako i na hrvatski. Izravnu i posredničku ulogu u procesu kalkiranja pritom često imaju njemački i talijanski jezik.

Frazemi djeluju kao samostalne semantičke jedinice, ali ulaze i u različite tipove semantičkih odnosa s drugim frazemima, među kojima izdvajamo odnos sinonimije i antonimije. Najšire je zastupljen semantički odnos sinonimije, pri čemu frazemi, pored zajedničkog frazeološkog

⁴⁶ Citirano u Muhvić-Dimanovski (1992: 38).

⁴⁷ O središnjem europskom rezervoaru Filipović kaže: „U nj su ulazile riječi iz raznih evropskih jezika uključivši i engleski. Svaki je jezik unosio u taj rezervoar riječi za one pojmove i stvari koje je civilizacija neke zemlje pridonijela općoj europskoj civilizaciji. Kad se javila potreba za imenovanjem kojega preuzetoga pojma ili uvezenoga predmeta, tada je svaki jezik posegao za potrebnim riječima u taj rezervoar”, (citirano u Muhvić-Dimanovski 1992: 123-124).

značenja, imaju i isto kategorijalno značenje te u tekstu funkcioniraju kao isti rečenični dio (*Bio je crven kao paprika / crven kao rak* u značenju 'jako crven'). Rijetko je pak riječ o apsolutnom podudaranju frazema po značenju budući da sinonimski parovi često sadržavaju značenjske i stilističke razlike. Važnu ulogu pritom ima i *frazeološko okruženje* budući da u okviru jednog frazeološkog značenja postoji nekoliko grupa frazeoloških sinonima od kojih se svaka upotrebljava u različitom semantičkom polju. Drugim riječima, pojedini frazemi jesu sinonimi samo u određenim kolokacijama dok se u drugima semantički međusobno udaljuju. Menac (2007: 73) kao primjer takvih frazeoloških sinonima među ostalim navodi frazeme *iz svega glasa* i *punom parom* koji u kolokacijama *vikati iz svega glasa* i *trčati punom parom* imaju značenje 'jako'. Frazemi suprotnoga značenja ulaze u semantički odnos frazeološke antonimije koja se najčešće temelji na leksičkoj antonimiji jedne od frazemskih sastavnica (*laka srca – teška srca*).

Prema kategorijalnom značenju koje se temelji na kategorijama vrsta riječi, frazemi se dijele na *imeničke*, *glagolske*, *priložne*, *pridjevske* te manje zastupljene *zamjeničke*, *modalne* i *uzvične* frazeme.

Imenički frazemi označavaju predmet, osobu, apstraktne pojmove, mjesto ili prostor: *krokodilske suze* ('gorak plač, obilne suze'). Glagolski frazemi imaju istu funkciju u rečenici kao i glagoli: *iskočiti iz kože* ('izgubiti moć svladavanja, uzrujati se'). Pridjevski (adjektivni) frazemi izražavaju svojstva lica i predmeta: *plav kao nebo* ('nebeskoplave boje'). Priložni (adverbijalni) frazemi označavaju okolnosti u kojima se odvija glagolska radnja (vrijeme, mjesto, način, uzrok, cilj) te je pobliže određuju: *usred bijela dana* ('danju, za dana'). Zamjenički frazemi imaju istu sintaktičku funkciju kao i zamjenice: *i bijelo ispod nokta <dati, potrošiti>* ('apsolutno sve <dati, potrošiti>').

Uzvični (npr. *Glavu gore!*) i modalni (npr. *u najmanju ruku*) frazemi nisu dio rečeničnog ustrojstva. Kao replike ili komentari samostalno se pojavljuju u diskursu ili funkcioniraju kao umetnuti dijelovi rečenice.

Za određivanje kategorijalnog značenja frazema od posebnog je značaja njegov semantički i sintaktički aspekt dok je manje važna strukturna analiza kojom se obuhvaćaju opseg i leksički sastav frazema budući da se strukturni aspekt najčešće pretače u kategorijalno značenje (Fink Arsovski 2002: 9).

Tako su po strukturi glagolski ili imenički frazemi ujedno glagolski ili imenički i prema kategorijalnom značenju. Semantički aspekt frazema odražava se na njegovo kategorijalno značenje upravo načinom na koji se to značenje izražava: ako se ono izražava glagolom ili glagolskim skupom riječi, riječ je o glagolskom frazemu i prema kategorijalnom značenju (*držati palce <komu>* – ‘željeti sreću komu’). Frazem je prema kategorijalnom značenju imenički kada se njegovo značenje izražava imenicom ili imeničkim skupom riječi (*suze radosnice* – ‘radosno ganuće’). Kategorijalno značenje frazema teže je odrediti ako se ono ne preklapa s njegovim strukturnim određenjem. Tako frazem *bez kičme*, koji je strukturno imenički, prema kategorijalnom značenju postaje pridjevski u značenju ‘nekarakteran <čovjek>’, a po svojoj strukturi također imenički frazem *Glavu gore!* prema kategorijalnom značenju (‘Ohrabri se! Ne tuguji!’) postaje uzvični.

Pri određivanju kategorijalnog značenja važnu ulogu ima i sintaktički aspekt frazema koji nam otkriva koju funkciju frazem ima u rečenici. Pritom su imenički frazemi najčešće u funkciji subjekta, objekta ili dijela imenskog predikata, glagolski u funkciji predikata, pridjevski u funkciji atributa ili dijela imenskog predikata i priložni u funkciji priložne oznake.

2.9. Stil frazema

Stilistička kvalifikacija frazema jedno je od još nedovoljno istraženih i definiranih pitanja, prije svega unutar hrvatske frazeologije, ali i leksikografije. Tomu svjedoči vrlo mali broj radova o ovoj tematici, ali i nedovoljna stilistička obrada frazema kako u frazeološkim tako i u jednojezičnim i dvojezičnim rječnicima. Menac (1998, 2007) ističe kako se na tome području kod nas još nije razvila potrebna tradicija iako frazemi, kao osobito izražajne jedinice, pružaju velike mogućnosti stilističke razrade značenja. Ovu činjenicu obrazlaže kompleksnošću same problematike, budući da su „stilistička značenja ponekad jedva ulovljiva, mogu varirati u ovisnosti o raznim sitnim promjenama u sastavu frazema, u ovisnosti o njegovu kontekstu i o raznim drugim elementima” (Menac 2007: 156).

Frazemi se, kao i leksemi, mogu stilistički odrediti na temelju pripadnosti odgovarajućim funkcionalnim stilovima, ali i na temelju njihove emocionalne, ekspresivne i vrijednosne

obojenosti. Frazemi tako mogu biti *stilski neutralni*, ali i pripadati visokom književnom stilu – *frazološki poetizmi*, razgovornom – *frazološki kolokvijalizmi* i *žargonizmi* ili pak niskom razgovornom stilu – *frazološki vulgarizmi*. Osim navedenoj sniženoj varijanti razgovornog stila, frazemi mogu pripadati i grubo vulgarnom stilu koji često nema pristupe u sve rječnike, ali se sve češće susreće u književnosti, kazalištu i medijima (Menac 1978: 223), a posljedično nalazi svoje mjesto i u leksikografiji te posebnim rječnicima.

Stilistička kvalifikacija koja se odnosi na emocionalnu ili afektivnu obojenost leksema i frazema izražena je kod deminutiva, augmentativa, pejorativa i hipokoristika. Ekspresivna obojenost dodaje se osnovnom značenju u svrhu izražavanja subjektivnosti dok kod ocjenbene obojenosti nalazimo dopunski element slaganja ili neslaganja, odobravanja ili neodobravanja (Menac 2007: 154). Menac (1998) svoja promišljanja o pitanjima stilističke kvalifikacije u općim i frazeološkim rječnicima zaključuje napomenom o potrebi sustavnijeg pristupa problematici stilističkog značenja frazema te, u skladu s time, i odgovarajućoj leksikografskoj obradi.

Navedeni poticaj i izazov upućen frazeolozima prihvaćaju tek pojedini autori, među kojima su Mihaljević i Kovačević (2006), koji provode istraživanje o zastupljenosti frazema u različitim funkcionalnim stilovima, osobito publicističkome funkcionalnom stilu koji je bogat ovom vrstom višerječnih jedinica. Kao važnu značajku frazema ovoga funkcionalnoga stila ističu kršenje načela o nepromjenjivosti frazema kao što su izostavljanje pojedinih dijelova frazema ili višestruke zamjene sastavnica frazeološkoga ustrojstva. Također, utvrđuju kako na oblikovanje ovoga stila značajan utjecaj ima razgovorni funkcionalni stil zbog prijelaza žargonskih i dijalektnih frazema, osobito u novinske kolumne koje imaju slobodniji odnos prema jezičnoj normi. Naime, promjene u žargonskom leksiku preslikavaju se i u područje žargonske frazeologije te mnogi žargonski frazemi mogu postati poznati većini govornika iste jezične zajednice i aktivno se uklopiti u razgovorni stil standardnoga jezika. Suprotno tomu, zbog svoje neprihvaćenosti, prevelike individualizacije u tvorbi ili neasocijativnosti, žargonski frazemi mogu i nestati. Definirajući odnose frazema i funkcionalne stilove hrvatskoga jezika u svojim prototipnim oblicima, autorice istovremeno naglašavaju kako književnoumjetničkome, razgovornome i publicističkome pripadaju frazemi u užemu smislu dok frazemi u širemu smislu dodatno obuhvaćaju administrativni te znanstveni funkcionalni stil.

Pavić Pintarić (2009, 2015) unutar kontrastivnih frazeoloških istraživanja analizira hrvatske frazeološke žargonizme koji sadrže germanizam kao sastavnicu, ali i frazeme obaju jezika koji se odnose na modni žargon, donoseći tako prikaz utjecaja njemačke na hrvatsku frazeologiju. Autorica također posvećuje posebnu pažnju ekspresivnoj i emocionalnoj obojenosti frazema. Unutar svoje vrijednosne komponente, frazemi izražavaju emocionalne stavove govornika prema određenom predmetu, temi ili osobi dok ekspresivnost ne podrazumijeva samo emocionalni izraz, već logično naglašavanje pojedinog izričaja ili pojačavanje izraza putem fonetskih, leksičkih, sintaktičkih i stilističkih sredstava (Pavić Pintarić, 2015: 54-56).

Pišući o frazeostilistici, Barčot (2015) zaključuje kako u frazeografiji nema pomaka po pitanju stilističke kvalifikacije frazema koje je otvorila Menac (1998) te da ovo područje i dalje predstavlja kamen spoticanja; kako za frazeografe, tako i za leksikografe. Upozoravajući na potrebu sustavnog rješavanja ove problematike, napominje kako hrvatski frazeološki rječnici ne mogu stajati uz bok ostalim frazeografskim tradicijama dok konačna procjena stilske obojenosti frazema bude i dalje prepuštena isključivo korisniku rječnika.

U okviru provedenog istraživanja i uvidom u suvremenu frazeografiju hrvatskog, engleskog i njemačkog jezika, uočavamo značajne razlike u stilističkoj kvalifikaciji frazema unutar triju različitih tradicija. Hrvatski jednojezični frazeografski priručnici pitanje frazeostilistike ograničavaju na kratke napomene unutar predgovora i ne pridružuju stilske odrednice frazemima unutar samog rječnika. Naime, u uvodnom dijelu Hrvatskog frazeološkog rječnika (2014) navodi se kako većina frazema pripada razgovornomu stilu i da postoje oni koji su neprikladni za pristojno izražavanje zbog prisutnosti vulgarnih sastavnica, kao i manji broj onih koji imaju obilježje stilske uzvišenosti. S druge strane, frazeološki rječnici njemačkog jezika, osim iscrpnog opisa stilskih odrednica u uvodnim uputama za korištenje rječnikom, svakom frazeološkom izrazu unutar rječnika koji ne pripada općem standardnom jeziku pridružuju odgovarajuću stilsku oznaku. U Dudenovu frazeološkom rječniku nalazimo šest stilskih odrednica koje se u obliku kratica pridružuju odgovarajućim izrazima, a koje su pobliže određene i opimjerene u predgovoru. Učeni izrazi (*bildungsspr.*) opisani su kao oni koje upotrebljavaju akademski obrazovane osobe, a koji se u svakodnevnoj komunikaciji mogu doživjeti kao afektiran, napuhan ili nerazumljiv govor (*Conditio sine qua non*). Uzvišen stil (*geh.*) odnosi se na poetsko-književne izričaje koji nisu dio svakodnevnog izražavanja (*das Tisch Tuch zwischen sich und jmdm. zerschneiden*) dok razgovornome stilu (*ugs.*) pripadaju izrazi kolokvijalnog, neformalnog govora među prijateljima ili poznanicima (*keine Peilung*

[von etw.] haben). Nadalje, oni izrazi koji se rabe unutar obitelji, osobito u komunikaciji s djecom (*wie heißt das Zauberwort?*), označeni su stilskom odrednicom kao familijarni (*fam.*) dok su izrazi koji sadrže određenu dozu osornosti i bezobzirnosti (*Pipi in den Augen*) označeni kao slobodan način izražavanja (*salopp*). Konačno, grub, nepristojan ili prost način izražavanja stilski je označen odrednicom *derb*. U Schemannovu frazeološkom rječniku frazemima se pridružuje čak osam stilskih odrednica: *literarisch* (književni), *gehoben* (uzvišeni), *umgangssprachlich* (razgovorni), *salopp* (slobodan), *vulgär* (vulgaran), *ironisch* (ironičan), *formel/formelhaft formell* (formalan, služben) i *pathetisch* (patetičan).

Britansko-američka frazeografska tradicija zastupljena je uz najveći broj frazeoloških rječnika koji se međusobno razlikuju u odabiru stilističke kvalifikacije frazema.

Tablica 1. Stilistička kvalifikacija frazema u anglo-američkoj frazeografiji

Cambridge Idioms Dictionary	informal, formal, very informal, old-fashioned, taboo, humorous, literary
Collins Cobuild Idioms Dictionary	formal, informal, journalism, literary, offensive, old-fashioned, rude, spoken, very rude
The American Heritage Dictionary of Idioms	colloquial, slang, vulgar slang
Oxford Dictionary of Idioms	informal, dated, archaic, literary, euphemistic, vulgar slang, theatrical slang

Kao što je vidljivo iz *tablice 1*, u anglo-američkoj frazeografskoj tradiciji zabilježen je proširen raspon stilskih odrednica kojima su frazemi dodatno označeni kao zastarjeli, tabu, humoristični, publicistički, uvredljivi, kolokvijalni, kazališno ili vulgarno žargonski izrazi.

U dvojezičnoj frazeografiji također nalazimo različite stilističke kvalifikacije frazema. Jedini opsežan dvojezični, hrvatsko-njemački frazeološki rječnik (Matešić 1988) stilske oznake navodi samo za one kategorije koje se znatno razlikuju od razgovorne razine, kao što su *vulg.* ili *poet.* te u slučajevima gdje je takva informacija potrebna iz semantičkih razloga (*iron.*, *hum.* ili *prenes.*), no većina frazema nije stilski označena.

U predgovoru Hrvatsko-engleskog frazeološkog rječnika autori Vrgoč i Fink Arsovski naglašavaju kako većina hrvatskih frazema u rječniku pripada razgovornom stilu te da je samo manji dio popraćen stilskom odrednicom *vulg.* Pritom je u većini slučajeva riječ o frazemima koji u svom sastavu imaju jednu sastavnicu snižene stilske vrijednosti koja utječe na stil frazema u cjelini. Iako se napominje kako su u rječniku zastupljeni frazemi koji imaju neku drugu stilsku obojenost poput onih koji pripadaju žargonu (*biti u depri*), razgovornom (*biti na rubu živaca*), publicističkom (*dobiti/dobivati zeleno svjetlo*), administrativnom (*primiti/primati na znanje što*) ili književnoumjetničkom stilu (*boriti se s vjetrenjačama*), oni nisu popraćeni stilskim odrednicama unutar samoga rječnika. Autori smatraju kako frazemima nije lako dati ispravnu stilsku odrednicu budući da je dio frazema u upotrebi u više različitih stilova pri čemu nije uvijek moguće utvrditi ni precizne granice između pojedinih stilskih slojeva. Razlike u pridruživanju frazema određenom stilu ovise, primjerice, o regionalnim ili generacijskim faktorima, ali i o samom tipu diskursa (v. Vrgoč i Fink Arsovski 2008: 11).

Hrvatsko-engleski frazeološki rječnik Ivane Bendow (2009) također stilski obilježava samo frazeološke vulgarizme, uz uvodnu napomenu kako su ostalim hrvatskim izrazima pridruženi engleski izrazi jednake razine formalnosti, to jest društvene prihvatljivosti.

Njemačko-engleski frazeološki rječnik (Schemann i Knight 2020) kao polazni korpus frazema sadrži cjelovit opus već spomenutog jednojezičnog frazeografskog priručnika te stoga preuzima i njegovu iscrpnu stilističku kvalifikaciju dok Englesko-njemački frazeografski priručnik (Schemann i Knight 2020) nije stilski obilježen.

Uvidom u stilističku kvalifikaciju frazema unutar frazeografskih priručnika triju jezika zaključujemo kako ovo područje još uvijek predstavlja izazov, ali i imperativ (usp. Barčot, 2015) za daljnja istraživanja unutar hrvatske, ali i dvojezične frazeostilistike kao značajne sastavnice frazeografije, ali i translatologije.

2.10. Sinteza poredbenog istraživanja teorijskih osnova frazeologije

Svako tematsko područje teorijskoga dijela predstavljalo je istraživački izazov koji proizlazi iz činjenice da *nema jedinstvenoga mišljenja što je to frazem*, upravo kao što je to ustvrdio Josip Matešić, te koja još uvijek nema argumentiranu protutezu. Naime, nejasno određenje temeljne frazeološke jedinice, ali i same frazeologije, često označene kao *fuzzy*, *verwirrend* ili *nejasan* dio jezika, preslikava se i na ostale domene teorijskog opisa frazema. Uvidom u svu raznovrsnost pristupa i raščlambi pojedinih teorijskih odrednica unutar frazeološke tradicije triju jezika donosimo sintezu poredbenog istraživanja teorijskih osnova frazeologije koja uključuje sljedeće zaključke:

1. Unatoč izrazito širokom opusu naziva za osnovnu jedinicu frazeologije, u literaturi pretežu izrazi grčko-latinske osnove *phrasis* i *idioma*. Sukladno tomu, u hrvatskom se ustalio termin *frazem* kojem je duže vrijeme prethodio kalk ruskog izraza *frazeologizam*, još uvijek dominantan u njemačkoj teoriji. S druge strane, anglo-američki pristupi najčešće podržavaju termin *idiom*. Suvremene tendencije kognitivno-lingvističkog pristupa jeziku (Stanojević 2019) kao krovni termin predlažu izraz *frazeološka jedinica* budući da se on u jednakoj funkciji rabi u ostalim frazeološkim tradicijama (*phraseological unit*, *phraseologische Einheit*). Navedeni pristup ujedno opovrgava tradicionalnu terminološku perspektivu prema kojoj u frazeološkom nazivlju vlada svojevrsan nered ili zbrka tvrdeći da su različita terminološka određenja unutar različitih jezikoslovnih tradicija primjer „kulturno-ukotvljene” terminologije.
2. Premda ne postoji jedinstvena i općeprihvaćena definicija frazema, moguće je izdvojiti nekoliko temeljnih svojstava koja su zajednička najvećem broju određenja. To su stabilnost, idiomatičnost, reproduktivnost i konvencionaliziranost. Pri tome je važno naglasiti da navedena obilježja nisu apsolutne, već relativne i stupnjevane vrijednosti koje frazemi mogu posjedovati u većoj ili manjoj mjeri. U tom smislu možemo govoriti o prototipnim predstavnicima ili periferiji, odnosno ljestvici koja s jedne strane ima prave idiome, a na drugom su dijelu slobodne sveze riječi potpuno prozirnoga značenja.
3. Klasifikacija frazema često je uvjetovana odabirom njegovih temeljnih obilježja i raznovrsnost tipologija uključuje podjele na strukturnoj, semantičkoj, stilskoj ili funkcionalnoj osnovi. Kao najvažniju izdvajamo podjelu frazeoloških jedinica na

temelju svojstva idiomatičnosti koje je često razdjelnica između područja tzv. uže i šire frazeologije.

4. Područje koje također nije jasno i jednoznačno određeno jest domena opsega i strukture frazema. Većina podjela obuhvaća raspon strukturnih oblika od fonetskih riječi do frazemske rečenice, pri čemu je u korpusu potvrđen novoustanovljeni strukturni oblik frazema – frazemske polusloženice (Kovačević i Ramadanović 2013), kao i otvoreno pitanje o statusu složenica kao obliku jednorječnih frazema. Iako su pridjevske složenice izrazito produktivan model slaganja u njemačkom jeziku, navedenu pojavu nalazimo unutar hrvatskog i engleskog frazeološkog fonda te zaključujemo kako, unatoč izostanku svojstva leksičke binarnosti, zaslužuje legitiman frazeološki status.
5. Uvidom u stilističku kvalifikaciju frazema unutar frazeografskih priručnika triju jezika i u malobrojne radove koji su posvećeni ovoj problematici, zaključujemo kako ovo područje još uvijek predstavlja izazov, ali i nužan predmet daljnjih istraživanja unutar kako hrvatske, tako i dvojezične frazeostilistike kao značajne sastavnice frazeografije, ali i translatalogije. Suvremena frazeografija hrvatskog, engleskog i njemačkog jezika pokazala je značajne razlike u stilističkoj kvalifikaciji frazema, pri čemu njemački i anglo-američki priručnici prednjače u sustavnoj i dosljednoj stilskoj obilježenosti frazema na razini rječničkoga korpusa, a hrvatski jednojezični frazeografski priručnici pitanje frazeostilistike ograničavaju na kratke napomene unutar predgovora, ne pridružujući stilske odrednice samim primjerima u rječniku. Iznimku pritom predstavljaju dvojezični frazeografski izvori u kojima nalazimo oznaku snižene stilske vrijednosti, to jest odrednicu za frazeološke vulgarizme.

3. Somatska dimenzija čovjeka u kulturi i jeziku

3.1. Tijelo kao *sensorium commune* i osnova spoznaje

Nihil est in intellectu quod non sit prius in sensus.

Toma Akvinski

Unatoč određenosti i spoznatljivosti tijela u okviru prirodnih, društvenih i humanističkih znanosti, ono i dalje ostaje misterij i nepoznanica koju je, u duhu Descartesa, teže spoznati nego sam um. Čovjek je u cjelini velika tajna te nadilazi samog sebe i sve spoznaje o sebi. Iako je polarnost u podjeli čovjekova bića prisutna još od Platonova, kasnije kartezijanskog, ali i kršćanskog dualizma duha i tijela⁴⁸, pa sve do suvremene dihotomije tijela i strojnog organizma koju predstavlja Brstilo (2009), ono je složena cjelina koja se ostvaruje na četirima temeljnim razinama: somatskoj, psihološkoj, društvenoj i duhovnoj.

Filozofska promišljanja o ulozi tjelesnog u procesu spoznaje obuhvaćaju razvoj od *pasivnosti* do *sudjelovanja* (Radman 1995). Naime, iako se veliki broj teorija o percepciji temelji na receptivnom obilježju tijela kao zbira osjetnih organa koje pasivno prima i bilježi vanjske podražaje, ono se unutar fenomenološkog sustava filozofije razvija kao organ volje te postaje „ono što daje smisao”, ali i značenje. Teorija tijela stoga je u osnovi teorija spoznaje o vanjskom svijetu te ono postaje relevantan dio kognitivnog aparata, to jest participirajuće. Drugim riječima, spoznaja se oblikuje otjelovljenim iskustvom⁴⁹, a tijelo se, kao jedinstvo osjetila ili

⁴⁸ Premda je tijelo, kao izraz osobe, po otajstvu stvaranja bilo prvi vidljivi čimbenik transcendencije te nesumnjiv znak „slike Božje” prisutne u čitavu ljudskome biću (Ivan Pavao II 2012: 216-217), u njemu se trajno odvija borba između duhovnog i tjelesnog: „Život po tijelu” protivi se „životu po Duhu” jer „Oni koji žive po tijelu”, teže za onim što je tjelesno; a koji po Duhu, za onim što je Duhovno.” (Rim 8, 5); „Kažem vam: po Duhu živite pa nećete ugađati požudi tijela! Jer tijelo žudi protiv Duha, a Duh protiv tijela. Doista, to se jedno drugomu protivi tako da ne činite što hoćete.” (Gal 5, 16-17). S druge strane, filozofi poput Wittgensteina, koji duh izjednačavaju s umom, problem odnosa duha i tijela smatraju iluzornim budući da navedene stvarnosti predstavljaju tek različite „rječnike” kojima se opisuju različita ljudska iskustva (Šimić 2018: 175).

⁴⁹ Gibbs (2006: 1) u području kognitivne znanosti definira *utjelovljenje* kao razumijevanje uloge vlastita tijela u svakodnevnoj, situacijski određenoj spoznaji („Embodiment in the field of cognitive science refers to understanding the role of an agent’s own body in its everyday, situated cognition”). Stanojević (2013, 2017) također označava tijelo kao osnovicu za naše shvaćanje svijeta budući da nam omogućuje izravno razumijevanje pojedinih izraza. Pojam *utjelovljenja* definira kao nepropozicionalna znanja koja su „zabilježena” u našoj „mišićnoj memoriji” te skup svih ograničenja i tendencija koji povezuje percepciju i konceptualizaciju. No, budući da čovjek nije određen samo svojim tijelom, već i društvenom zajednicom u kojoj živi, utjelovljenje se često naziva

Herderov *sensorium commune*, promatra kao funkcionalan sustav, tjelesna shema i „životni prostor” koji međusobno djeluju jedan na drugog i upravo na taj način stvaraju preduvjet za jedinstvo iskustva (ibid.: 135-137).

Osjetila, kao sastavni dio percepcije i interpretacije stvarnosti, posreduju između izvanjskog i unutarnjeg, prenoseći osjetne informacije o objektima koje se rekognicijom i lokalizacijom interpretiraju u našem umu. Pritom, kako tvrdi Čulić (2003: 26), mi „projiciramo elemente strukture i komponente svojega fizičkog iskustva na svoje ne-fizičko, apstraktno iskustvo”. Prema Gibbsu (2006: 49), percepcija je nužno uvjetovana pokretima tijela budući da čovjek ne poima svijet statički, već aktivno istražujući svoju okolinu. Pritom svaki pokret tijela aktivira funkciju pojedinih osjetilnih organa, kao što se, primjerice, funkcija vida ostvaruje pokretima očiju. Percepcija pritom postaje subjektivni doživljaj objektivne stvarnosti u kojem boje i oblici postaju predmeti, a zvukovi govor ili melodija.

Pitanje vrijednosne hijerarhije osjetilnog sustava prisutno je još od antike pri čemu konstante, ali i pomaci unutar sustava razvrstavanja, pružaju bogat uvid u misaona kretanja europske, ali dijelom i svjetske kulturne povijesti (Žmegač 2018: 2). Osjetilo vida, zajedno s osjetilom sluha, prema zapadnom *sensoriumu* pripada „višim osjetilima” budući da nam omogućava izrazito intenzivan i širok pristup zbiljskom svijetu. Nasuprot tomu, opip, njuh i okus predstavljaju „niža osjetila” premda je još Toma Akvinski primat pokušao dodijeliti taktilnosti zbog važnosti čovjekova snalaženja u zbilji. U navedenoj dualnosti „viših osjetila” dominaciju zadržava osjetilo vida pri čemu se *okulocentrizam* temelji na postavci da je spoznaja u zapadnoj civilizaciji određena vizualnom paradigmom (Rukavina 2012: 539). U posljednja se dva desetljeća unutar antropologije osjetila razvija kritika takve paradigme te svjedočimo sustavnim istraživanjima „nižih osjetila”, njihovih kulturalnih obilježja i pripadajućih vrijednosti te kritici zapadne misli i uvjerenja da su „sva osjetila, s vidom kao najvažnijim među njima, puki pretkulturni, transparentni i univerzalni 'prozori u svijet' koji nemaju vlastitu bit” (Bagarić 2011: 86 prema Classen 1999).

ukotvljenjem jer uz tijelo obuhvaća i socijalne odnose. U tom smislu Stanojević zaključuje kako je „ukotvljenje” nešto šire od utjelovljenja. Radman (1995) za utjelovljenje rabi morfološku inačicu *otjelovljenje*.

Osjetilna percepcija jest nedvojbeno kulturni kao i tjelesni čin; to jest, vid, sluh, dodir, okus i miris⁵⁰ nisu samo sredstva poimanja fizičkih pojavnosti, već načini prijenosa kulturnih vrijednosti (Howes 2016: 175 prema Classen 1997: 401). Kultura je sadržana u svakom doživljaju svijeta u kojem živimo (Fei 2020: 210) te se oblikovanje značenja temelji na društveno-osjetilno-kognitivnoj osnovi (Caballero i Paradis 2015: 3). Drugim riječima, konceptualizacija se oblikuje utjelovljenim i kulturnim iskustvom:

Since its very beginnings, cognitive linguistics has stressed the notion of embodiment, that is, the role of bodily experiences in conceptualization. [...] On the other hand, these kinds of conceptualizations are to a large extent rooted in our cultural traditions, and this is evident in the large number of cultural models and in culture-bound body-related metaphors and metonymies (Niemeier 2008: 2).⁵¹

Konačno, sami koncept kulture u suvremenim filozofskim promišljanjima definira se upravo kao somatski, no tumači unutar transcendentalne dimenzije budući da je pojam *Tijelo-kultura* određen eshatologijom povijesti koja nastaje iz događaja uskrsnuća Onoga koji je postao tijelom (Šimić 2018).

⁵⁰ Aristotel je prvi ustanovio peteročlani sustav osjetila koji danas poznajemo, no zanimljivo je istaknuti da kod Platona ne nalazimo razlikovanje između osjećaja i osjetila te on u perceptivne sposobnosti uvrštava vid, sluh, nelagodu, osjet toplog i hladnog, požudu i strah, a izostavlja dodir i okus. (v. Bagarić 2011).

⁵¹ „Od samih je početaka kognitivna lingvistika naglašavala koncept utjelovljenja, odnosno ulogu tjelesnog iskustva u konceptualizaciji. S jedne strane, takav se oblik konceptualizacije temelji na činjenici da su naša prva iskustva predodžbenih shema u ovom svijetu povezana s tijelom dok su, s druge strane, u velikoj mjeri ukorijenjena u naše kulturalne tradicije, što se očituje u postojanju velikog broja kulturnih modela te kulturno označenih metafora i metonimija koje se odnose na tijelo” (A. S.).

3.2. Somatski koncepti i somatizmi

Jezik je neodvojiv dio ljudskoga uma i tijela, kulture i društva te se u njemu odražava naša spoznajnost, naša tjelesnost, naša društvenost i kultura.

M. M. Stanojević

Nazivi za dijelove ljudskoga tijela pripadaju osnovnom rječniku svake jezične zajednice (Mellado Blanco 1998: 209) te ih možemo smatrati semantičkim arhetipovima koji, međutim, nisu nužno univerzalni (Nikolić-Hoyt 2014: 26). Kroz povijest, ali i u suvremenom društvu, čovjek preslikava svojstva svoje tjelesnosti na objekte i koncepte kojima je okružen te ih na taj način definira i pobliže označava na temelju percepcije vlastitoga tijela. Antropomorfni obrisi jezika odražavaju se tako u mjerama poput *lakta*, *pedlja* i *stope*, kao i prirodnim pojavama i objektima kojima smo okruženi. U tom smislu možemo govoriti o personifikaciji kojom brod dobiva *trup*, listovi *uši*, žarulja *grlo*, sjedalica *noge*, saksofon *jezičak*, ali i metaforičkim i metonimijskim proširenjima unutar izraza *glava obitelji* ili *srce grada*. Premda su anatomija i fiziologija ljudskog tijela univerzalne kategorije, njegova konceptualizacija i kategorizacija koja se odražava u leksiku pojedinog jezika ukazuje na postojanje kulturno uvjetovanih specifičnosti. Naime, postoje jezici koji ne leksikaliziraju pojedine somatske koncepte⁵² dok se u pojedinim jezicima isti koncepti leksikaliziraju na sasvim različite načine, posredstvom različitih metaforičkih sličnosti. Koncept očne jabučice se, primjerice, u engleskom, hopi i japanskom povezuje s *kuglom*, u estonskom i kečua s *jajetom*, u hrvatskom, ruskom i tibetskom s (*malom*) *jabukom*, u kineskom i tamilskom s *dragim kamenom* te u nauatlu, jeziku drevnih Azteka kojim se danas govori u Meksiku, sa *sjemenkom* ili *zrnom*. Navedene razlike uvjetovane su upravo društveno-kulturnim kontekstom te motivirane razlikama u konceptualizaciji i kategorizaciji, a ne različitom stvarnošću izvan njih (ibid.: 15, 21). Navedeni primjeri potvrđuju

⁵² Nikolić-Hoyt (2014: 20-21) navodi kako u hrvatskom, primjerice, nema riječi ni diskretnog pojma koji bi označavao „dio tijela ispod pupka” koji se konceptualizira kao konkretni entitet u engleskom ili mon-khmerskom jeziku kammu, ali ni riječi kojom bi se imenovalo „mjesto između dviju obrva” (lat. *intercilium*), iako postoje leksički dokazi koji govore u prilog kognitivnoj prepoznatljivosti potonje navedenog dijela tijela u hrvatskome jezičnom sustavu. Riječ je o izrazima *povije*, *manja* ili *sedlo*, koji se pojavljuju u hrvatskim narodnim pjesmama te Benešićevu Rječniku hrvatskoga književnoga jezika od preporoda do I. G. Kovačića. Ovdje je važno naglasiti kako su dijelovi tijela koji nisu orječeni u svim jezicima uglavnom manje kognitivne istaknutosti.

činjenicu da nam glavni uvid u konceptualizaciju osjetila u različitim kulturama pruža upravo jezik (Majid i Levinson 2011: 7).

Pojedini se jezici razlikuju i po odabiru tjelesne regije ili organa koji smatraju sjedištem, odnosno utjelovljenjem uma i/ili emocija. Sukladno tomu, postoje tri vida konceptualizacije unutrašnjih tjelesnih organa: *abdomenocentrizam*, prema kojem je sjedište mentalnih i/ili emocionalnih aktivnosti u području abdomena (primarno trbuh i jetra), *kardiocentrizam*, u kojem je srce glavni organ koji objedinjuje misli i osjećaje te *cerebrocentrizam*, koji prednost daje glavi, to jest mozgu. (Nikolić-Hoyt 2014: 18 prema Sharifian i dr. 2008: 4-5). Prema Nikolić-Hoyt (2014: 19-20), konceptualne se razlike u somatskome leksiku različitih jezika svode na razlike u leksikalizaciji, opsegu značenja istoga koncepta, razlike u distribuciji konotativnih vrijednosti te razlike uzrokovane referencijalnim i/ili leksičkim prazninama. Stupanj kognitivne istaknutosti pojedinog dijela tijela (prepoznatljivosti te perceptivne i/ili funkcionalne važnosti) preslikava se i na način leksikalizacije pri čemu se istaknuti koncepti jezično ostvaruju kao jednorječni, a oni manje važni ili izvedeni kao složeni leksemi. U hrvatskom se somatski koncepti leksikaliziraju jednorječnim leksemima (*jezik*), kolokacijama (*ušna resica*) te frazeološkim svezama, odnosno somatskim frazemima (*sjediti na ušima*). Popis temeljnih somatizama⁵³ jest otvoren popis kojim se pokazuju različitosti od jezika do jezika, no u glavne organe hrvatskoga somatskog fonda također ubrajamo *jezik* i *uho*, somatske koncepte čiju ćemo semantiku i simboliku u jeziku i kulturi detaljnije razložiti u idućim poglavlju.

3.2.1. Semantika i simbolika jezika

Leksem *jezik* jest višeznačan i u leksikografskoj obradi ima široku razradu značenja. U Velikom rječniku hrvatskoga standardnog jezika (2015) nalazimo čak jedanaest različitih određenja. Na prvom mjestu označen je upravo kao somatizam budući da ga strukovna odrednica anatomije označava kao a. pokretljiv mišić u usnoj šupljini čovjeka i životinja, organ za okus i uzimanje

⁵³ Nikolić-Hoyt (2014: 22) iznosi pretpostavku kako popis temeljnih somatizama u pravilu obuhvaća sljedeće dijelove tijela: glava, kosa, oči, uši, nos, usta, vrat, trup (tijelo), ruke i noge. Pritom pojašnjava uporabu riječi-koncepta *somatizam* kao pojma-naziva za koji dio tijela. Kod autorice Mellado Blanco (1998: 214) susrećemo i termin *somatonim* za slikovite izraze kojima se objektima pripisuju anatomska obilježja ljudi i životinja.

hrane (*hrapav jezik*) te b. u čovjeka jedan od organa govora. Stilskom odrednicom metonimije odnosi se na pojave koje oblikom podsjećaju na istoimeni mišić (*plameni jezici*) dok ga u lingvističkom kontekstu shvaćamo kao sustav glasova, gramatike, naglasaka, riječi i fraza kojima ljudi izražavaju svoje misli i osjećaje ili jezični idiom kojim se objedinjuje skupina narječja (*hrvatski jezik, njemački jezik, dar za jezike*). „Ljudski jezik općenito” (prema franc. *langage*) u svakoj jezičnoj zajednici ima dvije sastavnice: jezik kao sustav (franc. *langue*) i govor kao njegovu realizaciju (franc. *parole*).⁵⁴

Nadalje, leksemom *jezik* obuhvaćaju se različite značajke komuniciranja određene upotrijebljenim pridjevom (*imati prljav, pogan jezik* – ‘biti sklon ogovaranju’), kao i neverbalni način komuniciranja (*jezik gesta, slikovni jezik*). Uz termine i frazeologiju određenog područja stvaranja te sustava uopćenih matematičkih znakova, nalazimo da *jezik* kao zastarjelica u hrvatskom označava i narod.⁵⁵ Uz značenjske sličnosti i razlike, leksem *tongue* u engleskom, kao i *Zunge* u njemačkom jeziku, također primarno označavaju dio tijela, to jest, organ osjeta, probave ili govora, ali i način komuniciranja s obzirom na ton, smisao izrečenog ili namjere govornika (WEB 1997: 1242). Zanimljivo je istaknuti da *jezik* kao jezični idiom ili sustav u hrvatskome jeziku ima isti oblik kao i somatizam (*bijeli jezik, hrvatski jezik*), dok u engleskom i njemačkom koristimo leksem *language* ili *Sprache* (*coated tongue, English language; belegte Zunge, die deutsche Sprache*).⁵⁶

Simboliku jezika otkrivamo još u drevnim kulturama, gdje je jezik izraz zla ili suprotstavljanja zlu. Mnogi kipovi antičke Grčke, Egipta ili Indije svojim isplaženim jezicima tjerali su zle duhove ili se rugali ljudskom neznanju (Meštrović 2010: 108). Najplodniji pak izvor različitih slika i simbolike jezika koju i danas nalazimo unutar brojnih frazema i izreka jest Biblija. Iako malen ud, ima velik značaj za čovjeka budući da su u njegovoj vlasti i život i smrt (Izr 18, 21), blagoslov i prokletstvo (Jak 3, 10). Tko čuva svoj jezik, čuva se od nevolje (Izr 21, 23), a blag jezik drvo je života (Izr 15, 4). Jezik je najopasnije oružje jer ima oštricu mača (Ps 64, 3), jezik je nemirno zlo, puno smrtonosnog otrova i nitko od ljudi ne može ga ukrotiti (Jak 3, 8). Jezik

⁵⁴ jezik. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=29130>>. Pristupljeno: 11. 3. 2021.

⁵⁵ „Nalegoše na jazik rvacki zapis popa Martinca iz vremena osmanskih osvajanja; O daj Bože, ini da jezici ugledaju u sitinskoj slici rod hrvatski i njeg`ve zasluge!”, I. Kukuljević (VRH 2015: 514).

⁵⁶ Iznimka je izraz *materinski jezik* (njem. *die Muttersprache*) čiji prijevodni ekvivalent u engleskom sadrži somatizam i glasi *mother tongue*.

je i kormilo koje upravlja cijelom lađom, uzda u ustima konja koja upokorava cijelu životinju (Jak 3, 3).

Čovjekov govor odraz je njegovih moralnih vrijednosti i zrelosti jer tko ne griješi u govoru i može obuzdati svoj jezik, savršen je čovjek i može vladati cijelim svojim bićem (Jak 3, 2). Stoga je pravednikov jezik odabrano srebro (Izr 10, 20), a jezik mudrih iscjeljenje (Izr 12, 18). Jezik je vatra i plamen, simbol Duha Svetoga koji se spustio nad apostole na blagdan Pedesetnice, koji su nakon krštenja plamenim jezicima dobili dar jezika – govorili su i razumjeli različite i njima nepoznate jezike. Jezik je, s druge strane, i simbol samog zla i Zloga koji je u liku zmijske rašljastoga jezika naveo prvog čovjeka na grijeh.

3.2.2. Semantika i simbolika *uha*

Leksem *uho* u hrvatskoj leksikografiji (VRH) ima dva temeljna određenja. Kao pojam iz područja anatomije definiran je kao paran organ sluha koji služi za percepciju zvukova i ravnoteže te se u razgovornom jeziku često odnosi samo na vanjski dio uha ili ušnu školjku. U prenesenom značenju, ovaj somatizam predstavlja osjet sluha, ali i glazbenu darovitost te sposobnost poimanja, razumijevanja kao i istančanog osjećaja za pojave oko sebe. Drugo semantičko određenje leksema *uho* ne povezuje se s anatomijom čovjeka, već s izgledom ili funkcijom pojedinih dijelova predmeta koji služe za hvatanje (*uho lonca*) ili dijelove alata u koji se uglavljuje drška (*ušica motke*).

Za razliku od jezika kao govornog organa kojim aktivno sudjelujemo u proizvodnji glasova i govora te verbalizaciji naših misli, primarna funkcija uha jest *slušanje* kao oblik pasivne komunikacije kojom primamo informacije iz okoline. Semantika glagola *čuti* također povezuje somatizam *uho* s domenom poimanja i komunikacije te stoga čuti ne znači samo primati sluhom glasove i zvukove, već i *opažati, doznavati i komunicirati* (VRH).

Iako hrvatski, engleski i njemački jezik dijele zajedničku semantiku leksema *uho*, njegova simbolika razlikuje se u pojedinim kulturama i povijesnim tradicijama. U drevnom Egiptu uši povezujemo sa životom i smrću, pri čemu desno uho prima „dah života”, a lijevo „dah smrti”

(Meštrović 2010: 106). U budizmu duge uši predstavljaju mudrost, no u grčkim legendama potpunu suprotnost, to jest, glupost (Chevalier i Gheerbrant 2007: 791, 793). *Velike uši* koje u frazeološkom značenju često susrećemo u negativnom prikazu pretjerane radoznalosti i sklonosti prisluškivanju, u paremiološkom okruženju postaju isključivo pozitivno konotirane. Naime, prema poslovcici *velike uši dug život*, čovjek koji ima velike ušne školjke odlikuje se fizičkom otpornošću i dugovječnošću (VRH). U mitologiji Bliskog istoka, uši su sjedište magijskih i nadnaravnih sila koje se upravo kroz anatomske posebnosti očituju kao dobre ili zle. U grčko-rimskoj antici pojavljuju se i racionalna promišljanja o značenju i simbolici uha, no koja ipak ne uspijevaju potisnuti pučka vjerovanja o uhu kao sjedištu pamćenja, ali i zaborava. Posebno je zanimljiva gesta povlačenja ušne resice kao metoda prisjećanja koju nalazimo kao motiv na poludragom kamenju koje sadrži urezane ukrase, a koje je služilo kao pečat ili ukrasni dio prstena. Ako je bila riječ o poklonu, nakit bi ujedno često znao sadržavati i natpis *sjeti me se* kao ljubavnu poruku i podsjetnik na darivatelja.

S druge strane, snažno povlačenje za uši u germanskoj pučkoj tradiciji predstavlja i pravnu gestu kojom se svjedocima pojedinih pravnih akata trajno željelo utisnuti u sjećanje mjesto njihova događanja. Najčešće je pritom bila riječ o postavljanju kamena međaša ili povlačenju granica kod kupoprodaje zemljišta (Selinger 2000). Udarac u uho ili pljuska, gesta koju nalazimo u pozadini značenja pojedinih frazema, prema rimskom pravu smatrao se ozbiljnim prijestupom, osobito ako se navedeno nedjelo učinilo u javnosti. Kao metoda prisjećanja, u istim pravnim okvirima, pljuska u uho davala se i robu koji je pušten na slobodu da bi ga se prisjetilo na njegov nekadašnji status (ibid.).

U kršćanskoj tradiciji i biblijskim tekstovima nalazimo govor o Božjem i ljudskom uhu. Božje uho koje sluša jest ono koje se *priklanja* i uslišava naše molitve (Ps 35, 16) jer onaj koji je stvorio naše uho, čuje i naše potrebe (Ps 94, 9). Uho kao organ sluha posreduje pri primanju Božjih riječi i zapovijedi te se u starozavjetno vrijeme uho svećenika posebno posvećivalo, kao i ono ozdravljenih gubavaca. No, u Bibliji je češće zastupljen govor o „unutarnjem uhu”, sposobnosti duhovnog poimanja stvarnosti i upućenih poruka – *onaj koji ima uši neka čuje* (Mt 11, 15) ili nerazumijevanja istih – *slušajući ne čuju i ne razumiju* (Mt 13, 13), *od istine će uho odvrćati i klanjati se bajkama* (2 Tim 4, 4). Uho, osobito u starozavjetnim knjigama, označava i *poslušnost* te ono što se *govori u uši*, podrazumijeva i prihvaćanje objavljenih istina ili proročkih upozorenja (Jer 28, 7). U Novom zavjetu slušanjem Božje riječi primamo samu milost vjere (Rim 10, 17), no nalazimo i savjet da ne bismo trebali biti samo slušatelji, već i

vršitelji riječi (Jak 1, 22). Ono što se u leksikografiji pod natuknicom *uho* i *sluh* definira i kao suosjećajna pažnja (WEB) ili istančan osjećaj (VRH) te se odnosi se na međuljudske odnose i važnost osluškivanja potreba bližnjih, u Bibliji se ostvaruje u preporuci *svatko neka bude brz da sluša, a spor da govori* (Jak 1, 19). Kršćansku zrelost pak ne mogu postići oni *tvrdih ušiju* (Heb 5, 11), koje su u hrvatskoj frazeologiji označene i kao *potumplane*, a zbog kojih čovjek ne čuje što se govori ili nema sluha (HFR).

3.3. Somatski frazemi

Set expressions with human body parts reflect the peculiarities of spatial perception, conceptualization, bodily, emotional and socio-cultural experience.

Larissa Manerko

Somatski su frazemi, kao posebna tematska skupina frazema, određeni svim obilježjima koje pripisujemo frazemima općenito, a to su prije svega stabilnost, reproduktivnost i idiomatičnost. U literaturi nalazimo različite definicije i podjele frazema koji sadrže somatske sastavnice u kojima prepoznamo zajedničku odrednicu – riječ je o svezama riječi koje za barem jednu sastavnicu imaju dio tijela te čine jednu od najbrojnijih skupina frazema u mnogim jezicima (v. Kovačević 2012: 16; Spicijarić Paškvan 2018: 233; Valenčić Arh i Pavić Pintarić 2020: 54). Pojedini frazeolozi razrađuju domenu njihova opsega te somatskim frazemima pridružuju sastavnice koje predstavljaju dijelove i organe ljudskoga tijela, ali i tjelesne tekućine (Kahl 2015: 81 prema Krohn 1994: 20) dok pojedine klasifikacije iz svog popisa isključuju čovjekove unutarnje organe, ali u njega uključuju apstraktne koncepte kao što su duša i um. Iako se somatskim frazemima ponekad pridružuju i dijelovi životinjskoga tijela, u okvirima ovog istraživanja definiramo ih kao one frazeme koji za sastavnicu imaju samo organ ljudskoga tijela.

Nadalje, u frazeološkoj literaturi također nalazimo podjele somatskih frazema na osnovi obilježja pojedinih dijelova tijela koje somatizmi sadrže te način na koji motiviraju značenje frazema u cjelini. Sukladno tomu, somatski frazemi mogu sadržavati *topografske* somatizme (unutarnji i vanjski organi, organi koji se nalaze na prednjem ili stražnjem dijelu tijela, lijevoj

ili desnoj strani i sl.) dok je kod *anatomskih* somatskih frazema značenje motivirano izgledom, odnosno samom anatomijom organa. Najveći broj somatskih frazema uključuje *funkcionalna* obilježja somatizama (primjerice motoriku, probavu ili funkcije organa osjeta) što dovodi do zaključka da je fiziologija dijelova ljudskoga tijela mnogo važnija od njihova izgleda i položaja (Guławska-Gawkowska 2013: 63 prema Tyrpa 2005: 197).

Prema Kovačević (2012: 19), somatizmi mogu biti primarne ili sekundarne frazemske sastavnice, pri čemu se potonja odrednica odnosi na one frazeme u kojima je somatska sastavnica izborni dio te se ne ostvaruje pri svakoj uporabi navedenoga frazema (primjerice u frazemu *imati dvije lijeve <ruke>*). Pojedini frazemi mogu imati i dva somatizma za svoje sastavnice te se na temelju jednake važnosti unutar nezavisne sveze postavljaju jednako, odnosno oba su primarna (*glavom i bradom*), dok sekundarni postaju zbog svoje izbornosti ili prirodne sveze s prvim somatizmom (*izvući živu glavu <na ramenu>, diže se kosa <na glavi> komu <od čega>*). Nadalje, hrvatski somatski korpus pokazuje kako dijelovi tijela izraženije funkcionalnosti i značaja za čovjekov život imaju razvijeniju simboliku te da su vanjski dijelovi tijela (glava, ruka, noga, oko) frazeološki plodniji od unutarnjih organa o kojima u svijesti nemamo jasnu sliku. U užem smislu frazeološki te ujedno simbolički najplodniji somatizmi jesu iz područja *glave*: glava, oko, jezik, uho, nos i usta. Zbog svoje izražene simbolike, ali i tradicionalne slikovitosti, ovom se popisu pridružuje i somatizam *srce* unatoč tomu što topografski pripada unutarnjim organima (ibid.:125). Prema kognitivnom pristupu jeziku, srce se u zapadnoj kulturi ujedno konceptualizira kao SPREMNIK, DRAGOCJEN PREDMET te kao metonimija za OSJEĆAJE I ČOVJEKA U CJELINI. Nasuprot tomu, glava se konceptualizira kao SPREMNIK, MJESTO RASUĐIVANJA te CENTAR KONTROLE (Niemeier 2008). Navedeno potvrđuje kognitivnolingvističku premisu kako je tijelo idealna izvorišna domena, a različiti dijelovi tijela polazište brojnih metaforičkih preslikavanja značenja (Kövecses 2002: 16)

Također, mnogi somatski frazemi predstavljaju verbalni ostvaraj neverbalne komunikacije, odnosno pokreta čovjekova tijela kao što su geste i mimika, ali u svojoj pozadinskoj slici također mogu sadržavati i pokrete dijelova tijela životinja (kao primjerice u frazemima *naćuliti uši / prick up one's ears / die Ohren spitzen*). Ovu podvrstu frazema Burger (2003: 46) naziva *kinegramima* te ih definira kao konvencionalizirane neverbalne obrasce ponašanja koji su izraženi i kodirani jezikom. One frazeme koji sadrže geste nestale iz gestualnog repertoara i prisutne samo u jeziku Burger (ibid.) naziva *pseudo-kinegramima* dok Vojvodić (2006: 15) takve frazeme terminološki određuje kao *gestualne*. Hrnjak (2005: 33) s druge strane utvrđuje

da je velik broj hrvatskih frazema gestovno mimičkoga podrijetla utemeljen na ja-gestama⁵⁷ i mimičkim pokretima te da im značenje izražava čovjekova unutarnja i osjećaje. Svi frazemi ovoga tipa u svome sastavu kao komponentu sadrže jedan somatizam ili više njih budući da slika u pozadini takvih frazema prikazuje pokrete nekog dijela tijela, lica ili očiju.

Prema Kovačević (2012: 18), važna obilježja somatskih frazema koji su motivirani gestualnošću jesu sljedeća:

1. Frazemi motivirani gestama i mimikom imaju konkretne i apstraktne denotate. Prvi se odnose na sam pokret ili opis pokreta dok drugi izražava određen stav ili držanja, odnosno izvršenje pokreta te je simboličkoga karaktera. Dvostruki denotati podrazumijevaju mogućnost uporabe određene geste bez verbalnoga ostvaraja, no uz jasnu distribucijsku razliku: samostalne geste, koje za svoj ostvaraj ne zahtijevaju verbalizaciju te predstavljaju tjelesni okvir koji prati komunikaciju i geste koje su prošle proces frazeologizacije i postali samostalni frazemi unutar posrednoga govora koji nije popraćen nikakvom gestom.
2. Frazemi koji podrazumijevaju realizaciju geste pripadaju parajeziku te predstavljaju poveznicu između kinetičkoga, neverbalnog i verbalnog dijela komunikacije.
3. Određen dio frazema koji je motiviran gestama kulturološki je ovisan.

Posljednje navedeno potvrđuju i Dobrovol'skij i Piirainen (2009: 28) tvrdeći kako „sama gesta predstavlja kulturno specifičan artefakt s konvencionaliziranim značenjem”⁵⁸. Budući da se kulturne osobitosti gesta odražavaju i u jeziku, međukulturna komunikacija podjednako je važna kako na jezičnoj, tako i na gestualnoj razini (Vojvodić 2006: 25).

Naposljetku, zaključujemo kako je zajedničko obilježje somatskih frazema *univerzalnost* koja u podlozi ima anatomiju ljudskoga tijela, ali i *kulturno-jezična specifičnost* koja i u ovoj domeni odražava arbitrarnost jezičnoga znaka:

⁵⁷ Hrnjak (2005) ovdje preuzima klasifikaciju gesta koju predlaže Volos (1995). *Ja-geste* su one geste koje izražavaju čovjekova unutarnja stanja i osjećaje uslijed djelovanja vanjskih utjecaja. Daljnja podjela uključuje *on-geste*, *geste-epitete*, *geste pojačavanja*, *količinske geste*, *geste zaštite*, *imperativne geste*, *geste za isključivanje govora* te *obredne geste*.

⁵⁸ [...] „die Geste selbst ist ein kulturspezifisches Artefakt mit einer konventionalisierten Bedeutung” (citirano u Pavić Pintarić 2015: 125).

Die somatischen Phraseologismen dienen gewöhnlich als Ausdruck von emotionalen, mentalen Eigenschaften und verschiedenen Handlungen des Menschen, widerspiegeln sein Verhältnis zur Umwelt und drücken die traditionelle Symbolik der Körpersprache sowie lokale oder allgemein verbreitete Traditionen and Aberglauben aus. (Földes 1985: 21-22 u Kahl 2015: 86)⁵⁹

3.4. Somatska frazeologija u okviru kontrastivne analize

As far as theoretical issues in the field of contrastive idioms analysis are concerned, cognitive and cultural aspects of these relationships between idioms of different languages seem to be of prime importance. For implementing these approaches it is crucial to inquire into the conceptual structures standing behind the corresponding linguistic expressions, instead of listing parallels and non-parallels of the 'surface structure'.

Dmitrij Dobrovolskij

Začeci kontrastivne analize sežu u drugu polovicu 20. stoljeća, a glavni pokretač ove primarno pedagoški orijentirane međujezične studije jest Robert Lado, američki lingvist koji je postavio hipotezu o kontrastivnosti na temelju koje bi se uspoređivanjem materinjeg i stranog jezika lakše svladale poteškoće u učenju i podučavanju drugog jezika: „The teacher who has made a comparison of the foreign language with the native language of the students will know better what the real problems are and can provide for teaching them.” (Lado 1957 u Ellis 1985: 23). Uspoređujući jezike na fonetskoj, leksičkoj, gramatičkoj, ali i kulturalnoj razini, Lado je ustanovio tri osnovna tipa nepodudaranja „kulturnih značenja” koja se ogledaju i u suvremenim frazeološkim istraživanjima na kontrastivnoj osnovi te različitim tipologijama ekvivalencije:

1. isti oblik ima u drugoj kulturi različitu klasifikaciju ili značenje;
2. isto značenje ima različiti oblik;
3. isti oblik ima isto značenje, ali je distribucija kulturnih obrazaca različita.

⁵⁹ „Somatski frazeologizmi obično služe kao izraz čovjekovih različitih djelovanja te emocionalnih, mentalnih osobina, odražavaju njegov odnos prema okolini i izražavaju tradicionalnu simboliku govora tijela, kao i lokalne ili opće poznate tradicije i praznovjerja.” (A. S.)

Četvrti je tip nepodudaranja najeksplicitniji, a javlja se kada pojam u jednoj kulturi nema nikakva odgovarajućeg ili približnog ekvivalenta u drugoj (Bratanić 1991: 22 prema Lado 1957), što u tipologiji frazeološke ekvivalencije odgovara pojmu nultih ekvivalenata.

Definirajući kontrastivnu analizu u frazeološkom kontekstu, Dobrovol'skij i Piirainen (2005: 58-59) donose tri različita tumačenja. U najširem smislu, kontrastivna analiza frazema odnosi se na bilo koju vrstu usporedbe frazema u različitim jezicima te uključuje jezičnu tipologiju i univerzalije, prijevodne analize i međukulturne aspekte. U ovom slučaju pojam kontrastivnog (*contrastive*) sinonim je međujezičnog (*cross-linguistic*) ili supostavnog (*confrontative*). Nadalje, kontrastivnu analizu može se promatrati kao posebnu vrstu jezične usporedbe koja se razlikuje od svih drugih tipova međujezičnih istraživanja te je u tom smislu pojam *kontrastivna* hiponim pojma *međujezična*. Riječ je o sinkronijski orijentiranom pristupu kojim se utvrđuju sličnosti i razlike između dvaju jezika, a čiji će ciljevi biti primjenjivi u praksi (dvojezična leksikografija, prevođenje, učenje drugog jezika). U najužoj definiciji kontrastivne analize, pojam *kontrastivno* hiponim je pojma *supostavno* te podrazumijeva samo identifikaciju i opis međujezičnih razlika, ali ne i sličnosti.

Prema Pavić Pintarić (2015: 37-39), kontrastivno istraživanje za cilj ima ustanoviti podudarnosti, sličnosti i razlike među frazemima različitih jezika, a obuhvaća dvije dimenzije: međujezičnu, koja se odnosi na usporedbu dvaju ili više jezika te unutarjezičnu koja obuhvaća dijatopski i dijastratski aspekt pojedinoga jezika, primjerice odnos dijalekta i standardnog jezika. Pretpostavljajući višedisciplinarni pristup, ova vrsta istraživanja ujedno predstavlja najzahtjevniji aspekt poredbene lingvistike (Gréciano 2000 prema Gladrow 1993).

Kontrastivna istraživanja u frazeologiji počinju 60-ih godina 20. stoljeća, no osobito se razvijaju dva desetljeća kasnije, kada se postavljaju temelji kontrastivnog proučavanja i unutar hrvatske frazeologije. Tu se prije svega ističu radovi Antice Menac (1973, 1979, 1980) i Josipa Matešića (1982, 1988) koji unutar svog znanstveno-istraživačkog i frazeografskog rada provode poredbene studije koje uključuju ruski i ukrajinski, odnosno njemački jezik. Pored dvojezične frazeografije u kojoj danas prednjači usporedba hrvatskih i engleskih korpusa, suvremena poredbena istraživanja najvećim su dijelom usmjerena na semantičko i strukturno supostavljanje različitih frazeosemantičkih skupina, a često uključuju kognitivni ili kulturološki pristup. Autori značajnijih kontrastivnih studija jesu Matulina i Pavić-Pintarić (hrvatsko-njemački); Vidović-Bolt i Pintarić (hrvatsko-poljski); Fink Arsovski i Hrnjak (hrvatsko-ruski);

Opasić, Turk i Spicijarić (hrvatsko-talijanski-njemački) te Zovko i Omazić (hrvatsko-engleski). Kao značajan doprinos kontrastivnoj frazeologiji izdvajamo monografiju Anite Pavić Pintarić *Deutsche und kroatische Idiome kontrastiv* (2015), u kojoj autorica donosi poredbenu studiju njemačke i hrvatske frazeologije na nekoliko razina. Pored terminološkog određenja i klasifikacije frazema u dvama jezicima, autorica posebnu pažnju posvećuje svojstvima frazema kao što su idiomatičnost, ekspresivnost i emocionalna obojenost, ali i razrađuje pitanje modifikacije i funkcije frazema u različitim oblicima teksta. U knjizi se prikazuje i utjecaj njemačkog jezika na hrvatsku frazeologiju putem zastupljenosti germanizama u hrvatskom žargonu te kajkavskom narječju. Posebna tematska cjelina odnosi se na izazov prevođenja kinegrama u književnosti, pri čemu je ujedno utvrđen njihov doprinos opisu neverbalnog ponašanja i emocija književnih likova.

Unatoč postojanju brojnih radova unutar hrvatske frazeologije koji obuhvaćaju različitu frazeološku i frazeografsku problematiku, područje somatske frazeologije postaje tek u novije vrijeme predmetom interesa jednojezičnih i kontrastivnih istraživanja. Neki od znanstvenih radova jesu *Frazemi s komponentom „srce” u hrvatskoj i ruskoj frazeologiji* (2005) Anite Hrnjak, *Oko, uho i nos u hrvatskim i švedskim frazemima* (2005) Jasne Novak Milić, *Kulturni modeli i motivacija frazema* (2007) u kojem Stanojević i Parizoska analiziraju frazeme koji sadrže sastavnicu „oko” u engleskom, hrvatskom i poljskom, *Definiranje frazema i frazemi sa sastavnicom „glava” u hrvatskom i njihovi ekvivalenti u engleskom i švedskom* (2009) Zvonimira Novoseleca, *Kontrastivna analiza mađarskih i hrvatskih frazema sa sastavnicom „glava”* (2018) N. Spicijarić te analiza somatizama unutar dijaloga u djelima književnosti za djecu i mlade Pavić Pintarić i Valenčić Arh *Somatismen Als Kodierungsmittel in Konfliktdialogen* (2020). Kontrastivna istraživanja somatske frazeologije koja uključuju njemački i engleski, među ostalima, provode Földes (1985) – njemački, mađarski i ruski, Hessky (1987) – njemački, mađarski, Kempeke (1989) – njemački, francuski, Krohn (1994) njemački, švedski, Costa (2012) – engleski, talijanski, Ponomareva (2020) – engleski, ruski, Dobrovol'skij (2001, 2005) i Piirainen (2005, 2008).

Jedno od relevantnih polazišta za kontrastivna istraživanja te ujedno temelj sustavne analize somatske frazeologije u hrvatskom jeziku predstavlja monografija Barbare Kovačević *Hrvatski frazemi od glave do pete* (2012). Riječ je o knjizi u kojoj se somatski frazemi analiziraju sa strukturnoga, sintaktičkoga i semantičko-konceptualnog aspekta, uključujući frazemsku varijantnost i paradigmatičnost, a kojom se uokviruju autoričina pionirska istraživanja u ovom

području. Rad također uključuje jednojezični rječnik hrvatskih somatskih frazema ustrojen prema načelima suvremene frazeografske obrade te postaje poticaj i referentan izvor za daljnja istraživanja u području somatske frazeologije. Opsežniji i značajniji znanstveno-istraživački radovi koji proučavaju somatske frazeme na višejezičnom planu jesu doktorske disertacije *Frazeološke jedinice sa sastavnicom „srce“ u hrvatskom i švedskom – kulturni modeli i motivacija* (2019) Zvonimira Novoselca te *Somatski frazemi u hrvatskom i ukrajinskom jeziku* (2019) Ane Dugandžić.

Jedan od temeljnih pojmova unutar kontrastivne frazeologije, ali i svake međujezične leksikološke studije, jest ekvivalencija. Pojam ekvivalencije (lat. *aequivalentia* – istovrijednost) potječe iz lingvistike F. de Saussurea, a slijedom razvoja strukturalizma nalazi primjenu i u poetici i semantici. Ekvivalencija primarno upućuje na odnos *podudarnosti* dvaju raznorodnih, ali povezanih aspekata jezičnog znaka, označitelja i označenoga, pa odatle i na tvorbu značenja.⁶⁰ U frazeološkom se smislu ekvivalencija odnosi na „opis poredbenih relacija među elementima najmanje dvaju jezika ili dvaju dijalekata” (Kahl 2015: 88) i podrazumijeva parametre usporedbe kao što su denotativno značenje, struktura, idiomatičnost, slikovitost, stabilnost, konotacije i valencija (Pavić Pintarić 2015: 120 prema Korhonen 2007: 575-576). Nalazimo da zbog raznolikosti definicija i tipologija⁶¹, osobito unutar kontrastivne analize, pojam ekvivalencije ipak nije jednoznačno određen: „Trotz seiner zentralen Stellung sowohl in der kontrastiven Linguistik wie auch in der Übersetzungswissenschaft ist dieser Begriff, besonders in der K[ontrastiven] L[inguistik], weitgehend ungeklärt.” (Duteil 1998: 123 u Kahl

⁶⁰ ekvivalencija. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 18. 8. 2021. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=17511>>.

⁶¹ Većina klasifikacija jest opisnog karaktera i uključuje višeslojnu razinu usporedbe. Ovdje stoga navodimo neke od osnovnih tipologija ekvivalencije koje su terminološki određene kao: apsolutna, djelomična i objasnidbena (Zgusta 1971); potpuna, djelomična i nulta (Gouws 2002); kognitivna, prijevodna, objasnidbena i funkcionalna (Adamska-Sałaciak 2011); potpuna, djelomična i prividna (Guławska-Gawkowska 2013); potpuna (apsolutna), djelomična (parcijalna), samo semantička i nulta (Čagalj i Svitková 2014) te potpuna, djelomična, paralelna i nulta (Vidović Bolt 2019). Vidović Bolt (ibid.: 348) naglašava kako je, unatoč rasprostranjenosti trodijelne tipologije, za translatoške postupke najprikladnija četverodijelna koja, osim potpune, djelomične i nulte, uključuje i paralelenu, odnosno semantičku ekvivalenciju. Pojam *paralelizama* koristi i Dobrovol'skij (2005: 64) kada govori o funkcionalnoj razini ekvivalencije, dok ovaj tip ekvivalencije pojedini autori nazivaju i *frazeološkim analozima* (Nedkova 2003: 81 prema Čagalj i Svitková 2014: 4). Riječ je o frazemima koji imaju jednako ili približno jednako značenje, ali su im leksički sastav, struktura i pozadinska slika djelomično ili potpuno različiti (Vidović Bolt 2019: 349).

2015: 89).⁶² Unatoč tomu, u frazeološkoj literaturi dostupno je nekoliko relevantnih raščlmbi i tipologija:

Dobrovol'skij i Piirainen (2005: 61-62) opisuju tradicionalnu tipologiju ekvivalencije na sljedeći način:

1. „potpuni” ili „apsolutni ekvivalenti”(full ili absolute equivalents, njem. volle Äquivalenz) jesu idiomi polaznoga i ciljnoga jezika koji su identični na razini značenja, leksičke i sintaktičke strukture te pozadinske slike;
2. „djelomični ekvivalenti” (partial equivalents, njem. partielle Äquivalenz) predstavljaju frazeme dvaju jezika jednakoga ili približno jednakoga značenja, no koji se djelomično podudaraju na sintaktičkoj i leksičkoj razini te pozadinskoj slici;
3. „ne-ekvivalenti” (non-equivalents, njem. Nulläquivalenz) obuhvaćaju frazeme polaznoga jezika koji nemaju frazeološke ekvivalente u ciljnome jeziku.

U hrvatskoj frazeologiji nalazimo također trodijelnu podjelu stupnjevanja sličnosti i razlika među frazemima dvaju jezika, no uz ponešto različitu terminologiju. Nikolić-Hoyt (1997) razlikuje skupine frazemskih parnjaka koje se navode u nastavku.

1. *Identični frazemi* čije je značenje razumljivo predstavnicima različitih jezičnih zajednica te koji su uglavnom dio međunarodnog frazeološkog fonda. Riječ je o književnim ili klasičnim, ali i svakodnevnim, razgovornim izrazima koji sadrže različite stupnjeve kalkiranja.
2. *Istovrijedni frazemi* konceptualno su slični ili jednaki, no sadrže različitu pozadinsku sliku te stoga i različit sastav elemenata. Istoznačni frazemi ne razlikuju se na razini sadržaja, ali se na formalnoj razini pojavljuju u više alternativnih oblika, sadržavajući semantičke, stilske i konotacijske razlike.
3. *Različiti frazemi* jesu kulturno-specifični izrazi koji odražavaju poimanje stvarnosti određene jezične zajednice te čuvaju sliku mentaliteta i ukupnosti života unutar samostalnog jezičnopovijesnog razvitka.

⁶² „Unatoč činjenici da ovaj pojam zauzima središnje mjesto kako u kontrastivnoj lingvistici tako i u znanosti o prevođenju, još je uvelike nejasno određen, osobito unutar kontrastivne lingvistike.” (A. S.)

Nadalje, u kontrastivnoj analizi njemačke frazeologije nalazimo trodijelnu klasifikaciju ekvivalencije koja se temelji na broju frazeoloških ekvivalenata (Pavić Pintarić 2015: 120-121 prema Korhonen 2007: 578):

1. monoekvivalencija (*Monoäquivalenz*) – jednom frazemu polaznog jezika odgovara jedan frazem ciljnog jezika (*1:1-Entsprechung*);
2. poliekvivalencija (*Polyäquivalenz*) – jedan frazem polaznog jezika ima više frazeoloških ekvivalenata u ciljnom jeziku (*1: viele-Entsprechung*);
3. nulta ekvivalencija (*Nulläquivalenz*) – polazni frazem nema frazeološkog ekvivalenta u ciljnom jeziku (*1:0-Entsprechung*).

Poseban oblik ekvivalencije predstavlja prividna ekvivalencija ili postojanje „lažnih prijatelja”. Prema Kahl (2015: 106-108), frazeološki „lažni prijatelji”⁶³ jesu oni frazemi koji se preklapaju na razini forme i doslovnog značenja, ali se razlikuju u frazeološkom značenju, čime se može uzrokovati interferencija.

Za razliku od tradicionalne tipologije ekvivalencije, Dobrovol'skij i Piirainen (2005) ističu potrebu usporedbe frazema na funkcionalnoj razini pri čemu je od ključne važnosti pitanje uporabe frazema u kontekstu. Pri tome je temeljni cilj kontrastivne analize ustanoviti odgovarajuće funkcionalno istovrijedne ekvivalente te odgovoriti na pitanje pod kojim je kontekstualnim uvjetima ekvivalente jezika cilja moguće pridružiti frazemima polaznog jezika. Tradicionalna tipologija kontrastivne analize koja se temelji na usporedbi forme i sadržaja ne pokušava dati odgovor na ovo pitanje. Ekvivalenti koje nudi dvojezična leksikografija stoga ne odgovaraju kontekstu uporabe polaznog frazema premda se mogu u određenoj mjeri semantički podudarati. Naime, stupanj potpune ekvivalencije među frazemima ne može se utvrditi ako se zanemari funkcionalna razina ekvivalencije budući da paralelizmi u temeljnom značenju ne podrazumijevaju nužno savršenu ekvivalenciju u jezičnoj uporabi. Ista pozadinska slika može se temeljiti na različitim konceptualnim metaforama te stoga leksička struktura idioma ne otkriva koju konceptualnu metaforu treba uzeti kao okvir interpretacije frazema. Utvrđivanje potpunih ekvivalenata na funkcionalnoj razini jest složen proces i uključuje analizu funkcije

⁶³ Kahl (2015: 106) donosi i druge nazive za ovu vrstu prividne ekvivalencije pa tako prema Darbelnetu (1981) i Barnickelu (1990) „lažni prijatelji” predstavljaju „lažne srodnike” („deceptive cognates” / „trügerische Verwandte”). Više o „lažnim prijateljima” u frazeologiji v. Dobrovol'skij i Piirainen (2005).

frazema unutar autentičnih tekstova, kao i empirijsko istraživanje među izvornim govornicima. Sastoji se od triju razina:

1. Na prvoj se razini frazemi polaznog i ciljnog jezika svrstavaju u semantička polja koja se temelje na zajedničkim postavkama/postulatima kako bi se dobile semantički usporedive grupe koje se mogu dalje detaljnije analizirati.
2. Druga razina analize pretpostavlja pronalaženje približnih ekvivalenata. Da bi se to postiglo, potrebno je nadići leksičku strukturu i usredotočiti se na zajedničke konceptualne metafore, pozadinske slike i kulturno relevantne simbole.
3. Na trećoj razini istražuju se sve kombinacijske mogućnosti frazema i približnih ekvivalenata. Iako u pozadini mogu dijeliti zajedničku konceptualnu metaforu, pozadinsku sliku ili simbol, tek kada se utvrde identične kombinacijske mogućnosti između frazema i pojedinog približnog ekvivalenta, može se govoriti o potpunoj ekvivalenciji.

Ovakvom tipologijom kontrastivne analize omogućava se otkrivanje suptilnih razlika u semantičkim, sintaktičkim i pragmatičkim obilježjima frazema dvaju jezika te zadovoljavanje potrebe dvojezične leksikografije, translatologije i učenja stranog jezika.

Većina frazeologa misli kako se jako mali broj frazema može smatrati *potpunim* ili *apsolutnim ekvivalentima*, odnosno identičnim frazemima osim u slučaju kada je riječ o izrazima koji imaju zajednički izvor kako što je, primjerice, Biblija ili poznati književni tekstovi. Pavić Pintarić (2015: 119) pitanje potpune ekvivalencije stavlja u kontekst prevođenja tvrdeći: „Idiome gelten als eine besondere Herausforderung beim Übersetzen, da ihre Bedeutung und Verwendung komplex und spezifisch sind, und sie können nur selten vollständig in einer anderen Sprache wiedergegeben werden.”⁶⁴ Urbinc (2019: 156 prema Zgusta 1971: 312) potvrđuje ovu tezu navodeći da su apsolutni ekvivalenti jako rijetki budući da se moraju uklopiti u sve kontekste uporabe i podudarati u denotativnom, ali i u konotativnom smislu. Unatoč tomu, pri prevođenju frazema, osobito u medijskom prostoru, često se odabiru upravo identični parnjaci iako ne zadovoljavaju potrebe ili konvencije određenog konteksta, registra, stila ili ciljne kulture (Omazić 2015: 134), zanemarujući širok spektar prijevodnih strategija koje se nude suvremenom teorijom prevođenja: upotreba postojećeg frazema slične forme i sadržaja,

⁶⁴ „Frazemi predstavljaju poseban izazov pri prevođenju budući je njihovo značenje i uporaba složena i specifična te se samo rijetko mogu u potpunosti vjerno reproducirati u drugome jeziku.” (A. S.)

upotreba postojećeg frazema sličnog sadržaja, a različite forme, parafraza, potpuno izostavljanje frazema, doslovan prijevod izvornog frazema i kompenzacija (Pavlović 2015: 89 prema Baker 1992: 85-93).

Najveći broj frazemskih parnjaka u dvama jezicima predstavlja primjer *djelomične* ili *paralelene ekvivalencije*. Razlog tomu objašnjava se svojstvima prirodnih jezika kao što su nejasna određenost značenja, višeznačnost te izostanak izomorfizma (Vrbinc 2019: 157 prema Adamska- Sałaciak 2013: 222).

Ipak, najveći izazov, kako leksikografima tako i frazeolozima koji se bave kontrastivnim istraživanjima, predstavlja razina *nulte ekvivalencije*, to jest nepostojanje frazeoloških ekvivalenata u ciljnome jeziku. Razlog tomu prije svega nalazimo u činjenici da je frazeologija jednoga jezika prožeta jedinstvenošću kulturnih obrazaca i različitog poimanja svijeta koje se pri uspostavi analogije između dvaju jezika ogleda u postojanju leksičkih i referencijalnih, odnosno konceptualnih praznina. Prema Bratanić (1991: 78-79), konceptualne praznine predstavljaju „izravan odraz razlika između svjetonazora, kultura pa i samog izvanjezičnog svijeta kako ga percipiraju pojedine jezične zajednice”.

S lingvokulturološkog stajališta, kultura je inkorporirana u „tijelo” frazeološkog znaka koje na dubinskoj razini taloži, čuva i prenosi kulturno uvjetovane temelje značenja, to jest osjetilno-emocionalne, etičke, estetske, arhetipske, mitološke, religijske, filozofske i znanstvene informacije (Zykova 2019). Stoga je svaki pokušaj prevođenja, ujedno pokušaj premošćivanja jaza između dviju kultura (Ivir 2003: 117), a frazemi u tom smislu postaju „prevoditeljski kamen spoticanja” (Vidović Bolt 2019) ili „jedna od glavnih zamki prevođenja” (Colson 2008: 200). Kulturalne kompetencije prevoditelja⁶⁵ pritom postaju jednako važne kao i one jezične: „[...] the translator, more than in other cases, must be bicultural, not bilingual, in order to understand and translate properly the heavy semantic load that is culture specific in some idioms”.⁶⁶ (Valero-Garcés 1997: 37). U frazeološkoj su teoriji stoga, pored različitih prijevodnih strategija⁶⁷, od osobite važnosti one kojima se nastoji omogućiti prijenos

⁶⁵ Prevoditelj može ujedno i osobnim preferencijama pojedinih frazeoloških ekvivalenata utjecati na prijevodne strategije (Omazić 2015: 148).

⁶⁶ „[...] prevoditelj, više nego u drugim slučajevima, ne mora biti samo *dvojezičan*, već *dvokulturalan* kako bi mogao razumjeti i ispravno prevesti teško, kulturno specifično semantičko breme pojedinih frazema”. (A. S.)

⁶⁷ Omazić (2015: 140-149), u okviru opsežne kontrastivne englesko-hrvatske studije prevođenja, u frazeologiji utvrđuje osam različitih strategija za prevođenje frazeoloških jedinica (*full idiomatic match*, *partial idiomatic match*, *unrelated idiomatic match*, *paraphrase*, *transcoding*, *mistranslation*, *omission*, *addition*) pri čemu najveći

frazeološkog značenja u slučaju nepostojanja frazeoloških ekvivalenata u ciljnome jeziku. Najčešće klasifikacije pritom uključuju doslovan prijevod ili kalk, prijevod jednom riječju, sastavljanje neutralne parafraze, izostavljanje i kompenzaciju (Vidović Bolt 2019: 351).

udio prijevodnih ekvivalenata predstavljaju parafraze, zatim potpuni i djelomični ekvivalenti. Neke od preporuka pri prevođenju frazeologije jesu odabir strategija kojima se zadržava idiomatičnost i stil polaznih izraza, oslanjanje na konceptualne mehanizme koji su u osnovi frazema da bi se našlo odgovarajuće frazeološke ekvivalente, izbjegavanje nepronalaženja ekvivalenata frazema koji se temelje na metonimiji i dr. Za sustavan pregled prijevodnih strategija i smjernica u frazeologiji v. Omazić (ibid.: 134-140).

4. Metodologija

4.1. Metodologija istraživanja

Istraživanje frazema sa sastavnicom *jezik i uho* provelo se služeći se korpusom frazema prikupljenih iz jednojezičnih i dvojezičnih rječnika hrvatskog, engleskog i njemačkog jezika. Za ovaj pristup odabiru građe odlučilo se unatoč prednostima metodologije korpusne lingvistike i uporabnom modelu jezika koji se temelji na veličini korpusa, velikom broju i različitim vrstama tekstova, registara te funkcionalnih stilova koji predstavljaju široku osnovu konkretne jezične upotrebe. Naime, kako je jedan od ciljeva istraživanja bio pružiti uvid u zastupljenost i obradu frazema unutar jednojezičnih i dvojezičnih frazeoloških i općih rječnika, kao izvori frazema i prijevodnih ekvivalenata pretražili su se svi relevantni priručnici koji obuhvaćaju ukupno 32 rječnika (24 u tiskanom izdanju te 8 mrežnih). Polazeći od postavke da se „svaki semantički fenomen, bilo da je riječ o području imenovanja pojmova, konotaciji ili domeni primjene, može razjasniti putem primjera” (Vrbinc 2019: 155 prema Zgusta 1971: 337) u metodološkom okviru ovoga rada kontekstualna upotreba frazema prikazana je unutar „mikrokonteksta” rečeničnih primjera pronađenih u rječnicima, ali i u mrežnim izvorima.

Budući da ekvivalencija, kao središnji pojam kontrastivne analize, ne predstavlja nužno „istovjetnost” ili potpunu korespondenciju, nego se očituje i kao „sličnost” na kulturološkoj i kognitivnoj razini (Omazić i Šoštarić 2005: 9), primarni je cilj rada bio, metodom kontrastivne analize, otkriti sličnosti i razlike u konceptualnoj strukturi somatskih frazema triju jezika, to jest razinu ekvivalencije na konceptualnoj i motivacijskoj razini. Ovaj pristup komplementaran je s lingvokulturološkim proučavanjem frazema na kontrastivnom planu prema kojem „samo istraživanja na makrorazini, tj. na razini proučavanja širokih skupina konceptualno povezanih frazema jednog jezika s analognim skupinama iz drugih jezika mogu razjasniti pitanje o specifičnostima i sličnostima kulturnog svjetonazora ili kulturnog poimanja svijeta koje se odrazilo u frazeološkim znakovima, i u konačnici doći do pitanja o općim principima oblikovanja frazeoloških podsustava u raznim jezicima, a isto tako i do pitanja o specifičnostima konceptualizacije stvarnosti, karakterističnima za neki frazeološki podsustav” (Zykova 2019: 80).

Ovakav tip poredbene analize predstavlja znatno složeniji proces od tradicionalne tipologije formalne ekvivalencije te podrazumijeva nekoliko razina istraživanja na kojima smo, u okviru ovoga rada, nastojali dati odgovore na sljedeća istraživačka pitanja:

1. Koji se koncepti izvanjezične stvarnosti leksikaliziraju putem somatskih frazema sa sastavnicom *jezik* i *uho* unutar hrvatskog, engleskog i njemačkog jezika?
2. Koji motivacijski mehanizmi i faktori stoje u pozadini frazeološkoga značenja frazema sa sastavnicom *jezik* i *uho* u trima jezicima?
3. Na koji način somatske sastavnice *jezik* i *uho* motiviraju značenje frazema u cjelini?
4. Koji je udio zajedničkih, a koji jezično i kulturno specifičnih koncepata među trima jezicima?

Iako je riječ o genetski srodnim, indoeuropskim jezicima koji pripadaju zapadnoeuropskom kulturnom krugu te o univerzalnom ustrojstvu ljudskoga tijela, što ide u prilog tipologiji jezičnih univerzalija, premisa je da će jezične zajednice, u duhu jezičnog relativizma, potvrditi teoriju jezične raznolikosti na svim razinama istraživanja.

U prvoj fazi istraživanja provela se značenjska analiza frazema na temelju koje nastojalo se utvrditi koji se koncepti izvanjezične stvarnosti leksikaliziraju putem pojedinih somatskih frazema u trima jezicima, to jest kojem semantičkom polju pojedini frazem pripada. S ciljem što preciznijeg semantičkog određenja engleskih i njemačkih frazema, služilo se opisom značenja iz jednog jednojezičnog frazeološkog rječnika, ili više njih, primjerima kontekstualne upotrebe, ali i prijevodnim ekvivalentima dvojezičnih izvora.

U drugoj fazi istraživanja nastojalo se utvrditi motivaciju značenja svakog pojedinog frazema trojezičnoga korpusa. Pri tome se uzelo u obzir sve motivacijske mehanizme i čimbenike, prije svega način na koji somatske sastavnice *jezik* i *uho* motiviraju značenje frazema u cjelini. Uspoređujući dobivene rezultate istraživanja među trima jezicima, frazemi su se pridružili zajedničkim semantičko-konceptualnim skupinama i podskupinama. Na temelju sličnosti na razini značenja i motivacije, u ovoj se fazi istraživanja unutar navedenih skupina polaznoga korpusa frazema nastojalo pronaći *približne ekvivalente* (Dobrovol'skij 2005) među hrvatskim, engleskim i njemačkim primjerima te njihovu semantičko-konceptualnu komplementarnost prikazati i tablično.

U sljedećoj su se fazi istraživanja svakom frazemu pridružile sve vrste prijevodnih ekvivalenata zastupljene unutar dvojezičnih frazeografskih i leksikografskih priručnika, ali i mrežnih izvora

te se pokušalo utvrditi razinu formalne, a gdje je to bilo moguće, i potencijalno funkcionalne ekvivalencije. Kao što je već spomenuto, potpuni ekvivalenti na funkcionalnoj razini predstavljaju savršenu ekvivalenciju u jezičnoj uporabi, što podrazumijeva podudaranje u svim kontekstima uporabe; kako u denotativnom, tako i konotativnom smislu. U okvirima je ovoga rada prije svega bilo moguće utvrditi, na temelju utvrđenih nepodudaranja, koji frazemi nisu primjeri potpune ili funkcionalne ekvivalencije.

Proces utvrđivanja formalne ekvivalencije među *trima* jezicima također predstavlja izrazito složen proces, što je potvrđeno i unutar ovoga istraživanja. Navodi se nekoliko razloga putem kojih postaje razvidna nemogućnost sustavnog prikaza jedinstvenih rezultata i jednoznačne tipologije formalne ekvivalencije te na temelju kojih se ovaj dio istraživanja smatra deskriptivno-analitičkim i polazištem za daljnja sustavna kontrastivna istraživanja:

- 1) Neujednačena dostupnost izvora prijevodnih ekvivalenata – dvojezični frazeografski izvori ne sadrže njemačko-hrvatski frazeološki rječnik, kao ni suvremeni hrvatsko-njemački leksikografski priručnik.
- 2) Nedosljedan prikaz prijevodnih ekvivalenata unutar dvojezičnih frazeografskih i leksikografskih izvora – prijevodni ekvivalenti istoga frazema uključuju različite oblike (parafrazu, djelomični ekvivalent ili različit frazem).
- 3) Višeznačnost pojedinih frazema – različiti prijevodni ekvivalenti uvjetovani su različitim semantičkim određenjem istoga izraza.
- 4) Poliekvivalencija – jednom frazemu pripada više frazeoloških ekvivalenata, no različitog stupnja ekvivalencije.
- 5) Leksičke i kvantitativne inačice frazema – neujednačenost pri usporedbi strukture frazemskih parnjaka.
- 6) Izostanak prijevodnih ekvivalenata unutar postojećih dvojezičnih frazeoloških i leksikografskih izvora – potencijalni ekvivalenti u ciljnim jezicima traže se na temelju značenja i kontekstualne uporabe frazema polaznoga jezika.

Unatoč tomu, na temelju višesmjernje usporedbe polaznog i dvaju ciljnih jezika te širokog opusa prijevodnih ekvivalenata (hrvatskom primjeru nastojalo se pronaći engleske i njemačke ekvivalente, engleskom hrvatske i njemačke, a njemačkom hrvatske i engleske), unutar rasprave i rezultata analize frazema s pojedinom somatskom sastavnicom izdvojio se

najučestaliji tip formalne ekvivalencije. Razina ekvivalencije pritom uključuje i prijevodne ekvivalente koji ne sadrže somatske sastavnice.

Nakon kontrastivne analize svake frazeosemantičke podskupine frazema, naveli su se primjeri kontekstualne upotrebe navedenih frazema unutar rečenice. Primjerima se služilo u dvjema fazama analize. Prva se odnosi na određivanje značenja i semantičkog opsega frazema, osobito u slučaju kada frazem nema zabilježene prijevodne ekvivalente, to jest nije zastupljen u dvojezičnim frazeografskim i leksikografskim priručnicima. No, također, kada je frazem određen u jeziku cilju putem prijevodnog ekvivalenta, primjeri kontekstualne upotrebe dodatno su proširili njegov semantički opseg i pobliže odredili njegovo značenje.

Značaj primjera koji se naveo u prvoj fazi analize usko je povezan s funkcijom primjera u fazi određivanja stupnja ekvivalencije. Naime, u pojedinim slučajevima, tako je putem primjera kontekstualne upotrebe frazema bilo moguće potvrditi jednak semantički opseg frazema u trima jezicima koji nije bio ujednačen unutar pripadajućih definicija te zaključiti, uz ostale čimbenike, da je među pojedinim primjerima riječ o potpunoj ekvivalenciji na razini forme i značenja.

U konačnoj fazi i raspravi rezultata poredbene analize, da bi se istaknule i što vjernije dočarale različitosti u leksikalizaciji istih koncepata u trima jezicima, frazemi i njihovi prijevodni ekvivalenti navodili su se u doslovnom značenju budući da denotativno značenje predstavlja neizostavan preduvjet međujezične kontrastivne analize frazema, ali i važan čimbenik pri utvrđivanju ekvivalencije (Kahl 2015 prema Korhonen 2007). Konačno, u okviru rezultata kontrastivne analize također su se utvrdile sličnosti te jezično-kulturne specifičnosti u leksikalizaciji izvanjezične stvarnosti putem somatskih frazema unutar svake semantičko-konceptualne skupine, to jest udio zajedničkih i jezično-kulturnih koncepata u trima jezicima.

U radu su se, prema navedenim metodološkim koracima, prvo analizirali somatski frazemi triju jezika sa sastavnicom *jezik*, a potom frazemi sa sastavnicom *uho*.

4.2. O korpusu

Korpus somatskih frazema koji sadrže sastavnice *jezik* i *uho* obuhvaća frazeme u kojima su somatizmi primarne ili sekundarne sastavnice te koji, na temelju frazeološkoga značenja, zahtijevaju prisutnost ljudskoga subjekta. U istraživanje su uključeni frazemi iz svih relevantnih izvora koji obuhvaćaju opće i frazeološke jednojezične i dvojezične rječnike hrvatskoga, engleskoga i njemačkoga jezika, kao i frazeološke baze podataka unutar mrežnih izvora.

Korpus frazema s pojedinom somatskom sastavnicom, koji predstavlja polazište analize, obuhvaća 242 frazema ekscerpirana iz postojećih jednojezičnih frazeoloških rječnika triju jezika, to jest one izraze koji unutar frazeološkoga fonda pojedinog jezika imaju jasno određen frazeološki status te pripadajući semantički opis. Frazemi sa sastavnicom *jezik* obuhvaćaju 37 hrvatskih, 24 engleska i 25 njemačkih primjera (ukupno 86 frazema), a korpus frazema sa sastavnicom *uho* obuhvaća 31 hrvatski primjer, 56 engleskih i 69 njemačkih primjera (ukupno 156 frazema).

Frazemi polaznoga korpusa kojima se leksikalizira isti koncept unutar triju jezika pridruženi su zajedničkim frazeosemantičkim skupinama i podskupinama te tablično prikazani. Trodijelnom strukturom okomitih stupaca unutar tabličnoga prikaza pruža se pregledan uvid u primjere frazema triju jezika, a vodoravni redci predstavljaju parnjake na semantičko-konceptualnoj razini. Primjeri frazema navode se u skladu s metodologijom rječnika triju frazeoloških tradicija, a oni obilježeni svojstvom višeznačnosti pojavljuju se unutar više frazeosemantičkih podskupina.

S ciljem što cjelovitijeg uvida u konceptualnu strukturu somatskih frazema, ali i opus prijevodnih ekvivalenata u trima jezicima, polazni korpus frazema dopunjen je primjerima i prijevodnim ekvivalentima pronađenim unutar jednojezičnih leksikografskih i dvojezičnih (leksikografskih i frazeografskih) izvora. Slijedom navedenog, korpusu je dodano 58 izraza koji sadrže somatske sastavnice *jezik* (17 primjera) i *uho* (41 primjer) te ukupno sadrži 300 frazema. Od ukupnog broja frazema sa sastavnicom *jezik*, 5 ih je zastupljeno unutar frazeografskih izvora (HEFR, EHFR), a 13 ih je pronađeno u leksikografskim priručnicima (VRH, BUJ). 17 frazema koji sadrže sastavnicu *uho* pronađeno je u frazeografskim izvorima (GEDI, EGDI, EHFR, HEFR, HNJFR), a 24 primjera zastupljena su unutar leksikografskih izvora (VRH, BUJ, NJHUR).

Frazemi polaznoga korpusa otisnuti su masnim slovima, a frazemi i prijevodni ekvivalenti unutar dvojezičnih (frazеololoških i leksikografskih) i jednojezičnih leksikografskih izvora označeni su kurzivom. Izvori cjelokupnoga korpusa somatskih frazema navode se u skladu s tipologijom pripadajućih rječnika.

Jednojezični frazeografski izvori: *Hrvatski frazeološki rječnik*, *Rječnik hrvatskih somatskih frazema*⁶⁸, *Cambridge Idioms Dictionary*, *Collins Cobuild Idioms Dictionary*, *Oxford Dictionary of English Idioms*, *Oxford Dictionary of Idioms*, *The American Heritage Dictionary of Idioms*, *Deutsche Idiomatik – Wörterbuch der deutschen Redewendungen im Kontext*, *Wörterbuch der deutschen Idiomatik*.

Jednojezični leksikografski izvori: *Veliki rječnik hrvatskoga standardnoga jezika*, *Collins Cobuild English Dictionary*, *Merriam Webster's Collegiate Dictionary* i *Deutsches Universal Wörterbuch A-Z*.

Dvojezični frazeografski izvori: *Hrvatsko-engleski frazeološki rječnici*, *Englesko-hrvatski frazeološki rječnik*, *Hrvatsko-njemački frazeološki rječnik*, *English-German Dictionary of Idioms*, *German-English Dictionary of Idioms*.

Dvojezični leksikografski izvori: *Veliki englesko-hrvatski rječnik*, *Veliki hrvatsko-engleski rječnik*, *Njemačko-hrvatski univerzalni rječnik*, *Hrvatsko-njemački rječnik*.

Mrežne baze podataka i rječnika kojima se služilo pri prikupljanju i obradi korpusa, te za navođenje kontekstualne uporabe frazema, jesu:

Baza frazema hrvatskoga jezika (<http://www.frazemi.ihjj.hr>),

Hrvatski jezični portal (<http://www.hjp.znanje.hr>),

Hrvatski mrežni korpus (<http://www.nlp.ffzg.hr/resources/corpora/hrwac>),

Hrvatska jezična riznica (<http://www.riznica.ihjj.hr>),

Deutsch-Englisch Wörterbuch (<https://www.dict.cc>),

⁶⁸ *Rječnik hrvatskih somatskih frazema* dio je monografije *Hrvatski frazemi od glave do pete* Barbare Kovačević. U radu su se konzultirala oba izdanja *Hrvatskog frazeološkog rječnika* (HFRa 2003; HFR 2015), kao i oba hrvatsko-engleska frazeološka rječnika (HEFR 2008; HEFRa 2009). Detaljan bibliografski opis svih izvora nalazi se u popisu literature.

Easy Learning Idioms Dictionary (<https://www.collinsdictionary.com/>),

English-Deutsch Wörterbuch (<https://www.dict.cc>),

Merriam Webster Dictionary (<https://www.merriam-webster.com/dictionary>),

Mrežni pretraživač *Google* (www.google.hr, www.google.de),

PONS Online-Wörterbuch (<https://de.pons.com>),

The Free Dictionary of Idioms (<https://idioms.thefreedictionary.com>),

The Largest Idioms Dictionary (<https://www.theidioms.com>) i

Wörterbuch für Redensarten, Redewendungen, idiomatische Ausdrücke, Sprichwörter und Umgangssprache (<http://www.redensarten-index.de>).

Korpusom frazema koji se prikazuje u ovome radu ne podrazumijeva se konačan popis frazeoloških sveza riječi koje sadrže somatske sastavnice *jezik* i *uho*, ali se njime predstavlja opsežan i relevantan opus primjera na temelju kojega se nastojalo pružiti temeljitu razradu konceptualne strukture somatske frazeologije triju jezika te ustanoviti obrasce sustavne motivacije.

5. Kontrastivna analiza i motivacija frazema sa somatskim sastavnicama *jezik i uho* u hrvatskom, engleskom i njemačkom jeziku

5.1. Frazemi koji sadrže sastavnicu *jezik/tongue/Zunge*

Raščlambom konceptualne strukture i analizom motivacije frazema koji sadrže sastavnicu *jezik/tongue/Zunge* utvrđeno je kako su frazemi trojezičnoga korpusa sustavno motivirani trima skupinama konvencionalnih znanja o primarnim funkcijama i izgledu jezika, a koja u podlozi imaju tri temeljna i leksikografski određena značenja navedenog somatizma: jezik je organ govora, organ osjeta, ali i samo dio anatomije ljudskoga tijela. Koncepti izvanjezične stvarnosti koji se leksikaliziraju putem somatskih frazema sa sastavnicom *jezik/tongue/Zunge* na temelju primarne motivacije značenja razvrstani su u šest osnovnih semantičko-konceptualnih skupina: 1) govorni proces, artikulacija; 2) ljudske osobine kao odraz interpersonalne komunikacije; 3) mentalni procesi; 4) emocionalna stanja; 5) ljudske osobine i 6) ljudska stanja.

5.1.1. *Jezik kao organ govora*

5.1.1.1. Govorni proces, artikulacija

5.1.1.1.1. Poteškoće i pogreške u govoru/izgovoru

JEZIK	TONGUE	ZUNGE
<jedva> prevaliti preko jezika <i>što</i> ne ide preko jezika <i>komu što</i>		jmdm. schwer von der Zunge gehen
lomiti jezik		sich <Dativ> an/bei etw. die Zunge abbrechen/zerbrechen
plete se jezik <i>komu</i>		eine schwere Zunge
na jeziku je <i>komu što</i>		etw. auf der Zunge haben

na vrhu jezika je <i>komu što</i>	on the tip of one's tongue	jmdm. auf der Zunge liegen
navrh jezika je <i>komu što</i>		
	slip of the tongue	

Frazem <jedva> **prevaliti preko jezika što** u značenju ‘prisiliti se izgovoriti *što*, jedva (s mukom) izreći *što*’ često nalazimo u obliku leksičke varijante koja sadrži somatizam usne/usta <jedva> *prevaliti preko usana (usta) što*. Dvojezična leksikografija (BUJ) donosi kvantitativnu inačicu frazema *prevaliti preko jezika* te ga određuje parafrazom ‘pronounce/utter with difficulty’, dok EHFR navodi ekvivalent *issue (fall, drop, cross, escape) sth from your lips*. Istovrijedni parnjak **ne ide preko jezika komu što** definiran je u HFR kao sustezanje od govora, a njegov frazeološki ekvivalent nalazimo samo u njemačkom korpusu **jmdm. schwer von der Zunge gehen**. Frazem je zabilježen u frazeografskim i leksikografskim izvorima (WDI, NJHUR) te nosi značenje ‘*nekomu* je teško govoriti o *čemu*’. U obama frazemima riječ je o poteškoćama pri progovaranju zbog sadržaja koji donose nelagodu i neugodnost (isprika, loše vijesti, mučne i teške situacije), a zbog kojih se čovjek često usteže od govora. Njemački frazem jest višeznačan te se odnosi i na poteškoće pri izgovaranju složenijih riječi i izraza koji nam nisu poznati. Budući da hrvatski frazem prema definiciji ne pokriva cjeloviti semantički opseg njemačkog primjera, zaključujemo da je riječ o djelomičnoj ekvivalenciji. Frazeološki antonim ovog frazema glasi *jmdm. leicht/glatt von der Zunge gehen* u značenju ‘*nekomu* nije teško govoriti o *čemu*’ (NJHUR).

Frazem **lomiti jezik** u značenju ‘govoriti (izgovarati) s mukom (slabo, teško)’ odnosi se prije svega na teško izgovaranje novih riječi u procesu učenja stranoga jezika, ali i onih iz fonda materinjega jezika koje nije lako izgovoriti. Istovrijedni frazem ne nalazimo u engleskim frazeološkim rječnicima, već u dvojezičnom priručniku (BUJ) koji nudi nekoliko prijevodnih ekvivalenata i dvije razine njegova značenja. Prva razina uključuje poteškoće pri izgovoru poznatog jezika i sadrži izraze *stumble over words, mouth words*, ‘speak with difficulty’ i *twist one's tongue*. Posljednji izraz i potencijalni frazeološki ekvivalent češće je u govoru zastupljen u obliku polusloženice *tongue-twister* (‘teško izgovoriva riječ/izraz, nešto čime se *lomi jezik*’, njem. *Zungenbrecher*) koja u procesu učenja stranog jezika ujedno predstavlja metodu za uvježbavanje koartikulacije fonema sličnih obilježja koji se nalaze u neposrednoj blizini (npr. *She sells sea shells by the seashore*). Druga razina značenja frazema *lomiti jezik* podrazumijeva

različite vrste pogrešaka pri izražavanju na stranom jeziku izražava se frazemom *murder a language*. Pretpostavljamo da izraz *twist one's tongue* nije uvršten u frazeografske priručnike budući da se značenje glagola *twist* odnosi na pokrete (naglog) savijanja i okretanja te on stoga nema izražen metaforički potencijal kao hrvatski glagol *lomiti* ili njemački *abbrechen/zerbrechen* (polomiti/slomiti). Frazem **sich** <Dativ> **an/bei etw. die Zunge abbrechen/zerbrechen** u njemačko-hrvatskoj leksikografiji određen je ekvivalentom *polomiti jezik izgovarajući što* (NJHUR) dok ga frazeološki rječnik (WDI) definira kao 'govor (izgovor) koji se može realizirati samo uz napor i zastajkivanje'. Pri tome je također često riječ o vokabularu stranog jezika koji nam nije poznat. Zbog nepodudaranja na leksičkoj razini, navedeni frazemi predstavljaju primjer djelomične ekvivalencije.

Frazem **plete se jezik komu** predstavlja stanje u kojem *tko* 'nejasno (nerazgovijetno) govori, zapinje u govoru' (HFR) pri čemu se navodi da je obično riječ o čovjeku u pripitom stanju. U jednojezičnim i dvojezičnim frazeografskim izvorima ne nalazimo engleski frazeološki ekvivalent. Dvojezična leksikografija (BUJ) donosi sinonimske podnatuknice *jezik mu je otežao, jezik mu se plete* te ekvivalente *his tongue/speech slowed down*, 'he spoke with difficulty', *he stumbled over words*, 'his speech was slurred', 'he stammers/stammered'. Izraz koji također sadrži somatizam jezik, *his tongue slowed down*, možemo definirati kao potencijalan frazeološki ekvivalent, a zanimljivo je istaknuti da je u engleskim izrazima zastupljen i sem mucanja. Njemački frazeografski izvori (WDI) također donose frazem koji se odnosi na napor pri govoru (izgovaranju) – **eine schwere Zunge** te, uz konzumaciju alkohola, kao razlog ovakva govora navodi se i stanje umora. U dvojezičnoj leksikografiji (NJHUR) nalazimo kvantitativnu varijantu i istovrijedni frazem *eine schwere Zunge haben* ('plesti jezikom') te sinonim *mit schwerer Zunge sprechen/lallen* ('teško govoriti', 'plesti jezikom').

Frazemske inačice **na jeziku je komu što, na vrhu jezika je komu što, navrh jezika je komu što** predstavljaju višeznačne frazeme koji stoga imaju djelomične ekvivalente u engleskom i njemačkom jeziku. U prvom značenju riječ je o namjeri da se nešto kaže, no zbog nemogućnosti (trenutnog) prisjećanja, ne dolazi do realizacije govora. U ovom kontekstu hrvatski i engleski primjeri podudaraju se na razini forme, a njemački frazem sadrži različite leksičke sastavnice. Neizgovorena riječ u hrvatskom i engleskom jeziku nalazi se, *jest* na vrhu jezika (**on the tip of one's tongue**), dok u njemačkom na njemu *leži* (**jmdm. auf der Zunge liegen**) ili ju na jeziku *imamo* (**etw. auf der Zunge haben**). Također, u hrvatskim i engleskim primjerima riječ je o *vrhu jezika*, dok je u njemačkom zastupljen organ jezika u cjelini.

Drugo značenje ove skupine frazema izražava namjeru i želju govornika da nešto kaže, pita ili komentira, ali u posljednji trenutak od toga odustaje. HFR definira frazem kao ‘spreman je reći (ispričati, izjaviti) *tko što*, riječi naviru na usta *komu*’, dok HFRSF nadopunjava definiciju objašnjenjem ‘htjeti i ne usuditi se što pitati (reći)’. U hrvatskim i njemačkim primjerima nalazimo sem obazrivosti, dok se u engleskom pojavljuje i sem nedostatka hrabrosti.

Frazem **slip of the tongue (lip)** zastupljen je samo u engleskim frazeografskim izvorima te označava nehотиčnu pogrešku u govoru, a navodi se uz frazem koji se odnosi na pogrešku u pisanju *slip of the pen*. Oba frazema ekvivalenti su latinskih izraza *lapsus linguae* i *lapsus calami*, koje nalazimo u formalnom registru svih triju jezika. Njemački jednojezični priručnik (DUW) oba latinska izraza donosi pod natuknicom Lapsus, dok u hrvatskom priručniku (VRH) nalazimo natuknicu lapsus samo u značenju ‘nehotična pogreška u govoru/pismu’ kojom se pokrivaju oba područja komunikacije. Engleski jednojezični priručnici (WEB, CCED) ne sadrže latinske izraze, a razlog tomu zasigurno je postojanje engleskog oblika koji ima visoke čestotnosti. U dvojezičnoj frazeografiji (HEFRa) proširenu kvantitativnu varijantu frazema *you make a slip of the tongue* nalazimo kao prijevodni ekvivalent frazema *pobjegne ti jezik*, zastupljenom jedino u navedenom izvoru, a definiranom kao ‘zabunom napravljena govorna greška’. Njemački ekvivalent engleskog frazema jest imenica *der Versprecher* (‘nenamjerna pogreška u govoru’) i glagolska konstrukcija *sich versprechen*, a pronađena je na mrežnim izvorima (EDW).

Sad bi se moglo prestati s odugovlačenjem i okolišanjem i najbolje je odmah prevaliti preko jezika konačni rezultat koji je bio 4:0 za NK Zelengaj 1948, ujedno i vodeću momčad ove lige.

Die Entschuldigung ging ihm schwer von der Zunge.

Bei 'Sternhimmel' folgen zwei betonte Silben aufeinander, was schwer von der Zunge geht.

Učim poljski, ali se mučim s izgovorom, lomim jezik da što bolje izgovorim, ali mi baš ne ide. (HFR)

Sie hat so einen komplizierten ausländischen Namen, an dem man sich die Zunge zerbricht. (WDI)

Mora da je malo više popio, plete mu se jezik, ne razumijem što govori. (HFR)

Die letzten Worte hatte er zwar laut, doch bereits mit schwerer Zunge ausgestoßen. (WDI)

Meštar se nije mogao sjetiti kako se zove crkva Sv. Križa, već mu je bilo, kako sam kaže – „na vrh jezika”.

I met him last year and his name is on the tip of my tongue – it'll come to me in a minute.(AHDI)

Es lag ihr auf der Zunge, wie das Mädchen hieß, aber sie kam in diesem Moment einfach nicht darauf. (WDI)

Jedino kad bi grdili njegova poočima i njegovu kuću nazivali svinjcem, bilo mu je navrh jezika da im proturječi. (Aralica, HFR)

It was on the tip of his tongue to ask her but he didn't have the courage.

She hatte eine bissige Bemerkung auf der Zunge, sagte aber schließlich nur: „Hm!”

Die Frage nach dem Haus lag ihm auf der Zunge, aber er wartete noch.

She didn't mean it; it was a slip of the tongue. (AHDI)

At one stage he referred to her as James's 'fiancée' but later said that was a slip of the tongue and that they were not formally engaged. (CCID)

5.1.1.1.2. Vješt izgovor/govor

JEZIK	TONGUE	ZUNGE
	get your tongue round something	
	roll/trip of the tongue	jmdm. leicht/glatt von der Zunge gehen

Frazem **get your tongue around something** zastupljen je samo u jednojezičnim frazeografskim izvorima te prema navedenim definicijama ‘if you can get your tongue round a word or phrase, you can pronounce it’ (CCID) i ‘to be able to pronounce a challenging word’ (FDI) zaključujemo da je riječ o vještini artikulacije glasova, riječi ili fraza koje nam na svojevrsan način predstavljaju izazov. Primjeri u kojima se ovaj frazem kontekstualizira

potvrđuju pretpostavku da se sposobnost ili nesposobnost izgovora odnosi prije svega na riječi stranoga podrijetla, a koje sadrže glasove specifične za pojedini jezik te podrazumijevaju različit način artikulacije i položaj govornih organa (primjerice glas [θ] u engleskoj riječi *sixth*). Motivacija frazema **roll/trip of the tongue** također je određena konvencionalnim znanjem o jeziku kao organu artikulacije. Budući da ni ovaj frazem nije zastupljen u dvojezičnim izvorima, značenje otkrivamo prijevodom izvorne definicije ‘if a word or phrase trips off the tongue, it is very easy to say’ (CID) te ‘be easy to say or pronounce’ (FDI). Leksikografski izvori (BUJ) bilježe samo jedan primjer uporabe glagola *roll* u kontekstu izgovora, a to je *to roll one’s r’s* u značenju ‘izgovarati *r* vrhom jezika (kao u hrvatskom, ne na engl. ili franc. način)’. Njemački frazem **jmdm. leicht/glatt von der Zunge gehen** zabilježen je frazeografskim i leksikografskim izvorima (WDI, NJHUR) te, kao što se već spomenulo, kod njegova antonimskog parnjaka *jmdm. schwer von der Zunge gehen*, uz vještinu artikulacije sadrži i emocionalnu uključenost govornika koja se odnosi na sadržaj poruke ‘*nekomu* nije teško govoriti *o čemu*’. Njemačko-engleski frazeografski izvori kao ekvivalent ovog frazema navode kvantitativnu varijantu engleskog izraza *to trip easily off the tongue* potvrđujući njihovu funkcionalnu ekvivalenciju samo na razini artikulacije.

Even he can get his tongue round these Spanish terms. (CCID)

I sometimes find it difficult to get my tongue around the word ‘sixth’. (FDI)

It’s not a name that exactly trips off the tongue, is it?(FDI)

The book is a joy to read aloud. The passages just roll off the tongue. (FDI)

Auch wenn vielen die englischen Fachausdrücke leicht von der Zunge gehen, besteht über die richtige Bedeutung der Begriffe oft Unsicherheit. (WFR)

Komplimente gehen leicht von der Zunge – aber wie steht es mit der Aufrichtigkeit?

5.1.1.1.3. Poticaj i želja za govorom, početak govora

JEZIK	TONGUE	ZUNGE
povući/vući (potegnuti/potezati) za jezik <i>koga</i>		j-m die Zunge lösen
razvezalo je jezik <i>komu što</i> razvezao se jezik <i>komu</i>	loosen your tongue find your tongue	jmdm. die Zunge lösen/lockern
svrbi jezik <i>koga</i>		etw. brennt jmdm. auf der Zunge

Frazem **povući/vući (potegnuti/potezati) za jezik *koga*** u značenju ‘navesti/navoditi (izazvati/izazivati) koga da progovori (da kaže nešto što nije namjeravao)’, prema Kovačević (2012: 229), u pozadini sadrži sliku povlačenja jezika preko zamišljene uzice. U dvojezičnoj frazeografiji (HEFR) nalazimo engleski nefrazeološki ekvivalent i sintagmu *tempt sb to talk*, dok dvojezična leksikografija (BUJ) donosi oblik *ne vuci me za jezik* i prijevodni ekvivalent ‘don’t tempt me to talk’, ‘don’t force me to speak’. Njemačke prijevodne ekvivalente nalazimo u HNJFR-u *j-n zum Reden (Sprechen) bringen* koji predstavlja nefrazeološki ekvivalent, ali i istovrijedni frazem koji sadrži somatizam *jezik: j-m die Zunge lösen*. Engleski i njemački primjeri izjednačavaju jezik i njegovu osnovnu funkciju, pri čemu je u prvom riječ o glagolu (*speak*), a u drugom o imenici (*Sprechen*). Sva tri izraza podrazumijevanju prisutnost druge osobe koja nas nagovara, izaziva ili čak prisiljava da govorimo unatoč tome što nismo imali namjeru.

Frazemske inačice **razvezalo je jezik *komu što*** i **razvezao se jezik *komu*** imaju frazeološke ekvivalente u engleskom i njemačkom jeziku. Frazem **loosen your tongue** zabilježen je u jednojezičnoj frazeografiji dok dvojezični frazeografski izvori donose oblike *sth loosened sb’s tongue* te *sb’s tongue loosened* (HEFR)⁶⁹. Njemački frazem **jmdm die Zunge lösen/lockern** zastupljen je u WDI-ju uz značenje ‘učiniti koga pričljivim’ dok mrežni izvori navode i oblik

⁶⁹ HEFR donosi i frazeološki ekvivalent *sb’s tongue is wagging*, no u ovom kontekstu on ne predstavlja funkcionalni ekvivalent jer je bliži frazeosemantičkoj skupini ogovaranja (govorkanja).

koji sadrži i povratni oblik glagola (*sich lösen/lockern*) te odgovaraju hrvatskoj varijanti *razvezao se jezik komu* i engleskoj *sb's tongue loosened*. Primjeri frazema koje nalazimo u hrvatskom jezičnom korpusu potvrđuju proširenu definiciju frazema unutar engleske i njemačke frazeografije (kao i mrežnih izvora) koji uz značenje 'počeo je mnogo (naširoko) govoriti pod utjecajem čega *tko*, iznenada se razbrbljao *tko*' navode da je često riječ o govoru pod utjecajem alkohola. Nalazimo da se jezik može razvezati i kao posljedica drugih raspoloženja kao što su veliko uzbuđenje i sreća (Kovačević 2012: 230), no i kao posljedica psihičkog i fizičkog pritiska. Njemački mrežni izvori frazema⁷⁰ navode i drugu moguću motivaciju frazema koju nalazimo u Bibliji, u Markovu evanđelju u kojem se opisuje ozdravljenje gluhog mucavca: *I odmah mu se otvoriše uši i razdriješi spona jezika te stade govoriti razgovijetno* (Mk 7, 35). Spona jezika (njem. *das Band der Zunge*) podsjeća na podjezičnu vezicu (njem. *Zungenbändchen*; lat. *frenulum linguae*) te označava kratku spojnicu koja se proteže od dna usne šupljine do središnjeg dijela jezika. Kratak i ograničen frenulum jest prirođena oralna anomalija jezika (ankiloglosija) koja uzrokuje smanjenu pokretljivost jezika. Kod mlađe djece prouzrokuje poteškoće pri dojenju dok kod starije djece stvara probleme pri artikulaciji i govoru. U prošlosti su primalje znale same prerezati taj dio jezičnog ligamenta, što se izražavalo frazom *Zunge lösen* (razvez[iv]ati, odvojiti, odlijepiti jezik), a što bi moglo predstavljati etimološku odrednicu frazema u trima jezicima. Uzimajući u obzir zajedničku etimološku odrednicu, podudarnost na razini forme i sadržaja, kao i na kontekstu uporabe, smatramo da navedeni frazemi predstavljaju potencijalne funkcionalne ekvivalente.

Engleski frazem **find your tongue**, koji leksikografski (BUJ) i frazeografski izvori (HEFR) navode kao ekvivalent hrvatskog frazema *razvezao se jezik komu* ne predstavlja funkcionalni ekvivalent budući da ujedno označava pričljivost, to jest, početak govora nakon što 'zbog sramežljivosti, straha, šoka ili neugodnosti nije *tko* mogao ranije govoriti' (CCID, A. S.). U tom kontekstu Bujas u obrnutom smjeru prijevodne ekvivalencije navodi i izraz *he found his tongue* – 'smogao je opet riječi', tvorbenu varijantu engleskog izvornika. Njemački ekvivalent (NJHUR) glasi *Sprache wiederfinden* u značenju 'ponovno progovoriti' koji ne sadrži somatizam *Zunge*, već leksem jezik u značenju govora (*e, Sprache*).

⁷⁰ jmdm. die Zunge lösen/lockern. Redensarten – Indeks. https://www.redensarten-index.de/suche.php?suchbegriff=jmdm+die+zunge+losen+lockern&bool=relevanz&gawoe=an&sp0=rart_ou. Pristupljeno: 22. 2. 2021.

Hrvatski frazem **svrbi jezik koga** u značenju ‘teško je šutjeti *komu*, htio bi progovoriti *tko*, ima želju (potrebu) progovoriti da se razbrblja *tko*, ne želi više tajiti *tko što*’ (HFR) krije u sebi konvencionalno znanje o čovjekovoj potrebi za češanjem i intenzitetu podražaja koji pri tome osjeća. Riječ je o slici čovjeka koji ima intenzivnu potrebu odgovoriti na taj podražaj, a koja odgovara neodoljivoj želji da tko progovori i pri tome također odgovori na vrstu verbalnog podražaja. Engleski istovrijedni frazem *sb is itching to talk* (HEFR), ne sadrži somatizam jezik, ali potvrđuje navedenu motivaciju budući da u engleskom jeziku glagol *itch* znači ‘svrbjeti’, ali u konstrukciji *to itch for* ‘čeznuti za’ dok sama imenica *itchiness* označava ‘svrbljivost’ i ‘nestrpljivost’ (BUJ). Drugi prijevodni ekvivalent koji nalazimo u hrvatsko-engleskoj frazeografiji (HEFR) glasi *sb cannot hold their tongue*, koji, iako sadrži isti somatizam, ne sadrži sem brbljavosti te ga stoga ne predstavlja funkcionalni, već djelomični frazeološki ekvivalent. Zanimljivo je da u hrvatskim jednojezičnim izvorima (VRH) nalazimo izraz *svrbež na jeziku* definiran kao ‘neodoljivu potrebu da se o čemu progovori, nemoć da se šuti’, a koji je označen kao leksikalizirana lokucija. Njemački istovrijedni ekvivalent i frazem **etw. brennt jmdm. auf der Zunge** u doslovnom značenju ‘gori *komu* na jeziku *što*’ sadrži glagol *gorjeti*, koji također predstavlja neugodan podražaj i najčešće se odnosi na vrućinu kao popratnu pojavu i učinak vatre. Dijakronijska motivacija frazema otkriva se u sinonimskom parnjaku *etwas brennt jemandem auf/unter den Nägeln*. Riječ je o izrazu koji je potvrđen još u 16. stoljeću, a odnosi se na stari samostanski običaj u kojem su redovnici, ustajući se zimi na rane jutarnje mise, palili male svijeće koje bi držali na noktima palca. Ako bi propovijed trajala duže nego što je uobičajeno, plamen svijeće doslovno bi gorio *na* samom noktju. Zato se inačica koja sadrži prijedlog *unter* (*ispod*), iako je češće zastupljena u govoru, ne smatra ispravnom (WFR).

Pa kad me baš vučete za jezik, da, mislim na vas! (Barković, HFR)

*Klodij nemoj me vući za jezik! Nije li poznato *lippis et tonsoribus*, da ti je netko skinuo umjetne kose?* (R)

Stari ribar bio naime zavirio nešto dublje u čašu, pa mu se jezik razvezao, a riječ potekla, kako rijetko kada. (R)

Poziv u posjet, na posjed, pod Učku, činilo se Carlu da je pao u pravi čas: možda će saznati nešto više (ili čak sve, zašto ne?) o stanju svoga udioništva u brodovima, možda će se sinu napokon razvezati jezik. (R)

Her tongue loosened by drink, she began to say things that she would later regret. (CID)

I've never met a reporter like Courtney. She can loosen the tongue of event he cagiest politician.

Seine Zunge löste sich, er redete und redete in einem fort, von morgens bis abends.

Sie sagte mir nicht, wie sie die Matrosen zum Sprechen brachte, aber es ist anzunehmen das der Alkohol auch in diesem Fall die Zunge gelöst hat. (WDI)

All four men stared at him. It was Livingstone who found his tongue first. (CCID)

The little boy, who had been huddled nervously at the back, found his tongue and told the detectives what happened. (FDI)

Srećom da psu kažem svašta, pa me ovako ne svrbi jezik. (HFR)

Schlucken Sie die Kommentare, die Ihnen auf der Zunge brennen, einfach herunter und hüten Sie sich davor, Gleiches mit Gleichem vergelten zu wollen. (WFR)

Mir brannten so viele Fragen auf der Zunge, aber ich wusste nicht einmal, wo ich beginnen sollte. (WFR)

5.1.1.1.4. Suzdržavanje od govora, prestanak govora, šutnja

JEZIK	TONGUE	ZUNGE
držati jezik za zubima	hold one's tongue	seine Zunge im Zaum halten seine Zunge hüten
jezik za zube!	hold your tongue!	
pojela (popapala) je maca jezik <i>komu</i>	cat got one's tongue	
pregristi jezik ugristi se (ujesti se) za jezik	bite one's tongue	sich <Dativ> eher/lieber die Zunge abbeißen sich <Dativ> auf die Zunge beißen

zavezati jezik	(get) tongue-tied	
zavezati/vezati jezik <i>komu</i>		

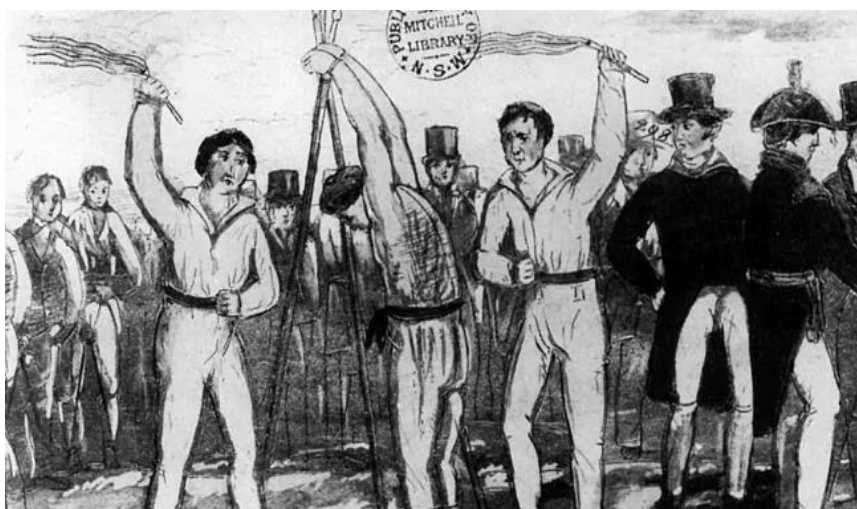
Frazem **držati jezik za zubima** koji znači ‘šutjeti, suzdržavati se od govorenja /iz opreza, od straha itd./’ (HFR) i imperativna varijanta **jezik za zube!** kojom se zabranjuje govor pripadaju nižemu stilu. Istovrijednim engleskim frazeološkim ekvivalentom **hold one’s tongue** također se podrazumijeva suzdržavanje od govora unatoč želji da se nešto kaže, a zapovjedni oblik **hold your tongue!** obojan je emocijom ljutnje koja je prisutna i u hrvatskom frazemu. Sinonimski parnjak engleskog frazema glasi *hold/keep your peace* u kojem glagoli *hold/keep* dolaze u značenju ‘sačuvati’, za razliku od primjera koji sadrži somatizam jezik, gdje znači ‘uzdržati se od čega’. Nalazimo da je frazem *hold one’s tongue* prvi put zabilježen kod Chaucera (The Tale of Melibus, 14. st.): *Thee is better hold thy tongue still, than for to speak*. Sinonimski parnjak također datira iz prve polovice 14. stoljeća, a bio je sastavni dio obreda vjenčanja, pri čemu se od onoga koji zna za kakvu zapreku zbog koje se sakrament braka ne bi trebao sklopiti zatražilo da se „odmah izjasni ili da zauvijek šuti” – „speak now or forever hold your peace” (AHD: 215). Dok u pojedinim dvojezičnim frazeografskim izvorima nalazimo da frazem *hold your tongue* predstavlja jedini istovrijedni ekvivalent frazemu *držati jezik za zubima* (HEFRa), a ujedno i uputnicu na hrvatski frazem sličnoga značenja (usporedivo *staviti lokot na usta*), u drugim izvorima (HEFR) ponuđeno je više prijevodnih ekvivalenata koji sadrže dodatne somatizme *zubi, glava, usta, usna* (*keep your tongue within your teeth, keep a quiet tongue in your head, hold (bridle) your tongue, keep your mouth shut, button your lip*). Jedan od navedenih primjera ujedno je poveznica s frazedom njemačkog frazeološkog fonda koji smatramo istovrijednim ekvivalentom hrvatskoga i engleskoga oblika. Riječ je o frazemu *bridle your tongue*, koji upravo kao frazem **seine Zunge im Zaum halten**, sadrži sliku zauzdavanja životinje (konja), a leksikalizira se glagolom *bridle* (obuzdati, zauzdati) te imenice *r, Zaum* (uzde) – *put a bridle on a horse / einem Pferd den Zaum anlegen*. Riječ je stavljanju uzdi ili zauzdavanju konja s ciljem mogućnosti upravljanja brzinom i načinom njegova kretanja, upravo kao što je to u komunikaciji riječ o jeziku kao organu govora koji želimo staviti pod kontrolu i na taj način sačuvati od mogućih negativnih posljedica. Značenje sinonimskog parnjaka **seine Zunge hüten** (dosl. ‘čuvati svoj jezik’) upravo to i potvrđuje. U ovom primjeru kulturni model jezika razrađen je konceptualnom metaforom GOVOR JE NEUKROĆENA

ŽIVOTINJA koja u osnovi ima metonimijsko proširenje *jezika* na *govor*. Sliku obuzdavanja jezika nalazimo u i Bibliji, u Jakovljevoj poslanici (Jak 3, 1-12) gdje čovjek koji je sposoban obuzdati jezik može obuzdati i cijelo tijelo, baš kao što uzdama u ustima konja i upravljamo kretanjem cijele životinje.

Frazem **pojela (popapala) je maca jezik komu** ima istovrijedan frazeološki ekvivalent u engleskom jeziku koji glasi **cat got one's tongue**. S obzirom na to da se izrazom često koristi u upitnom obliku, nalazimo i istovrijedne inačice u obama jezicima (*Has*) *The cat got your tongue?* / *Je li ti maca pojela (popapala) jezik?* Hrvatski frazem nosi značenje 'ostao je bez riječi *tko*, zanijemio je *tko*' (HRSF) dok engleski izvori proširuju ovu definiciju naznakom da izraz sadrži sem ljutnje budući da je osoba koja postavlja takvo pitanje često uzrujana zbog šutnje sugovornika (CCID), ali i da je često riječ o pitanju koje odrasle osobe postavljaju djeci (FDI). Njemački korpus ne sadrži istovrijedan frazem te ga u dvojezičnim frazeološkim izvorima nalazimo u upitnom obliku *Du hast wohl die Sprache verloren?* (dosl. 'Jesi li izgubio govor?'). Iako se motivacija hrvatskih i engleskih frazema čini sinkronijski razumljivom, etimologija samog izraza govori u prilog dijakronijskoj razradi motivacije značenja koja nas vraća na početak 19. stoljeća. U Kraljevskoj mornarici, ali i unutar britanskih i američkih zatvora (poput Sing Singa u New Yorku) postojao je oblik teške tjelesne kazne i okrutne metode mučenja koja je imala svoje uporište u zakonu. Riječ je o posebnom načinu bičevanja pri kojem se upotrebljavao bič sa devet nastavaka – *cat-o'-nine-tails*, na čijim su završecima bile metalne bodljike koje bi ostavljale tragove i rane na ljudskom tijelu nalik grubim mačjim ogrebotinama. Sama metoda kažnjavanja nazvana je po biču te se često upotrebljavala u skraćenom obliku – *cat*. I dok su s jedne strane ostali zatvorenici morali *šutjeti* dok se kazna provodila, samog kažnjenika se znalo, kada zbog iznemoglosti više nije mogao ni govoriti, podrugljivo provocirati i pitati *Je li ti mačka pojela jezik?*. Pisanu potvrdu ovog izraza nalazimo 1861. godine u sklopu dokumentacije jednog londonskog sudskog procesa dok se 1848. spominje kao godina njezina ukidanja u New Yorku, a tek nekoliko desetljeća kasnije (1881.) i u Britanskoj mornarici⁷¹. U skladu s navedenim, možemo zaključiti da je izraz *pojela (popapala) maca jezik komu* frazeološki kalk engleskog izraza budući da ima podrijetlo u leksičkom fondu zemalja engleskoga govornog područja.

⁷¹ <https://www.etymonline.com/word/cat-o'-nine-tails>. Pristupljeno 21. 2. 2021.

Druga razrada motivacije ovog frazema naslanja se na običaje i vjerovanja Bliskog istoka u srednjem vijeku, a također uključuje tradicionalnu vrstu kažnjavanja koja potječe iz 5. stoljeća prije Krista. Naime, lažljivcima i bogohulnicima rezali su se jezici i kao hrana davali mačkama. Stari Egipćani prvi su držali domaće mačke koje su lovile razne vrste štetočina i na taj način čuvale spremišta hrane. Mačke su se ujedno štovala kao lovci, ali i božanstva, te je stoga njihovo hranjenje jezicima lažljivaca predstavljalo prinos ljudske žrtve božanstvu (v. Jack 2005).

Slika 6. Crtež koji prikazuje šibanje zatvorenika „mačkom koja ima devet repova”⁷²

Frazemske **inačice pregristi jezik / ugristi se (ujesti se) za jezik** izražavaju prestanak ili suzdržavanje od govora i sadrže jasnu motivaciju koja proizlazi iz poznate fizionomije govornog aparata, pri čemu se držanjem jezika među zubima zaustavlja i onemogućuje govorni proces. Takvom radnjom koja je hiperbola samog pokreta želi se suzdržati od izgovaranja riječi zbog kojih bi se kasnije moglo požaliti, ali ujedno i žaljenje zbog onoga što je već izgovoreno. Istovrijedni i potencijalni funkcionalni engleski prijevodni ekvivalent glasi **bite one's tongue**, a potvrđen je još kod Shakespearea (2 Henry VI, 1:1): *So York must sit and fret and bite his tongue*. (AHDI: 43). Oba jezika sadrže i sinonimske parnjake koji sadrže somatizam usna – *ugristi (ujesti) se za usnu* i *bite one's lip*, ali i zapovjedni oblik *jezik pregrizao!* (VRH) i *bite your tongue!* (AHDI) koji su različito konotirani. Hrvatski uzvični frazem upućuje se ‘onomu

⁷² <http://www.convictcreations.com/history/punishments.html>. Pristupljeno 20. 2. 2021.

koji je rekao nešto što sluti na zlo ili što se nije smjelo odati' (VRH), dok engleski primjer u 'humorističnom tonu upozorava da izrečeno može donijeti nesreću' (AHDI). Situaciju u kojoj bismo sebi radije odgrizli jezik nego nešto rekli i odali, ili pak kada bismo se ugrizli za jezik zbog izgovorenih riječi, u njemačkom jeziku izriče se frazemima **sich** <Dativ> **eher die Zunge abbeißen** i **sich** <Dativ> **auf die Zunge beißen**, gdje možemo zaključiti da je riječ o formalnoj i potencijalno funkcionalnoj ekvivalenciji.

Frazemske inačice **zavezati jezik** i **zavezati/vezati jezik komu** antonimni su parovi već spomenutih izraza *razvezao se jezik komu/razvezalo je jezik komu što* i imaju značenje 'šutjeti, ne govoriti' i 'ušutkati koga, oduzeti komu riječ, zabraniti komu da nesputano govori' (HFR). Antonimni značenjski odnos proširen je razlikom semantičkog obilježja *živo/neživo* pri čemu je kod imenice kao subjekta u frazemu *razvezalo je jezik komu što* riječ o kategoriji *neživo* (budući da je najčešće riječ o alkoholu), dok *zavezati/vezati jezik komu* podrazumijeva imenicu koja nosi semantičko obilježje *živo*, to jest osobu. Engleski frazem koji označava prestanak govora ili šutnju također sadrži somatizam *jezik* te glagol *vezati/zavezati (get) tongue-tied* (FDI), no u ovom slučaju prestanak govora nije određen voljom govornika ili sugovornika, već je uvjetovan strahom, zbunjenošću, osjećajem srama ili neugode. Dvojezični frazeografski izvori (EHFR) kao prijevodne ekvivalente ovog frazema navode frazeme *ostati bez riječi, ostati bez teksta* te parafrazu 'zbog uzbuđenja ili iznenađenja ne znati što bi rekao'. U istom izvoru nalazimo i oblik frazema za prošlost koji sadrži somatizam jezik *I got tongue-tied – odsjekao mi se jezik; ostao sam bez teksta*, kao i parafrazu 'nisam znao što reći', a odrednica ∅usporidivo upućuje na izraz *be lost for words*. U izvoru HEFRa, gdje je polazni korpus hrvatskih frazema, nalazimo izraz *jezik ti se odreže* s istim prijevodnim ekvivalentom – *you get tongue tied*. BUJ izraz *tongue-tied* (njem. *sprachlos*) donosi kao pridjevsku natuknicu doslovnog značenja 'koji teško govori (koji ima govornu manu)' i pod oznakom *fig* oblike *bez riječi, zanijemio, mutav*, koji su semantički bliski hrvatskom frazemu. Njemački jednojezični frazeološki rječnici također ne sadrže identičan frazem u kojeg postoji sastavnica *jezik*, a koji bi pripadao ovoj tematsko-značenjskoj skupini, no u dvojezičnim (englesko-njemačkim) izvorima kao prijevodni ekvivalent frazema *be tongue-tied* otkrivamo izraz *die Zähne nicht auseinanderbekommen*, istovrijedni frazem koji sadrži somatizam *zubi* i pozadinsku sliku čvrsto stisnutih zubiju kojima se onemogućuje govorni proces. Svi navedeni izrazi odraz su izvanjezičnog koncepta šutnje koja se leksikalizira na sličan način, no uključuje različitosti u kontekstom uvjetovanim značenjima.

No, kao vješt političar najprije se ugrizao za jezik i onda rekao: – Ne. Radije ne bih rekao ni riječi, bolje da šutim! (R)

I ako ga što uhvati, pregrizao bi si prije jezik neg će komu i pisnuti. (R)

A new grandmother must learn to bite her tongue so as not to give unwanted advice. (AHDI)

I'm sure it will rain during graduation – Bite your tongue!

„Ich hätte mir eher die Zunge abgebissen, als jemanden zu verraten“, schildert die Zeugin in der Aufnahme. (WDI)

Einiges hätte ich dem Großmaul gern erwidert, aber ich biss mir auf die Zunge und schwieg.

Bolje je držati jezik za zubima i mirno ići dalje svojim putem i sa svojim vrućim srcem nestati neprimjetno među ostalim prolaznicima. (R)

Sve to znadem, sve sam čuo, jer sam u kući bio, čega Vi znali niste. Za to, draga gospodarice, jezik za zube! (R)

Douglas held his tongue, preferring not to speak out on a politically sensitive issue. (CCID)

”Hold your tongue, boy”, he warned me furiously. (CCID)

Sie hätte wenigstens bei der Beerdigung mal ihre Zunge im Zaum halten können. (WDI)

Europska komisija o svemu ima komentar, ali sad joj je maca popapala jezik.

Has the cat got your tongue? Can't you even say hello?

Grandpa used to terrify me, both because he was big and fierce-looking and because he usually greeted me by bellowing, ”Cat got your tongue?”

Kažem mu da, ako već ne može zavezati jezik (što mu najtoplije preporučujem), neka priča malo tiše. (HFR)

Mislio je dakle najslobodnije, gotovo buntovno, ali je svoju junačku odluku nosio tiho i nečujno. Jer jezik je zavezao vrlo pažljivo. (R)

5.1.1.2. Ljudske osobine kao odraz interpersonalne komunikacije

5.1.1.2.1. Otvorenost, izravnost, iskrenost

JEZIK	TONGUE	ZUNGE
bez dlake na jeziku biti bez dlake na jeziku nemati dlake na jeziku		
		das/sein Herz auf der Zunge tragen/haben
biti oštra (oštrog) jezika imati oštar jezik oštar na jeziku	have a sharp tongue	eine scharfe/spitze Zunge

Frazemske inačice **bez dlake na jeziku**, **biti bez dlake na jeziku** i **nemati dlake na jeziku** odnose se na otvoren, iskren i izravan govor u kojem bez okolišanja i straha iznosimo svoje stavove i izražavamo svoja mišljenja (HFR). Motivaciju ovih frazema, prema Kovačević (2012: 227-228), možemo staviti u romanski, ali i slavenski kontekst budući da jedni izvori navode kako je riječ o kalku talijanskog frazema *non avere peli sulla lingua*, dok ga drugi, etnografski, povezuju s postupkom pređenja vune. Riječ je o dlačicama vune koje ženama često ostaju na jeziku budući da ustima, zbog zauzetih ruku, skidaju grudice kako bi upredena vuna bila što glatkija. Izbacivanjem dlačica omogućava se slobodan govor koji nije ograničen nikakvim preprekama, što odgovara definiciji navedenog frazema. Engleske prijevodne ekvivalente nalazimo u dvojezičnim frazeografskim izvorima. HEFRa za oblik *nemati dlake na jeziku* donosi frazeološke ekvivalente *pull no punches, not mince your words* dok inačica *bez dlake na jeziku* odgovara frazemima *without pulling punches, straight from the shoulder*. Motivaciju obaju engleskih frazema povezuje se s konvencionalnim znanjem o pravilima i načinu borbe u boksu, gdje izraz *pull one's punches* predstavlja udarac koji je svjesno bez efekta, to jest, izveden manjom snagom i zadržkom, dok *straight from the shoulder* predstavlja izravan udarac koji je izveden punom snagom i jačinom (AHDI: 431). Dok se potonji primjer odnosi samo na izravnost i otvorenost u govoru (upravo kao i hrvatski frazem), frazem *pull no punches*

obuhvaća i druge oblike međuljudskih odnosa u kojima se želi naglasiti izravnost djelovanja. Uputnicom usporedivo otkrivamo i frazeološke izraze sličnoga značenja *sasuti komu istinu u lice, skresati komu što u brk te što na umu to na drumu*. Drugi dvojezični izvor (HEFR) nadopunjuje ekvivalente izrazima *not be mealy-mouthed, make no bones about sth* i parafrazom ‘say what is on your mind’. U njemačkom frazeološkom fondu također ne nalazimo frazem koji sadrži sastavnicu *jezik*, a koji bi predstavljao istovrijedni frazeološki ekvivalent, već izraze *frank und frei, offen und ehrlich, ohne Scheu (Zurückhaltung), ohne falsche Bescheidenheit* (HNJFR) u kojima je sadržana semantika hrvatskog frazema (‘otvoreno, iskreno, bez suzdržanosti i lažne skromnosti’). Motivacija izraza *frank und frei*, najbližeg frazeološkog ekvivalenta hrvatskom frazemu *bez dlake na jeziku*, otkriva se dijakronijskim putem i etimologijom pridjeva *frank*. Riječ je o posuđenici iz francuskog jezika (15. st.) *franc* u značenju ‘franački, slobodan’ koja se od samog početka rabila isključivo zajedno uz riječ *frei* (‘slobodan’). Riječi su postale sinonimima na temelju povijesne činjenice da su Franci predstavljali osvajače i slobodne vladare (WDI: 239). Zaključujemo da se koncept otvorenog, iskrenog i izravnog govora leksikalizira u svim trima jezicima, no različitim frazemima.

Koncept iskrenosti i otvorenosti nalazimo u njemačkom frazemu **das/sein Herz auf der Zunge tragen/haben** koji je zastupljen u dvojezičnim leksikografskim i mrežnim izvorima, a sadrži somatizam *jezik*. Prijevodni ekvivalenti glase *što na umu, to na drumu te što na srcu, to [i] na jeziku*. Potonji izraz VRH definira opisno: ‘što osjeća, to govori’. Mrežni izvori (WFR) donose dijakronijsku motivaciju frazema i obrazlažu njegovu prvotno negativnu konotaciju kojom se označavala brbljavost. Pozadinska slika prisutna je, naime, još u Bibliji, Knjizi Sirahovoj (Sir 21, 26), gdje stoji: *Die Narren haben ihr Herz im Maul; aber die Weisen haben ihren Mund im Herzen (Ludacima je srce u ustima, a mudracima su usta u srcu)*. Danas su oba značenja jednako zastupljena, kako brbljavost tako i iskrenost te otvorenost u govoru. Engleski ekvivalent ne sadrži somatizam *jezik*, a nalazimo ga u dvojezičnim hrvatsko-engleskim izvorima (BUJ): *što mu je na srcu, to mu je na jeziku – he wears his heart on his sleeve*. Engleski izraz ne predstavlja funkcionalni ekvivalent hrvatskog i njemačkog izraza budući da se odnosi samo na otvoreno izražavanje osjećaja (ljubavi), a ne na otvorenost i iskrenost u govoru općenito. Dijakronijska motivacija ogleda se u starom običaju iz srednjeg vijeka gdje je djevojka javno izražavala naklonost mladiću, obično za vrijeme viteških turnira, tako što mu je

za rukav vezivala svoj šal, maramicu ili vrpču.⁷³ Izraz nalazimo i Shakespeareovu „Othellu” (1:1): *But I will wear my heart upon my sleeve for daws to peck at.*

Frazemske inačice **biti oštra (oštrog) jezika, imati oštar jezik i oštar na jeziku** odnose se na osobu koja govori otvoreno, bez uvijanja, britko i oštro, pri čemu zna biti i neugodna prema sugovorniku (HFR). Engleski frazeološki ekvivalenti zastupljeni su u jednojezičnim i dvojezičnim frazeografskim izvorima te glase **have a sharp (biting) tongue** (FDI, HEFR), *have a sharp tongue, pull no punches* (HEFRa). U potonjem izvoru frazem je određen parafrazom ‘otvoreno kritizirati, ne ustručavati se’, a pod uputnicom ◇usporedivo povezan s frazemima *bez dlake na jeziku, sasuti komu istinu u lice, što na umu to na drumu*. Budući da njemački korpus sadrži frazem **eine scharfe/spitze Zunge**, možemo zaključiti da je ovo jedan od rijetkih primjera u kojem je riječ o potpunoj formalnoj ekvivalenciji, to jest, identičnim frazemima. No njemački frazem osobu koja ima oštar i šiljast jezik određuje i kao onu koja je sklona zajedljivim i zlobnim primjedbama (WDI) te koja voli proturječiti i napadati sugovornika (WFR). Ovaj frazem nije stoga moguće definirati kao potpuni funkcionalni ekvivalent, osobito jer ga u dvojezičnoj leksikografiji (NJHUR) nalazimo i u leksičkoj varijanti ekvivalenta *biti zla jezika*. Razrada motivacije triju frazema temelji se na semantici pridjevskih sastavnica pri čemu se u hrvatskom i njemačkom jeziku krije pozadinska slika oštrice noža ili mača, koju nalazimo još u Bibliji: *Nesmotren govori kao da mačem probada, a jezik je mudrih iscjeljenje*. (Izr, 12:18). S druge strane, jezik koji nas može ugristi (*biting tongue*) možemo označiti kao metonimiju zmiје koja, uz šiljaste vrhove jezika, čovjeka napada ugrizom. Uzevši u obzir sve konotacije, navedene frazeme svrstavamo i pod koncept zlobe i zajedljivosti.

Osoba je to koja je posljednjih desetak godina svojim energičnim, hrabrim, ali i počesto preizravnim, bez dlake na jeziku, beskompromisnim i nepotkupljivim stavovima intrigirala hrvatsku javnost i uskovitlavalala kulturnu scenu. (R)

Dakle, ja sam otvoren, iskren, nemam dlake na jeziku, pa im se to valjda dopada. (R)

Ob Wolf im Schafspelz oder Zicke mit goldenem Herz - nicht jeder trägt sein Herz auf der Zunge und gibt sich auf den ersten Blick so, wie er im innersten Wesen denkt und fühlt. (WFR)

Was mich betört, ist die Freiheit, die eigentlich keine ist hier, die Offenheit der Menschen und auch der Anstand. Hier trägt jeder sein Herz auf der Zunge, hier erzählt dir jeder Wildfremde

⁷³ <https://www.medievalists.net/2016/02/five-medieval-love-tokens/> . Pristupljeno: 22. 2. 2021.

seine Lebensgeschichte, hier begrüßen sich die Männer noch alle per Handschlag und Freunde mit einem Kuss.(WFR)

5.1.1.2.2. Rječitost

JEZIK	TONGUE	ZUNGE
jak na jeziku		
	have a silver tongue	
		mit tausend Zungen reden/predigen

Frazeografski izvori donose različite definicije frazema **jak na jeziku**. Prema HFR-u, riječ je o osobi koja je hvalisava i razmetljiva, dok u HRSF-u nalazimo značenje ‘rječit, koji mnogo i argumentirano govori’, a na temelju kojega smo ga uvrstili u navedenu tematsko-značenjsku skupinu. U engleskom i njemačkom korpusu nalazimo primjere frazema koji uključuju sem rječitosti, ali koji nisu navedeni kao prijevodni ili frazeološki ekvivalenti.

Engleski frazem **have a silver tongue** podrazumijeva izrazitu elokventnost i sposobnost uvjeravanja (ODI). Nije zastupljen u dvojezičnoj frazeografiji dok ga dvojezični leksikografski izvori (BUJ) donose samo u obliku pridjeva *silver-tongued* uz značenja ‘slatkorječiv’ i ‘vrlo rječit’, pri čemu samo potonje odgovara engleskoj definiciji. Motivaciju značenja ovog frazema, koji je u uporabi od kraja 16. stoljeća, otkrivamo dijakronijskim putem i nalazimo unutar nekoliko različitih vjerovanja i legendi, ali i povijesnih izvora kao što je Biblija. Jedno od vjerovanja povezivalo je ugodan zvuk kojim je odzvanjalo srebro s melodioznošću i izražajnošću govora, a druga legenda izraz *silver-tongued* pripisuje opisu jednog engleskog propovjednika s kraja 16. stoljeća, imena Henry Smith, koji je nosio nadimak Silver Tongued Smith.⁷⁴ No, izvor u kojem je zapisana poveznica između srebra i jezika jest biblijska Knjiga izreka gdje stoji: *Pravednikov je jezik odabrano srebro, a razum opakoga malo vrijedi* (Iz 10, 20). Navedenim izvorom ne potvrđuje se osobina rječitosti i sposobnosti uvjeravanja, ali se

⁷⁴ <https://grammarist.com/idiom/silver-tongued/>. Pristupljeno 22. 2. 2021.

donosi pozitivna slika govornika naglašavajući da je vrijednost govora odraz moralnih vrijednosti čovjeka. Njemački ekvivalent ovom frazemu jest pridjev *redegewandt*, a nalazimo ga u mrežnim dvojezičnim izvorima. (DEW)

Njemački frazem **mit tausend Zungen reden/predigen** WDI definira kao govor koji odražava izrazitu rječitost dok u dvojezičnim izvorima (NJHUR) nalazimo i značenje ‘zdušno upozoravati (opominjati) *na što*’. Budući da ne nalazimo zabilježenu dijakronijsku motivaciju, objašnjavamo je sinkronijskim putem, putem hiperbole, gdje se preuveličavanjem broja jezika (dosl. ‘govoriti uz pomoć tisuću jezika’) izražava iznimna govorna sposobnost, a koja može uključivati i sem upozorenja i opomene.

U hrvatskim jednojezičnim leksikografskim izvorima (VRH) nalazimo i višeznačan izraz *okretan jezik* koji označava 1. vješt, lucidan stil govora te 2. način govora osobe koja se dobro snalazi u komunikaciji, prepirkama, diskusijama. Dok hrvatsko-njemačka leksikografija donosi samo oblik *okretno govoriti* i prijevodni ekvivalent *fließend sprechen*, hrvatsko-engleski leksikografski izvori (BUJ) za podnatuknicu *okretan na jeziku* navode nekoliko ekvivalenata, uključujući i one frazeološke: *glib, fluent, voluble, ready-tongued, smooth-tongued, having the gift of the gab, having kissed the Blarney stone*.⁷⁵ Iako frazem (*imati*) *okretan jezik* nije zastupljen u frazeografskim izvorima budući da pridjev *okretan* nema izražen metaforički potencijal, zbog engleskih ekvivalenata koji sadrže somatizam *jezik*, navodimo ga unutar tematsko-značenjske podskupine rječitosti. Svi navedeni primjeri ove tematsko-značenjske podskupine leksikaliziraju koncept rječitosti, ali različitim frazemima, to jest, onima koji nemaju frazeološke ekvivalente u jeziku cilju.

Jak si na jeziku, ali uvijek na hvalisav način, i nije te ugodno slušati. (HFR)

Ukić je jak na jeziku, a u deset godina nam nije donio nijednu medalju.

He might not have much experience in politics, but he's got a silver tongue and is bound to win over a great deal of voters on his charismatic speeches alone. (FDI)

⁷⁵ Frazem povezuje s irskom legendom prema kojoj onaj koji poljubi kamen koji se nalazi na vrhu dvorca Blarney (viseći pritom naglavačke) dobiva dar rječitosti i vješta govora. Dvorac je sagrađen u 15. st., a nalazi se u blizini Corca te je i danas poznata turistička atrakcija. Jezična zanimljivost koju povezuje s kamenom rječitosti („The stone of eloquence”) jest nastanak glagola/imenice *blarney* u značenju ‘laskati’/‘laskanje’.

Ach, könnte ich mit tausend Zungen reden, um dir zu sagen, wie sehr ich mich nach dir sehne!
(WDI)

Sie drohte, flehte, schmeichelte, predigte mit tausend Zungen, aber er ließ sich nicht erweichen.
(WDI)

5.1.1.2.3. Brbljavost

JEZIK	TONGUE	ZUNGE
duga (dugog) jezika	to have a loose tongue	eine lose Zunge
imati dug jezik	loosen your tongue	
imati jezik kao krava rep		
mlatiti jezikom		

Frazem **duga (dugog) jezika** HFR definira kao višeznačan frazem koji se odnosi na osobu koja je brbljava i razgovorljiva, ali i na onu koja je nepristojna i nepromišljena u govoru. Inačica **imati dug jezik** određena je glagolskim sintagmama ‘mnogo (previše) govoriti, biti brbljav’. Dužina jezika izjednačava se s količinom izgovorenih riječi te prelazi uobičajeno poimanje i veličinu jezika. Frazeološki ekvivalenti koje nalazimo u hrvatsko-engleskim frazeografskim izvorima (HEFR) sadrže somatizam *usta: have a big mouth, have a loose mouth*, a jednojezični frazeografski izvori (CCID) navode oblik **loosen your tongue** u već spomenutom značenju ‘mnogo pričati bez previše razmišljanja o onome što se govori’. U BUJ-u nalazimo izraz *loose tongue* u značenju ‘brbljavost’, a frazem *to have a loose tongue* nalazimo samo u mrežnim rječnicima (FDI) pri čemu je riječ o osobi koja mnogo govori i pritom često nenamjerno otkriva i (diskretne) informacije koje se odnose na tuđi privatni život. Njemački frazem **eine lose Zunge** upotrebljava se u dvojakom značenju te s jedne strane podrazumijeva osobu koja je brbljava i nepromišljeno govori dok je, s druge strane, riječ o nedostatku poštovanja koje se očituje kroz drske i bezobzirne primjedbe. Frazem u potonjem značenju stoga navodimo i u tematsko-značenjskoj skupini koja se odnosi na sklonost ogovaranju i zlobu. Dok je motivacija hrvatskog frazema povezana sa značenjskim odnosom „veličina jezika – količina govora”, u engleskim i njemačkim primjerima riječ je o labavom jeziku (*loose tongue, lose Zunge*) koji

kao takav ne predstavlja nikakvu prepreku nesmetanom prolazu i navali primjerenih i neprimjerenih izjava. Navedeni frazemi primjer su djelomične ekvivalencije zbog nepodudaranja na leksičkoj i značenjskoj razini.

Frazem **imati jezik kao krava rep** zastupljen je samo u hrvatskom korpusu (HRSF) i nosi značenje ‘mnogo (previše) govoriti, biti brbljav’. Motivacija ovog frazema jest prozirna budući da podrazumijeva konvencionalno znanje o izgledu i funkciji repa navedene životinje. Naime, poznato je da krava ima dug rep kojim često maše da bi otjerala kukce (najčešće mušice) koji joj smetaju. Prema Bunk i Opašić (2010: 242), osoba koja *ima jezik kao krava rep* nije samo brbljava, već i sklona ogovaranju. Ovaj frazem nema zabilježene frazeološke ekvivalente unutar dvojezičnih frazeografskih izvora, no budući da je semantički blizak frazemima *imati dug jezik* i *mlatiti jezikom*, moguće mu je pridružiti ekvivalente kao što su, primjerice, *have a big mouth*, *to have a loose tongue*, *sb. tongue is wagging* ili *eine lose Zunge*.

Motivaciju frazema **mlatiti jezikom** u značenju ‘previše govoriti, brbljati, govoriti nekontrolirano’ povežujemo s istom pozadinskom slikom iako je sam izraz potvrđen još u Starom zavjetu i Zbirci izreka protiv lažnih proroka: *Evo me protiv proroka- riječ je Jahvina- koji mlate jezikom i proroštva kuju*. Budući da frazem nije zastupljen u dvojezičnoj frazeografiji, prijevodni ekvivalent nalazimo neizravno, gdje nas BUJ kod podnatuknice *mlati jezikom* upućuje na izraze *ide mu jezik*, *pušta jezik* (previše, neoprezno): *his tongue is wagging*, ‘he talks to much’. U istom dijelu rječničkoga članka nalazimo izraz *ide joj jezik kao mlin* i frazeološke ekvivalente *she has the gift of the gab*, *she can talk your head/ear off*, *she'd talk the hind leg off a donkey*, koji sadržavaju somatsku i zoonimsku sastavnicu i također spadaju u semantičko polje brbljavosti. Zanimljivo je da HNJFR navodi frazem *mlatiti jezikom* kao višeznačan te ga veže uz brbljavost, ali i ogovaranje (1. *quatschen*, *schwätzen* 2. *tratschen*). Slijedom navedenog zaključujemo da frazem *mlatiti jezikom* nema frazeološki ekvivalent u njemačkom jeziku dok izraz *his tongue is wagging* predstavlja primjer djelomične ekvivalencije.

Neki kažu da je on duga jezika, ali ja to ne bih rekao: zna on i šutjeti kad treba. (HFR)

Lako je meni uza te šutjeti, kad ti imaš dug jezik pa govoriš za obadvojicu.

Koliko ti možeš govoriti! Imaš jezik kao krava rep!

Sate i sate sjede na toj klupi i mlate jezikom.

The details of this project are extremely confidential, so make sure you don't have a loose tongue about it. (FDI)

Be careful what you tell Sam — she's got a very loose tongue, you know.

Allerdings hat mir Carla erklärt, dass es besser ist, eine lose Zunge zu haben, als alles in sich hineinzufressen. (WFR)

Die Nachbarin hat eine lose Zunge, war aber sonst sehr hilfsbereit und freundlich. (WDI)

5.1.1.2.4. Brzopletost

JEZIK	TONGUE	ZUNGE
brz (lak) na jeziku brza (brzog) jezika imati brz jezik		eine flinke Zunge haben

Frazemske inačice **brz (lak) na jeziku**, **brza (brzog) jezika** i **imati brz jezik** opisuju osobu koja je brzopleta, govori brzo i bez razmišljanja (HFR) te koja uvijek ima spreman odgovor (HEFRa). U hrvatsko-engleskim frazeografskim izvorima nalazimo različite frazeološke ekvivalente: *have a quick tongue* (HEFRa) i *have the gift of the gab* (HEFR). Prvi se frazem strukturno, leksički i značenjski podudara s hrvatskom varijantom *imati brz jezik*, te stoga predstavlja primjer potpune ekvivalencije, dok je u drugom primjeru riječ o različitim frazemima. Njemački frazem **eine flinke Zunge haben** nalazimo u jednojezičnom frazeografskom izvoru (DI), a prijevodni ekvivalent *biti brz na jeziku*, *biti brzopleta jezika* u dvojezičnoj leksikografiji (NJHUR). Njemačko-engleski frazeografski izvori navode engleske nefrazeološke i frazeološke ekvivalente *to be a smooth talker*, *to be a fast talker*, *to have the gift of the gab* koji ne sadrže somatsku sastavnicu. Semantički opseg pridjeva *flink* obuhvaća i značenja 'okretan, spretan, vješt' (NJHUR) te frazeološki sinonim *ein flinkes Mundwerk haben* koji ne znači samo biti brz na jeziku, već i dobro odgovoriti (NJHUR). Iz navedenog slijedi da njemački frazem *eine flinke Zunge haben* nosi i pozitivnu konotaciju koja se ne može svrstati samo pod koncept brzopletosti, već odražava i govornu vještinu budući da su stanke ili prekidi

unutar fraze ili riječi jedni od pokazatelja disfluentnosti (v. Kovač i Horga 2011). Frazemi svih triju jezika semantički su prozirni i imaju jasnu motivaciju – brz jezik jest brz govor.

Govorilo se svašta, a prava je istina bila posve drugačija: bila je odlična novinarka, brza, britka i neobuzdana jezika, pomalo sklona uobraženom ponašanju, ali taktična i tolerantna. (HFR)

Izbornik dizačke reprezentacije lak je na jeziku. Bolje bi mu bilo da se suzdrži od neutemeljenih izjava.

Po ponašanju smo iste, i ona ima brz jezik, prvo nešto uradi, pa tek poslije razmišlja o tome što je uradila.

She has a quick tongue and she says things she shouldn't at times. (HEFR)

Sie hatte eine flinke Zunge – sie sprach viel.

5.1.1.2.5. Sklonost ogovaranju, zloba, zajedljivost

JEZIK	TONGUE	ZUNGE
imati prljav (pogan) jezik		eine lose Zunge
brusiti (oštriti) jezik		seine Zunge an etw. wetzen
očešati se jezikom <i>o koga</i>		
	tongues are wagging set/start tongues wagging tongues wag	
zli jezici	wicked tongue	böse Zungen
	have a sharp tongue	eine scharfe/spitze Zunge

Frazem **imati prljav (pogan) jezik** nalazimo u RHSF-u, u kojem je definiran kao sklonost ogovaranju i laganju. Razradu motivacije frazema otkrivamo putem prenesenog i pejorativnog značenja riječi *poganin*: ‘onaj koji je loša karaktera; pokvarenjak, varalica’. Iako je poganstvo

kao povijesni pojam (kasnolat. *Paganismus*, od klas. lat. *paganus*: seoski) označavao antičke politeističke religije (u širem smislu sve nemonoteističke religije naspram kršćanstva i židovstva)⁷⁶ koje su u kasno rimsko doba bile rasprostranjenije u seoskim sredinama nego u gradu, danas je prisutan u izrazima kojima se izražavaju negativne ljudske osobine. Stoga je čovjek koji *ima poganu dušu* pokvaren, zao, koji *ima pogan jezik* sklon ogovaranju, a onaj *pogane naravi* sklon konfliktu i svađalica.⁷⁷ Uz stilsku oznaku podrugljivosti i prenesenog značenja, VRH (2015: 1081) određuje *poganina* kao onoga koji ima loš karakter i donosi sinonime pokvarenjak, varalica. Motivacija frazema potvrđuje se i u semantici pridjeva *prljav* te prenesenom značenju ‘koji nije u skladu sa zakonom ili poštenjem’ (ibid.: 1208), ali i u antonimu prenesenog značenja *čist* jer se čovjek koji ima *čiste ruke* ili *čistu savjest* odlikuje poštenjem i čašću (ibid.: 150).

Engleski prijevodni ekvivalent nije zastupljen u frazeografskim izvorima te ga nalazimo u dvojezičnoj leksikografiji (BUJ): *foul tongue/mouth* označava prostu osobu *pogana jezika*, dok sami pridjev *foul* nosi širok spektar značenja te se, među ostalim, odnosi na onoga koji je ‘nečist, prljav, podmukao, podao, opak, pogan’. Engleski izraz stoga, naspram hrvatskog, osim nedostatka moralnih vrijednosti uključuje i kvalifikaciju samog izražavanja jer prljav jezik ne podrazumijeva samo sklonost ogovaranju i laganju, već i prost rječnik. Stoga su navedeni frazemi primjer djelomične ekvivalencije. Njemački frazem **eine lose Zunge**, koji se prema svom primarnom značenju svrstava u koncept brbljavosti, odnosi se i na osobu koja je sklona drskim i bezobzirnim primjedbama pri čemu pokazuje nedostatak poštovanja prema sugovorniku. U tom značenju NJHUR donosi nekoliko prijevodnih ekvivalenata: *biti lajava*, *pogana jezika*, ‘biti zajedljiv’ te pejorativ *imati veliku jezičinu*. I u ovom slučaju riječ je o primjeru djelomične ekvivalencije.

Brusiti (oštriti) jezik još je jedan primjer frazema koji nalazimo samo u RHSF-u te koji je prema navedenom izvoru višeznačan. U prvom značenju određen je opisom ‘pripremati se za oštar, zajedljiv govor (odgovor)’ dok u drugom nosi značenje ‘ogovarati’. Razradu motivacije frazema otkrivamo u izreci *jezik može gore posjeći nego mač* te pozadinskoj slici brušenja mača ili noža kao pripremu za rezanje, kidanje ili čak ranjavanje. Naoštren nož ili mač znatno je opasniji od tupog te može nanijeti smrtne ozljede, čak i pri pokretima koji mogu biti posljedica

⁷⁶ poganstvo. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno: 26. 2. 2021. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=48988>>.

⁷⁷ poganin. *Hrvatski jezični portal*. <http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>. Pristupljeno: 26. 2. 2021.

nespretnog rukovanja. Podrijetlo frazema potvrđujemo u Bibliji, gdje u Psalmima nalazimo molitvu za zaštitu od zločinaca *koji oštire jezik svoj kao mač, zapinju na lukove svoje otrovne riječi kao strijele* (Ps 64, 3). Engleski nefrazeološki ekvivalent koji označava pripremu za zlobno ogovaranje ili verbalni napad zastupljen je jedino u dvojezičnim leksikografskim izvorima te glasi *get one's tongue ready (for malicious gossip)*, 'get ready for verbal assault' (BUJ). Njemački frazem **seine Zunge an etw. wetzen** (*brusiti jezik na čemu*) nije definiran samo kao priprema za oštar ili zajedljiv govor ili ogovaranje, već znači 'zlobno i zlorado istresanje o čemu' (WDI). Na temelju navedenog zaključujemo da hrvatski i njemački frazemi pokazuju podudarnosti na formalnoj i funkcionalnoj razini, no budući da se u prvom *brusi jezik* za sugovornika, a u drugom *jezikom brusi* određena tema, ne možemo govoriti o identičnim frazemima ili potpunoj ekvivalenciji.

Frazem **očešati se jezikom o koga** zastupljen je u hrvatskim jednojezičnim frazeografskim izvorima (HFR) u značenju 'oklevetati *koga*, ogovarati *koga*' te nema prijevodne ekvivalente u dvojezičnoj leksikografiji. Motivaciju frazema otkrivamo putem prenesenog značenja glagola *očešati se* koji, prema VRH-u (2015: 918), glasi 'povrijediti *koga* riječima na prost način' (*Dobro ga je očešao u svom govoru.; Htjede se očešati o svog političkog protivnika.*) Navedeni primjeri ne sadrže somatsku sastavnicu *jezik* iako podrazumijevaju vrijeđanje druge osobe govorom, a neposredno i jezikom kao govornom organom. Definicija glagola o ovom kontekstu sadržava i neprimjeren način izražavanja, to jest, prost rječnik koji nije zastupljen u frazeološkom opisu. Prijevodni ekvivalent prenesenog značenja hrvatskog glagola *očešati se* nalazimo jedino u hrvatsko-engleskoj leksikografiji (BUJ) gdje se, pod oznakom *fig. očešati se (napasti)*, donose glagolske konstrukcije *snipe at, find fault with* te kolokvijalni izrazi *take a task, take a swipe/dig at* koji se odnose na izravan verbalni napad te uključuje kritiku i prigovaranje (CCED), no ne i klevetu i ogovaranje. Stoga ni na razini semantike glagola nije moguće govoriti o postojanju kako formalne, tako ni funkcionalne ekvivalencije.

Tongues wag jedan je od primjera frazema koji sadrže velik broj inačica te ga nalazimo u oblicima *tongues wag* (AHDI), *set/start tongues wagging* (CID, CCID, ODI, EHFR), *tongues are wagging* (CCID, EHFR), *she wags her tongue* (BUJ). Navedenim izrazima pridružuju se i različita značenja te tako izraz *tongues wag* označava ljude koji ogovaraju ('people are gossiping', AHDI), *set/start tongues wagging* znači dati povoda ogovaranju i govorkanju ('be the cause of much gossip and rumour', ODI) dok oblik *tongues are wagging* u EHFR ima svoje frazeološke ekvivalente *krenuli su zli jezici, krenulo je rekla-kazala*. Bujas, s druge strane,

inačicu frazema *she wags her tongue* koju nalazimo pod natuknicom *tongue* povezuje samo s konceptom brbljivosti te stoga navodi prijevodne ekvivalente ‘neprestano govori, mlati jezikom’. No pod natuknicom *wag* navodi oblik *her tongue is wagging* te prijevodni ekvivalent i poredbeni frazem *ide joj jezik kao zvrk*. Unatoč različitim varijantama i interpretacijama, možemo zaključiti da se motivacija svih izraza temelji na pokretima jezika i brzini govora koja se leksikalizira glagolom *wag* ili imenicom *zvrk*.

U hrvatsko-engleskoj frazeografiji (HEFR) frazem *sb's tongue is wagging* nalazimo kao jedan od prijevodnih ekvivalenata frazema *razvezao se jezik komu* (*razvezalo je jezik komu što*) te ga na osnovi ove klasifikacije također povežujemo s konceptom brbljivosti. Englesko-njemački frazeografski izvori (EGDI) donose još jednu inačicu engleskog frazema koja glasi *s.o.'s tongue never stops wagging* te nekoliko njemačkih ekvivalenata *bei jm. steht der Schnabel nicht/nicht eine Minute/keinen Augenblick...still; j. redet wie am Schnürchen* te *in einer Tour reden/quatschen*. U NJHUR-u nalazimo samo prijevodni ekvivalent prvog izraza koji glasi ‘ona klepeće non-stop, labrnja joj ne miruje ni minute’, dok značenje ostalih otkrivamo semantikom sastavnica *wie am Schnürchen* – ‘kao po loju’ te *in einer Tour* – ‘neprestano, stalno’. Iz navedenog je razvidno da i njemački izrazi leksikaliziraju koncept brbljivosti te ne uključuju sem ogovaranja iako je poznato da brbljave osobe često znaju biti sklone i ogovaranju.

Frazemi u kojima je somatizam *jezik* metonimija za samog čovjeka zabilježeni su u hrvatskim i njemačkim jednojezičnim frazeografskim izvorima. **Zli jezici** te njegov frazeološki ekvivalent **böse Zungen** predstavljaju ‘zlobne ljude, zlobnike koji druge ogovaraju (olajavaju, kleveću) ili o njima lažu’ (HFR). Njemački frazem često se pojavljuje u kvantitativnoj varijanti *böse Zungen behaupten*, ali uz glagol *verbreiten* (zli jezici tvrde; zli jezici šire). Leksičke i morfološke inačice engleskog frazema **wicked (evil, malicious) tongue (tongues)** nalazimo unutar jednojezične (FDI) te dvojezične frazeografije (HEFR, GEDI) kao prijevodne ekvivalente frazema *zli jezici* ili *böse Zungen*. U njemačko-engleskom izvoru (GEDI) naveden je i opisni ekvivalent *a malicious gossip*. Budući da somatizam *jezik* i ovdje predstavlja metonimiju za čovjeka te se uklapa u kontekst uporabe hrvatskog i njemačkog izraza, možemo zaključiti da je u ovom slučaju riječ o formalnoj i potencijalno funkcionalnoj ekvivalenciji. Slijedom navedenog, i motivacija svih triju frazema jest prozirna, to jest, sinkronijski razumljiva.

Za istinskog ljubitelja hrvatskih kulturno-povijesnih vrijednosti, imate prilično pogan jezik. (hrWac)

Lako li je zlo zlim vratiti. – Kako te nije strah od Boga: jezik brusiti na sirotici udovici! (R)

Onda, drage moje brbljavice, o koga ste se danas očesale jezikom? (HFR)

Die Nachbarin hat eine lose Zunge, war aber sonst sehr hilfsbereit und freundlich. (WDI)

Einige Leute gab es immer, die sich an solchen Geschichten noch lüsteren die Zunge wetzen. (WDI)

Don't tell anyone your secret — you know how tongues wag around here. (FDI)

Just when the dust of his previous scandal had begun to settle, the governor did something new to start tongues wagging across the country yet again. (FDI)

Tongues wagged when another police car was parked in front of their house. (AHDI)

Brbljavi, zli jezici razvikali me, a ja sirota, idući po poslu, saznam štogod i nehotice tek iz trećih ustiju. (R)

Unexim's finances have grown murkier as it morphs from bank to 'financial-industrial group'. Cash flow is all-but-untraceable in its maze of interlocking allies and subsidiaries. Wicked tongues say a change of political power could sink it. (HEFR)

Böse Zungen behaupten, der Valentinstag sei eine Erfindung von Blumen- und Pralinenindustrie. (WFR)

Böse Zungen verbreiteten, sie habe ihr Geld im Bordell verdient. (WDI)

5.1.1.2.6. Dvoličnost, prijevara

JEZIK	TONGUE	ZUNGE
	with forked tongue	mit gespaltener/doppelter Zunge reden/sprechen

Frazeme sa sastavnicom jezik kojima se izražava čovjekova sklonost laganju i prijevari te koji opisuju negativne ljudske osobine kao što su dvoličnost, lukavstvo i podmuklost nalazimo samo u engleskoj i njemačkoj frazeografiji: **with forked tongue, mit gespaltener/doppelter Zunge reden/sprechen**. Motivacija frazema povezuje se s konvencionalnim znanjem o građi i funkciji jezika zmije te simbolikom koju navedena životinja nosi. Riječ je o rašljastom, rascijepljenom jeziku (*forked tongue/gespaltene Zunge*) kao glavnom obilježju ove omražene i otrovne životinje, simbola obmane i izdaje. Prema kršćanskoj tradiciji, još od prvog pada i istočnog grijeha Adama i Eve koji nalazimo u Bibliji, zmija predstavlja podmuklu zavodnicu i utjelovljenje samoga zla koje je čovjeka odvojilo od Boga i milosnog života u raj u na zemlji. Engleski izraz prvi put spominje se upravo u Miltonovu djelu „Paradise Lost” (1667) i još uvijek je često u uporabi (AHDI: 154). Njemački frazem **mit gespaltener Zunge reden** nalazimo kod Schemanna (DI), a predstavlja primjer potpune frazeološke ekvivalencije jer se radi o strukturnoj i značenjskoj podudarnosti. Dvojezična njemačko-hrvatska leksikografija (NJHUR) donosi parafrazu ‘biti neiskren (dvoličan)’, ali navodi i leksičku varijantu *mit doppelter/gespaltener Zunge sprechen* u kojoj *doppelte Zunge* (dosl. ‘dvostruki jezik’) odražava govor koji je obilježen proturječnostima, u kojem čovjek govori ono što drugi žele čuti te stoga mijenja i prilagođava mišljenje trenutnim okolnostima (WFR). U potonjem izvoru nalazimo i inačicu *eine gespaltene Zunge haben* u kojoj *rašljasti jezik* povezujemo s glagolom *imati*. Zanimljivo je da je izraz u kojem je rašljasti jezik metafora za laganje bio zastupljen u znakovnom jeziku i govoru Indijanaca, a što nam u svojim djelima otkriva Johann Georg Kohl, njemački putopisac i povjesničar iz 19. st. U svojoj knjizi o indijanskim plemenima u području Velikih jezera u SAD-u opisuje kako je razdvajanje obaju kažiprsta te pokazivanje kako se

odmiču od usta poput zmijina razdvojenog jezika, u znakovnom jeziku označavalo laganje. Ta je slika kasnije postala dijelom govornog izraza svih Indijanaca.⁷⁸

He speaks with forked tongue. I don't trust him and I don't like him. It's becoming increasingly obvious that the senator spoke with a forked tongue during his campaign. (FDI)

Dem Wolfgang kann man leider nicht vertrauen, der redet mit gespaltener Zunge, der erzählt dem einen dies und dem anderen das – je nachdem wie es ihm gerade günstiger erscheint. (DI)

Also, meine Damen und Herren, hier redet man wirklich mit zwei Stimmen, die Indianer würden sagen, diese Personen reden mit gespaltener Zunge. (WFR)

Wir versprechen nichts, was wir nicht meinen, halten zu können. Und wir reden nicht mit doppelter Zunge. (WFR)

Nicht selten sprachen westliche Politiker und Politikerinnen mit doppelter Zunge. (WFR)

5.1.1.2.7. Sklonost kritiziranja

JEZIK	TONGUE	ZUNGE
jezikova juha	give someone the rough side of your tongue	
	give someone a tongue-lashing	

Prema HFR-u, **jezikovu juhu** čine ‘stalni prigovori, prijekori, grdnje i pokude’. Engleski korpus sadrži dva frazema kojima se izražava ista izvanjezična stvarnost, no nešto drugačije definirana: ‘if you **give someone the rough side of your tongue** or **the rough edge of your tongue**, you speak *angrily* to them about something that they have done *wrong*’ (CCID: 454). S druge strane, ‘if someone **gives you a tongue lashing**, they speak *very angrily* to you about

⁷⁸mit doppelter Zunge reden. Redensarten-Index. https://www.redensarten-index.de/suche.php?suchbegriff=mit+doppelter+zunge+reden&bool=relevanz&gawoe=an&sp0=rart_ou&sp1=ra_rt_varianten_ou. Pristupljeno: 27. 2. 2021.

something that you have done' (ibid.). Mrežni izvori donose definiciju prvog frazema koja je bliža hrvatskom opisu te glasi 'to give someone severe criticism and/or a stern reprimand' (FDI) – uputiti *kome* oštru kritiku i/ili strog ukor.

Oba engleska frazema, prema navedenim definicijama, sadrže i sem ljutnje te, iako ih možemo smatrati sinonimskim parnjacima, među njima postoje određene razlike. Naime, u prvom izrazu ljutito razgovaramo s kime o nečemu što je tko *pogrešno* napravio, dok je u drugom izrazu riječ o *veoma* ljutitom razgovoru o nečemu što smo napravili. Nalazimo da se hrvatski frazem najčešće upotrebljava uz glagol *dobiti*, ali *popiti* i *servirati* čime nam se, uz napomenu da je riječ o elaboriranim prigovorima koje obično žena upućuje mužu⁷⁹, ukazuje na to da *jezikova juha* simbolizira „verbalni obrok” koji čovjek može dobiti umjesto pravog jela, to jest, juhe od primjerice telećeg ili goveđeg jezika, koja predstavlja gastronomski užitek još od ranog srednjeg vijeka i trpeza dobrostojećih plemića. Motivacija engleskih frazema, s druge strane, povezuje se s metaforičkom slikom jezika kao noža ili mača koji imaju opasne oštrice, ali i biča kojim se nekoga može išibati riječima.

Njemački ekvivalent nalazimo jedino u englesko-njemačkim mrežnim izvorima (EGD) koji navode parafrazu frazema 'jdm. gehörig die Meinung sagen' ('reći *kome* što ga ide'), ali i kolokvijalni izraz *jdm. eine Standpauke halten* (*održati kome prodiku, očitati kome bukvicu; NJHUR*).

Poljupca se ne sjećam, nažalost, ali se sjećam jezikove juhe koju sam dobila jer sam ostala vani do 3 ujutro. (HFR)

Trener je svojim izabranicima servirao jezikovu juhu. (VRH)

„Što ćeš napraviti?”

„Ništa. Popit ću jezikovu juhu svojih šefova zbog neodlučnosti pa idemo dalje.” (HFR)

I thought my project was fine, but did you hear Ms. Miller's critique? Boy, she gave me the rough side of her tongue after class! (FDI)

As Archer watched the others walk away, he knew he was going to get the rough edge of his father's tongue. (CCID)

⁷⁹ jezikova juha. Hrvatski jezični portal. http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=e19kUBQ%3D. Pristupljeno: 2. 3. 2021.

They felt the rough edge of their captain's tongue when things went wrong.(CCID)

The boss gave his sales team a real tongue-lashing after seeing a drop in profits for the fourth straight month. (FDI)

The President of the EU Commission was given a tongue-lashing from the British Prime Minister. (CCID)

After a cruel tongue-lashing, he threw the girl out of the group. (CCID)

5.1.1.2.8. Uljuđenost u govoru, pristojnost

JEZIK	TONGUE	ZUNGE
	keep a civil tongue in one's head	

Frazem **keep a civil tongue in one's head** jedini je frazem trojezičnoga korpusa u kojem se sastavnicom jezik izražava pristojan i uljudan način govora (AHDI), pri čemu upravo semantika pridjeva *civil* potvrđuje i samu motivaciju frazema. Njemački ekvivalent ovog frazema također nije zastupljen u leksikografskim ni frazeografskim izvorima, no nalazimo ga u englesko-njemačko mrežnom frazeološkom rječniku (EGD) gdje je oblik *he keeps a civil tongue in his head* određen parafrazom 'er bleibt höflich' te označava osobu koja je pristojna (u govoru).

The teacher won't allow swearing; she says we must keep a civil tongue in our heads. (AHDI)

Please try to keep a civil tongue in your head the next time you talk to Mary, instead of arguing with her, OK? (FDI)

5.1.1.2.9. Neozbiljnost, šala, ironija

JEZIK	TONGUE	ZUNGE
	with tongue in cheek	

With tongue in cheek primjer je frazema gestovno-mimičkog podrijetla pri čemu se konkretan denotat odnosi izraz lica u kojem se jezik gura put unutrašnje strane obraza, najvjerojatnije da bi se suspregnuo osmijeh (AHDI: 466). Apstraktan denotat označava govornu ili pisanu komunikaciju koja je obilježena ironijom i neiskrenošću (ODI: 379). Iako sami pokret stavljanja jezika u obraz može predstavljati i gestu zadovoljstva, ta konotacija nije prisutna u suvremenoj uporabi ovog frazema. Pisani oblik frazema prvi put je zabilježen u djelu Sir Waltera Scotta, „The Fair Maid of Perth” (1928), no sigurnu potvrdu uporabe u navedenom značenju nalazimo 1845. kod Richarda Barhama („The Ingoldsby Legends”)⁸⁰. U englesko-hrvatskoj frazeografiji nalazimo kvantitativnu inačicu engleskog oblika i nefrazeološki ekvivalent koji je ostvaren parafrazom *speak with your tongue in your cheek* – ‘govoriti tobože ozbiljno, a zapravo podrugljivo; indirektno se rugati komu, čemu’ (EHFR: 205). Sem podrugljivosti, koji nije zastupljen u engleskim određenjima frazema, nalazimo i u inačici oblika u funkciji pridjeva, *a tongue-in-cheek remark* (‘podrugljiva primjedba’).

Njemački nefrazeološki ekvivalent također se ostvario putem parafraze, a nalazimo ga samo u mrežnim englesko-njemačkim izvorima (EDW): ‘mit Hintergedanken, nicht ernst gemeint, witzelnd, ironisch (gemeint)’. Izrazi redom označavaju govor obilježen skrivenim motivima, neozbiljnošću, šalom i ironijom.

His comments were intended to be tongue in cheek, but his friends took it seriously and that started a huge argument. (I)

The latest movie I watched was a tongue in cheek look at the way the media tends to over-hype certain pieces of news. (I)

In this large oil, Munch depicts himself as utterly confident, standing in formal clothing, a handsome, famous, successful painter. Yet, the self-portrait does not truthfully reflect his frame of mind. Rather, it is a tongue-in-cheek image of the painter who was at that time in the throes of alcoholism and depression. (EHFR)

⁸⁰ tongue in cheek. The idioms. Largest idioms dictionary. <https://www.theidioms.com/tongue-in-cheek/>.
Pristupljeno: 2. 3. 2021.

5.1.2. Jezik kao organ osjeta

5.1.2.1. Mentalni procesi

5.1.2.1.1. Razmišljanje

JEZIK	TONGUE	ZUNGE
		sich etw. <Dativ> auf der Zunge zergehen lassen müssen

Frazem **sich etw. <Dativ> auf der Zunge zergehen lassen müssen** koji se odnosi na proces razmišljanja nalazimo samo u njemačkom korpusu frazema. WDI ga definira kao ‘sich etw. richtig bewusst machen, über etw. einige Zeit nachdenken’ (‘uistinu osvijestiti sebi *što*, neko vrijeme razmišljati *o čemu*’, A. S.). Doslovno značenje frazema glasi ‘morati pustiti da nam se *što* otopi/rastopi na jeziku’. U frazeografskim i leksikografskim izvorima nisu zabilježeni prijevodni ekvivalenti koji bi odgovarali ovom značenju frazema, no njegovu motivaciju otkrivamo semantikom glagola *zergehen* (rastopiti/otopiti) i konvencionalnim znanjem o procesu probave. Poznato nam je da ljudska probava počinje u ustima te da nam jezik kao organ osjeta daje informacije o okusu hrane te, kao i pomoćni probavni organ, oblikuje zalogaj spreman za gutanje. Iako se glavni probavni procesi odvijaju u želucu i crijevima te se hrana najkraće zadržava u ustima, pojedine vrste namirnica, poput bombona i slatkiša, ostavljamo da se dulje od ostalih rastapaju u ustima. Kako je riječ o okusima koji nam stvaraju užitak, jasno je da svjesno ili nesvjesno želimo produljiti njegovo trajanje, a time i usporiti proces probave. Djeca, međutim, često znaju brzo i halapljivo jesti i gutati slatkiše i kada, u tom smislu, želimo naglasiti da je o nečemu potrebno dobro promisliti ili sebi nešto dobro osvijestiti, onda pozadinsku sliku rastapanja, primjerice bombona, prenosimo na proces razmišljanja.

„Positiv denken macht auf Dauer krank“, lässt sich der Psychotherapeut...zitieren. Ein Satz, den man sich mal auf der Zunge zergehen lassen muss. (WDI)

5.1.2.2. Emocionalna stanja

5.1.2.2.1. Zadovoljstvo, zanos

JEZIK	TONGUE	ZUNGE
		etw. auf der Zunge zergehen lassen

Frazem **etw. auf der Zunge zergehen lassen**, iako naizgled predstavlja tek kvantitativnu inačicu prethodno obrađenog izraza, nosi sasvim različito značenje. Njegova definicija, ‘etw. mit großem genuss, schwärmerisch sagen’ (‘izgovoriti *što* s velikim užitkom, zanosom’, A. S.), ne određuje govor kao mentalni proces, ali potvrđuje jednaku motivaciju koja se povezuje s jezikom kao organom okusa i užitak koji nam pruža određena vrsta hrane. Hrvatski i engleski korpus ne sadrži primjere frazema sa somatskom sastavnicom *jezik* kojima bi odražavala pozitivna emocionalna obojenost izgovorenih riječi, no u obama se jezicima hrana koja je izrazito ukusna i koju konzumiramo s užitkom *topi u ustima*, to jest, *melts in one’s mouth*.

„*Die Frau hat Beine, sage ich dir, einfach toll!*“, *schwärmte er und ließ das Wort »Beine« genüsslich auf der Zunge zergehen.* (WDI)

5.1.2.3. Ljudske osobine

5.1.2.3.1. Slatkorječivost, licemjerje

JEZIK	TONGUE	ZUNGE
sladak na jeziku		

U trojezičnoj frazeografiji nalazimo samo jedan frazem koji se odnosi na osobinu slatkorječivosti. **Sladak na jeziku** je, prema HRSF-u, onaj ‘koji lijepim riječima prikriva prave namjere’ te, unatoč semantici pridjeva *sladak*, ne nosi pozitivne konotacije. Prema Kovačević (2012: 158), ovaj frazem se, uz sem „laskanje”, uklapa u širi koncept dodvoravanja. Djelomični prijevodni ekvivalent *honey-tongued* nalazimo jedino u dvojezičnim leksikografskim izvorima (BUJ), pri čemu se koncept *slatkoće* leksikalizira imenicom *med*. Budući da ni hrvatsko-njemački frazeografski izvori ne sadrže navedeni frazem, prijevodni ekvivalent tražimo u

dvojezičnoj leksikografiji pod natuknicom *slatkorječiv* te nalazimo izraze ‘süßlich, süßliche Reden führend’, ali i oblik ‘scheinheilig freundlich’ kojim nam se također otkriva da je riječ o osobi koja je samo prijetvorno prijateljski nastrojena, to jest licemjerna. Motivaciju frazema povezujemo i s fizionomijom jezika kao organa osjeta, pri čemu se osjetilne stanice za slatko nalaze na vrhu jezika. Ono što je slatko, ujedno je stoga jeziku i uhu ugodno.

Kada joj nešto treba, zna biti tako slatka na jeziku da joj jednostavno nitko ništa ne može odbiti.
(RHSF)

5.1.2.3.2. Biti gurman, imati profinjen ukus za hranu

JEZIK	TONGUE	ZUNGE
		eine feine/verwöhnte/gute Zunge haben

Frazem koji sadrži somatizam *jezik*, kojim se izražava čovjekov odnos prema hrani, zastupljen je jedino unutar njemačkog korpusa (DI). Imati *fin*, *razmažen* ili *dobar jezik* – **eine feine/verwöhnte/gute Zunge haben** značil imati (fin) profinjen ukus za hranu (NJHUR), *imati fino nepce* ili čak biti sladokusac. Engleski prijevodni ekvivalent *to have a delicate palate* (GEDI) također sadrži somatizam *nepce* koje, uz jezik, predstavlja dio probavnog sustava unutar usne šupljine. No, kao i u hrvatskom jeziku, onoga koji ima profinjen ukus za hranu nazivamo i gurmanom (engl. *to be a gourmet*).

Wenn dir der Peter Büchner ein Restaurant empfiehlt, dann kannst du dich auf diesen Rat verlassen. Er ist bekannt dafür, dass er eine feine Zunge hat. (DI)

Der Peter meinte, das Fleisch als solches wäre gut gewesen; aber die Haike verstünde nichts vom Würzen. – Ach, der Peter hat eine verwöhnte Zunge; der ißt geschäftlich zu oft in teuren Restaurants. (DI)

Wie schmeckt der Manfred das denn durch, ob der Wein gesüßt ist oder nicht? – Der Manfred hat eine gute Zunge und er versteht etwas von Wein. Das wird er schon durchschmecken. (DI)

5.1.3. Jezik kao solum nomen anatomicum

5.1.3.1. Ljudska stanja

5.1.3.1.1. Umor, iznemoglost

JEZIK	TONGUE	ZUNGE
		sich <Dativ> die Zunge aus dem Hals rennen
duša je na jeziku (u nosu) <i>komu</i>		

Sich <Dativ> die Zunge aus dem Hals rennen jedini je frazem koji nalazimo unutar koncepta umora i iznemoglosti. Primjer sadrži dva somatizma (*jezik* i *grlo*) te je semantički proziran budući da se motivacija njegova značenja temelji na mimici lica koja ujedno uključuje gestu isplaženog jezika kao znak umora kojeg također nalazimo i u svijetu životinja. Ako uzmemo u obzir definiciju unutar njemačke frazeografije te značenje ‘trčati do iznemoglosti’ (WDI) možemo zaključiti da je riječ gesti koja je prošla proces frazeologizacije te je dio posrednoga govora koji ne mora biti popraćen gestom. S druge strane, njemačko-hrvatski leksikografski izvori (NJHUR) frazem određuju definicijom ‘isplaziti jezik od umora’ koja uključuje pokret tijela te ga se ne bi moglo smatrati frazomom ako bi izraz nužno podrazumijevao ostvaraj geste.

Unutar njemačke frazeografije nalazimo izraze koji su također gestovno-mimičkog podrijetla, a za koje vjerujemo da se oslanjaju na govor tijela i opisuju samo radnju te ih nismo svrstali u korpus frazema. Riječ je o izrazima koji sadrže somatizam *jezik*, ali i *nepce*, kojima se izražava stanje osobe koja je jako žedna. Oba frazema temelje se na pokretu tijela – isplaženom jeziku koji visi iz usta (njem. *r, Hals – grlo*) *jmdm hängt die Zunge zum Hals[e] heraus* te jeziku koji se zalijepio za nepce *jmdm. klebt die Zunge am Gaumen*. Motivacija prvog izraza odgovara prethodno opisanom frazemu *sich <Dativ> die Zunge aus dem Hals rennen*, pri čemu gesta nije posljedica umora, već stanja velike žeđi. Na taj je način frazem i opisno definiran u jednojezičnoj leksikografiji (WDI). Dvojezični priručnici (NJHUR) dopunjuju značenje ekvivalentom ‘nekome se osušio jezik’ kojim se pokriva semantički opseg obaju njemačkih izraza.

Frazem **duša je na jeziku (u nosu) komu** jest višeznačan te je u ovu tematsko-značenjsku podskupinu svrstan na temelju značenja ‘umoran (malaksao, iscrpljen)’. Budući da nije zastupljen u englesko-hrvatskim frazeografskim izvorima, prijevodni ekvivalent tražili smo putem istovrijednih parnjaka *ispustiti dušu*, čije je značenje dodatno određeno glagolima i glagolskim sintagmama ‘jako se umoriti, zadihati se, uspuhati se, loše se osjećati’ (HFR), te *mrtav umoran* (‘krajnje umoran/iscrpljen, shrvan umorom’). Nalazimo da je najbliži funkcionalni ekvivalent početnom frazemu sintagma *fit to drop* i *dead tired* (njem. *todmüde*). Potonji izraz otkriva nam ujedno i motivaciju njegova značenja. Naime, riječ je o iznimnom intenzitetu umora i iscrpljenosti, pri kojem se čovjek osjeća kao da je na izmaku životnih snaga, to jest, mrtav umoran. Hrvatsko-njemački frazeografski izvori (HNJFR) sadrže samo oblik *stoji duša komu u grlu* i ekvivalent: *j-d ist am Ende seiner Kräfte* – ‘netko je na izmaku svojih snaga’.

Ima pregled igre, fantastične asistencije, ali mu je duša u nosu nakon 60 minuta. (HFR)

So etwas Blödes – ich renne mir die Zunge aus dem Hals, und die Bahn hat eine Dreiviertelstunde Verspätung!

Nach zwei Stunden Training hing uns allen die Zunge zum Halse heraus. (WDI)

Ist das heiß heute! Mir klebt die Zunge am Gaumen.

5.1.3.1.2. Samrt, umiranje

JEZIK	TONGUE	ZUNGE
duša je na jeziku <i>kome</i>		

Pored stanja iznimnog umora i iscrpljenosti, frazem **duša je na jeziku kome** označava i osobu koja je jedva živa, koja je na izdisaju (samrti), koja umire (HFR). Leksička varijanta frazema glasi *duša je u nosu kome*. Prema Opašić i Gregorović (2010: 58), obje inačice ostvaruju i značenje ‘biti teško bolestan’ iako je primarna motivacija određena kulturnim modelom, to jest, vjerovanjem da duša izlazi kroz usta i nos pa približavanje duše tim dijelovima tijela znači da osobi predstoji skora smrt. Frazemi u ovom slučaju predstavljaju eufemiziran način govora o smrti budući da je riječ o stvarnosti koje se čovjek pomalo pribojava te ne voli o njoj govoriti

ni razmišljati. No, osim što su eufemizmi, navedeni frazemi nose i notu ironije, humora i podrugljivosti (ibid.). U engleskim i njemačkim jednojezičnim frazeografskim izvorima ne nalazimo istovrijedne frazeme sa somatskom sastavnicom *jezik*, tek u dvojezičnom frazeografskom izvoru (HNJFR) nalazimo izraz *stoji duša komu u grlu* uz prijevodne ekvivalente 1. *j-d ist am Ende seiner Kräfte* i 2. *j-d liegt im Sterben* ('netko je na izmaku/kraju svojih snaga', 'netko je na samrti'). Dvojezična leksikografija (BUJ) donosi inačicu frazema *duša mu je na jeziku (u nosu)* te prijevodni ekvivalent *he is half dead*.

Budući da se i u engleskom jeziku za umiranje i smrt često koristi eufemizmima, u formalnom registru za osobu koja je preminula nalazimo izraze poput *passed away, deceased, departed, sleeping, slipped away, resting in peace, at rest, lost one's life, taken one's last breath* i sl. No za nekoga tko je na umoru, osim frazema *be at one's last gasp*, koji nalazimo u hrvatsko-engleskim izvorima (BUJ), većina izraza ipak sadrži imenicu smrt (*be at the point of death, be at death's door, be on one's deathbed*).

Starac je bio jedva živ, duša mu je bila na jeziku. (HFR)

5.1.3.1.3. Iščekivanje

JEZIK	TONGUE	ZUNGE
	one's tongue hangs out	

Primjer frazema gestovno-mimičkog podrijetla koji ima dvostruke denotacije jest engleski frazem **one's tongue hangs out**. Konkretni denotat odnosi se na sam pokret ili opis pokreta koji se čini. U tom značenju englesko-hrvatski frazeografski izvori (EHFR) navode oblik *with one's tongue hanging out* te prijevodni ekvivalent 'obješenog jezika (žedan)'. Apstraktni denotat kojim se izražava određen stav ili držanje koje sama gesta predstavlja te ukazuje na mogućnost uporabe geste bez verbalnoga ostvaraja ogleđa se u drugom značenju 'jedva čekajući, obuzet strahom'. AHDI navodi sličan opis značenja – 'one is eagerly anticipating sth' ('netko što željno iščekuje') te donosi motivaciju frazema u slici životinje kojoj visi jezik iz usta dok željno iščekuje hranu (AHDI). U hrvatskom i njemačkom koncept iščekivanja nije leksikaliziran somatskim frazemima.

Their tongues were hanging out at the thought of seeing the movie stars in person. (AHDI)

Our tongues hung out at the thought of how much money could be made with such a scheme.

(FDI)

5.2. Rezultati i rasprava

Istraživanjem i analizom frazema sa sastavnicom *jezik* u trima jezicima utvrđeno je da su gotovo svi frazemi motivirani kulturnim modelom jezika, odnosno konvencionalnim znanjima u vezi s jezikom i njihovim proširenjima uz pomoć drugih kulturnih modela. Utvrđene su tri osnovne skupine znanja koje predstavljaju sustavan izvor motivacije cjelokupnoga korpusa frazema:

1. znanja o jeziku kao organu govora
2. znanja o jeziku kao organu osjeta
3. opća znanja o funkciji jezika kao *solum nomen anatomicum*.

Rezultati analize donose se za svaki kulturni model zasebno pri čemu se tablično prikazuje njegova razrada te zastupljenost pojedinih koncepata u hrvatskom, engleskom i njemačkom korpusu frazema, kao i sličnosti i razlike utvrđene metodom kontrastivne analize. Korpusom frazema objedinjuju se svi primjeri uvršteni u analizu te obuhvaća ukupno 103 frazema (44 hrvatska, 34 engleska i 25 njemačka) kojima se leksikalizira 20 koncepata izvanjezične stvarnosti. Svi koncepti odnose se na čovjeka te su razvrstani u šest osnovnih semantičko-konceptualnih skupina: 1) govorni proces, artikulacija; 2) ljudske osobine kao odraz interpersonalne komunikacije; 3) mentalni procesi; 4) emocionalna stanja; 5) ljudske osobine i 6) ljudska stanja.

Prvi kulturni model koji u podlozi ima *jezik kao organ govora* proširen je znanjima o funkciji jezika unutar govornog procesa i artikulacije te znanjima o procesu i načinima komunikacije te su stoga unutar ovog kulturnog modela utvrđene dvije tematsko-značenjske skupine: *govorni proces/artikulacija* te *ljudske osobine kao odraz interpersonalne komunikacije*.

Tablica 2. Zastupljenost somatizma *jezik* unutar semantičko-konceptualne skupine *govorni proces/artikulacija*

Govorni proces, artikulacija	jezik	tongue	Zunge
Poteškoće i pogreške u govoru/izgovoru	+	+	+
Vješt izgovor/govor	-	+	+
Poticaj i želja za govorom, početak govora	+	+	+
Suzdržavanje od govora, prestanak govora, šutnja	+	+	+

Prvom semantičko-konceptualnom skupinom obuhvaćaju se frazemi kojima se izražavaju vještine i sposobnosti uspješne artikulacije, ali i poteškoće i pogreške u govoru ili izgovoru. Kao što je razvidno iz tabličnog prikaza, svi frazemi korpusa leksikaliziraju poteškoće i pogreške u govoru/izgovoru te početak ili prestanak govora, to jest, čovjekovu želju i poticaj za govorom kao i suzdržavanje od govora ili šutnju.

Jezik je najvažniji pokretni govorni organ usne šupljine te uz usne, zube i nepce sudjeluje pri tvorbi različitih skupina glasova, pri čemu svaki njegov dio ima posebnu funkciju. Uz korijen, prednji, središnji i zadnji dio, važnu ulogu ima upravo vrh jezika (engl. *tongue tip*) koji sudjeluje pri tvorbi, primjerice, zubnika (dentala) u hrvatskom ili interdentalnih suglasnika u engleskom jeziku. Mehanizmi govorne proizvodnje hijerarhijski su organizirani procesi koji se odvijaju na nekoliko osnovnih razina (Kovač i Horga 2011 prema Horga 2008). Samoj artikulaciji, koja predstavlja proizvodnju riječi, prethode procesi konceptualizacije (planiranje sadržaja izričaja) i formulacije (gramatičko, leksičko i fonološko kodiranje poruke). Dok prva razina, to jest, planiranje poruke u proizvodnji materinskog jezika, zahtijeva pažnju, formulacija i artikulacija predstavljaju automatizirane procese koji se mogu odvijati paralelno i bez svjesnog napora govornika. Međutim, unatoč automatiziranoj prirodi materinskoga jezika, govornici često, osobito u spontanoj ljudskoj komunikaciji, ne proizvode savršen govor, već griješe, zastajkuju, oklijevaju ili ponavljaju dijelove izričaja (ibid.).

Navedene pojave ili disfluentnosti u govoru nalazimo u pozadini prve frazeosemantičke podskupine koja se odnosi na **poteškoće i pogreške u govoru (izgovoru)**. Disfluentnosti uključuju i artikulaciju riječi stranoga jezika, prije svega teško izgovaranje novih i složenijih izraza koji podrazumijevaju položaje govornih organa koji nisu dio govorne produkcije

materinskoga jezika. Pri tome se u hrvatskom i njemačkom jeziku *jezik lomi* ili nešto teško *preko njega prelazi*, a u engleskome smo u takvim prilikama *vezanoga jezika*.

Frazemi u kojima se disfluentnost očituje kao posljedica kognitivnog napora (v. Kovač i Horga 2011) također pripadaju hrvatskom i njemačkom korpusu te se u njima jezik *plete* ili postaje *težak*. Uzrok dodatnog kognitivnog napora koji je potrebno uložiti da bi se artikulirali pojedini glasovi ili riječi ne leži u ovom slučaju u prirodi govornih organa, već je posljedica umora ili konzumacije alkohola. Ukoliko je riječ o nemogućnosti (trenutnog) prisjećanja, u njemačkom riječi *leže* ili ih *imamo* na jeziku dok se u hrvatskom i engleskom nalaze na *vrhu* jezika.

Frazemi koji se odnose se na koncept **vještog govora i izgovora** zastupljeni su samo u engleskom i njemačkom korpusu. U pozadini ovih frazema jest fluentan govor koji, prema Kovač (2020: 12), najčešće definiramo kao nesmetano funkcioniranje svih razina govorne proizvodnje, tj. učinkovito i jednostavno prevođenje misli u riječi. Drugim riječima, govornika smatramo fluentnim ako govori primjerenom brzinom te ako se u njegovu govoru rijetko pojavljuju stanke, ponavljanja, pogrešna započinjanja izričaja i druge negativne govorne pojave (ibid.: 14). U tom se slučaju u engleskom riječi *kotrljaju* ili *poskakuju* s jezika, a u njemačkom *lagano* i *glatko silaze* s jezika, osobito one koje su nam strane i nepoznate.

U pozadini frazeosemantičke podskupine kojom se izražava **poticaj i želja za govorom**, kao i **početak govora**, konvencionalno znanje o jeziku kao govornom organu prošireno je znanjima iz područja logopedije, crkvene povijesti i biblijskim izvorima. Kada želimo nekoga potaknuti na govor, u hrvatskom ga *potežemo* ili *povlačimo* za jezik dok se od želje za govorom u svim trima jezicima jezik *razvezuje*. U engleskom *pronalazimo* jezik kada započinjemo govor koji je izostao zbog sramežljivosti, straha, šoka ili neugodnosti dok nas zbog neodoljive potrebe da o nečemu progovorimo u hrvatskom jezik *svrbi*, a u njemačkom na njemu nešto *gori*.

Frazeosemantička podskupina koja se odnosi na **suzdržavanje od govora, prestanak govora** i **šutnju** obuhvaća frazeme svih triju korpusa. Kulturni model jezika u ovoj je podskupini razrađen konceptualnom metaforom GOVOR JE NEUKROĆENA ŽIVOTINJA, u čijoj podlozi jest metonimijsko proširenje *jezika* na *govor*. U njemačkom se stoga jezik mora držati *na uzdi*, dok se u hrvatskom drži *za zubima*, a engleskom samo *drži* ili *zaustavlja*. U svim ćemo se trima jezicima *ugristi* za jezik ili *pregristi* jezik da bismo se suzdržali od govora ili odavanja tajni, ali i ovom hiperbolom naglasili žaljenje zbog izgovorenih riječi. Ovaj kulturni model uključuje običaje i vjerovanja starog Egipta, ali i povijesne podatke o kaznenim postupcima i metodama

kažnjavanja iz 19. stoljeća. „Maca koja je *pojela* nekome jezik” tako je domaća životinja koja jede jezike bogohulnika i lažljivaca, ali i bič koji ostavlja kažnjenike bez snage i riječi. Budući da hrvatski izraz predstavlja kalk engleskog frazema, smatramo da je ovdje riječ o rijetkom primjeru potpune, to jest, funkcionalne ekvivalencije – frazemi su identični na razini forme, sadržaja i kontekstualne uporabe.

Tablica 3. Zastupljenost somatizma *jezik* unutar semantičko-konceptualne skupine *ljudske osobine kao odraz interpersonalne komunikacije*

Ljudske osobine kao odraz interpersonalne komunikacije	jezik	tongue	Zunge
Otvorenost, izravnost, iskrenost	+	+	+
Rječitost	+	+	+
Brbljavost	+	+	+
Brzopletost	+	+	+
Sklonost ogovaranju, zloba, zajedljivost	+	+	+
Dvoličnost, prijevara	-	+	+
Sklonost kritiziranju	+	+	-
Uljuđenost u govoru, pristojnost	-	+	-
Neozbiljnost, šala, ironija	-	+	-

Druga semantičko-konceptualna skupina **ljudske osobine kao odraz interpersonalne komunikacije** proširena je kulturnim modelima koji obuhvaćaju konvencionalna znanja iz područja komunikacije, ali i etnologije, zoologije i povijesti. U razradi značenja također nalazimo stilsku figuru hiperbole, simbole te konceptualnu metonimiju. Za razliku od prve tematsko-značenjske skupine koja je usmjerena prije svega na samog *govornika*, njegove želje i namjere, fluentnosti i disfluentnosti u govoru, ova skupina frazema uključuje *sugovornika* te je stoga odraz *interpersonalne komunikacije*. Prema Antolović i Sviličić (2016: 6), riječ je o jednoj od osnovnih ljudskih potreba kojom se čovjeku omogućava interakcija s drugima i zajednicom u cjelini. Komunikacija je po svojoj prirodi uvijek interaktivna, to jest događa se unutar nekog odnosa, pa su kvaliteta komunikacije i kvaliteta odnosa među ljudima uvijek međusobno povezane (ibid.: 22). O značaju čovjekova karaktera u govoru i govorništvu, koji

ima gotovo jednaku važnost kao entimem⁸¹, čitamo još u Aristotelovoj „Retorici”, djelu koje predstavlja umijeće uvjeravanja, ali i u kojem su prije gotovo više od dva tisućljeća postavljeni temelji uspješne komunikacije. Naime, ovo umijeće uključuje karakter govornika koji se otkriva kroz komunikaciju te podrazumijeva izvorno povjerenje i iskrenost (*ethos*), empatiju (*pathos*) te *logos* – same riječi i njihov odabir (Borg 2010: 19).

Prva frazeosemantička podskupina koja dijelom obuhvaća *etos* govornika izražava **iskrenost**, ali i **otvorenost** i **izravnost** u govoru. Navedeni koncepti oprimjereni su prije svega frazemima hrvatskog i njemačkog korpusa. Tako u hrvatskom iskren čovjek *nema dlake na jeziku*, u njemačkom i hrvatskom *sadržaj srca ima na jeziku*, dok u svim trima jezicima iskrenost koja uključuje neugodan odnos prema sugovorniku podrazumijeva *oštar jezik* te biblijsku sliku jezika-mača.

Rječitost je kao osobina u funkciji uvjeravanja, ali upozoravanja sugovornika u hrvatskom izražena *jakim*, a u engleskom *srebrnim jezikom*. U njemačkom se pak rječita osoba izražava *s tisuću jezika* te hiperbolom naglašava iznimna govorna sposobnost.

Brljave osobe u hrvatskom imaju *brz* i *dug* jezik, poneki čak *velik kao kravin rep* te njime *mlate*, ali i ogovaraju, dok je takav jezik u njemačkom i engleskom *labav* te stoga često nenamjerno otkriva pojedinosti iz tuđih života. **Brzopletost** se u svim trima jezicima ogleda u posjedovanju *brzoga jezika*.

U hrvatskom, čovjek koji je sklon **ogovaranju, zajedljivim i zlobnim primjedbama** te laganju ima *prljav* i *pogan jezik*, a kada se *jezikom očeeše o koga*, ujedno nekoga i kleveće. Budući da su osobine brbljavosti i ogovaranja često povezane, u engleskom su jezici koji se *njišu* metonimija čovjeka koji ogovara ili daje povoda ogovaranju, ali ujedno odražavaju osobinu brbljavosti. *Labav jezik*, koji u njemačkom također povežujemo s konceptom brbljavosti, odnosi se na osobu koja je ujedno sklona drskim i bezobzirnim primjedbama te na taj način pokazuje nedostatak poštovanja prema sugovorniku. Biblijska slika jezika kao mača koji je *oštar* ili koji *brusimo* na sugovorniku ili određenoj temi preslikava se na značajke otvorene i izravne komunikacije, ali i ogovaranje te na oštar i zajedljiv govor u hrvatskom i njemačkom jeziku. Frazemi koji unutar ove podskupine predstavljaju potpune ekvivalente jesu *zli jezici / wicked tongues / böse Zungen*, u kojima je jezik metonimija za samog čovjeka, to jest zlobne

⁸¹ *Entimem* je retorički silogizam koji, pored *primjera* i *tekmerija* (indicije), predstavlja najznačajniju logičku metodu uvjeravanja (Višić 1989: XXI).

ljude koji druge ogovaraju ili kleveću. Negativne konotacije ove podskupine frazema ujedno su praćene i neprimjerenim odabirom *logosa*.

Veliki broj frazema ove frazeosemantičke podskupine etimološki je povezan s Biblijom, u kojoj jezik kao metonimija govora predstavlja odraz moralnih vrijednosti čovjeka, a kao metonimija zmijske nosi izrazito negativnu simboliku izdaje, laži i obmane. Potonji primjer motivacije nalazimo samo u engleskim i njemačkim primjerima te onaj koji je **dvoličan i sklon prijevarama** u obama jezicima govori *rašljastim* jezikom.

Skлонost kritiziranju leksikalizira se samo u hrvatskoj i engleskoj frazeologiji, pri čemu je *jezikova juha* jedini frazem u kojem se somatizam *jezik* pojavljuje u pridjevskom obliku. Pri tomu *jezikova juha* simbolizira „verbalni obrok” sastavljen od stalnih prigovora, prijekora, grdnja i pokuda dok se oštra kritika ili ukor u engleskom upućuje jezikom kojim *šibamo* druge (riječima) ili *pokazujemo njegovu grubu i opasnu stranu*, baš kao rubove oštrog noža ili mača. Zajedničko obilježje ovih triju različitih frazema jest sem ljetnje te su stoga svi izrazi emocionalno obojani.

Uljudenost u govoru, kao i **neozbiljnost** prožeta ironijom ili šalom, leksikaliziraju se somatizmom *jezik* jedino u engleskom jeziku pri čemu pristojna osoba *zadržava uljuđen jezik u glavi*, a ona koja govori tobože ozbiljno, a zapravo podrugljivo, govori *s jezikom u obrazu*. Potonji primjer predstavlja frazem gestovno-mimičkog podrijetla čiji apstraktan denotat označava govornu ili pisanu komunikaciju koja je obilježena ironijom i neiskrenošću.

Drugi kulturni model koji u podlozi ima *jezik kao organ osjeta* proširen je konvencionalnim znanjima iz područja anatomije i biologije te funkcije jezika unutar procesa probave. Unutar ovog kulturnog modela utvrđene su tri semantičko-konceptualne skupine: *mentalni procesi*, *emocionalna stanja* i *ljudske osobine*.

Tablica 4. Zastupljenost somatizma *jezik* unutar semantičko-konceptualnih skupina *mentalni procesi*, *emocionalna stanja* i *ljudske osobine*

Mentalni procesi	jezik	tongue	Zunge
Razmišljanje	-	-	+
Emocionalna stanja	jezik	tongue	Zunge
Zadovoljstvo, zanos	-	-	+
Ljudske osobine	jezik	tongue	Zunge
Slatkorječivost, licemjerje	+	+	-
Biti gurman, imati profinjen ukus za hranu	-	-	+

Pored funkcije govornog organa, jezik je ujedno dio probavnog sustava i važan osjetilni organ. Zahvaljujući posebnoj anatomskoj strukturi i građi koja sadržava šesnaest mišića, jezik je izrazito pokretan organ te nam služi za miješanje hrane, oblikovanje zalogaja i gutanje. Budući da je sluznica jezika obložena tisućama okusnih pupoljaka, jezik je organ kojim možemo razlikovati različite okuse hrane: slatko, slano, kiselo, gorko i umami (Bendelja i dr. 2020: 91). Budući da se broj okusnih pupoljaka razlikuje od osobe do osobe, svaki jezik ima jedinstven otisak.

Prva semantičko-konceptualna skupina kojoj je u podlozi jezik kao organ osjeta odnosi se na **mentalni proces razmišljanja** i oprimjerena je samo frazemom njemačkoga korpusa. Kada sebi moramo nešto osvijestiti ili o nečemu dobro razmisliti, u njemačkom ostavljamo da se to *otopi na jeziku*. Upravo kao što osjećamo okus samo onih stvari koji se *otope* u sluznici te kao živčani impulsi prenesu u mozak gdje ih prepoznaje centar za okuse, tako se *otapanjem* riječi i pomnim razmišljanjem dolazi do ispravnih i konačnih zaključaka.

Leksikalizacija **emocionalnog stanja zadovoljstva i užitka** koje povezujemo s izgovaranjem pojedinih riječi također se ostvaruje glagolom *topiti/otapati*. Upravo kao što se hrana koja nam predstavlja užitak *topi* u ustima, tako se i riječi koje s užitkom izgovaramo, samo u njemačkome, *tope na jeziku*.

Slatkorječivost je **ljudska osobina** iza koje se često krije licemjerje. U hrvatskom je laskava osoba koja lijepim riječima prikriva prave namjere *slatka na jeziku* dok u engleskom ima *jezik od meda*. Onaj tko je **gurman**, u njemačkom ima *fin*, *razmažen* ili *dobar jezik* dok je u hrvatskom i engleskom riječ osobi koja ima *fino nepce*.

Izvor motivacije treće tematsko-značenjske skupine kojima se opisuju **ljudska stanja** jesu opća znanja o funkciji *jezika kao solum nomen anatomicum*.

Tablica 5. Zastupljenost somatizma *jezik* unutar semantičko-konceptualne skupine *ljudska stanja*

Ljudska stanja	jezik	tongue	Zunge
Umor, iznemoglost	+	-	+
Samrt, umiranje	+	-	-
Iščekivanje	-	+	-

Leksikalizacija koncepta **umora** i **iznemoglosti** frazemom sa sastavnicom *jezik* ostvaruje se samo unutar hrvatskoga i njemačkoga korpusa frazema. Kada trčimo do iznemoglosti, u njemačkom nam *jezik visi iz grla* pri čemu je gesta isplaženog jezika prošla proces frazeologizacije i ne podrazumijeva neverbalni ostvaraj. U hrvatskom je *duša na jeziku* onome koji je umoran, malaksao i iscrpljen, ali i onome koji je na **samrti**. Potonje značenje predstavlja eufemiziran način govora o smrti koji je dio leksika svih triju jezika, no bez somatskih sastavnica.

Konačno, koncept **iščekivanja** leksikaliziran je samo jednim frazemom engleskoga korpusa. Riječ je također o primjeru frazema gestovno-mimičkog podrijetla koji sadrži konkretan i apstraktan denotat. U engleskom je stoga *isplažen jezik* znak žeđi, ali i željnog iščekivanja nekog događaja.

Rezultati kontrastivne semantičko-konceptualne analize hrvatskih, engleskih i njemačkih frazema sa sastavnicom *jezik* pokazali su značajne sličnosti, ali i jezično-kulturne specifičnosti u leksikalizaciji i klasifikaciji izvanjezične stvarnosti putem frazeološko-somatskih sustava i podsustava.

Najveći broj frazeosemantičkih skupina motiviran je konvencionalnim znanjima o **jeziku kao organu govora** (13 od 20 skupina; 65 %) te se unutar ovog kulturnog modela ujedno leksikalizira najveći broj zajedničkih koncepata u trima jezicima (8 od 13 skupina; 61 %). Riječ je o frazemima koji se odnose na govorni proces i artikulaciju (*poteškoće i pogreške u govoru/izgovoru, poticaj i želja za govorom; početak govora te suzdržavanje od govora, prestanak govora, šutnja*) i ljudske osobine kao odraz interpersonalne komunikacije (*otvorenost, izravnost, iskrenost; rječitost, brbljavost, brzopletost te sklonost ogovaranju,*

zloba, zajedljivost). Unutar ovog kulturnog modela, engleski i njemački dijele somatsku leksikalizaciju koncepta *vještog izgovora/govora* te *dvoličnosti, prijevare, a sklonost kritiziranju* izražena je hrvatskim i engleskim frazemima. Koncepti koji su leksikalizirani samo unutar engleskoga korpusa (2 od 13 skupina; 15 %) jesu *uljuđenost u govoru, pristojnost* te *neozbiljnost, šala i ironija*.

Kulturni model **jezika kao organa osjeta** obuhvaća četiri frazeosemantičke podskupine (20 %) i sadrži jezično i kulturno označene koncepte, ali i one koji su zajednički dvama jezicima. U njemačkom se leksikaliziraju koncepti koji se odnose na mentalne procese (*razmišljanje*), emocionalna stanja (*zadovoljstvo, užitak*) i ljudske osobine (*profinjen ukus za hranu*), a hrvatskim i engleskim frazemima sa sastavnicom *jezik* leksikalizira se koncept *slatkorječivosti* i *licemjerja*.

Kulturni model u kojem **jezik** predstavlja *solum nomen anatomicum* obuhvaća tri frazeosemantičke podskupine (15 %). Pri tome se koncept *samrti* i *umiranja* leksikalizira samo u hrvatskom, koncept *iščekivanja* u engleskom, a hrvatski i njemački dijele zajedničku somatsku leksikalizaciju koncepta *umora* i *iznemoglosti*.

Od ukupno 20 koncepta koji se leksikaliziraju frazemima sa sastavnicom *jezik*, osam ih je zajedničkih trima jezicima (40 %), pet dvama (25 %), a sedam ih je jezično i kulturno specifičnih (35 %). Pritom engleski i njemački dijele dva zajednička koncepta, hrvatski i engleski također dva, a samo jedan koncept zajednički je hrvatskom i njemačkom jeziku. Ukupan udio zajedničkih i jezično i kulturno specifičnih koncepta prikazuje se i grafički (*slika 8*).

Slika 8. Dijagram zastupljenosti zajedničkih i jezično i kulturno specifičnih koncepata koji se leksikaliziraju putem frazema sa sastavnicom *jezik* u trima jezicima

Unatoč visokoj razini formalno-funkcionalnih sličnosti, najveći broj frazemskih parnjaka predstavlja primjere djelomične ekvivalencije koja je posljedica nepodudaranja na razini sintaktičke strukture i frazeološkog značenja, ali i uvjetovana razlikama u semantičkom opsegu, osobito onih frazema koji se odlikuju obilježjem višeznačnosti. Od ukupnoga broja frazema devet (9 %) ih nema zabilježene prijevodne ekvivalente unutar dvojezičnih izvora (koji uključuju hrvatski jezik), to jest zastupljeni su samo unutar jednojezičnih frazeoloških rječnika. Najzastupljeniji oblik nefrazeoloških ekvivalenta u jeziku cilju jest parafraza, a nalazimo je, kao dodatni semantički opis, i uz frazeološke ekvivalente unutar leksikografskih, ali i frazeografskih priručnika.

S obzirom na stupanj idiomatičnosti, najveći broj frazema trojezičnoga korpusa predstavlja *potpuno idiomatizirane* izraze, gdje su sve sastavnice, a time i izraz u cjelini, procesom frazeologizacije poprimile novo, frazeološko značenje.

Sa strukturnoga gledišta, frazemi sa sastavnicom *jezik/tongue/Zunge* najčešće su glagolski frazemi (*razvezao se jezik komu, loosen your tongue, jmdm. die Zunge lockern*). Razlog tomu vidimo u činjenici da je u većini frazema somatizam *jezik* metonimija govora te stoga glagoli, kojima se verbalizira i figurativnim putem određuje pojedina radnja, postaju semantički

dominantni. Ostali strukturni oblici zastupljeni su tek nekolicinom primjera i kategorijalnih značenja: frazemske polusloženice (*honey-tongued*), imenički frazemi (*zli jezici*, *evil tongues*, *böse Zungen*), pridjevski (*duga jezika*), poredbeni (*imati jezik kao krava rep*), uzvični (*jezik za zube!*, *hold your tongue!*) i frazemske rečenice (*duša je na jeziku kome*). S obzirom na stilsku obilježnost, najveći broj frazema trojezičnoga korpusa pripada razgovornom stilu.

5.3. Frazemi koji sadrže sastavnicu *uho/ear/Ohr*

Analizom motivacije frazema koji sadrže sastavnicu *uho/ear/Ohr* utvrđeno je kako navedeni somatizmi u svim trima jezicima motiviraju frazeološko značenje na temelju konvencionalnih znanja o primarnim funkcijama i izgledu uha, a koja u podlozi imaju tri temeljna i leksikografski određena značenja navedenog somatizma: uho je organ sluha, u prenesenom značenju sluh, ali i vanjski dio anatomije ljudskoga tijela. Raščlambom konceptualne strukture frazeosomatskih fondova triju jezika ustanovljeno je deset osnovnih semantičko-konceptualnih skupina kojima se leksikaliziraju primarno antropocentrični koncepti: 1) percepcija zvukova i glasova/govora: slušati, čuti; 2) sluh, muzikalni sluh; 3) sluh kao kognitivna sposobnost, empatija; 4) ljudske osobine; 5) emocionalna stanja, raspoloženja; 6) međuljudski odnosi; 7) ljudska stanja i životne okolnosti; 8) mentalni procesi, vještine i sposobnosti; 9) čovjekova vanjština i 10) količina, mjera.

5.3.1. *Uho kao organ sluha*

5.3.1.1. Percepcija zvukova i glasova/govora: slušati, čuti

5.3.1.1.1. Pažljivo slušati, osluškivati

UHO	EAR	OHR
<dobro> otvoriti uši	keep your ear to the ground all ears	die Ohren aufmachen/aufsperrren/auftun

	be all ears pin back (one's) ears	die Ohren auf Empfang stellen ein offenes Ohr haben
načuliti/ćuliti (napeti/napinjati) uši	prick up (one's) ears cock (one's) ear perk up (one's) ears keep your ear to the ground all ears be all ears	die Ohren spitzen lange/spitze Ohren machen die Ohren aufmachen/ aufsperrern/auftun die Ohren auf Empfang stellen
pretvoriti se <sav> u uho	be all ears	ganz Ohr sein
	lend one's ear lend an ear lend a sympathetic ear	jmdm. sein Ohr leihen jmdm. ein geneigtes Ohr leihen/schenken bei jmdm. ein geneigtes/ offenes/williges Ohr finden
	incline (one's) ear	

Frazem <dobro> **otvoriti uši** u značenju 'nastojati čuti i upamtiti, pažljivo slušati' (HFR) ima različita frazeografska i leksikografska određenja u dvojezičnim priručnicima. Bujas donosi parafrazu 'listen attentively' ('pažljivo slušati') i različit frazem *be all ears*, dok HEFR kao prijevodni ekvivalent navodi frazem **keep your ear to the ground**. Potonji primjer u englesko-hrvatskoj frazeografiji (EHFR) predstavljen je pak kao ekvivalent hrvatskom frazemu *napeti uši*, ali i dodatno određen parafrazom 'oslušivati situaciju; budno pratiti zbivanja', što proširuje njegov semantički opseg. Prema pojedinim izvorima (CCID: 132) pozadinska slika engleskog frazema povezana je s običajem američkih Indijanaca koji su, pažljivo prislanjajući glavu na tlo i oslušujući zvukove stopa, to jest, vibracije tla, ulazili u trag kretanjima ljudi i

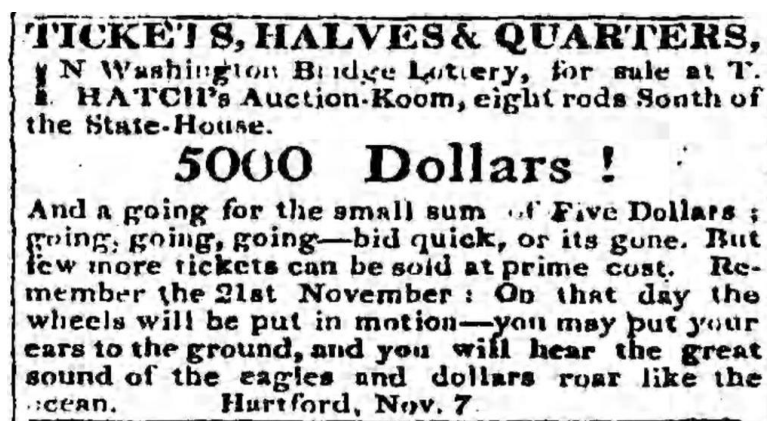
životinja. Koncept pažljivog slušanja u britanskom engleskom leksikalizira se i višeznačnom frazomom *pin back (one's) ears*, koji najčešće susrećemo u zapovjednom obliku.

Njemački sinonimski parnjaci **die Ohren aufmachen / aufsperrren / auf tun** i **die Ohren auf Empfang stellen** koji su u jednojezičnim frazeografskim izvorima (WDI) određeni jednakom definicijom 'genau, aufmerksam zuhören' ('dobro, pažljivo slušati') u dvojezičnoj leksikografiji (NJUHR) također imaju isto određenje: glagolsku sintagmu 'dobro slušati' i različiti frazeološki ekvivalent *dobro napeti (načuliti) uši*. Prvi navedeni parnjak pokazuje značajne podudarnosti na razini forme i frazeološkog značenja s hrvatskim frazomom, no zbog kvantitativnih i leksičkih varijanti obaju izraza ne možemo govoriti o potpunoj ekvivalenciji. U njemačko-engleskim frazeografskim izvorima (GEDI) zabilježen je zapovjedni oblik frazema *die Ohren aufmachen – mach' / macht (doch) die Ohren auf!* te engleski ekvivalent *wash your ears out!* u kojem nalazimo pozadinsku sliku pranja ušiju kojoj je cilj otklanjanja potencijalnih prepreka u primanju zvukova i poruka verbalnom komunikacijom. Najčešća prepreka i uzrok privremenoj naglušnosti jest višak ušnog voska ili cerumena koji uklanjamo upravo pranjem, to jest ispiranjem uha. Osobe koje nemaju prepreka u uhu te im je uho otvoreno, u mogućnosti su pažljivo (sa)slušati druge. Koncept pažljivog slušanja u ovom se slučaju izražava samo njemačkim frazomom koji nalazimo na mrežnim izvorima, **ein offenes Ohr haben** (WFR).

Motivacija frazema <dobro> *otvoriti uši* i *die Ohren aufmachen/aufsperrren/auf tun* koja se temelji na konvencionalnom znanju o procesu slušanja i nesmetanog primanja zvukova i glasova, razrađena je konceptualnim metaforama UHO SU VRATA / UHO JE PROZOR, a koje otkrivamo semantikom kolokacijskog potencijala glagola *otvoriti/aufmachen/aufsperrren/auf tun*. Kolokati koji su prema čestotnosti najbliži glagolskim bazama *otvoriti, otključati i raskriliti* upravo su imenice *vrata* i *prozori*. Frazem *die Ohren auf Empfang stellen* sadrži konvencionalno znanje o funkcioniranju radijskih i televizijskih prijamnika i prijenosu elektromagnetskih valova te je stoga uho koje je namješteno na frekvenciju prijama (*Empfang*), ono koje dobro prima zvukove, to jest, dobro čuje i sluša.

U njemačko-engleskim frazeografskim izvorima (GEDI) nalazimo višeznačne frazeme *die Ohren aufknöpfen* i *die Ohren offenhalten* čiji su engleski prijevodni ekvivalenti zapovjedni oblici *wash out your ears! keep your ears open!*, parafraze 'listen to what I'm saying, listen carefully' te frazemi *to prick up one's ears* i *to keep one's ears to the ground*. Njemački oblici prema semantičkom opsegu pokrivaju frazem <dobro> *otvoriti uši*, ali i frazem *načuliti/čuliti*

(*napeti/napinjati*) uši, no predstavljaju različite frazeme budući da na razini forme pokazuju nizak stupanj ekvivalencije. U njemačkom se uši *otkopčavaju* (*aufknöpfen*) i *drže otvorenima* (*offenhalten*), dok se u hrvatskom samo *dobro otvaraju* ili *napinju*.

Slika 8. Jedna od prvih zabilježenih figurativnih upotreba frazema *put your ears to the ground* u oglasu novina The Connecticut Courant, iz 1815. godine⁸²

Motivacija frazema *naćuliti/ćuliti* (*napeti/napinjati*) uši, kao i istovrijednih izraza **prick up (one's) ears**, **perk up (one's) ears**, **cock (one's) ear** i **die Ohren spitzen/lange, spitze Ohren machen** razrađena je konvencionalnim znanjima o fiziologiji životinjskog uha, posebice psa i konja, te njihovim reakcijama na nagle zvučne podražaje. Budući da kao sisavci imaju jako dobro razvijen sluh i veće uške, podižu ih na iznenadne šumove ili zvukove kao najave moguće opasnosti. Šiljasti vrhovi ušiju (*spitze Ohren*) okrenuti su uvis te je na taj način je povećana površina primanja zvukova, kao i njihov nesmetan prolaz. Iako je slika napetih ušiju životinje prenesena na čovjeka koji 'pozorno osluškuje ili se trudi što čuti' (HFR), ljudsko uho ni veličinom ni mobilnošću ne odgovara zoonimnoj fiziologiji te stoga nije u stanju ostvariti takve kretnje. Engleski frazeološki ekvivalent *prick up one's ears* datira iz 16. stoljeća, a zabilježen u Shakespeareovu djelu „The Tempest” (4:1): *Like unback'd colts, they prick'd their ears.* (FDI).

Frazem *naćuliti/ćuliti* (*napeti/napinjati*) uši zastupljen je u jednojezičnim i dvojezičnim frazeografskim izvorima, u kojima nalazimo različit raspon prijevodnih ekvivalenata: *cock an*

⁸² Pascal Tréguer. Meaning and origin of the phrase 'to keep an ear on the ground'. <https://wordhistories.net/2018/09/13/ear-ground-origin/>. Pristupljeno: 14. 4. 2021.

ear; strain (pick) up your ears (HEFR), *prick up your ears* (HEFRa) i *prick up one's ears, cock an ear, strain one's ears, be all ears* (BUJ). Semantika engleskih oblika poblize je određena kao 'početak pažljivog slušanja zbog iznenadnih zvukova ili informacija koje su nam zanimljive' (CCID), a njemački izrazi uključuju i sem prislušivanja (*neugierig lauschen*) koje podrazumijeva pažljivo slušanje ili oslušivanje te znatiželju. Frazem *perk up (one's) ears* koji je zastupljen samo u mrežnim izvorima (FDI) uključuje sem oduševljenja i intrige budući da je najčešće riječ o pažljivom slušanju pozitivnih i zanimljivih vijesti.

Frazem **pretvoriti se <sav> u uho** u značenju 'pomno slušati (oslušivati)' (HFR) ili 'vrlo pažljivo slušati *koga, što*, pomno oslušivati *što*' (HEFR) ima istovrijedne frazeološke ekvivalente u engleskom i njemačkom jeziku. Engleski frazem potvrđen je u nekoliko leksičkih i kvantitativnih varijanti **all ears** (AHDI) / **be all ears** (CCID) / **become all ears** (HEFR), a njemački frazem nalazimo samo u obliku **ganz Ohr sein**. Pojedini leksikografski izvori (FDI) podrijetlo frazema povezuju s područjem književnosti i djelom Johna Milтона „Comus” iz 1634.: *I am all ear and took in strains that might create a soul under the ribs of death*. Svakako, riječ je hiperboli kojom se želi naglasiti način i intenzitet kojim se odvija proces slušanja uhom kao organom sluha. Navedeni frazemi dijele zajedničko frazeološko značenje, no zbog različitih leksičkih (glagolskih) sastavnica (*pretvoriti se / biti / postati*) riječ je djelomičnim ekvivalentima.

Frazemske inačice **lend one's ear, lend an ear** i **lend a sympathetic ear** odnose se na osobu koja obraća pažnju na druge i sluša ih (AHDI), osobito kada s njima razgovara o problemima koji ih muče, pokazujući brigu i suosjećanje (CCID). Prijevodni ekvivalenti u hrvatskom ne sadrže somatizam *uho*, već su određeni parafrazom, 'saslušati koga, s razumijevanjem saslušati koga' (EHFR), kao i glagolom 'uslišati' (BUJ). Njemački istovrijedni frazemi **jmdm. sein Ohr leihen, jmdm. ein geneigtes Ohr leihen/schenken** također sadrže glagol *posuditi* (*lend, leihen*), ali i *pokloniti* (*schengen*). Motivacija frazema temelji se na metafori – posuditi ili pokloniti nekome svoje uho znači pokazati nekome svoju naklonost i razumijevanje, strpljivo ili rado nekoga slušati, saslušati ili poslušati (NJHUR). Frazem proširenog semantičkog opsega **bei jmdm. ein geneigtes / offenes / williges Ohr finden** uključuje i 'spremnost saslušati nečije zamolbe' (WDI) te, prema NJHUR-u, znači 'naići kod *koga* na razumijevanje'. U ovom slučaju *otvoreno, naklono i raspoloživo* uho ne posuđujemo ni ne poklanjamo, već *nalazimo*. Budući da su navedeni frazemi višeznačni, to jest, uz temeljnu odrednicu pažljivog slušanja sadrže i

sem razumijevanja, nalazimo ih i u frazeosemantičkoj podskupini *razumijevanje, osjećaj, naklonost*.

Koncept pažljivog slušanja u engleskom se jeziku leksikalizira i frazemom biblijskog podrijetla **incline (one's) ear**. Riječ je o izrazu koji se pojavljuje na više mjesta u biblijskim tekstovima, prije svega psalmima (Ps 17:6): *I have called upon thee, for thou wilt hear me, O God: **incline thine ear** unto me, and hear my speech.* (Zazivam te, Bože, ti ćeš me uslišiti: *prikloni mi uho i čuj riječi moje.; Ich rufe zu dir, denn du, o Gott, wirst mich erhören; neige dein Ohr zu mir, höre meine Rede!*). Frazem nalazimo samo u mrežnom izvoru (FDI) u kojem je definiran kao slušanje uz pažnju i uvažavanje ('to listen intently, attentively, and receptively to what someone is saying'), a podrazumijeva način na koji Bog sluša čovjeka u njegovim zazivima i molitvama. Istovrijedni frazem nalazimo jedino kod Matešića (HNJFR) *prikloniti komu, čemu uho* uz njemačke frazeološke ekvivalente *jdm sein Ohr leihen, ein Ohr für etw. haben*. Budući da je riječ o frazemima koji sadrže i sem razumijevanja i naklonosti, svrstani su i u semantičko-konceptualnu skupinu *empatija*, dok nam biblijski prijevodi izraza ukazuju na to da je *priklonjeno* ili *naklonjeno* uho ono koje će nas čuti i uslišiti.

Kad izađete na obalu, u to malo mjesto od 1500 stanovnika, dobro otvorite uši jer cokavski nigdje drugdje nećete čuti. (HFR)

Paul had his ear to the ground and always knew about future concerts before anyone else. (CCID)

Pin back your ears while the teacher is talking so you don't miss the assignment. (FDI)

I know Kim is keeping her ear to the ground in case word gets out about the promotion. (FDI)

Sperret die Ohren auf, ich sage euch das nur einmal! (WDI)

Tut die Ohren auf, Chassidim, tu die Ohren auf, Israel, tut die Ohren auf, Völker der Welt! (Buber, WDI)

Er ist die erste Anlaufstelle für Kunden und hat jederzeit ein offenes Ohr. (WFR)

Mach also deine Ohren auf und benachrichtige mich rechtzeitig. (WDI)

Stellt die Ohren auf Empfang, ich habe euch etwas Wichtiges zu sagen! (WDI)

Njemačka poslovice kaže: Dok podanici galame knez mora naćuliti uši. (R)

Dugo je zadržavala dah i napinjala uši kako bi bila sigurna da zaista nema nikoga ni gore ni dolje. (hrWac)

I can't help but prick up my ears if I hear someone say my name—even if they aren't talking about me. (FDI)

I'm about to give you some important instructions, so cock your ear. (FDI)

Das Publikum musste schon ziemlich die Ohren spitzen und aufpassen, damit ihm die Pointen nicht entgingen. (WDI)

Als sie bemerkten, das man am Nebentisch lange Ohren machte, wechselten sie das Thema. (WDI)

Ne želim te uopće slušati – odgovori Vladimir iako se sav pretvorio u uho. (R)

Tell me, who else is invited? I'm all ears. (AHDI)

"Schieß los, ich bin ganz Ohr!" (WFR)

"Friends, Romans, countrymen, lend me your ears." (Shakespeare, Julius Caesar, 3:2, AHDI)

My mother was always willing to lend an ear and offer what advice she could. (CCID)

My colleagues lent a sympathetic ear to my complaints but could do nothing to help. (CCID)

Was der heutige Mensch am dringendsten braucht, ist... jemand, der ihm sein Ohr leiht. (WDI)

Der Präsident wird Arbeitern aus seiner Heimat immer ein geneigtes Ohr leihen. (WDI)

Bei der Telefonseelsorge findet jeder ein offenes Ohr. (WFR)

You need to learn to incline your ear to the words of wisdom your elders have to offer. (FDI)

I perked up my ears when I heard that my favorite author had a new book coming out. (FDI)

5.3.1.1.2. Slušati krišom, prislušivati

UHO	EAR	OHR
		seine Ohren überall haben

<i> zidovi imaju uši	the walls have ears	die Wände haben Ohren
	someone's ears are flapping	
	have big ears	

Njemački frazem **seine Ohren überall haben** nema zabilježene prijevodne ekvivalente u dvojezičnim priručnicima te ga stoga definiramo opisom značenja unutar jednojezične frazeografije (WDI): 's namjerom sve slušati, svugdje pažljivo slušati (čak i tajno) da nam ne bi što promaklo'. U ovom primjeru uho možemo promatrati i kao metonimiju za čovjeka, jer *imati uši posvuda* znači biti fizički prisutan kao osoba, koja svojim ušima sluša ili prisluškuje sve oko sebe. Frazem koji također nema prijevodne ekvivalente te je zabilježen samo u jednojezičnim frazeografskim izvorima jest engleski izraz **someone's ears are flapping**. Riječ je o osobi čije uši se *njišu* ili *vijore* te koja 'pažljivo i napeto sluša (prisluškuje) kako bi čula nešto što nije za nju namijenjeno' (ODI). U englesko-hrvatskim leksikografskim izvorima (BUJ) nalazimo samo pridjev koji sadrži somatizam uho *flap-eared*, u značenju 'klempavih ušiju'. Navedeni pridjev potvrđuje pozadinsku sliku frazema budući da se samo velike ili klempave uši mogu, izraženo hiperbolom, *njihati* ili *vijoriti*. Frazem u kojem je sklonost prisluškivanju određena veličinom ušiju kao organom percepcije glasova jest i engleski frazem **have big ears**. Navedeni izraz dio je frazeološkog fonda mrežnih izvora (FDI) te se definira kao slušanje razgovora u kojima ne sudjelujemo, to jest prisluškivanje. Frazeološki ekvivalent *imati velike uši* nalazimo samo u jednojezičnom leksikografskom priručniku (VRH), u kojem je izraz određen opisnim značenjem 'željeti čuti više nego što drugi dopuštaju; biti radoznalac ili špijun'. Budući da semantički opseg hrvatskog frazema sadrži i sem špijuniranja, unatoč potpunij ekvivalenciji na razini forme, ne možemo govoriti i o potpunim ekvivalentima na funkcionalnoj razini.

Koncept prisluškivanja u svim trima jezicima leksikalizira se personifikacijom <i> **zidovi imaju uši / the walls have ears / die Wände haben Ohren** koja je zabilježena kao dio frazeološkog, ali i paremiološkog fonda triju jezika. Tako je, primjerice, nalazimo unutar Hrvatskog frazeološkog rječnika, no i u Velikom rječniku hrvatskoga standardnoga jezika, gdje je stilskom odrednicom određena kao poslovice, a grafički označena kao frazeološki izraz. Premda hrvatski frazem ima kvantitativnu varijantu koja može dodatno sadržavati veznik <i>,

smatramo da frazemi predstavljaju primjer formalne i funkcionalne ekvivalencije jer pokazuju izrazito visok stupanj podudarnosti na razini strukture, leksičkog sastava, frazeološkog značenja i kontekstualne uporabe. Zanimljive naznake o podrijetlu i motivaciji ovih frazema nalazimo u engleskim i njemačkim frazeološkim rječnicima, a povezuju se s legendama iz grčke i francuske povijesti. Tako se, prema AHDI-ju, ‘upozorenje na oprez pri govoru s ciljem da netko ne čuje i otkrije kakvu tajnu’ odnosi se na priču o grčkom tiraninu, Dioniziju iz Sirakuze (430. – 367. pr. Kr.) koji je dao izdubiti špilje u obliku uha te na taj način povezao prostorije svoje palače kako bi mogao čuti što se u njima događa. Kroz povijest se slični načini prisluškivanja povezuju i s drugim palačama, kao što su dvorci Hastings u Engleskoj ili Louvre u Parizu. U francuskom je dvorcu, prema legendi, talijanska plemkinja i francuska kraljica Katarina de Medici kroz takve tunele za prisluškivanje unutar zidova dobivala informacije o svojim protivnicima, osobito hugenotima. Podatci koje je na takav način prikupila bili su povod Bartolomejskoj noći (1572.), u kojoj je stradalo tisuće francuskih kalvinista. Njemački frazeološki rječnici (WFR) stoga navode da je njemački frazem kalk francuskog izraza *les murs ont des oreilles*, zabilježen već 1610. Prema AHDI-ju, frazem je u ovom obliku prisutan u engleskom jeziku od 1620., dok je nešto kasnije, 1633. godine, zabilježen i u pisanim izvorima, tiskanom izdanju drame Jamesa Shirleyja „The bird in a Cage” (1:1): *Take heed what you say. Walls have ears.* (FDI). Ako pretpostavimo da su navedene naznake o podrijetlu zajedničke izrazima svih triju jezika, onda bi engleski i hrvatski frazem predstavljali kalkove njemačkog, odnosno francuskog izraza.

Frazem *slušati na jedno uho / jednim uhom* zastupljen je u jednojezičnim (VRH) i dvojezičnim leksikografskim izvorima (BUJ), no u različitim semantičkim određenjima. U prvom priručniku nalazimo definiciju frazema ‘pratiti, slušati krišom što se govori’, dok drugi izvor kao prijevodne ekvivalente navodi frazeme *listen with half an ear* i *in one ear, out the other*, koje ne povezuje s konceptom prisluškivanja, već nepažljivog slušanja.

Konačno, prestanak prisluškivanja leksikalizira se samo unutar engleskog frazeološkog fonda, frazedom *pull in one’s ears* koji nema prijevodne ekvivalente u jednojezičnim i dvojezičnim izvorima. Prema FDI-ju, jedinom izvoru u kojem je zabilježen, frazem nalazimo u definiciji ‘to mind one’s own business, to stop eavesdropping or trying to overhear something’. Uši koje smo prethodno napregnuli te hiperbolom povećali da bismo slušali ili prisluškivali koga, uvlačimo i zaustavljamo da bismo opet „gledali samo svoja posla”.

Televizijska reklama neodoljivo privlači djecu, čak i ako se gleda na jedno oko i sluša na jedno uho. (hrWac)

Susjeda me drži i tješi, moli da šutim, jer i zidovi imaju uši. (hrWac)

Take care and watch what you say. The walls have ears. (CCID)

Wir werden uns jetzt ein bisschen unterhalten. Aber nicht hier. Sie wissen ja, die Wände haben Ohren! (WDR)

Kinder haben die Ohren überall und schnappen auch Bemerkungen auf, die nicht für sie bestimmt sind. (WDI)

Let's finish this conversation in the meeting room in case people's ears are flapping nearby. (FDI)

Let's postpone this discussion until a later time—some people in the office have big ears. (FDI)

Pull in your ears, Tom—this isn't any of your concern. (FDI)

I told the kids to pull in their ears when I saw that they were listening to what we were saying. (FDI)

5.3.1.1.3. Nepažljivo slušati, ne čuti, odbijati čuti

UHO	EAR	OHR
imati potumplane uši		
na jedno uho unutra, na drugo van	in one ear and out the other	zum einen Ohr hinein-, zum anderen wieder hinausgehen
sjediti (spavati) na ušima		auf den / auf seinen Ohren sitzen
slušati s (na) pola uha	listen with half an ear	mit halbem Ohr hinhören/zuhören
		wo hast du deine Ohren?

		die Ohren auf Durchfahrt/Durchzug stellen
	cloth-ear(s)	
		auf diesem/dem Ohr schlecht / nicht hören / taub sein
	fall on deaf ears	auf taube Ohren stoßen

Frazem **imati potumplane uši** jest višeznačan. Prema HFR-u, znači 'ne slušati (ne čuti) što se govori', ali i 'nemati muzikalni sluh'. U jednojezičnim leksikografskim izvorima (VRH) nalazimo leksičku varijantu i sinonimski parnjak *imati tvrde uši*, no ovo se odnosi samo na potonje značenje. U pozadini frazeološkog značenja ovog frazema nalazi se slika uha na koje je stavljena debela prepreka primanju zvukova upravo kao što je riječ o cipelama na koje je nalijepljena ili pribijena potplata, koje su potumplane, te koje ujedno više ne čujemo pri hodu. Hrvatsko-engleski frazeografski izvori (HEFR) kao prijevodni ekvivalent ovoga frazema navode izraz *have a tin ear* koji se prema definicijama i kontekstualnim primjerima uporabe unutar jednojezične leksikografije također povezuje s osobama koje nemaju glazbenog sluha, ali i one koje nešto ne razumiju u potpunosti ili čak nemaju istančan osjećaj za suptilne nijanse značenja u jeziku (CCID, FDI). U tom smislu, hrvatski i engleski frazem predstavljaju tek djelomične ekvivalente. Premda se engleski izraz primarno odnosi na područje sluha i muzikalnosti, istraživanjem njegove etimologije nalazimo da se ipak povezuje s (ne)sposobnošću percepcije zvukova i glasova budući da su se male ušne trube (*ear trumpets*), napravljene od različitih vrsta lima, upotrebljavale kao slušni aparati i poboljšavale sluh nagluhim osobama. Budući da *tin* označava bijeli pokositreni lim, osoba koja je u povijesti imala limeno uho i slušne probleme, danas ima probleme u vezi s razumijevanjem ili smislom za glazbu. Njemački prijevodni ekvivalent (HNJFR) nalazimo samo za inačicu *biti tvrdih ušiju* – *schwerhörig sein (biti nagluh)*, no kao ekvivalent engleskog frazema navodi se izraz koji također sadrži somatizam *uho – kein Ohr für etw. haben* koji se, kao i u engleskom jeziku, prije svega odnosi na smisao za glazbu, ali i jezike, a ne na sposobnost dobre percepcije zvukova.

Koncept nepažljivog slušanja koji uključuje i sem zaborava leksikaliziran je istovrijednim frazemima svih triju jezika: **na jedno uho unutra, na drugo van, in one ear and out the other** te **zum einen Ohr hinein-, zum anderen wieder hinausgehen**. Definicija engleskog izraza stavlja naglasak na brzo zaboravljanje onog što se čulo (AHDI), njemački opis značenja uz brzi zaborav uključuje i površno primanje informacija (WDI), a hrvatski frazeografski izvori (HFR) donose prošireni opis i navode da čovjek kojemu nešto na jedno uho uđe, a na drugo izađe obično namjerno ne mari za ono što se čuje ili govori, to jest prečuje ili zaboravi izrečeno. Motivacija ovih frazema povezuje se sa slikom prolaska zvučnih valova kroz glavu i uši u ovom slučaju predstavljaju ulaz, ali samo figurativno, i njihovo mjesto izlaska budući da je u suprotnosti s prirodnim procesom percepcije zvukova. Mrežni frazeološki rječnici (WFR) navode da je njemački frazem zabilježen još 1534. u zbirci izreka Johannesa Agricole: *Es gehet dir zu eynem oren ein / zum andern wider auß*, a engleski frazeografski izvori (AHDI) bilježe tek nešto kasniju pojavu izraza, u zbirci poslovice engleskog pisca i dramatičara Johna Heywoodsa, 1546. godine.

Frazem **sjediti (spavati) na ušima** u značenju 'biti nepažljiv, ne slušati što se govori' (HFR) i njemački oblik **auf den / auf seinen Ohren sitzen** primjer su formalne i potencijalne funkcionalne ekvivalencije. Motivacija ovih frazema naslanja se na pozadinsku sliku čovjeka koji sjedi na vanjskom dijelu uha, to jest ušci, te na taj način sprječava primanje zvukova u zvukovod, odnosno ne sluša što mu se govori. Engleski prijevodni ekvivalenti ne sadrže somatizam *uho* te, prema HEFR-u, glase *be wool-gathering (be gathering wool), sb's wits are wool-gathering* i *pay no heed*. Prema definicijama navedenih izraza u dvojezičnim i jednojezičnim izvorima riječ je o osobi koja je duhom odsutna, rastresena, koja sanjari ili se ne obazire na nečije postupke pri čemu nije naglašena nepažnja pri slušanju. Kao sinonim izraza *pay no heed*, s druge strane, pojavljuje se frazem koji sadrži somatizam *uho*, *turn a deaf ear*, oblik koji podrazumijeva svjesno odbijanje slušanja, ali i oglušiti se na nečije molbe ili zahtjeve (EHFR), te ne pokriva semantički opseg prethodno navedenih ekvivalenata. Dvojezični frazeografski izvori (GEDI) donose prijevodne ekvivalente u formi pitanja *are you deaf (or what)?, can't you hear right?* koji predstavljaju parafraze njemačkog frazema *auf den Ohren sitzen*.

Frazemi **slušati s (na) pola uha, listen with half an ear** i **mit halbem Ohr hinhören/zuhören** istovrijedni su frazemi kojima se leksikalizira koncept nepažljivog i površnog slušanja. Smanjen opseg uha odgovara smanjenoj količini pažnje i kvaliteti slušanja. Navedeni frazemi

ujedno su frazeološki antonimi izraza *pretvoriti se sav u uho / be all ears* i *ganz Ohr sein*, u kojima je veličina uha hiperbolom prenesena na opseg cijelog čovjeka.

Frazem rečenične strukture **wo hast du deine Ohren?** motiviran je uhom kao organom sluha te se u obliku pitanja upućuje onome za kojega smatramo da ne čuje ono što mu sugovornik govori. U njemačko-hrvatskom leksikografskom priručniku (NJHUR) nalazimo prijevodne ekvivalente *gdje su ti uši?* i *zašto ne slušaš?*, a njemačko-engleski izvori (GEDI) donose nefrazeološki ekvivalent *are you deaf?* pri čemu je razvidno da nedostatak organa sluha označava gluhoću.

Njemački frazem **die Ohren auf Durchfahrt/Durchzug stellen** prema WDI-ju označava osobu koja nešto čuje, ali ne shvaća ozbiljno ili ne želi poslušati te ujedno brzo zaboravlja ('sich etw. anhören, es aber nicht beherzigen, es gleich wieder vergessen'). Unutar istoga njemačko-hrvatskog leksikografskog izvora (NJHUR) nalazimo dva različita semantička određenja. Pod natuknicom *Ohr* frazem je definiran parafrazom 'ne osvrutati se na opomene', a pod natuknicom *Durchzug* uz inačicu frazema *auf Durchzug schalten (die Ohren auf Durchzug schalten)* naveden je frazeološki ekvivalent i različit frazem *slušati na jedno unutra, na drugo van*. Motivacija njemačkih izraza razrađena je pozadinskom slikom vlaka koji se ne zaustavlja na željezničkoj postaji (*Durchfahrt*) te vjetra ili propuha koji nesmetano prolazi kroz otvorena vrata i prozore (*Durchzug*). Na jednak način, ono što se čulo ulazi na jedno uho i izlazi na drugo te ne ostaje u pamćenju (WDI). Mrežni frazeološki rječnici (WFR) navode kako je varijanta *die Ohren auf Durchfahrt stellen* u upotrebi od 1930., no i činjenicu da u suvremenoj uporabi preteže druga inačica. U dvojezičnim frazeografskim izvorima (GEDI) nalazimo engleske prijevodne ekvivalente *to just switch off* i *not (want to) listen*.

Osoba koja odbija nešto čuti u njemačkom je jeziku slikovito, hiperbolom određena kao osoba koja slabo čuje, ne čuje ili je gluha na jedno uho. Prema frazeografskim izvorima (WDI, WFR), frazem **auf diesem/dem Ohr schlecht / nicht hören / taub sein** označava osobu koja ne želi čuti/znati ništa o određenoj stvari te koja odbija upućenu molbu, kao i razgovor o određenoj temi. Leksikografski izvori (NJHUR) donose značenje 'biti potpuno nezainteresiran za to, nekoga to uopće ne zanima'. Budući da je, prema WFR-u, unutar frazema semantički naglasak na prijedložnoj konstrukciji *auf dem/diesem* (na ovo uho), u ovom izrazu somatizam *uho* ujedno metaforički predstavlja temu razgovora ili pitanje o kojem ne želimo ništa čuti ni znati. U jednojezičnom frazeološkom priručniku (DI) nalazimo i sinonimski parnjak *auf diesem Ohr bin*

ich schwerhörig (na ovo sam uho nagluh) koja je stilski određena kao ironičan izraz. Engleski nefrazeološki ekvivalent, prema GEDI-ju, glasi ‘don’t want to hear/know anything of it/that/something’ te, kao i hrvatski oblik, predstavlja parafrazu njemačkog frazema.

Frazem **cloth ear(s)** zastupljen je samo unutar engleskog frazeološkog fonda te nema prijevodne ekvivalente u dvojezičnim frazeografskim i leksikografskim izvorima. Riječ je o frazemu koji pripada britanskom neformalnom registru te se u pojedinim izvorima stilski određuje kao *humorističan* naziv za osobu koja nije čula što se govori, ali i onu koja ne obraća pažnju ili ne sluša nešto važno (ODI). Frazem se pojavljuje u nekoliko inačica; *to have cloth ears* i *cloth-eared*. Navedene glagolske i pridjevske varijante u svom doslovnom značenju označavaju osobu koja ima platnene (štofane, suknene) uši, dok su u imenskom frazemu *cloth ears* uši metonimija za čovjeka u cjelini. Primjer potonje uporabe frazema FDI navodi uz primjer koji je u ovom slučaju stilski određen kao *pogrdan*: *Come on, cloth ears, she practically shouted the answer—how did you miss it?* Motivacija frazema koja se temelji na kulturnom modelu uha kao organa sluha proširena je povijesnim znanjima o načinu i uvjetima rada u engleskim tvornicama na sjeveru zemlje početkom 20. stoljeća. Naime, nakon industrijalizacije, proces pređenja i tkanja vune i pamuka preselio se u velike predionice na području Lancashirea i Yorkshirea, od kojih se neke i danas čuvaju kao muzeji. Tutnjava buke tkalačkih strojeva bila je golema te je radnicima na početku rada danima znala zaglušiti uši, nakon čega bi se konačno naviknuli na buku i normalno razgovarali, najčešće čitajući jedni drugima s usana. Naglušost koja je bila posljedica rada u takvim uvjetima dobila je naziv *cloth-ears*, a oštećenje sluha u obližnjim tvornicama čelika nazvalo se *boilermaker's deafness*, naziv koji je i danas medicinski termin za oštećenje sluha uzrokovano dugotrajnom izloženošću buci. Prema mrežnim frazeološkim izvorima⁸³, izraz *cloth-ears* prvi je put zabilježen u tiskanom obliku 1912. godine, u romanu „Carnival” Comptona Mackenzieja: *I wish you'd listen. Have you got cloth ears?* Budući da je radnja romana smještena u Londonu, potvrđen je prodor samog izraza i na jug Engleske, a na sjeveru je bio u kolokvijalnoj uporabi i prije 1912. Iako frazem nije prešao granice Otoka, poznati engleski glumac i komičar John Cleese predstavio ga je široj svjetskoj javnosti komedijom „Fawlty Towers”, u kojoj ga je rabio kao nadimak jednom od glavnih likova, Polly – *cloth-eared bint*.

⁸³ Cloth-ears. <https://www.phrases.org.uk/meanings/cloth-ears.html>. Pristupljeno: 7. 4. 2021.

Iako frazemi *fall on deaf ears*, *auf taube Ohren stoßen* i *taube Ohren finden* primarno pripadaju frazeosemantičkoj podskupini *nerazumijevanja* i *neuvažavanja*, navedeni su i pod konceptom nepažljivog slušanja budući da onaj koji ne pokazuje razumijevanje i ne uvažava druge, prije svega ne želi ili odbija čuti što mu se želi reći ili ga se želi zamoliti.

Ako imaš potumplane uši ne znači samo da i drugi pjevaju neuspješno kao i ti, već da je tvoje shvaćanje glazbe siromašno. (R)

Treba ih izbjegavati, ignorirati, na jedno uho unutra na drugo van. (R)

Their advice to her just went in one ear and out the other. (AHDI)

My instructions to my kids are often in one ear and out the other, especially if they have their phone in front of them. (FDI)

Ich habe ihm schon tausendmal gesagt, er soll sich vor dem Essen die Hände waschen. Aber das geht ja zum einen Ohr rein und zum anderen wieder raus! (WFR)

Jeste li vi mene slušali ili ste? sjedili na ušima? (hrWac)

He, ich rede mit Dir! Sitzt du auf Deinen Ohren, oder was? (WFR)

On je nešto pričao, no ona ga je slušala s pola uha. (hrWac)

I was watching television and listening with half an ear to what he was telling me. (FDI)

Wer da nicht gerade auf den Kopf gefallen ist oder nur mit halbem Ohr zuhört – der muss misstraurisch werden. (WDI)

Wo hast du deine Ohren? Du sollst den Fernseher abschalten und deine Schularbeiten machen! (WDI)

Und doch fühlen wir in manchen Gesprächen, dass unser Gegenüber seine Ohren auf Durchzug stellt und unsere Botschaft nicht aufnimmt. (WFR)

We've tried telling the government on numerous occasions but they have cloth ears. (CCID)

Even cloth-eared politicians have finally realised the scale of the problem.(CCID)

Come on, cloth ears, she practically shouted the answer—how did you miss it? (FDI)

Abwaschen und die Küche putzen? Auf dem Ohr hört er grundsätzlich schlecht. (WDI)

5.3.1.1.4. Ugodno za slušati/čuti

UHO	EAR	OHR
	ear candy	
praznik (blagdan) za uši <komu (za koga)>	music to one's ears	Das ist/klingt wie Musik in meinen Ohren!
		(leicht) ins Ohren gehen
	be easy on the ear	

Engleski frazem **ear candy**, prema AHDI-ju, označava ugodnu popularnu glazbu koja se najčešće sastoji od laganih instrumentala i pušta u prostorima kao što su trgovački centri, dizala, željezničke stanice i sl. FDI ovakvu vrstu glazbe definira kao ‘slatku za uho’ (‘sweet to the ear’) i otkriva motivaciju značenja u kojoj je glazba, poput slatkiša, ugodna za uho, kao što je sve slatko ugodno za nepce. Jednojezični leksikografski izvori (WEBa) navode da je izraz *ear candy* prvi put zabilježen 1977. kao naslov albuma pop pjevačice Helen Reddy te da je od tada ostao u širokoj uporabi te ušao i u rječnike. Iako se izraz ponekad rabi kao kritika za glazbu koja je slatunjava i jeftino sentimentalna (*saccharine and gooey*), oni koji je stvaraju i slušaju smatraju je *ukusnom*, baš poput *slatkiša*.

Frazem **music to one's ears**, prema AHDI-ju, predstavlja ‘veoma ugodnu informaciju, izvrsne vijesti’ (‘very pleasing information, excellent news’). Njemački djelomični ekvivalent *etw. ist Musik in jds. Ohren* nalazimo u dvojezičnim leksikografskim izvorima (NJHUR), gdje je ujedno naveden i hrvatski istovrijedni frazem *nešto je glazba (melem) za čije uši*, no koji nije zastupljen unutar jednojezične frazeografije. U mrežnim frazeološkim rječnicima (WFR) nalazimo inačicu i frazemsku rečenicu **Das ist/klingt wie Musik in meinen Ohren!** i pojašnjenje kako se u ovom frazemu naglašava estetska dimenzija glazbe kao *lijepa*, a ne samo *reproduktivne (izvođačke) umjetnosti*. Još u Platonovo doba glazba se smatrala djelom Muza te „slušajući glazbu u nadležnosti Muza, muzičan čovjek stječe i ugodu koju mu pruža misliva ljepota, kao i ugodu koju mu pruža osjetilna ljepota” (Tokić 2016: 194). Ugodne informacije koje čujemo stoga odgovaraju pojmu ugodne glazbe. Dvojezični frazeografski priručnik (GEDI) kao ekvivalent engleskom frazemu navodi i različit frazem *js. Ohren schmeicheln*, pri

čemu glagol *schmeicheln* (osobito uz imenicu *uho* kao organ percepcije zvukova) znači *goditi*, ali i *dodvoravati se*, *laskati* te stoga govor koji *godi nečijem uhu* ujedno može predstavljati i laskanje ili dodvoravanje osobi kojoj se takav govor upućuje. Kao hrvatski prijevodni ekvivalent unutar englesko-hrvatskih frazeografskih izvora (EHFR) nalazimo i frazem *praznik za uši*, ali i parafrazu ‘dobrodošla, radosna vijest’, a unutar jednojezične frazeografije zabilježena je kvantitativno-leksička inačica **praznik (blagdan) za uši <komu (za koga)>** u značenju ‘nešto što je ugodno čuti (slušati)’.

Frazemom **(leicht) ins Ohr gehen** (WFR, GEDI) označavamo melodiju ili skladbu koja ugodno zvuči, koja je melodična ili pjevna te se ujedno lako pamti (‘gefällig klingen; leicht zu behalten sein; einprägsam sein’). Ovaj je frazem, prema WFR-u, u uporabi od 20. stoljeća, no sliku i ideju u pozadini izraza susrećemo još 1747. u pjesmi Johanna Justusa Ebelinga: *So viel können wir erkennen, / Wenn die Lüffte sich zertrennen, / Dringen sie ins offne Thor, / Da sie sich den weiter führen / Und das Trommelfell berühren / Da gehn sie zum innren Ohr, / Bis die Nerve wird erregt, / Die den Klang zur Seele trägt.*

U hrvatskom jeziku pjevna melodija također lako ulazi u *uho* i ostaje u glavi. U engleskom, s druge strane, nalazimo dva različita prijevodna ekvivalenta kojima se pokriva semantički opseg hrvatskog i njemačkog frazema. Naime, ako je riječ o melodiji koja nam je ugodna za uho, to jest u čijim zvucima uživamo, onda je takva melodija „lagana na našem uhu” – **easy on the ear** (FDI); no, ako želimo naglasiti da je melodija pjevna ili da se lako pamti, koristimo se izrazom *to be catchy*.

To drown out the sound of the drill, our dentist turns on the radio to ear candy. (AHDI)

Njegovi koncerti su mi uvijek praznik za uši i oči, jer kad pjeva, svaku pjesmu prezentira i kretanjem na pozornici, glumom i pantomimom. (hrWac)

Svojim sugrađanima i mještanima okolnih mjesta i gradova, otočki puhački orkestar bio je melem za uši izvodiši poznate domaće i strane evergreene, te tradicionalne božićne pjesme. (hrWac)

So they're getting married? That's music to my ears. (AHDI)

Die Forderung des Parlaments nach stärkeren Netzwerken der Kooperation ist also Musik in meinen Ohren.

Die Singer-Songwriterin Jennifer Berning besticht mit einer Stimme, die unter die Haut geht, mit Texten, die ins Herz und Melodien, die direkt ins Ohr gehen. (WFR)

Wenn der Chef in Gegenwart seiner Sekretärin von der ausgezeichneten Arbeit in seinem Vorzimmer spricht, dann schmeichelt das natürlich ihren Ohren. Aber das heißt nicht, daß sie deshalb in Zukunft weniger scharf arbeiten würde. (GEDI)

I find classical music to be very easy on the ear. (FDI)

After months of lessons, your sister's piano playing is finally easy on the ear. (FDI)

5.3.1.1.5. Neugodno, neprikladno za slušati/čuti

UHO	EAR	OHR
para uši <i>komu što</i>		
oprati uši <i>komu</i>		
nije za tvoje uši <i>što</i>		[nicht] für jmds. Ohren bestimmt sein
		nichts für fremde Ohren sein
		nichts für zarte Ohren sein
	flea in one's ear	
	assault the ear	

Frazem **para uši *komu što***, prema HFR-u, znači 'smeta *komu što*, teško je i čuti *što*', dok na HJP-u nalazimo i značenje 'neskladno se izražavati'. HEFR donosi djelomične prijevodne ekvivalente *sth grates (jars) on sb's ear* i *sth is ear-piercing*, a dvojezični leksikografski izvori (BUJ) navode samo tvorbenu varijantu *para mi uši* i ekvivalent *it jars on my ears*. U navedenim frazemima neugodan zvuk jest fizička sila koja u hrvatskom *para*, a u engleskom *škripi* i *vrijeda* ili *zaglušuje uho*. Njemački prijevodni ekvivalent nalazimo samo kod Matešića (HNJFR), gdje

izraz [*j-m*] *in den Ohren gellen* odgovara inačici polaznog oblika *parati [komu] uši*. Semantika glagola *gellen* otkriva nam da u njemačkom neugodan zvuk *ječi* ili *zvoni* u nečijim ušima.

Frazemi u kojima uho predstavlja metonimiju za čovjeka kojemu je neprikladno ili neprimjereno nešto slušati ili čuti nalazimo zabilježene u hrvatskim i njemačkim frazeografskim izvorima. Prema WDI-ju, frazem **[nicht] für jmds. Ohren bestimmt sein** određen je kao nešto što je nije predviđeno da određena osoba čuje ('nicht dafür vorgesehen sein, dass es jmd. Bestimmtes hört'). Hrvatski istovrijedni frazem i djelomični ekvivalent prema HFR-u glasi **nije za tvoje uši što**, pri čemu se dodatno opisuje sadržaj onoga što se sluša ili samog slušatelja: 'još si premlad da slušaš što, ti ne smiješ čuti što, ružno je čuti što'.

Frazemom **nichts für fremde Ohren sein** označavamo da sadržaj izrečenog nije namijenjen tuđim, nepoznatim ušima, već da želimo nekome nešto reći u povjerenju. Engleski i hrvatski prijevodni ekvivalenti predstavljaju parafraze njemačkog izraza te glase 'sth is not meant for other's ears' (GEDI); 'biti privatn, ne ticati se drugih' (NJHUR). Ako određeni sadržaji 'nisu primjereni osjetljivim slušateljima ili slušateljicama' ('für empfindsame Zuhörer[innen] nicht geeignet sein', WDI), rabimo frazem **nichts für zarte Ohren sein**, u kojem je riječ o *nježnom* i *veoma osjetljivom* uhu. Dvojezični frazeografski izvori (GEDI) takvo uho poistovjećuju s uhom žene, te stoga navode djelomični prijevodni ekvivalent *not for the ladies' ears*. Budući da se frazem često upotrebljava u kontekstu pričanja viceva koji znaju biti neprimjerena sadržaja, jasna je odrednica engleskog ekvivalenta koji takve sadržaje ne smatra prikladnima za *nježno* i *fino* uho žene, to jest za samu ženu. Hrvatski prijevodni ekvivalent nije izravno rodno obilježen i glasi 'ne biti za svačije uši, ne biti za nježne i osjetljive uši' (NJHUR).

Kulturni model uha kao organa sluha razrađen je metonimijom UHO ZA ČOVJEKA i u frazemu *vor unerwünschten Ohren etw. darlegen / über etw. sprechen*. Nepoželjne uši metonimija su nepoželjnih ljudi, pred kojima ne želimo razgovarati ni iznositi činjenice, primjerice osobne probleme ili povjerljive činjenice. Frazem je zastupljen u dvojezičnim frazeografskim izvorima (GEDI), u kojima nalazimo i engleske prijevodne ekvivalente, to jest parafraze 'to explain sth in the presence of strangers, to tell sth (to sb) in the presence/in front of unwelcome listeners'. Dvojezični leksikografski izvori ne bilježe hrvatske prijevodne ekvivalente, no oni su ovdje određeni parafrazom polaznog frazema.

Frazem **flea in one's ear** jest višeznačan te, prema AHDI-ju, predstavlja uznemirujuću sugestiju ili kritiku koja nas je povrijedila, žacnula ('an annoying hint or a stinging rebuke'). U obama

slučajevima riječ je situaciji u kojoj smo čuli nešto neugodno. Motivacija značenja frazema razrađena je konvencionalnim znanjem iz područja zoologije pri čemu je buha vrsta insekta koja živi na tijelu čovjeka ili životinje i hrani se njihovom krvlju. Prisutnost takvog insekta na tijelu, to jest uhu, stvara jednaku neugodu poput uznemirujuće sugestije ili pak ubada poput čije kritike. Na temelju šireg semantičkog opsega frazem svrstavamo i u frazeosemantičke podskupine *ljutnje* i *kritike*, gdje se pobliže pojašnjavaju različite inačice frazema i njihova kontekstualna uporaba. U dvojezičnim frazeografskim izvorima (EHFR) frazem je zastupljen u kvantitativnoj varijanti *send someone away with a flea in their ear* uz prijevodne ekvivalente *isprašiti koga* i 'ljutito istjerati koga'. Dvojezična leksikografija (BUJ) istom frazemu pridružuje frazeološki ekvivalent *očitati bukvicu*.

Frazem **assault the ear** u značenju 'to be loud or painful to listen to' nalazimo samo u mrežnom frazeološkom rječniku (FDI). Iako je semantički blizak hrvatskom frazemu *para uši komu što*, dvojezični frazeografski izvori ne navode ga kao prijevodni ekvivalent hrvatskog izraza. Najčešće je riječ o zvukovima preglasne glazbe, prometne buke ili govora, a koje je neugodno slušati te koji nas *napadaju* „nasrćući na naša osjetila” (*assaulting the senses*, BUJ).

Zvučni je signal toliko jak da para uši i bolno djeluje na slušatelja. (hrWac)

Nakon što je svojim igračima dobro oprao uši i poslao ih natrag u igru puno ozbiljnije i koncentriranije, rezultat se ponovno počeo mijenjati u korist domaćina. (hrWac)

Diese Gespräche sind nicht für die Ohren Außenstehender bestimmt. (WDI)

Was er dann sagte,, war besonders für die Ohren derjenigen bestimmt, die ihn in letzter Zeit immer nur kritisiert hatten. (WDI)

Was ich Ihnen zu sagen habe, ist nichts für fremde Ohren; kommen Sie bitte mit in mein Büro. (WDI)

Solche (derben) Witze sind nichts für zarte Ohren, Fritz! Du solltest deine Zunge ein bißchen im Zaum halten, wenn junge Damen am Tisch sitzen. (GEDI)

Daß du mir nur nict wieder vor unerwünschten Ohren über die Probleme sprichst, die wir mit unserem Hausbau haben, Peter! Ich hoffe, diesmal hältst du deine Zunge im Zaum. (GEDI)

He has a flea in his ear about their relationship. (AHDI)

Minnie sent Sligo away with a flea in his ear and warning not to return. (CCID)

I don't know how kids enjoy playing their music so loud—it just assaults the ear! (FDI)

I can't hear you with all that traffic noise assaulting my ears. (FDI)

5.3.1.1.6. Dosadno, zamarajuće za slušati

UHO	EAR	OHR
probiti/probijati uši <i>komu čime</i>	bend someone's ear	jmdm. ein Ohr / die Ohren abreden/abkauen/ abquatschen jmdm. die Ohren vollblasen/vollschwätzen/ volllabern/vollquaken jmdm. die Ohren volljammern
napuniti/puniti uši <i>komu čime</i>	be in someone's ear	jmdm. die Ohren vollblasen/vollschwätzen / volllabern/vollquaken jmdm. die Ohren volljammern jmdm. [mit etw.] in den Ohren liegen

Frazem **probiti/probijati uši komu čime**, prema HFR-u, upotrebljavamo kada je riječ o osobi koja nekome dosaduje, dojađuje ili dozlogrđuje, obično svojim pričama. EHFR ovaj frazem donosi kao prijevodni ekvivalent engleskog frazema **bend someone's ear** te navodi slično značenje 'dosaditi komu istim pričama'. HEFRa pak frazem *bend someone's ear* navodi kao frazeološki ekvivalent hrvatskog frazema **napuniti/puniti uši komu čime**, koji HJP definira kao 'nekome napričati svega i svačega', a koji prema HFR-u znači zaokupiti koga pričama (fantazijama) te ujedno uključuje i sem uvjeravanja. Engleski frazeografski izvori (AHDI) proširuju semantički opseg i dopunjuju da je riječ o govoru koji je naporno dug i koji zamara, pri čemu osoba monopolizira dijalog, to jest sugovorniku rijetko daje priliku doći do riječi. Prema FDI-ju, riječ je o *uraganu riječi* (*barrage of words*) koji može snaći nekoga. Iako je, prema istom izvoru, frazem nastao u 20. stoljeću, riječ je kvantitativnoj varijanti izraza *to bend*

one's ear to someone, koji datira još iz 16. stoljeća te se često susreće u poeziji (primjerice u Johna Milтона: *Thine ears with favor bend*, 1648.). Iako je frazem prvotno značio slušati ili obratiti pažnju na koga, danas podrazumijeva publiku koja je manje raspoložena za slušanje (AHDI). Dvojezična leksikografija (BUJ), kao ekvivalent hrvatskom izrazu, uz frazem *bend someone's ear* navodi i oblike *to talk/chew sb's ear off*, dok dvojezični frazeografski izvori (HEFR), u kojem se pobliže opisuje značenje frazema (dosađivati se može i izjavama, glupostima i sl.), uz kvantitativnu varijantu *bend sb's ear about (on) sth*, navode nekoliko različitih oblika: *din sth into sb's ears*, *talk sb's ear (head) about (on) sth*, *never hear the end of sth*, *bore the pants off<of> sb*.

Jednojezični frazeografski izvori (ODI) donose i frazem **be in someone's ear** u značenju 'talk insistently to someone in an annoying way', a koji nije zabilježen u dvojezičnim priručnicima te ga na osnovi opisa značenja također svrstavamo u frazeosemantičku skupinu koja se odnosi na govor koji je dosadan i zamarajući, u ovom primjeru označen i kao uporan.

U njemačkim frazeografskim izvorima (WDI, DI) nalazimo znatan broj leksičkih inačica frazema kojima se izražava naporan i dosadan govor kojim nekome probijamo, ali i punimo uši: **jmdm. ein Ohr / die Ohren abreden/abkauen/abquatschen** ('so viel auf jmd. einreden, dass dieser schließlich gar nicht mehr richtiginhört') te **jmdm. die Ohren vollblasen/vollschwätzen/volllabern/vollquaken** ('jmdn. durch ständiges Reden [über eine bestimmte Sache] belästigen'). Navedeni frazemi, osim istovrijednim frazemima *puniti* ili *probijati uši*, određeni su i parafrazama: 'ne prestajati govoriti komu, dosađivati komu svojom (uvijek istom) pričom' te različitim frazemom *otpadoše komu uši od silne priče* (NJUHR). Nekome možemo probiti uši i stalnim jadikovanjem i kukanjem, **jmdm. die Ohren volljammern**, ali ujedno i dodijavati stalnim molbama te *ležati kome u uhu* **jmdm. [mit etw.] in den Ohren liegen**. Jedna od tvorbenih sastavnica jest i pridjev *voll* značenja 'pun, ispunjen' kojim se stvaraju specifične glagolske konstrukcije koje nisu zastupljene kao natuknice u jednojezičnim leksikografskim priručnicima, a kojima se naglašava intenzitet i količina riječi kojima nam se pune uši, to jest glava. Semantika glagola otkriva nam da je riječ o priči (*reden*), blebetanju (*quatschen*), brbljanju i razglabanju (*schwätzen*), drobljenju (*labern*), ali i drečanju (*quaken*) kojima možemo *napuhati/napuniti (blasen)* čije uši ili ih čak *prožvakati (abkauen)*. S druge strane, u dvojezičnom leksikografskom izvoru (NJHUR) nalazimo višeznačan frazem *mir sind bald die Ohren abgefallen* koji, uz značenje 'nisam mogao vjerovati svojim ušima, ostao sam zapanjen', znači i 'pune su mi uši priče', to jest, *skoro su mi uši otpale od priče*. Budući da se frazemi triju

jezika razlikuju na razini forme i značenja te pokazuju izrazito nizak stupanj ekvivalencije, to jest sličnosti, svrstavamo ih u kategoriju različitih frazema.

Ovo je bilo pravo osvježanje od klasičnih predgrupa koje u većini slučajeva probiju uši svim prisutnima tako da smo uistinu uživali. (hrWac)

Samo budi strpljiva. I malo manje gnjavi Seku, jer mi je već probila uši neprestanim tužakanjem tebe. (hrWac)

Aunt Mary is always bending his ear about her financial problems. (AHDI)

Sie hat ihr wie üblich mal wieder ein Ohr abgekaut. (WDI)

Karikaturen, in denen Patienten auf der Couch liegend ihrem Psychodoktor ein Ohr abquatschen, während dieser seelenruhig im Hintergrund schlummert. (WDI)

Es kann einem schon auf die Nerven gehen, wenn einem die Politiker ständig die Ohren vollschwätzen. (WDI)

Wenn jetzt ein Manager oder Verkäufer ins Argumentieren verfällt - das heißt, er labert dem Kunden die Ohren voll-, dann wird er die Wünsche und Bedürfnisse des Kunden nicht erkennen. (WDI)

Ständig jammerte er uns die Ohren voll, wie schlecht es ihm ginge. (WDI)

Seine Tochter jammerte ihm so lange die Ohren voll, bis ihr das Grundstück überschrieb. (WDI)

U višim razredima osnovne škole stariji su ti punili uši savjetima o pravilnoj prehrani. (hrWac)

When I would be doing CNBC spots and got on the subject of Europe, the producers would be in my ear, asking me specifically not to use that phrase because it had become so tired. (ODI)

Und sie sei nicht deshalb von London ... hierhergezogen, dass man auch hier den Kindern solchen feurigen Blödsinn in die Ohren blase! (WDI)

Jeden Tag lag mir meine Mutter in den Ohren, sie wolle zurück in die Bronx. (WDI)

5.3.1.1.7. Čuti/doznati, dati do znanja

UHO	EAR	OHR
došlo je (doći će i sl.) do ušiju čijih što (komu što)	reach (one's) ears	jmdm. zu Ohren kommen jmdm. gerüchteweise zu Ohren kommen
provući kroz uši komu što		

Frazem **došlo je (doći će i sl.) do ušiju čijih što (komu što)** prema HFR znači ‘čuo je (čut će) *tko što* (o čemu), doznao je (doznat će) *tko što*’. Njemački istovrijedni frazem **jmdm. zu Ohren kommen** zbog razlika na razini forme predstavlja djelomični frazeološki ekvivalent. Na razini značenja te definicije unutar jednojezične frazeografije (WDI) nalazimo da je semantički opseg njemačkog izraza proširen činjenicom da je ono što smo čuli ili doznali najčešće neugodna vijest ili činjenica (‘jmdm. als unerfeuerliche Tatsache bekannt werden’), dok dvojezični leksikografski izvori (NJHUR) kao prijevodni ekvivalent njemačkog frazema navode tvorbenu varijantu *nešto je doprlo do ušiju komu* te parafrazu ‘netko je čuo što’. Kvantitativna varijanta **jmdm. gerüchteweise zu Ohren kommen** pobliže određuje način na koji smo doznali određenu informaciju, to jest, da je riječ o pričama ili glasinama (*Gerüchte*) putem kojih je nešto došlo do naših ušiju.

Engleski prijevodni ekvivalent te istovrijedni frazem **reach (one's) ears** zastupljen je u dvojezičnim i jednojezičnim izvorima (EGDI, FDI) u značenju ‘to be heard by one eventually’. Motivacija navedenih frazema potvrđena je kulturnim modelom uha kao organa percepcije glasova i zvukova, to jest, mehaničkih zvučnih valova koji se pretvaraju u živčane impulse te obrađuju u odgovarajućim centrima u mozgu postajući dio informacija putem kojih poimamo svijet oko sebe i s njime komuniciramo.

Frazem **provući kroz uši komu što** u značenju ‘vješto i namjerno obavijestiti *koga o čemu*, staviti do znanja *komu što*’ (HRSF) nema zabilježene frazeološke ekvivalente u engleskom jeziku. Njegova motivacija također u pozadini ima uho kao organ sluha, pri čemu se informacije provlače ili prolaze kroz uho upravo kao i zvučni valovi. Dvojezični frazeografski izvori (HNJFR) kao njemačke prijevodne ekvivalente navode parafrazu *jmdm. etw zu verstehen geben*

te frazem *jmdm. etw. unter die Nase reiben*. Značenja koja nam nude leksikografski izvori (NJHUR) dijelom odgovaraju semantici polaznog frazema pri čemu parafraza znači *dati komu što do znanja (na znanje)*, dok značenje frazema koji sadrži somatizam *nos* (dosl. ‘trljati komu što pod nosom’) proširuje semantički opseg hrvatskog izraza negativno konotiranim ekvivalentima *nabi[ij]ti komu što na nos* te *predbaci[va]ti komu što*.

Al zahvaljujući ovom blogu i Vašim komentarima došlo je do ušiju i očiju glavnih i odgovornih (...). (hrWac)

Sve bitno doći će do ušiju slušatelja u što sam se uvjerio slušajući Berlioza i Rimsky-Korsakova. (hrWac)

U slučaju da imate solidnu mogućnost zaposlenja na drugom mjestu, svakako to provucite kroz uši vašem trenutnom poslodavcu prilikom razgovora o povišici. (hrWac)

Aber Sie werden doch nicht ernstnehmen, Herr Besch, was Ihnen da so gerüchteweise zu Ohren kommt! Wo käamen wir denn hin, wenn wir uns von Gerüchtemachern abhängig machen würden! (GEDI)

If news of my mistake ever reaches the boss's ears, I'll definitely be in trouble. (FDI)

5.3.1.1.8. Osobno čuti

UHO	EAR	OHR
čuti <što> na <svoje> vlastite uši		

Frazemom **čuti <što> na <svoje> vlastite uši** koristimo se kada želimo naglasiti da smo nešto osobno čuli. Engleski prijevodni ekvivalent nije zastupljen u frazeografskim izvorima, no nalazimo ga u mrežnim izvorima i izreci *If you didn't hear it with your own ears, or see it with your own eyes, don't invent it with your small mind and share it with your big mouth!* Njemački istovrijedni izraz zastupljen je jedino kod Matešića (HNJFR), kao prijevodni ekvivalent inačice hrvatskog frazema *čuti što svojim (vlastitim, rođenim) ušima*, no prednost u suvremenoj uporabi ima frazem koji sadrži somatizam oko *etwas mit eigenen Augen sehen* (*vidjeti što svojim*

vlastitim očima, vidjeti što na svoje oči). Motivacija svih triju frazema jasno je određena funkcijom uha kao organom sluha.

Jedno je kad informaciju pročitaš, a drugo kad je čuješ na vlastite uši. (hrWac)

Mogao bih ti ponoviti ono što je Južni rekao: zbilja, prisustvo Duha Svetoga te može promijeniti, o itekako, nisam ni sam vjerovao dok nisam vidio na vlastite oči i čuo na vlastite uši, bilo da se radilo o meni samom, bilo da se radilo o drugima. (hrWac)

5.3.1.1.9. Čuti, upamtiti

UHO	EAR	OHR
		jmdm. im Ohr bleiben
		etw. im Ohr haben

Frazem **jmdm. im Ohr bleiben** WDI donosi u značenju ‘von jmdm., der es gehört hat, nicht vergessen werden’ (‘pamtiti, ne zaboraviti ono što se čulo’). Hrvatski prijevodni ekvivalent i istovrijedni frazem *ostati/ostajati u uhu* nalazimo samo u dvojezičnim leksikografskim izvorima (NJHUR), a dvojezični frazeografski izvori (GEDI) navode da nam, između ostaloga, u uhu ostaju i melodije, pri čemu engleski prijevodni ekvivalent i primjer uporabe sadrži somatizam *glava – the tune is still going around in sb’s head*. Frazem sličnoga značenja prema kojem nešto *imamo* u uhu – **etw. im Ohr haben**, WDI definira kao ‘etw. innerlich hören; sich an etw. Gehörtes erinnern’. Prema NJHUR-u, hrvatski prijevodni ekvivalenti jesu potpuni kalk *imati što u uhu* i parafraza ‘dobro se sjećati čega’. Njemačko-engleski frazeografski izvori (GEDI) donose kvantitativnu varijantu *etw. noch im Ohr haben* i ekvivalente prema kojima se ono što *još imamo u uhu* odnosi prije svega na nečije riječi – *sb’s words are still ringing in my/his ears, to (still)(be able to hear) sb saying*. Ono što nam *ostaje* ili još uvijek *imamo* u uhu, ostaje nam u pamćenju.

Der Schrei des Verunglückten wird den Wanderern noch lange im Ohr bleiben. (WDI)

Eine kleine Melodie aus glücklicheren Tagen war ihr in all den Jahren immer im Ohr geblieben. (WDI)

Nach ihrem erfolgreichen Comeback im letzten Jahr ließen Morten Harket, Magne Furuholmen und Pal Waaktaar-Savoy ihrer Tournee nun noch etwas Festivalpräsenz folgen und boten einen gelungenen Querschnitt aus neuen Songs und Klassikern, die jeder noch im Ohr hat. (WDR)

5.3.1.1.10. Čuti što nevjerovatno, iznenađujuće

UHO	EAR	OHR
ne povjerovati / ne vjerovati svojim <vlastitim> ušima	(can)not believe your <own> ears	seinen Ohren nicht trauen seinen Ohren kaum trauen (wollen)
		(da) legst du die Ohren an!
		mit den Ohren schlackern

Frazem **ne povjerovati / ne vjerovati svojim <vlastitim> ušima** u značenju ‘ne moći povjerovati/vjerovati u što, čuti što nevjerovatno (iznenađujuće)’ ima istovrijedne frazemske parnjake u engleskom i njemačkom jeziku. Engleske inačice zastupljene su u potvrdnom, niječnom i uzvičnom obliku: **believe one’s ears** (AHDI), *cannot believe your <own> ears* (HEFR), *you won’t be able to believe your ears!* (GEDI). Iako je kod potvrdnog oblika također riječ o informacijama koje su nam iznenađujuće i u koje je teško povjerovati, nalazimo da je češće u uporabi niječni oblik, koji je također ustaljen i drugim dvama jezicima. Njemački frazem **seinen Ohren nicht trauen** prema WDI-u sadrži i sem iznenađenja (‘von etw., was man gehört hat, völlig überrascht sein’), a leksička varijanta **seinen Ohren kaum trauen (wollen)** koju donosi DI često se upotrebljava u prošlom obliku *ich wollte meinen Ohren kaum trauen* (*I couldn’t believe my ears*). Kada je riječ o nevjerici ili o čuđenju onome što se vidjelo, u svim trima jezicima nalazimo jednake leksičke varijante koje sadrže sastavnicu *oči* i glase *ne vjerovati svojim očima, not believe one’s eyes, seinen Augen nicht trauen*. Ovoj frazeosemantičkoj skupini pripadaju i njemački izraz rečeničnog oblika *mir sind bald die Ohren abgefallen* i **(da) legst du die Ohren an!** (DI), kao i frazem **mit den Ohren schlackern**. Prvi izraz zastupljen je u dvojezičnoj leksikografiji (NJHUR) u kojoj se prevodi istovrijednim frazemom u prošlom obliku *nisam mogao vjerovati svojim ušima* i parafrazom ‘ostao sam

zapanjen'. Doslovno značenje nam pak govori da je riječ o ušima koje su nam skoro *otpale* od čuda. Drugi primjer, prema GEDI-ju, odgovara engleskom obliku *you won't be able to believe your ears!* i parafrazi 'it's amazing/incredible/unbelievable', pri čemu glagol *anlegen* znači *naćuliti* te se povezuje sa životinjskim svijetom (npr. *Das Pferd legt die Ohren an.* / Konj je *naćulio uši*). Frazem *mit den Ohren schlackern* prema jednojezičnim frazeografskim izvorima (WDI) označava osobu koja je zanijemjela od iznenađenja ('vor Überraschung sprachlos sein'), a prema dvojezičnoj leksikografiji (NJHUR) u navedenom kontekstu zanijemjeti možemo i od straha, ali i zinuti od čuda. GEDI navodi engleske prijevodne ekvivalente u obliku parafraze u kojima je također naglasak na gubitku riječi nečeg što nas je zapanjilo: 'it leaves one speechless, it's astonishing, staggering'. Motivacija njemačkog frazema, prema WDI-ju, najvjerojatnije je određena pokretima glave koja se trese ili drhti od nevjerice.

Najavljujući 10 do 8 od utorka izgovorio je rečenicu zbog koje sam, kao nedavno zbog nekih drugih voditelja, emisiju još tri puta gledala na internetu, ne vjerujući vlastitim ušima i nadajući se da sam krivo razumjela. (hrWac)

I can't believe my ears! You're not playing with me, right? I really got the job? (FDI)

We couldn't believe our own ears when they called our numbers for the lotto jackpot! (FDI)

Well, believe your ears because I did get that big promotion! (FDI)

Er traute seinen Ohren nicht, als man ihm seine Entlassung ankündigte. (WDI)

Wir trauten unseren Ohren nicht, als im Radio die Lottozahlen hörten. (WDI)

Die haben mir Zusammenhänge aufgezeigt, da habe ich nur so mit den Ohren geschlackert. (WDI)

Und plötzlich fing er an, auf Vater zu schimpfen – er wäre ein ungerechter Chef... Ich wollte meinen Ohren nicht trauen/ich traute meinen Ohren kaum/nicht! Dieser Mann, der ohne unseren Vater in seinem Leben nie etwas geworden wäre, scheute sich nicht, vor allen Leuten so etwas zu sagen... (GEDI)

Wenn du den Unsinn hörst, den der Anton verzapft, legst du die Ohren an! Daß ein Staatssekretär so etwas von sich geben kann...! (GEDI)

Hat er es also wirklich geschafft, in die Direktion versetzt zu werden?! Du legst du die Ohren an! Daran hätte ich im Traum nicht gedacht! (GEDI)

Ja, Chef, mir sind bald die Ohren abgefallen, als ich das hörte. (G)

5.3.2. Uho kao sluh

5.3.2.1. Sluh, muzikalni sluh

5.3.2.1.1. Imati dobar sluh, imati sluha

UHO	EAR	OHR
imati uho	have an ear for music	
imati dobro uho		
	play by ear	
		Ohren wie ein Luchs haben

Frazem **imati uho** jest višeznačan te, pored osjećaja ili razumijevanja u što (u kvantitativnoj inačici *imati uho* za što), označava i muzikalan sluh, to jest lako i točno reproduciranje glazbe (EHFR). HFR donosi kvantitativnu inačicu **imati dobro uho**, pri čemu *dobro uho* predstavlja ‘odlično razvijen sluh’, ali i osobu koja dobro čuje. U jednojezičnim leksikografskim izvorima (VRH) nalazimo leksičke varijante navedenog oblika kojima se potvrđuje metonimija uha za sluh: *imati muzikalno(fino) uho* u značenju ‘imati dobar sluh’. Engleski istovrijedni frazem, djelomični ekvivalent prema EHFR-u glasi **have an ear for music**. Isti izvor navodi i primjer u kojemu se *uho* može imati i za jezike (*have an ear for languages*). Hrvatsko njemački frazeografski izvori (HNJFR) navode sinonimske parnjake i morfološke varijante *imati uho* i *imati uha*, u kojem se potonji oblik odnosi samo na posjedovanje muzikalnog sluha uz ekvivalente *ein musikalisches Gehör haben*, *ein Gehör für Musik haben*, a prvi se izraz, uz posjedovanje muzikalnog sluha, odnosi na posjedovanje dobra sluha općenito.

Izrazi u kojima je naglašena razvijenost sluha kao osjetila kojim nam se omogućava primanje i razlikovanje zvukova jesu *ein scharfes Ohr haben* (‘imati oštar sluh’, DI) te **Ohren wie ein Luchs haben** (WDI), poredbeni frazem u čijoj su pozadinskoj slici uši životinje, to jest risa.

Ista zoonimska sastavnica pojavljuje se i u frazemu kojim se izražava sposobnost dobra vida, *Augen wie ein Luchs haben*, no zanimljivo je da se u hrvatskim prijevodnim ekvivalentima pojavljuju dvije sasvim različite životinje – *imati zečje uši* (HNJFR), *imati oči sokolove* (NJHUR). Iako je riječ o životinjama koje sve imaju izrazito razvijena osjetila sluha i vida, očito je njihov intenzitet i odabir kulturološki uvjetovan.

Frazem sa somatizmom *uho* kao metonimijom muzikalnog sluha, a koji se odnosi na sviranje određenog instrumenta *po sluhu*, to jest bez nota (BUJ), jest engleski frazem **play by ear**. Jednojezični frazeografski izvori (AHDI) određuju ovaj izraz definicijom ‘play a musical instrument without the aid of written music’ te navode kraj 17. stoljeća kao razdoblje njegova nastanka. Njemački prijevodni ekvivalent odgovara hrvatskom izrazu *svirati po sluhu* te glasi *nach (dem) Gehör spielen*.

Govorim o harmoniji, skladu tonova, a za imati uho, za to ne treba glazbena izobrazba. (hrWac)

Trebaš imati dobro uho, senzibilitet, vještinu, inače te neće izvući ni najbolja tehnika. (HFR)

Izgovor je u kineskom puno teže savladati od izgovora u japanskom..(..), ali ako imaš muzikalno uho osjetiš razliku. (hrWac)

By the time she was four, she could play a dozen songs by ear. (AHDI)

To be a great DJ, you need to have an ear for music to put together playlists of songs that flow smoothly from one to the next. (G)

He learned how to play the piano without taking lessons because he has an ear for music. (G)

Er hatte Ohren wie ein Luchs und verstand jedes Wort, obwohl die beiden tuschelten.(WDI)

5.3.2.1.2. Nemati sluha

UHO	EAR	OHR
imati potumplane uši	have a tin ear	
tvrd na ušima		

Frazemom **imati potumplane uši** označava se osoba koja nema sluha (HFR), koja nije muzikalna (VRH), ali i ona koja ne sluša što se govori. Iako jednojezični leksikografski izvori (VRH) kao sinonimski parnjak ovoga frazema navode leksičku inačicu *imati tvrde uši*, ona nije zabilježena u suvremenoj uporabi (hrWac, R). Slika tvrdih ušiju zastupljena je u, također višeznačnom, frazemu **tvrd na ušima** koji se odnosi na osobu koja nema muzikalni sluh ili je pak nagluha (HFR). U BFHJ-u, isti frazem zabilježen je u kvantitativnoj varijanti *biti tvrd na ušima*. Engleski istovrijedni frazem **have a tin ear** također je višeznačan, no primarno se odnosi na neposjedovanje sluha, to jest nesposobnost razlikovanja glazbenih tonova (*tone deafness, inability to discern musical pitches*, AHDI). Izostanak ove glazbene darovitosti u njemačkom se jeziku izražava parafrazom *kein musikalisches Gehör haben*.

Ako imaš potumplane uši ne znači samo da i drugi pjevaju neuspješno kao i ti, već da je tvoje shvaćanje glazbe siromašno. (hrWac)

Tvrdio je da se u glazbu na razumije i da je od malih nogu tvrd na ušima. (HFR)

Unfortunately, most karaoke singers have a tin ear. (FDI)

5.3.2.2. Sluh kao kognitivna sposobnost, empatija

5.3.2.2.1. Razumijevanje, osjećaj, naklonost

UHO	EAR	OHR
imati <dobro> uho za što	have an ear for something	ein [feines] Ohr für etw.haben
		ein offenes Ohr haben
		um geneigtes Ohr bitten
		bei jmdm. ein offenes/williges/geineigtes Ohr finden
	lend one's ear	jmdm. ein geneigtes Ohr leihen/schenken

	lend an ear	
	lend a symphathetic ear	
	have someone's ear	
	play it by ear	
	have your ear to the ground	das Ohr am Puls der Zeit haben

Koncept sluha kao sposobnosti razumijevanja nalazimo u istovrijednim frazemima i djelomičnim ekvivalentima *imati <dobro> uho za što*, *have an ear for something* te *ein (feines) Ohr für etwas haben*. Hrvatski frazem **imati <dobro> uho <za što>** pobliže se definira kao ‘imati osjećaj <za što>, dobro se razumjeti <u što>’ (HFR), a engleski frazem **have an ear for something**, prema EHFR-u, prijevodnim ekvivalentima potvrđuje sluh i razumijevanje kao istoznačnice –‘imati sluha za što, imati razumijevanja za što’. U njemačkom frazeološkom ekvivalentu **ein [feines] Ohr für etw. haben** također je riječ o osobi koja ima ‘istančan sluh, osjećaj ili smisao za što’ (WDI, NJUHR). Primjeri kontekstualne uporabe navedenih frazema otkrivaju nam da se sluh, osjećaj, razumijevanje ili smisao može, primjerice, imati za tuđe probleme, inovativne ideje, dijalog ili zanimljive priče.

Frazem *ein offenes Ohr für jmdn. haben* zastupljen je u dvojezičnim leksikografskim izvorima (NJUHR), a slika otvorenog uha predstavlja otvorenost osobe potrebama drugih, pri čemu ih ne samo sluša, već ima za njih i razumijevanja. Mrežni izvori (WFR) bilježe kvantitativnu inačicu **ein offenes Ohr haben**, gdje se koncept sluha kao empatije i susretljivosti otkriva sekundarnim značenjem ‘Entgegenkommen zeigen’. Dio njemačkog frazeološkog fonda unutar suvremene frazeografije (WDI) jesu i arhaični frazemi **um ein geneigtes Ohr bitten, bei jmdm. geneigtes Ohr finden** i **jmdm. ein geneigtes Ohr leihen/schenken**, u kojima tražeći, nalazeći ili posuđujući/poklanjajući nekome *naklono uho* molimo, nalazimo ili iskazujemo nekome naklonost i razumijevanje (NJHUR). Danas je *naklono* uho, primjerice kneginja ili plemića, postalo za druge *otvoreno* ili *raspoloživo* (*offenes, williges Ohr*). Engleski frazeološki fond također sadrži istovrijedne inačice **lend one's ear, lend an ear, lend a symphathetic ear**, od kojih neke nalazimo još kod Shakespearea, a u kojima *posuđujući* uho s razumijevanjem

slušamo nekoga (EHFR). Kada *imamo* nečije *uho* – **have someone's ear** (AHDI), *imamo* nečiju *naklonost* (BUJ), osobito koje utjecajne osobe (EHFR). Navedeni primjeri predstavljaju kulturnospecifične, ali i djelomične frazeološke ekvivalente budući da su zastupljeni samo u pojedinom jeziku ili se tek dijelom preklapaju na razini strukture i značenja.

Frazem **play it by ear** naslanja se motivacijom na poimanje uha kao metonimije za muzikalni sluh i u tom smislu predstavlja kvantitativnu inačicu oblika *play by ear*. Frazem je zastupljen u jednojezičnim frazeografskim izvorima (AHDI) prema kojima je definiran kao ‘*proceed gradually, depending on the circumstances; improvise*’, a dvojezični izvori određuju ga parafrazom kao ‘rješavati stvari u hodu, reagirati na probleme kad se pojave, improvizirati’ (EHFR) te ‘ravnati se prema situaciji, prepustiti’ (BUJ). Njemački prijevodni ekvivalent nalazimo samo u mrežnim dvojezičnim izvorima (EDW) prema kojima je također riječ o improvizaciji, (spontanim) odlukama koje se razlikuju od slučaja do slučaja (‘*etwas improvisieren, es spontan entscheiden, von Fall zu Fall entscheiden*’). Upravo kao što ponekad sviramo samo po sluhu, bez notnih zapisa pred sobom, tako se po unutarnjem osjećaju, bez jasne predodžbe, u pojedinim životnim situacijama oslanjamo na unutarnji osjećaj i improviziramo svaki korak.

Frazem **have your ear to the ground** jest višeznačan i predstavlja leksičku inačicu oblika *keep your ear to the ground*. Pored značenja *napeti uši* prema kojem je već pridružen frazeosemantičkoj skupini pažljivog slušanja i kulturnom modelu uha kao organa sluha, nalazimo ga i u značenju ‘budno pratiti zbivanja, oslušivati situaciju’ (EHFR). Njemački frazeološki ekvivalent sa somatizmom *uho*, **das Ohr am Puls der Zeit haben**, nalazimo u dvojezičnoj frazeografiji (EGDI). Mrežni frazeološki rječnici (WFR) prema kojima frazem, između ostaloga, znači biti uvijek upućen u aktualna zbivanja (‘*immer wissen, was gerade aktuell ist*’) otkrivaju i motivaciju njegova značenja. Izraz, naime, potječe iz područja medicine gdje je puls ili bilo važan pokazatelj čovjekova zdravstvenog stanja, a liječnici ga mjere vrhom prsta na zapešću (odatle i leksička varijanta *den Finger am Puls der Zeit haben*). Puls ili bilo vremena jest, s time u skladu, stanje pojedine aktualne situacije. Prema istom izvoru, metaforičko proširenje pojma puls već je dugo prisutno u jeziku, no sami izraz datira iz 20. stoljeća. U hrvatskom frazeološkom fondu zabilježilo se kao metafora mišljenja te stoga bilo (puls) pipamo onome koga želimo iskušati ili pokušati saznati njegovo mišljenje ili stav (HFR).

Želim biti osoba koja ima uho za tuđe probleme, koja sudjeluje u životu i problemima svoje još male djece. (hrWac)

Kažu da imam dobro uho za zanimljive priče, da sam magnet, posebno za čudne ljude i da imam nepce samo za slatke stvari. (HFR)

Her great strength as a writer was her ear for dialogue. (CCID)

You may think he's a narrow-minded bureaucrat, but he does have an ear for innovative ideas. (EHFR)

He has been one of Italy's most influential figures, a man who is said to have had the ear of every Italian prime minister. (G)

I'm not sure how much we should say about our plans, so let's play it by ear. (AHDI)

Für die Sorgen anderer hat diese Frau immer ein offenes Ohr; ihre eigenen Sorgen und Probleme überspielt sie. (GEDI)

Bitten Sie die Fürstin um ein geneigtes Ohr, sie wird Sie nicht abweisen. (WDI)

The good leader has his ear to the ground and will know when real doubts are growing. (G)

5.3.2.2.2. Nerazumijevanje, neuvažavanje

UHO	EAR	OHR
	fall on deaf ears	auf taube Ohren stoßen
	preach to deaf ears	tauben Ohren predigen
	turn a deaf ear stop your ears	vor jmdm. die/seine Ohren verschließen
	have a tin ear	

Prema AHDI-ju, frazem **fall on deaf ears** označava ignoriranje i neuvažavanje ('be ignored or disregarded'), a u dvojezičnim izvorima određen je nekolicinom različitih prijevodnih

ekvivalenata. Dvojezični leksikografski izvori (BUJ) navode parafrazu ‘ne naići na odaziv’, ali i djelomični frazeološki ekvivalent sa somatizmom *uho: naići na gluhe uši*. Englesko-hrvatski frazeografski izvori (EHFR) kao frazeološki ekvivalent navode različit frazem *ne naići na plodno tlo*, no i parafrazu ‘ne naići na razumijevanje te ne biti prihvaćen’. Prema FDI-ju, izraz se najčešće odnosi na ono što osoba ne želi čuti, kao što je primjerice savjet, molba ili prigovor te se stoga ponaša kao da ne čuje, to jest kao da je gluha. Isti izvor navodi da izraz datira iz 15. stoljeća, no da je u uporabi kao frazem od 19. stoljeća. Njemački frazem **auf taube Ohren stoßen** predstavlja djelomični frazeološki ekvivalent, u kojem *udaramo o*, to jest *nailazimo na gluhe uši*, a u engleskom na njih padamo, prije svega, svojim riječima. Ako uzalud nekoga opominjemo, to jest svojim opomenama ništa ne postizemo (‘mit seinen Ermahnungen nichts erreichen’, WDI), onda propovijedamo gluhim ušima – **tauben Ohren predigen**. Dvojezični frazeografski izvori (GEDI) kao engleski prijevodni ekvivalent navode izraz **preach to deaf ears**, koji, prema FDI-ju, predstavlja iznošenje argumenata ili pokušaj da se nekoga u nešto uvjeri ili da savjet onima koji nisu skloni promijeniti svoje mišljenje ili uvjerenje (‘to present arguments to or attempt to persuade or advise those who have no inclination to change their opinion or belief’). Hrvatski prijevodni ekvivalenti koje nalazimo u dvojezičnim leksikografskim izvorima (NJHUR) jesu parafraze ‘uzalud govoriti, opominjati’ te frazem *govoriti gluhim ušima*.

Frazem **turn a deaf ear** također sadrži koncept gluhoće koja predstavlja nerazumijevanje i neuvažavanje. Jednojezični frazeografski izvori (AHDI, I) definiraju izraz kao svjesno odbijanje slušanja te ignoriranje onoga što se govori (‘choose not to hear, refuse to listen, ignore what someone says’), a dvojezični frazeografski izvori (EHFR) donose kvantitativnu varijantu *turn a deaf ear to something* te frazeološki ekvivalent *oglušiti se na što*, kao i parafraze ‘ignorirati što, ne reagirati’. Sinonimski parnjak ovomu frazemu jest frazem gestovno-mimičkog podrijetla **stop your ears** u kojem je gesta zatvaranja (začepljivanja) ušiju prošla proces frazeologizacije i postala dio verbalne komunikacije koja ne podrazumijeva ostvaraj geste. Jednojezični frazeografski izvori (ODI) ovaj višeznačan izraz vežu uz pokret prstiju kojima se zatvara ušna školjka te onemogućuje percepcija glasova i zvukova, ali i svjesno odbijanje slušanja i neuvažavanje onoga što se čuje.

Njemački prijevodni ekvivalent nalazimo u englesko-njemačkoj frazeografiji (GEDI), ali i u jednojezičnim frazeografskim izvorima (WDI). Prema njima, frazem **vor jmdm. die/seine Ohren verschließen** označava osobu koja je gluha ili neumoljiva na čije molbe. Proširena

kvantitativna inačica engleskog frazema *to turn a deaf ear to warnings/advice* (EGDI) kao prijevodni ekvivalent nema frazem sa somatizmom *uho*, već leksem *vjetar Warnungen/Mahnungen/Ratschläge..in den Wind schlagen*, pri čemu na nečija upozorenja, opomene ili savjete ne zatvaramo uši, već ih bacamo u vjetar.

Frazem **have a tin ear** jest višeznačan i označava osobe koje nemaju muzikalnog sluha, ali i one koje nemaju razumijevanja za pojedine stvari ili pojave kao što su, primjerice, politika ili potrebe drugih ('if someone has a tin ear for something, they do not understand it fully', CCID). S druge strane, frazem se definira kao nesposobnost slušanja važnih pitanja ('the inability to listen to something important', AHDI), ali i nedostatak istančanog osjećaja za suptilne nijanse značenja u jeziku ('to be unable to recognize subtleties in language', FDI) pri čemu, na primjer, *kositrene uši* ima onaj koji nema razumijevanja kod pregovora o povišici plaća (AHDI) ili ne razlikuje šalu od sarkazma (FDI). Englesko-hrvatski frazeografski izvori (EHFR) donose kvantitativnu varijantu frazema *have a tin ear for something*, frazeološke ekvivalente *nemati sluha za što*, *biti gluh za što* te parafrazu *nemati razumijevanja za što*. U dvojezičnoj leksikografiji (BUJ) nalazimo samo frazeološki ekvivalent *nemati sluha*.

U ovu frazeosemantičku podskupinu svrstavamo i frazem *auf diesem/dem Ohr schlecht / nicht hören / taub sein*, čija motivacija počiva na kulturnom modelu uha kao organa sluha, ali koji također označava sluh kao kognitivnu sposobnost i empatiju, to jest njihov izostanak u smislu nerazumijevanja i neuvažavanja nečije zamolbe, ali odbijanje razgovora o određenoj temi ili pitanju.

Any advice we give them about remodeling seems to fall on deaf ears. (AHDI)

The mayor spoke privately to Gibbs yesterday and asked him to resign, but his plea fell on deaf ears. (CCID)

Ich habe versucht, sie zu überzeugen, aber ich stoße bei ihr auf taube Ohren! (WFR)

Bei Betriebsrat Axmann ... stößt unmissverständliche Ankündigung nicht unbedingt auf taube Ohren. (WDI)

Mit seinen Aufrufen zum Energiesparen predigte der Minister tauben Ohren. (WDI)

She repeatedly complained to her employers but they turned a deaf ear. (CCID)

The company is being accused of stopping its ears to employees who have presented complaints of harassment or bullying in the past. (FDI)

The chairman is known for having a tin ear when it comes to salary negotiations. (AHDI)

Don't try to joke around with him—he has a tin ear and can't distinguish sarcasm. (FDI)

Was hatte er getan, dass sie vor ihm ihre Ohren verschloss? (WDI)

5.3.3. Uho kao *solum nomen anatomicum*

5.3.3.1. Ljudske osobine

5.3.3.1.1. Hrabrost

UHO	EAR	OHR
		die Ohren steifhalten
		die Ohren anlegen

Frazem **die Ohren steifhalten** (WDI) u značenju ‘nicht den Mut verlieren’ (‘ne klonuti duhom’) motiviran je kulturnim modelom uha kao *solum nomen anatomicum* i razrađen konvencionalnim znanjima iz područja zoologije. Naime, životinja koja čvrsto drži podignute uši (*aufgestellte, steife Ohren*) ona je koja pomno osluškuje te je spremna suočiti se s opasnošću koja joj prijete, ali i ući u borbu s neprijateljem. Frazem se, prema GEDI-ju, često rabi u zapovjednom obliku *halt’/haltet die Ohren steif!*, a njime želimo nekoga ohrabriti da se bori te da u toj borbi bude hrabar i ustrajan. Takvu podršku i poticaj upućujemo onome koji se nalazi u teškoj situaciji ili je pred njim zahtjevan izazov. U dvojezičnim leksikografskim izvorima (NJHUR) nalazimo da se glagolski izraz *steif halten* rabi samo u sinonimskim frazemima *die Ohren steifhalten – dobro (hrabro) se držati, držati glavu gore te den Nacken steifhalten – ne dati se obeshrabriti*, pri čemu su određeni parafrazom i djelomičnim frazeološkim ekvivalentom koji sadrži somatizam *glava*. Dvojezična frazeografija (GEDI) navodi engleske prijevodne ekvivalente kojima se također želi podići duh i raspoloženje osobe kojoj je teško – *chin up! keep smiling! keep your pecker up!*. Iako su navedeni izrazi također u

imperativnom obliku, riječ je o savjetu i preporuci iza kojih se krije i konceptualna metafora SRETNO JE GORE.

Frazem **die Ohren anlegen**, prema WDI-ju, znači ‘upregnuti sve snage da bismo izdržali i prebrodili tešku i opasnu situaciju sa što je moguće manje negativnih posljedica’ (‘die Kräfte anspannen, um möglichst ohne Schaden eine schwierige, gefährliche Situation zu bestehen’). Prema dvojezičnim leksikografskim izvorima (NJHUR), riječ je o osobi koja će u takvim trenucima ‘skupiti svu snagu’ i ‘hrabro se držati’, a prema dvojezičnoj frazeografiji (GEDI) u engleskom jeziku takva će osoba ‘duboko udahnuti’ da bi skupila snagu i hrabrost za ono što je čeka (*take a deep breath, and...*). Hrvatski i engleski izrazi predstavljaju parafraze njemačkog frazema te stoga i nefrazeološke ekvivalente.

Haltet die Ohren steif, und lasst euch nicht unterkriegen! (WDI)

Tschüs, Jürgen! – Tschüs Franz! Und halt’ die Ohren steif! Irgendwie wirst du das schon lösen. Nur den Mut jetzt nicht verlieren! (GEDI)

Über den Fluß müssen wir rüber, da gibt’s gar kein Dranvorbei. Also, die Ohren angelegt und rein ins Wasser! Oder hat da jemand soviel Bammel, dass er sich nicht zusammenreißen kann? (GEDI)

Ich habe meinen Jungs gesagt, dass sie jetzt für den gemeinsamen Erfolg die Ohren anlegen müssen. (WDI)

5.3.3.1.2. Radoznalost

UHO	EAR	OHR
	have big ears	

Frazem *imati velike uši* zastupljen je jedino u jednojezičnim leksikografskim izvorima (VRH). Budući da je višeznačan, nalazimo ga u značenju ‘radoznalac’ koji, prema istom izvoru, može čak biti i špijun, no prethodno se svrstao i u semantičko-konceptualnu skupinu prislušivanja jer opisuje i one ljude koji ‘žele čuti više nego što drugi dopuštaju’. Engleski djelomični ekvivalent koji kao sastavnicu ima veoma duge, a ne velike uši, *to have very long ears*, nalazimo

unutar dvojezične leksikografije (BUJ) prema kojem je određen putem parafraze ‘biti vrlo radoznao’. U ovu frazeosemantičku podskupinu svrstali smo i frazem **have big ears** (FDI) koji primarno leksikalizira koncept prislušivanja te bi u tom kontekstu mogao predstavljati „lažnog prijatelja” hrvatskomu izrazu, no budući da prislušivanje često podrazumijeva i osobinu radoznalosti, zbog obilježja višeznačnosti predstavlja primjer djelomične ekvivalencije. Suvremeni frazeografski izvori ne bilježe njemački frazem sa somatizmom *uho* koji bi odgovarao semantičkom opsegu hrvatskog, to jest, engleskog izraza.

A selo ima velike oči i velike uši. (R)

Let's postpone this discussion until a later time—some people in the office have big ears. (FDI)

5.3.3.1.3. Marljivost

UHO	EAR	OHR
	up on (one's) ear	

Koncept marljivosti leksikaliziran je samo unutar engleskog frazeološkog fonda i oprimjeren samo jednim frazomom **up on (one's) ear**. Frazem je primarno u uporabi u američkom engleskom te, prema mrežnim frazeološkim rječnicima (FDI), označava osobu koja ulaže napor i trudi se oko čega. U kontekstualnoj uporabi nalazimo ga u kvantitativnoj inačici *get up on one's ear*, no budući da nije zastupljen unutar dvojezičnih frazeografskih ni leksikografskih izvora, ne nalazimo zabilježene odgovarajuće prijevodne ekvivalente, kao ni razradu kulturnog modela uha kao imenice iz područja anatomije.

Wow, you really got up on your ear and did a lot of work today! (FDI)

5.3.3.1.4. Nezrelost

UHO	EAR	OHR
	wet behind the ears	<p>noch feucht / nass / nicht trocken hinter den Ohren sein</p> <p>noch Eierschalen hinter den Ohren haben</p> <p>noch (sehr/ganz) grün hinter den Ohren sein</p>

Frazem **wet behind the ears** leksikalizira koncept nezrelosti i neiskustva (AHDI). U dvojezičnim frazeografskim izvorima (EHFR) kao prijevodne ekvivalente nalazimo različite frazeme *biti mlad i zelen, biti žutokljunac* te parafraze ‘biti mlad i neiskusna, nezreo’. Dvojezična leksikografija (BUJ) donosi samo pridjevske ekvivalente ‘nezreo, neiskusna’. U njemačkom jeziku nalazimo nekoliko djelomičnih frazeoloških ekvivalenata koji se podudaraju na razini frazeološkog značenja, no razlikuju na razini forme te pozadinske slike i motivacije značenja. Frazemske inačice **noch feucht / nass / nicht trocken hinter den Ohren sein** najbliži su prijevodni ekvivalenti engleskoga frazema te, prema WDI-ju, označavaju osobu koja je ‘još premlada i neiskusna da bi se razumjela u određene stvari i o njima mogla razgovarati’ (‘noch zu jung, unerfahren sein, um von einer bestimmten Sache etwas zu verstehen und mitreden zu können’). Motivacija značenja ovoga frazema razrađena je konvencionalnim znanjem iz područja biologije gdje je poznato da je tek novorođeno dijete još vlažno i mokro (*wet / noch feucht / nass*) od plodne vode, to jest nije suho (*nicht trocken*), kako po cijelom tijelu, tako i iza ušiju. Dijete koje je tek došlo na svijet nema nikakva životna iskustva te se njegove osobine preslikavaju na onoga koji je još mlad i neiskusna unatoč nešto starijoj životnoj dobi. Hrvatski prijevodni ekvivalent ovog frazema nalazimo u dvojezičnoj leksikografiji (NJHUR), gdje takva osoba nije samo *mokra iza ušiju*, već i *miriše na majčino mlijeko*. Riječ je o izrazu različite sintaktičke strukture i pozadinske slike, no jednakoga frazeološkoga značenja te ih smatramo istovrijednim frazemima.

Frazem **noch Eierschalen hinter den Ohren haben** (WFR) motivaciju značenju naslanja na sličnu sliku iz područja zoologije, gdje mladunci životinja koje se legu iz jaja imaju još ljuske za ušima (*Eierschalen hinter den Ohren*). Konvencionalna znanja iz područja zoologije, to jest ornitologije, izvor su motivacije i hrvatskog frazema *biti žutokljunac* budući da mlade ptice, ne samo da mogu, nakon što se izlegu, po sebi imati ostatke ljuski, već im je osnova kljuna žuta. Sinonimski parnjak **noch (sehr/ganz) grün hinter den Ohren sein** zastupljen je u mrežnim (WFR) i dvojezičnim frazeografskim izvorima (GEDI) te je, kao i hrvatski frazem *biti mlad i zelen*, motiviran konvencionalnim znanjem iz područja pomologije koje je blisko svakom čovjeku na temelju poznavanja izgleda plodova različitih vrsta voćki. Zelena boja ploda znak je njegove nedovoljne zrelosti i nespremnosti za konzumaciju, upravo kao što je mlad i zelen čovjek nezreo za mnoge životne situacije i izazove.

You'll never win the case with him as your lawyer—he's just out of law school and still wet behind the ears! (FDI)

Ja, ich meine auch... - Was hast du denn da zu meinen, du junger Dachs?! Du bist doch noch ganz grün hinter den Ohren! Was weißt du denn von...?! (GEDI)

Was weißt du denn schon von unseren Problemen, du bist ja noch feucht hinter den Ohren! (WDI)

Noch nass hinter den Ohren, aber Ratschläge verteilen wollen - das haben wir gern! (WDI)

Der Kleine ist kein Gegner für dich, der hat doch noch die Eierschalen hinter den Ohren. (G)

5.3.3.1.5. Prepredenost, lukavstvo

UHO	EAR	OHR
		es faustdick hinter den Ohren haben

Frazemske inačice **es faustdick hinter den Ohren haben** slikovito označavaju osobu koja je prepredena i lukava ('durchtrieben, gerissen', WDI), no i dovitljiva, domišljata, prefrigana, produktivna ('raffiniert, gewieft, ausgebufft, leistungsfähig sein', WFR). Motivacija značenja

ovog frazema temelji se na starom pučkom vjerovanju prema kojem vragolanstvo i prepredenost kao mali demoni sjede iza čovjekovih ušiju, što se očituje pojavom izrazitog zadebljanja (*faustdick, dick, knüppeldick*) na tom području. Prema WFR-u, demoni su odabrali upravo to mjesto za svoje sjedište budući da je prostor iza uha nedostupan ljudskom pogledu, a time su onome koji nam stoji nasuprot, u prenesenom smislu, nevidljive i naše negativne misli i namjere. Frazem je nastao u 16. stoljeću te se razvio iz oblika *den Schalk hinter den Ohren (im Nacken) haben*, u kojem nije riječ o zadebljanju, već samom vragolanstvu koje leži skriveno od pogleda te se time poima kao da je iza ušiju ili vrata. Hrvatski frazeološki ekvivalent ne sadrži somatizam *uho* i glasi *biti premazan svim mastima*, a zastupljen je u dvojezičnim leksikografskim izvorima (NJHUR). Jednojezični frazeografski izvori (HFR) nadopunjuju gotovo jednak semantički opseg njemačkog frazema dodatnim određenjem ‘sklon smicalicama, spreman na svaku nepodopštinu’. Njemačko-engleski frazeografski izvori (GEDI) donose nefrazeološki ekvivalent ‘sb. may look innocent/naive..but’, kao i izraz *he is a wide boy* koji predstavlja nečasnu osobu sklonu prijevarama, osobito u poslovanju.

Von wegen nettes, unerfahrenes Mädchen, die hat es faustdick hinter den Ohren. (WDI)

Der Karl naiv?! Da bist du aber schief gewickelt! Der zieht zwar aus, als wenn er nicht bis fünf zählen könnte, aber er hat es faustdick hinter den Ohren. Ein Fuchs ist das, durchtrieben und pfiffig wie nur etwas! (GEDI)

5.3.3.1.6. Spretnost, vještina

UHO	EAR	OHR
	can do sth on their ear	

Frazem **can do sth on their ear** (CDI) jedan je od rijetkih primjera frazema koji primarno pripadaju engleskom jeziku na govornom području Australije. Ovaj izraz neformalnog registra opisuje osobu koja s lakoćom čini ili dovršava neki posao, u doslovnom značenju, *na uhu*. Frazem nije zastupljen u dvojezičnim frazeografskim, kao ni u leksikografskim izvorima, no iz primjera kontekstualne uporabe zaključujemo da bi osoba koja *na uhu*, to jest, s lakoćom može napraviti nabujak ili sašiti nešto na šivaćoj mašini, i u hrvatskom jeziku isto to najvjerojatnije

napravila zatvorenih očiju. Pretpostavku potvrđujemo primjerom iz hrvatskih jednojezičnih frazeografskih izvora: *Prhko i dizano tijesto već mogu zatvorenih očiju raditi* (HFR) premda je frazem definicijom određen opisom ‘bez razmišljanja, nasumce, naslijepo’ koji ne uključuje engleski opis ‘do something very easily’ (CDI). Hrvatsko-njemački frazeografski izvori (HNJFR) kao prijevodni ekvivalent frazema *zatvorenih očiju* navode priloge *blindlings* (slijepo), *unüberlegt* (nepromišljeno, nesmotreno) te *unvorsichtig* (neoprezno) koji ne odgovaraju frazeološkom značenju engleskog frazema, ali ni opisu značenja hrvatskog izraza. Naime, *slijepo* možemo nekoga slušati ili srljati u propast, *nepromišljeno* govoriti, a *neoprezno* voziti, što ni u kojem slučaju ne predstavlja vješto obavljanje kojega posla. U njemačkom frazeološkom fondu (WDI) zabilježen je izraz sličnoga značenja koji tek dijelom pokriva semantički opseg engleskog izraza – *locker vom Hocker* (‘unbeschwert, mit Leichtigkeit, mühelos, ohne große Anstrengung’, WFR). Na temelju navedenog zaključujemo da je frazem *can do sth on their ear* jezično i kulturno specifičan.

Ask Jane to make it, she can bake a soufflé on her ear. (CID)

Here, let me fix that hole in your dress—with my new sewing machine, I can sew on my ear now. (FDI)

5.3.3.1.7. Sklonost ogovaranju

UHO	EAR	OHR
	ear-duster	

Frazemskom polusloženicom **ear-duster** označava se osoba koja je sklona ogovaranju (‘someone who is apt to gossip’, FDI). Frazem je zastupljen samo u jednojezičnim mrežnim frazeološkim izvorima (FDI) i također nema prijevodne ekvivalente u dvojezičnim priručnicima. Iako nije moguće utvrditi jasnu motivaciju njegova značenja, u rječniku bejbolske terminologije (Dickson 2011: 281, 283) nalazimo da je *ear-duster* udarac loptom prema braniču, ili jako blizu braniča, s ciljem da ga se udalji od „vrata”, to jest od idealnog položaja. Iako je namjerno ciljanje na braniča strogo zabranjeno, takvi udarci često se javljaju u prvom dijelu igre (tj. dok igrači strane koja brani ne pogriješe) jer takav potez često ima

izrazito negativan učinak na braniča do kraja utakmice. Možemo pretpostaviti da je metaforičkim preslikavanjem sklonost ogovaranju nepoželjna osobina kojom riječima namjerno pogađamo dostojanstvo i ugled druge osobe uz jednako negativne učinke. S druge strane, svojim ogovaranjem i suvišnim riječima možemo i *brisati prašinu s (tuđih) ušiju*. I ovaj frazem, kao isključivo dio engleskog frazeološkog fonda, jezično je i kulturno specifičan.

Janet's definitely an ear-duster—if you tell her you're pregnant, everyone will know by noon.
(FDI)

Sally is sort of an ear-duster, but she's all heart. (G)

5.3.3.2. Emocionalna stanja, raspoloženja

5.3.3.2.1. Zaljubljenost

UHO	EAR	OHR
zaljubiti se do (preko) ušiju		bis über die / über beide Ohren verliebt sein

Frazem **zaljubiti se do (preko) ušiju** u značenju ‘veoma se zaljubiti, poludjeti (izbezumiti se) od ljubavi’ (HFR) ima, prema frazeografskim izvorima, istovrijedne frazeološke ekvivalente u engleskom i njemačkom jeziku, *be up to your ears in love* (HEFRa) i **bis über die / über beide Ohren verliebt sein** (WDI, DI). Premda jednakoga frazeološkoga značenja i kontekstualne uporabe, zbog varijacija na razini sintaktičke strukture smatraju se primjerima djelomične ekvivalencije. Međutim, istraživanjem kontekstualne uporabe engleskoga oblika zaključuje se da frazem *be up to your ears in love* nije zastupljen u suvremenoj jezičnoj uporabi ni u frazeološkim rječnicima engleskoga jezika. Koncept zaljubljenosti leksikalizira se frazemom *to be head over heels in love* (‘completely in love’, FDI) koji sadrži somatske sastavnice *glavu* i *pete*, a ne *uho*.

Razradu motivacije značenja njemačkoga oblika (‘sehr verliebt sein’) nalazimo u jednojezičnim frazeografskim i mrežnim izvorima (WDI, WFR). Riječ je o pozadinskoj slici čovjeka koji se utapa te kome je voda već došla do razine ušiju, to jest koji je potpuno uronjen u vodu. Stoga se kvantitativne inačice engleskog i njemačkog frazema *up to one's ears* i *bis über die / über*

beide Ohren često nalaze i unutar drugih izraza u kojima nose značenje ‘duboko, u potpunosti’ i ujedno svrstavaju i u frazeosemantičku podskupinu kojom se leksikalizira koncept ‘mjere i količine’. Prema WFR-u, njemačka se inačica povezuje s glagolskom sintagmom *verliebt sein* od početka 18. stoljeća i često se pojavljuje u djelima romantičara kao što su E. T. A. Hoffmann, Joseph von Eichendorff i Wilhelm Hauff.

Pauk je pocrvenio, požutio, poplavio, pozlatio i uopće promijenio sve boje, zaljubio se preko ušiju i počeo smišljati kako da ju osvoji. (hrWac)

Ja sam se zaljubio. Sada razumijem što znači zaljubiti se do ušiju. (hrWac)

Ich rede so blöd, weil ich bis über beide Ohren verliebt bin. (WDI)

Dass du bis über die Ohren verliebt bist in des Professors niedliches Töchterlein, das wissen wir alle längst. (WFR)

5.3.3.2.2. Sreća, zadovoljstvo

UHO	EAR	OHR
smijati se (ceriti se i sl.) od uha do uha	beam/grin/smile from ear to ear	von einem Ohr zu anderen strahlen/grinsen/lachen

Frazemske inačice **smijati se (ceriti se i sl.) od uha do uha** označavaju veselo (HFR), ali i pretjerano ili preglasno smijanje (HRSF). Opisni prijevodi značenja engleskog frazema **beam/grin/smile from ear to ear** uključuju i sem zadovoljstva, ‘be smiling, etc. a lot because you are very pleased about something’ (FDI), i opis samog osmjeha koji je širok i pun entuzijazma ‘to have a broad, enthusiastic smile’. Za razliku od hrvatskog izraza, semantički opseg engleskih i njemačkih inačica dodatno je proširen glagolskom sastavnicom ‘zračiti, sjajiti’ (*beam/strahlen*). Navedene leksičke varijante njemačkog frazema nalazimo unutar jednojezičnih (WFR) i dvojezičnih frazeografskih izvora (EGDI), a u dvojezičnim leksikografskim izvorima (NJHUR) zabilježen je samo oblik *von einem Ohr zu anderen strahlen*. Jednojezični frazeografski izvori (WDI) donose frazem koji sadrži somatizam *obraz*, a koji dvojezična leksikografija (NJHUR) također određuje hrvatskim prijevodnim ekvivalentom *smijati se od uha do uha*, ali i *sjati (blistati) od sreće (zadovoljstva), über beide Backen strahlen*. Motivacija ovih istovrijednih

frazema koji su primjer djelomične ekvivalencije temelji se na konvencionalnom znanju o mimici lica osobe koja se smije, to jest položaju usana i obraza koji se približavaju uhu.

Razveseljen trčanjem i lijepim uspomenama, cerim se od uha do uha i još malo i na vrhu sam brda. (hrWac)

Smijala se dobroćudno od uha do uha i veselo im mahnula. (HFR)

McCarthy was beaming from ear to ear and his eyes were bright. (CCID)

I like your graduation photo, with you grinning from ear to ear and your parents looking so proud. (FDI)

The kids ran around the beach in a happy frenzy, both of them smiling from ear to ear. (FDI)

In dem Augenblick, als ich im Wasser sitze, steigt meine Laune und ich lächle zufrieden von einem Ohr zum anderen. (P)

Du wirst von einem Ohr zum anderen grinsen, sobald der Mad Doctor am Bildschirm erscheint. (P)

Sie kann jetzt bei langen Fahrten mit uns mithalten und lacht dabei von einem Ohr zum anderen. (P)

5.3.3.2.3. Potištenost, utućenost

UHO	EAR	OHR
		die Ohren hängen lassen
		mit hängenden Ohren dastehen/zurückkommen

Koncept utućenosti i potištenosti leksikalizira se samo unutar njemačkog frazeološkog fonda. Frazem **die Ohren hängen lassen** zastupljen je u jednojezičnim frazeografskim izvorima (WDI) u značenju ‘niedergeschlagen sein’, a dvojezična leksikografija (NJHUR) također donosi sličan opis značenja te stoga i nefrazeološki prijevodni ekvivalent ‘biti utućen, pokunjiti

se'. U dvojezični frazeografskim izvorima (GEDI) nalazimo sinonimski parnjak *den Mut sinken lassen* i englesku parafrazu izraza 'to lose heart, to despair'. U ovom kontekstu navedeni frazem antonimski je parnjak frazema *die Ohren anlegen* koja označava osobu koja nije klonula duhom ('nicht den Mut verlieren', WDI). U jednojezičnom priručniku (DI) također nalazimo i inačice **mit hängenden Ohren dastehen/zurückkommen** i više engleskih ekvivalenata *to be downcast, to be down in the mouth, to be downhearted, to be down in the dumps* i *to come back with one's tail between one's legs* (GEDI) koji dodatno sadrže sem tuge, melankolije, depresivnosti, očaja i potištenosti. Motivacija njemačkih frazema određena je konvencionalnim znanjem o položaju uški životinja budući da uši čovjeka svojom anatomijom i fizionomijom ne mogu biti u navedenom položaju, to jest *spuštene* ili *visjeti*. Životinja, osobito pas koji je zadovoljan i veseo, podiže uške i često maše repom. Slika spuštenog repa koju nalazimo u engleskom ekvivalentu potvrđuje suprotno raspoloženje, a u njemačkim primjerima ujedno uključuje i sliku spuštenih ušiju. Za razliku od konceptualne metafore SREĆA JE GORE, slike *spuštenih* ušiju, raspoloženja koje *tone* (*den Mut sinken lassen*) i cijelog spektra malodušja koje je određeno suprotnim smjerom kretanja i priloga *down* (*downcast, down in the mouth, downhearted* i dr.), zaključujemo da je u podlozi ovih frazema orijentacijska metafora TUGA JE DOLJE.

U hrvatskom korpusu frazema nalazimo primjer *poklopiti se (pokriti se) ušima* kojim se prije svega leksikalizira koncept srama i pokriva, tek dijelom svoga frazeološkoga značenja, i koncept potištenosti budući da se, između ostaloga, definira i glagolom 'pokunjiti se'.

Seit drei Tagen lässt er die Ohren hängen, weil er Krach mit seiner Freundin hat. (WDI)

Ja, wenn man monatelang nichts tut, darf man sich nicht wundern, wenn man an die frische Luft gesetzt wird. Jetzt ist es zu spät, mein Guter. Jetzt da mit hängenden Ohren zu stehen und Trübsal zu blasen bringt gar nichts. (GEDI)

Der Rolf hatte sich vorgestellt, bei seinem Freund so 5 – 10 000 Euro lockerzumachen und damit seine dringendsten Schulden zu bezahlen. Aber er ist mit hängenden Ohren zurückgekommen. Offensichtlich hat ihm der Freund gesagt: Geld ist Geld und Schnaps ist Schnaps. (GEDI)

5.3.3.2.4. Sram, neugoda

UHO	EAR	OHR
	one's ears are burning	mit roten Ohren abziehen
pocrvenjeti do ušiju		rote Ohren bekommen / haben / kriegen
poklopiti se (pokriti se) ušima		

Frazeme sa sastavnicom *uho* kojima se izražava sram i neugoda nalazimo u frazeološkom fondu svih triju jezika. Već spomenuti frazem **poklopiti se (pokriti se) ušima** primarno označava osobu koja se zbog nečega postidjela, ali i pritajila (HFR). Primjeri kontekstualne uporabe otkrivaju nam da se takvo emocionalno stanje i raspoloženje najčešće uvjetuje našim pogreškama ili neprimjerenim ponašanjem zbog kojih sami osjećamo potrebu *pokriti se ušima* i priznati propust ili nam takvu naredbu, često u ljutnji, daju drugi. Dvojezični frazeografski izvori donose prijevodne ekvivalente koji, prema HEFR-u, glase *assume a sheepish (hangdog) look, become crestfallen, lie low, hang your head (in shame)*, a HEFRa navodi izraze *keep a low profile* i *keep your head down*. Na temelju navedenih primjera možemo zaključiti da je u pozadini njihova značenja orijentacijska metafora TUGA/SRAM JE DOLJE, a koja nije jasno izražena u hrvatskom primjeru.

Koncept srama koji se ostvaruje u jeziku slikom i pojmom *crvenih ušiju* nalazimo unutar hrvatskog i njemačkog frazeološkog fonda. U hrvatskom jeziku **pocrvenjeti do ušiju** ili 'obliti se crvenilom', prema HFR-u, možemo od srama, ali i ljutnje. Istovrijedni frazem koji nalazimo unutar dvojezične leksikografije (NJHUR) **rote Ohren bekommen** istog je frazeološkog značenja, no zbog različite sintaktičke strukture i leksičkih sastavnica predstavlja djelomični frazeološki ekvivalent. U istom izvoru zastupljena je i tvorbena inačica hrvatskog izraza *zacrvenjeti se do ušiju*, a jednojezični mrežni izvori (WFR) navode i leksičke varijante njemačkog oblika koji sadrže glagole *haben/kriegen (imati/dobiti)*.

Frazem **mit roten Ohren abziehen** označava osobu koja se posramljeno udaljava i povlači ('sich beschämt entfernen', WDI). Prema njemačko-engleskim frazeografskim izvorima

(GEDI), u engleskom jeziku postoji djelomični frazeološki ekvivalent koji glasi *to sneak off/to slink off..with one's ears burning*. Kvantitativnu i tvorbenu inačicu engleskog frazema **one's ears are burning** nalazimo u jednojezičnoj frazeografiji (CCID). Prema navedenom izvoru, frazem je višeznačan i, osim što se odnosi na osobu koja intuitivno osjeća da se u njenoj odsutnosti o njoj razgovara, označava i onu koja osjeća smetenost, ali zasigurno i sram kada se u njenoj prisutnosti priča o temama koje joj stvaraju neugodu. Kontekstualna uporaba frazema otkriva nam da je, primjerice, riječ o pričama iz ranog djetinjstva koje majke znaju prepričavati drugima, a zbog kojih se već odrasla djeca znaju osjećati neugodno. Iskustvo srama uključuje snažne osjećaje nelagode koji su često popraćeni psihološkim i somatskim pojavama, izvanjskim očitovanjima koja nisu pod kontrolom ljudske volje (Tognacci 2015: 453, 459). Pri tome su crvenjenje u licu ili osjećaj žarenja u ušima i obrazima te spuštanje pogleda samo neke od reakcija na vanjske podražaje. Živčani sustav potiče ubrzavanje cirkulacije krvi koja je zbog širenja kapilara vidljivija i ujedno stvara osjećaj topline. S druge strane, važno je napomenuti da crvenjenje lica može biti posljedica i pozitivnih osjećaja, kao što su, primjerice, zaljubljenost, ali i ugodni komplimenti.

Ponizno ću priznati svoju grešku, poklopiti se ušima i napisati apologiju. (hrWac)

Sramite se i pokrijte se ušima. (hrWac)

U taj čas iznenada srnu među njih Justa, a Miha pocrveni do ušiju, dok se Laura kroz okno ozbiljno pogledom zanjela nekuda u daljinu. (hrWac)

Als er auch das dritte Spiel verloren hatte, zog er mit roten Ohren ab. (WDI)

Diese Tatsache dürfte auch erklären, weshalb Überlegungen, inwiefern Widerstand überhaupt legitim sei, in unserem Zusammenhang allein von Ambrosius Blarer in Konstanz geäußert werden, der wie erwähnt auch rote Ohren krieg, als er Bullingers Polemik gegen den Kaiser liest. (G)

Mom's stories about us as babies make my ears burn. (AHDI)

5.3.3.2.5. Ljutnja, bijes

UHO	EAR	OHR
pocrvenjeti do ušiju		
	have steam coming out of your ears	
	up on (one's) ear	

Kao što se već navelo, frazem **pocrvenjeti do ušiju** označava čovjeka koji se oblio crvenilom od ljutnje ili srama. Riječ je o neugodnim emocijama koje izazivaju tjelesne reakcije i promjene u čovjekovu metabolizmu, od kojih je najuočljivija pojava crvenila, to jest naviranja krvi u obraze ili uši. Budući da se, prema opisu frazeološkoga značenja, njemački ekvivalent *rote Ohren bekommen* (NJHUR) odnosi samo na crvenilo izazvano osjećajem srama, u ovom kontekstu ne možemo govoriti ni o formalnoj, ali ni o funkcionalnoj ekvivalenciji. Koncept ljutnje i bijesa leksikalizira se u engleskom frazemu **have steam coming out of your ears** koji jednojezični izvori definiraju infinitivnom konstrukcijom ‘to be visibly very angry’ (FDI) i proširenim opisom značenja ‘if you have steam coming out of your ears, you show that you are very angry about something’ (CCID). Dvojezična frazeografija (EHFR) kao frazeološki ekvivalent donosi istovrijedan frazem *pušiti se od bijesa*, ali i parafraze ‘biti vrlo ljutit, bijesan’, izraze u kojima nije naglašena komponenta *vidljivosti* ni svjesnog *pokazivanja* ljutnje kao što je to slučaj u engleskim definicijama. Motivacija engleskog frazema, kao i istovrijednog hrvatskog frazeološkog ekvivalenta koji sadrži različite leksičke sastavnice i sintaktičku strukturu, temelji se na pozadinskoj slici parnog stroja kojim se koristilo za pogon lokomotiva pri čemu se sagorijevanjem ugljena, uz paru, stvarao i ispušni dim koji je izlazio iz dimnjaka (CCID). U englesko-njemačkim frazeografskim izvorima (EGDI) ne nalazimo njemački prijevodni ekvivalent.

Frazem **up on ear** i njegova kvantitativna varijanta **up on one's ear** višeznačan je te, osim što označava osobu koja ulaže napor i trudi se oko čega, opisuje i onu koja je ljuta ili frustrirana (‘angry or frustrated’, FDI). Frazem je primarno određen kao dio frazeološkog fonda američkog engleskog te nalazimo da se u kontekstualnoj uporabi proširuje glagolom *get: get up on your*

ear. Budući da ovaj frazem nije zastupljen u dvojezičnim frazeografskim i leksikografskim priručnicima, ne nalazimo njegove prijevodne ekvivalente u hrvatskom i njemačkom jeziku.

Pocrvenio je do ušiju od bijesa, sijevao očima i procijedio kroz zube: To da nikad više nisi napravila. Možeš bacati samo ono što sama kupiš. (HRSF)

Not that Labour's front-benchers quite see it that way; indeed, they have steam coming out of their ears at the suggestion. (ELID)

I've never seen Mike so furious. He had steam coming out of his ears! (CCID)

Please don't get up on your ear—I really didn't mean to upset you. (FDI)

5.3.3.3. Međuljudski odnosi

5.3.3.3.1. Razgovor u povjerenju

UHO	EAR	OHR
	have a word in someone's ear	

Kada želimo nekome nešto reći u povjerenju, nasamo i diskretno, obično da bismo ga na nešto upozorili, onda mu to kažemo u *uho* – **have a word in someone's ear** ('speak to someone privately and discreetly, usually to give them a warning', ODI). Iako hrvatski i njemački jezik sadrže istovrijedne ekvivalente, nisu zastupljeni u jednojezičnim frazeografskim izvorima i ne možemo potvrditi njihov frazeološki status. Naime, iako jednojezični leksikografski izvori (VRH) izraz *reći/kazati na (u) uho* donose u prenesenom značenju 'reći u povjerenju, povjeriti kao tajnu', primjeri njegove kontekstualne uporabe pokazuju da jezični ostvaraj podrazumijeva i gestu, to jest pokret tijela kojim se približavamo nečijem uhu, što dovodi do zaključka da izraz nije prošao proces frazeologizacije. Skraćeni oblik frazema *in the ear* nalazimo u različitim biblijskim tekstovima u kojima govor u *uho* podrazumijeva upozorenje, ali i poslušnost: *Hear, o Israel, the statutes and the judgements which I speak in your ears this day*, Deut. 5:1 (Čuj, Izraele, naredbe i zapovijedi što ih danas izričem u tvoje uši, Pnz, 5, 1).

S druge strane, u hrvatskom ga nalazimo i unutar slikovitog izričaja pjesničkog jezika, primjerice stihovima Tina Ujevića (*Pobratimstva lica u svemiru*, Ojađeno zvono, 1933.):

Strašno je ovo reći u uho oholosti,

No vrlo sretno za očajničku sreću,

da svi smo isti u zloći i radosti,

i da nam breme kobi počiva na pleću.

Personifikacijom je oholost dobila uši i čuje naš govor, metonimijom može predstavljati čovjeka u cjelini, no još uvijek ne mora biti riječ o frazemu prema kojem joj govorimo u povjerenju ili otkrivamo kakvu tajnu.

Njemački ekvivalent *jmdm. etwas ins Ohr sagen/flüstern* (NJHUR), prema kojem nekome govorimo, ali i šapćemo na uho, također ne svrstavamo u frazeme gestovno-mimičkog podrijetla budući da on podrazumijeva neverbalni ostvaraj te se stoga interpretira samo u doslovnome značenju.

On jednom zgodom priđe k meni i tiho mi reče u uho: Drago, Vi niste takav, kakav se činite izvana. (hrWac)

Can I have a word in your ear, John? (FDI)

I'm confident that that intern will stop slacking off once I have a word in his ear. (FDI)

5.3.3.3.2. Prijevarena, zavaravanje

UHO	EAR	OHR
		jmdm. übers Ohr hauen
	hang noodles on my ears	

Frazem **jmdm. übers Ohr hauen** jednojezični frazeografski izvori (WDI) definiraju glagolskom sintagmom ‘prevariti koga’ (‘jmdn. betrügen’). Dvojezični leksikografski izvori (NJHUR) donose nekoliko prijevodnih ekvivalenata koji uključuju parafrazu, ali i različite

frazeme kojima se leksikalizira koncept prijevare: *preveslati* (prevariti) *koga*, ‘podvaliti komu’, *prevesti koga žedna preko vode*. Na sličan način ostvaruju se i engleski prijevodni ekvivalenti koji također ne sadrže somatizam *uho* (*to pull a fast one on sb, to fiddle sb, to take sb for a ride*), koji sadrže različite pozadinske slike, ali odražavaju različite načine i oblike prijevare koje uključuju i laži, mučke i trikove kojima se na brz način želi koga prevariti, čak i domoći novca ili imovine, krivo iskazati račune ili *provozati* nekoga (FDI). Potonji izraz predstavlja najopasniju vrstu prijevare kojom se ugrožava i nečiji život budući da svoje podrijetlo vuče iz žargona američkih bandi koje su bile osobito brojne nakon Drugog svjetskog rata. Člana takve kriminalne skupine koji bi izrazio neslaganje s vođom, prijevareu bi se odvelo na vožnju automobilom u kojoj bi se nesporazumi trebali riješiti razgovorom, no s koje se najčešće ne bi vratio živ.

Motivacija njemačkog frazema koja je primarno određena kulturnim modelom uha kao *solum nomen anatomicum* razrađena je znanjem iz područja mačevanja. Kao borilačka vještina, ali i vrsta sporta, mačevanje uključuje borbu protivnika hladnim oružjem kojim se pokušava protivniku ubosti dio dijela koji se naziva *važuća površina*. Tri osnovne discipline u mačevanju, *floret* (savitljivija i lakša vrsta mača), *mač* i *sablja*, odgovaraju nazivima i vrstama oružja kojima se u njima služi te uključuju različita pravila borbe i važuća površine na kojima se priznaju ostvareni pogodci. U prvoj disciplini važuća površina uključuje samo područje torza protivnika i ne podrazumijeva područje ruku, glave ili vrata. Kako je, prema WDI-ju, frazem *jmdm. übers Ohr hauen* izvorno značio pogoditi nekoga mačem u glavu, upravo iznad ušiju, a kasnije se upotrebljavao kao izraz u značenju ‘napakostiti komu’, prema navedenim pravilima discipline floret, zaključujemo da je u tom slučaju bila riječ o nedozvoljenom potezu i radnji iz koje se razvilo navedeno negativno značenje koje se kasnije proširilo i na sami koncept prijevare. Kako je i u mačevanju riječ o brzim pokretima, pretpostavljamo da je i u njemačkom frazemu riječ o prijevari koja se želi izvesti brzo, upravo kao što je naglašeno u engleskom ekvivalentu *pull a fast one on sb*. Motivacija engleskoga frazema nije prozirna, no pojedini mrežni izvori povezuju je s brzinom krađe uličnih džeparoša i mađioničara koji brzim i gotovo nevidljivim pokretima zavaravaju publiku različitim trikovima.

Frazem **hang noodles on sb's ears** zastupljen je u jednojezičnim mrežnim izvorima frazema (FDI) i leksikalizira koncept zavaravanja. Budući da nije zastupljen u dvojezičnim priručnicima, istraživanjem motivacije frazema nalazimo da je semantički blizak izrazu *pull someone's leg*, frazemu koji dvojezična frazeografija (EHFR) određuje hrvatskim frazeološkim

ekvivalentom *pričati komu priče*, ali i parafrazama ‘zbijati s kim šale, zafrkavati ga’. Engleski ekvivalenti polaznog frazema uključuju i sem laganja te prijevare (‘to mislead sb, to fool sb, trick sb, lie’). K tomu, istraživanjem otkrivamo da je frazem *hang noodles on my ears* ujedno kalk ruskog izraza *Вешать лапшу на уши*, kao i zanimljivu etimologiju koja je uz njega vezana. Iako je ovdje naizgled riječ o apsurdnoj motivaciji (Kovačević 2012), ipak pronalazimo poveznicu između rezanaca i laži. Ruski frazem, naime, datira iz razdoblja Ruskog Carstva kada je francuski jezik bio popularan. U to vrijeme džeparoši su sebe voljeli nazivati imenom *la poche* (fran. džep). Izgovor ove riječi jako je sličan izgovoru ruske riječi rezanci – *lapša* (*лапша*). Odatle *lapša* predstavlja prijevaru svake vrste i ako je netko prisiljen slušati laži, tada netko vješa tjesteninu na njegove uši, što u doslovnom i prenesenom značenju predstavlja neugodnost i znak nepoštovanja.⁸⁴

Wissen Sie worüber er während der ganzen Mahlzeit sprach: dass ihn der Taximann in Neapel übers Ohr gehauen habe. (WDI)

Oh please, do not hang noodles on my ears—you clearly forged your mom's signature on this document! (FDI)

If you don't want to go, just tell me. Don't hang noodles on my ears and fake being sick. (FDI)

5.3.3.3.3. Svađa, razdor

UHO	EAR	OHR
	set by the ears	

Koncept svađe i razdora leksikaliziran je samo frazemom engleskoga korpusa **set by the ears**. Prema jednojezičnim frazeografskim izvorima frazem je definiran kao ‘pokrenuti ili prouzročiti svađu’ (‘cause to quarrel’, ODI) i ‘potaknuti da se dvoje ili više ljudi upusti u raspravu, razmirice ili svađu’ (‘to cause [someone, generally a group of two or more people] to engage in a squabble, dispute, or altercation’, FDI). Izraz nije zastupljen u englesko-hrvatskim frazeografskim izvorima te hrvatski prijevodni ekvivalent u obliku parafraze nalazimo u

⁸⁴ Вешать лапшу на уши. <https://mydailyrussian.com/funny-russian-idioms/>. Pristupljeno 20. 5. 2021.

dvojezičnoj leksikografiji ‘nahuckati da se potuku, zavaditi’ (BUJ). U istom izvoru nalazimo i leksičku inačicu *fall together by the ears* u značenju ‘potući se’. Iako se motivacija ovih frazema temelji na somatizmu *uho* kao dijelu anatomije tijela koji u razmiricama i tuči može nastradati, pretpostavljamo da se svađe i rasprave mogu potaknuti i onime što se čuje, a što nas uznemirava i izaziva negativne reakcije. Potonje objašnjenje možemo potkrijepiti primjerom kontekstualne uporabe:

The entire town was set by the ears when it was announced that a giant megastore would be replacing many of its local shops and grocery marts. (FDI)

Jake likes to set his classmates by the ears as a means of getting attention. (FDI)

5.3.3.3.4. Kažnjavanje, ukor, kritika

UHO	EAR	OHR
	pin someone's ears back nail (one's) ears back	jmdm. die Ohren ziehen/langziehen
	get a thick ear	eins / ein paar hinter die Ohren bekommen/kriegen
	give someone a thick ear	jmdm. eins / ein paar hinter die Ohren geben
		ein Satz heiße/rote Ohren
		es gibt [gleich] rote Ohren!
oprati uši komu trljati/natrljati uši komu		jmdm. etw. um die Ohren hauen/schlagen

Engleski frazem **pin someone's ears back** jest višeznačan i, prema jednojezičnim frazeografskim izvorima (AHDI, FDI), znači nekoga kazniti, ali i poraziti, nadvladati (‘defeat, overcome, punish’) ili pažljivo slušati (‘listen carefully’). Dvojezična frazeografija (EHFR)

donosi istovrijedni frazeološki ekvivalent *nategnuti komu uši*, no i parafrazu ‘ukoriti, kazniti koga’. Englesko-hrvatski leksikografski izvori (BUJ) frazem određuju značenjem ‘povući za uši, srediti’. Njemačke istovrijedne inačice frazema **jmdm. die Ohren ziehen/langziehen** nalazimo u jednojezičnim, ali i dvojezičnim priručnicima. Prvi ga određuju kao oštar ukor i opomenu, osobito upućenu djeci (‘[in Bezug auf Kinder] jmdn. tadeln, [scharf] zurechtweisen’, WDI), a drugi navode značenje ‘izgrditi koga, pozvati koga na red’ (NJHUR). Upravo definicijom i kontekstualnom uporabom navedenih frazema zaključujemo da su svi primjeri gestovnog podrijetla, no da su prošli proces frazeologizacije na temelju kojeg ne podrazumijevaju pokret tijela koji im je u pozadinskoj slici. U engleskom se pokret leksikalizira kao *pribadanje* ili *pričvršćivanje*, u njemačkom kao *povlačenje*, a u hrvatskom kao *natezanje* ušiju. Iako hrvatski i njemački oblik pokazuju veći stupanj formalne i funkcionalne sličnosti, zbog različitih leksičkih sastavnica, a u engleskom primjeru i obilježja višeznačnosti, smatramo da su svi frazemi primjer djelomične ekvivalencije. Leksička varijanta engleskog frazema **nail (one's) ears back** zastupljena je samo u jednojezičnom mrežnom izvoru (FDI), gdje je hiperbolom naglašen još jači oblik ukora, grdnje i oštre kritike (‘to scold, upbraid, or excoriate one very severely or harshly’), pri čemu uši ne zabadamo, već ih unatrag *zabijamo* čavlima, što je znatno bolniji proces od prethodnoga.

Engleski frazemi **give someone a thick ear** i **get a thick ear** zastupljeni su u jednojezičnim frazeografskim izvorima (ODI, FDI) u kojima su definirani kao ‘kažnjavanje udarcem, osobito u uho’ (‘punish someone with a blow, especially on the ear, to be disciplined by being hit, typically used hypothetically’). Motivacija frazema naslanja se na fiziološku reakciju uha koje nakon udarca natiče i postaje zadebljanim (*thick*). Njemački frazeološki ekvivalenti također su zastupljeni u jednojezičnoj frazeografiji (WDI) i glase **jmdm. eins / ein paar hinter die Ohren geben** i **eins / ein paar hinter die Ohren bekommen/kriegen**. Njemačko-hrvatski leksikografski izvori (NJHUR) donose parafraze ‘opaliti komu pljusku, ispljuskati koga’ i ‘zaraditi pljusku’, ali i djelomične prijevodne ekvivalente *dati komu/dobiti za uši (iza uha)*, koji nisu zavedeni kao dio hrvatskoga frazeološkog fonda. Njemački istovrijedni frazem u kojem je uho iz istih razloga vruće ili crveno **ein Satz heiße/rote Ohren** NJHUR navodi u obliku inačice *jdm. fehlt bald ein Satz Ohren* i značenju ‘netko će dobiti batina’. Zapovjedni oblik **es gibt [gleich] rote Ohren!** (*dobit ćeš po ušima!*, HNJR) označava prijetnju kažnjavanjem koja najčešće uključuje udarac po ušima. Obje inačice frazema prisutne su i u jednojezičnoj

frazeografiji (WDI). U njemačko-engleskim frazeografskim izvorima (GEDI) nalazimo prijevodni ekvivalent koji također sadrži somatizam uho *to get a clip round the ears/earhole*.

Pretpostavka je da navedeni frazemi kojima se leksikalizira koncept kazne (udaracem u uho) pripadaju graničnom području između uže i šire frazeologije. Naime, ako izrazi nužno pretpostavljaju neverbalni ostvaraj i udarac, ne možemo ih smatrati dijelom frazeologije u užem smislu. Međutim, budući da se često hipotetički koriste kao prijetnja i prema definicijama metonimijski proširuju na opći pojam kazne, to jest na batine, a ne samo na pljusku po ušima, onda ih možemo svrstati i u područje uže frazeologije.

Frazem **oprati uši komu** i sinonimski parnjak **trljati/natrljati uši komu** zastupljeni su u jednojezičnim frazeografskim izvorima (HFR) te navedeni u značenju ‘ukoriti/koriti koga, prigovoriti/prigovarati komu, dobro izgrditi/grditi koga’. HRSF naglašava da je riječ o oštrom ukoru; ‘oštro ukoriti koga, izgrditi koga’. Njemački istovrijedni frazem **jmdm. etw. um die Ohren hauen/schlagen** (WDI) također podrazumijeva oštar prijekor ili kritiziranje, što otkrivamo jednojezičnim definicijama, kao i parafrazama ili frazeološkim ekvivalentima u dvojezičnim priručnicima (NJHUR): ‘oštro iskritizirati koga’, *izgrditi koga na pasja kola zbog čega, izribati koga zbog čega, stresti (sasuti) komu što u lice*. Semantika i metaforički potencijal zastupljenih glagola unutar navedenih frazema, to jest pozadinska slika koju sadrže, otkrivaju značajniji intenzitet ukora ili kritike u njemačkom frazemu budući da se u hrvatskom jeziku *peru* ili *trljaju*, a u njemačkom *udaraju*. Engleski prijevodni ekvivalent određen je parafrazom ‘to hit sb. over the head with sth.’ (GEDI).

Ako te oni iz Vankuvera ne pohvale, nategnut ću im uši. (G)

Pepea je u svlačionici morao tješiti golman Iker Casillas jer ga je "zločesti" Luque vjerojatno podsjetio na dane u školskim klupama kad je za bezobrazno ponašanje dobio za uši. (hrWac)

Od svega sto si ti dobio-nedobio najočitije je da nisi dovoljno dobio iza uha. (hrWac)

Dobro je da seljak poput mene ima nekog tko će mu s vremena na vrijeme dati iza uha. (hrWac)

I've had some grandparents pin their 40-year-old son's ears back. (CCID)

Wow, the boss really nailed my ears back for messing up that account. (FDI)

Mom will give me a thick ear if she finds out that I broke her antique vase. (FDI)

Der Lehrer hätte dem Bengel am liebsten ein paar hinter die Ohren gegeben. (WDI)

... wieso kriegt denn der Bengel keins hinter die Ohren? (WDI)

Wir müssen dort, wo alle Regeln für einen unverbindlichen Ulk gehalten werden, um den man sich nicht zu kümmern braucht, hin und wieder die Ohren lang ziehen. (WDI)

Wie wollen zwei denn mit ihrer Beziehung klarkommen, wenn sie dabei stehen bleiben, sich die Versäumnisse der Vergangenheit um die Ohren zu schlagen. (WDI)

Du kriegst gleich 'nen Satz heiße Ohren! (WDI)

Der Kerl kann sich einen Satz rote Ohren abholen! (WDI)

Wollt ihr wohl die Katze in Ruhe lassen - gleich gibts rote Ohren! (WDI)

Nakon što je svojim igračima dobro oprao uši i poslao ih natrag u igru puno ozbiljnije i koncentriranije, rezultat se ponovno počeo mijenjati u korist domaćina. (hrWac)

5.3.3.4. Ljudska stanja i životne okolnosti

5.3.3.4.1. San, spavanje

UHO	EAR	OHR
	pound (one's) ear	sich aufs Ohr hauen/legen

Koncept sna i spavanja u engleskom i njemačkom jeziku izražava se istovrijednim frazemima i djelomičnim ekvivalentima **pound (one's) ear** ('to go to sleep', FDI) te **sich aufs Ohr hauen/legen** ('sich schlafen legen', WDI). Motivacija obaju frazema nije semantički prozorna iako je u oba izraza u pozadini slika *udaranja* u uho (*pound, hauen*). U inačici njemačkog oblika, s druge strane, nalazimo glagol *legen* (*polegnuti*) kojim se otkriva jasna motivacija i povezuje frazem s konceptom spavanja. Dvojezični leksikografski izvori (NJHUR) donose nefrazeološke ekvivalente, glagole 'prileći, odspavati' i žargonski izraz 'izvaliti se'. U dalmatinskom govoru postoji frazem sličnoga značenja, no s različitom somatskom

sastavnicom, *ubiti oko*, a najčešće se upotrebljava za kratko spavanje nakon objeda, kao neizostavni dio popodnevne mediteranske *sieste*. Sinonimski izrazi engleskog frazema *pound (one's) ear* koje češće susrećemo u suvremenoj jezičnoj uporabi jesu, između ostalog, *get some shuteye* (FDI), *to get one's head down <for a while>* (GEDI) i *hit the hay/sack* (AHDI, FDI). Dok se motivacija prvih dvaju izraza otkriva putem somatskih sastavnica *oko* i *glava*, potonju otkrivamo dijakronijskim putem. U prošlosti su, naime, kreveti ili ležaji bili zapravo vreće punjene sijenom, početkom 19. stoljeća mornari Američke vojne mornarice spavali su u visećim mrežama za spavanje koje su također nalikovale vrećama (*sacks*). Stoga je baciti se na sijeno ili u vreću značilo ići u krevet, to jest na spavanje.

U hrvatskim leksikografskim izvorima (VRH) zastupljen je frazem kojim se leksikalizira koncept čvrstog i tvrdog spavanja, *spavati na oba uha*. Izraz nije zastupljen u frazeografskim priručnicima, no potvrđen je u Hrvatskom mrežnom korpusu (hrWac). Zanimljivo je da u dvojezičnoj frazeografiji (HNJFR) nalazimo inačice frazema, izraze *spavati na jedno uho*, *spavati na pola uha*, koji predstavljaju antonimske parnjake polaznog oblika. Stoga su njemački prijevodni ekvivalenti određeni parafrazom i značenjem 'imati lagan san' i 'prenuti se na svaki zvuk' ('einen leichten Schlaf haben', 'bei jedem Geräusch aufschrecken'). U engleskom jeziku čovjek također spava *laganim*, no i *teškim*, odnosno *dubokim* snom ('be a light or heavy sleeper'). U svim navedenim frazemima somatizam *uho* promatramo kao dio tijela, ali i organ sluha pri čemu, kada spavamo *na oba uha*, dubokim snom, ne čujemo nikakve zvukove, to jest zvukovi nas ne mogu probuditi, a kada spavamo *na jednom uhu* ili *na pola uha*, spavamo laganim snom i čujemo zvukove ili glasove koji nas lako bude iz sna.

You mind the cattle, Herb. I'm gonna pound my ear for an hour or so. (FDI)

Stavite sve oružje svijeta u ruke jednome Franji Asiškemu i moći ćete spavati na oba uha. (hrWac)

Nach dem Mittagessen legt er sich gern ein halbes Stündchen aufs Ohr. (WDI)

... man steigt um 16:30 in Frankfurt ein, genießt sein Abendessen im Vorbeifahren an Straßburg, haut sich aufs Ohr und ist zum Frühstück um 8 Uhr schon dort. (WDI)

5.3.3.4.2. Budnost, izostanak sna

UHO	EAR	OHR
		sich eine Nacht um die Ohren schlagen

Frazem sa sastavnicom *uho* kojim se označava budnost, **sich eine Nacht um die Ohren schlagen** (WFR), zastupljen je samo unutar njemačkog frazeološkoga fonda, a dvojezična frazeografija (NJHUR) definira ga nefrazeološkim ekvivalentima ‘ne spavati (probdjeti) cijelu noć, ostati budan cijelu noć’. U engleskom jeziku nalazimo različit frazem kojim se leksikalizira isti koncept *pull an all-nighter* (FDI). U obama primjerima cijelu noć ostajemo budni najčešće da bismo učili, čitali ili dovršili neki posao, no u primjerima kontekstualne uporabe njemačkog frazema potvrđujemo da razlog može biti i zabava, to jest noćni izlazak. Motivacija samog frazema nije prozirna, no mogli bismo je povezati s motivacijom sličnoga izraza *die Zeit um die Ohren schlagen*, u značenju ‘provoditi vrijeme’, i pozadinskom slikom mehaničkoga sata koji otkucava svaki puni sat.

Er lädt Neo ein, sich doch mit Ihnen die Nacht um die Ohren zu schlagen. Aber Neo winkt ab, schließlich muss er am nächsten Tag wieder ins Büro! (WFR)

Heute Nacht beginnt wieder der Kampf um die Seminarplätze – das HIS-LSF öffnet seine Pforten und bringt viele Studierende dazu, sich die Nacht um die Ohren zu schlagen, um sich morgen früh um 5 Uhr die besten Seminarplätze zu sichern. (WFR)

5.3.3.4.3. Pijanstvo

UHO	EAR	OHR
	stewed to the ears	

Koncept pijanstva leksikalizira se jedino unutar engleskog somatskofrazeološkoga fonda. Prema FDI-ju, frazem **stewed to the ears** označava osobu koja je izrazito pripita (‘extremely drunk’). U američkom slengu imenica *stew* nosi figurativno značenje ‘pijanac’ (BUJ), a motivaciju

frazema poblizje određujemo semantikom glagolskog oblika *stew* koji u doslovnom značenju izražava radnju pirjanja, a u prenesenom parenja u sparini. Obje radnje pretpostavljaju visoku vrućinu i posljedično crvenilo u licu, što je karakteristično za osobu koja je u pijanom stanju. FDI donosi sinonimski parnjak koji sadrži zoonimsku sastavnicu *škrge – stewed to the gills*, pri čemu navedeni somatizam ne predstavlja dišne organe ribe, već je žargonski izraz za uspravni ovratnik. Frazeologizacija izraza *to the gills (sve do vrata ili potpuno)* prethodi nastanku frazema u cjelini budući da se glagol *stewed*, ovdje u značenju ‘natopljen u liker’, dodaje tek kasnije (FDI). U hrvatskom jeziku zastupljene su frazemske inačice kojima se leksikalizira isti koncept, no koje ne sadrže somatske sastavnice te je stoga riječ o različitim frazemima *pijan kao majka, pijan kao majka zemlja* (HFR). U hrvatsko-njemačkoj frazeografiji (HNJFR) nalazimo njemačke prijevodne ekvivalente, i to u obliku složenica *sternhagelvoll, stockbesoffen* i poredbenih frazema *voll wie eine Hacke, blau wie ein Veilchen*. Između ostalog, riječ je o osobi koja vidi zvijezde pred očima (kao u slučaju nesvjestice) ili je plav, to jest modar kao ljubičica. Budući da je riječ o izrazima različite strukture i pozadinske slike, govorimo o različitim frazemima triju korpusa.

Whenever she goes for a night out with her friends, she always comes back stewed to the ears. (FDI)

Here’s old Charlie—stewed to the ears, as always. (FDI)

5.3.3.4.4. Neprilike, neuspjeh

UHO	EAR	OHR
	out on one’s ear	
	bring sth (down) about your ears	
	about (one’s) ears	

Frazem **out on one’s ear** (AHDI) u kojem je somatizam *uho* zastupljen kao *solum nomen anatomicum* najčešće susrećemo uz glagol *biti (to be out on one’s ear)*. Hrvatski frazeološki

ekvivalent *završiti na cesti* i parafraze ‘ostati bez posla, biti izbačen iz kuće, škole i sl.’ nalazimo u dvojezičnoj frazeografiji (EHFR) koja dodatno pojašnjava definiciju jednojezične frazeografije ‘dismissed, thrown out in disgrace’. Kontekstualna uporaba frazema pokazuje da je otpust iz službe uvjetovan nekim našim propustom i pogreškom zbog kojih smo *izbačeni na uho*. Motivacija frazema temelji se na pozadinskoj slici fizičkog izbacivanja, gdje su uši dio glave na koju prvu padamo i kojom dotičemo pod. Prema AHDI-ju, ovaj izraz britanskog slenga datira iz početka 20. stoljeća, no još je uvijek aktualan u uporabi. U hrvatsko-njemačkim frazeografskim izvorima (HNJFR) nalazimo njemački frazem sličnoga frazeološkoga značenja *jmdn. auf die Straße setzen (werfen)* u značenju ‘baciti koga na cestu’, pri čemu jednojezični izvori (WFR) potvrđuju da je riječ o otkazu iz službe ili izbacivanju iz kuće. Zaključujemo da hrvatski i njemački frazem dijele istu pozadinsku sliku koja uključuje cestu kao metaforu mjesta gdje ne možemo imati ni dom ni zaposlenje, a u engleskom parnjaku naglasak je na samom činu izbacivanja. Sva tri primjera predstavljaju istovrijedne frazeme budući da, unatoč različitoj leskičkoj i sintaktičkoj strukturi, dijele gotovo jednako frazeološko značenje.

Frazem **about (one’s) ears** zastupljen je samo u mrežnim izvorima (FDI), prema kojima je opisno određen priložnom oznakom mjesta ‘around one’ i dodatnim pojašnjenjem da je riječ o izrazu kojim se koristi kada je riječ o neuspjehu ‘said when something has failed’. Opis značenja koji uključuje zamjenicu *one* (‘around *one*’) otkriva nam da su u ovom primjeru *uši* metonimija za čovjeka u cjelini te stoga oko *nečijih ušiju* znači oko *koga*. Budući da frazem nije zastupljen u dvojezičnoj frazeografiji, kao ni u leksikografiji, hrvatski prijevodni ekvivalent otkrivamo primjerima kontekstualne uporabe *her whole world collapsed about her ears*. Iako hrvatski frazeografski izvori (HFR) sadrže frazem *srušio se <sav (čitav)> svijet komu* (njem. *für jmdn. bricht eine Welt zusammen*) u značenju ‘teško je *komu*, razočarao se *tko*, dogodilo se nešto strašno *komu*’, primjeri unutar jezičnoga korpusa donose kvantitativne varijante koje sadrže dva različita somatizma. Tako se svijet može srušiti *pred čijim očima* ili *kome na glavu*, ali ne i oko uha. Ako čovjek sam sebi prouzroči nesreću, u engleskom frazeološkom fondu nevolje će si opet natovariti na *uši*, to jest na samoga sebe – **bring sth (down) about your ears** (‘bring something, especially misfortune, on yourself’, ODI). Hrvatski prijevodni ekvivalent *nakopati nekome neprilika na glavu* otkrivamo inačicom zastupljenom u dvojezičnim leksikografskim izvorima (BUJ), *to bring trouble about a person’s ears* (njem. ‘jmdn. in Verlegenheit bringen’, HNJFR), pri čemu je u hrvatskom izrazu opet potvrđena somatska sastavnica *glava*, a ne *uši*.

In this company you get only one chance, and if you fail you're out on your ear. (AHDI)

I'd failed the first year exam in the History of Art. I had to pass the re-sit or I'd be out on my ear. (CCID)

You brought this down about your ears all by yourself—I had no role in your failure. (FDI)

When her business went bankrupt, her whole world collapsed about her ears. (FDI)

5.3.3.5. Mentalni procesi, vještine i sposobnosti

5.3.3.5.1. Poticaj na razmišljanje

UHO	EAR	OHR
staviti (ubaciti) bubu (buhu) u uho <i>komu</i>	put a bug in someone's ear	jmdm. einen Floh ins Ohr setzen

U svim trima jezicima poticaj na razmišljanje jezično se ostvaruje istovrijednim frazemima sa somatizmom *uho*, ali i zoonimskom sastavnicom *buba (buha/bug/Floh)*: **staviti (ubaciti) bubu (buhu) u uho komu, put a bug in someone's ear, jmdm. einen Floh ins Ohr setzen**. Potpuna ekvivalencija izostala je zbog postojanja leksičkih varijanti hrvatskoga oblika te na temelju navedenoga ne možemo govoriti o identičnim frazemima. Unatoč visokom stupnju funkcionalne sličnosti, ni opis semantičkog opsega ne podudara se u potpunosti među pripadajućim definicijama te je, u tom smislu, riječ o potencijalnim *lažnim prijateljima*. Naime, hrvatski frazem određen je opisom značenja kao 'reći *komu* što da bi on o tome kasnije razmišljao, dati *komu* materijala za razmišljanje, namjerno potaknuti *koga* na razmišljanje o *čemu*' (HFR), a engleskim oblikom naglašava se da izraz upotrebljavamo kada nekome nešto želimo natuknuti ili neizravno ga u nešto uputiti ('give someone a hint about something', AHDI) ili mu reći, a kako bismo pružili određenu informaciju, dali prijedlog, mig ili čak upozorili na nešto ('to speak to one in order to impart some particular information, suggestion, hint, or warning', FDI). Jednojezični mrežni izvori u kojima je njemački frazem zastupljen (WFR) donose nekoliko opisa značenja: 'navesti *koga* na razmišljanje o nekoj ideji koja mu više ne izlazi iz glave, nekome nametnuti fiksnu ideju koje se ne može osloboditi, probuditi kod

koga neostvarivu želju' ('jemanden auf einen Gedanken bringen, von dem er nicht mehr loskommt; jemanden auf eine fixe Idee bringen, an die er immerzu denken muss; bei jemandem einen unerfüllbaren Wunsch wecken', WFR). Potonje značenje prepoznajemo u hrvatskom frazemu i prijevodnom ekvivalentu koji je zastupljen u dvojezičnoj leksikografiji (NJHUR), *napuniti komu uši morskim idejama*. Iako analogija nije jasno potvrđena, AHDI nametnute ideje uspoređuje sa zujanjem insekta, no pretpostavka je da se motivacija ovih izraza naslanja na konvencionalno znanje o neugodnom osjećaju koje ovaj insekt stvara u ljudskom uhu, kao i činjenici da ga se ujedno nije lako osloboditi. Njemački mrežni izvori (WFR) navode kako je njemački frazem zabilježen još u 17. stoljeću, u poznatom pikarskom romanu Hansa Jakoba Christoffela von Grimmelshausena, „Simplicius Simplicissimus”.

Ako itko ikada bude nešto takvo istraživao, samo mu želim staviti bubu u uho, neka i to razmotri kao mogućnost. (hrWac)

Kasnije tog dana mama me nazvala jer sam joj to jutro ubacio bubu u uho i nije mi dala da završimo razgovor dok joj ne kažem o čemu je riječ. (hrWac)

I've been putting a bug in his ear for months about what I wanted for my birthday, but he was totally clueless when the day came. (FDI)

Draußen ist es dunkel und kalt, Schnee liegt auf den Dächern, Dialoge gibt es wenige, dafür das Rattern des Zuges und die simpel geklimperte Melodie, die im Laufe des Filmes immer wiederkehrt und sich als Leitmusik wie ein Floh ins Ohr setzt. (WFR)

Er setzte mir den Floh ins Ohr, auf dem Landweg von Indien nach Australien zu reisen. (WFR)

5.3.3.5.2. Pamćenje

UHO	EAR	OHR
		sich <Dativ> etw. hinter die Ohren schreiben

Koncept pamćenja leksikalizira se samo unutar njemačkoga frazeološkog fonda. Frazem **sich <Dativ> etw. hinter die Ohren schreiben** u značenju 'dobro što upamtiti' ('sich etw. gut

merken', WDI) pojavljuje se i u leksičkoj varijanti *sich <Dativ> etw. hinter die Löffel schreiben* pri čemu je imenica *Löffel* (hrv. *žlice*) kolokvijalni izraz za *uši*. Motivacija frazema nije sinkronijski prozirna i otkrivamo je dijakronijskim putem, unutar staronordijske mitologije, ali i pravnoj povijesti Germana i Rimljana. Naime, vrhovni bog staronordijske mitologije, Odin (*Óðinn*), na ramenima je držao dva gavrana, Hugin i Munin, koji su u zoru svakoga dana za zadaću imali obletjeti svijet i donijeti mu novosti o svim događanjima, šapćući ih u njegove uši (Mitchell 2015: 457). Hugin simbolizira misao, a Munin sjećanje, pri čemu je uho, a ne oko, glavni organ percepcije i pohranjivanja sjećanja. Kao oca ratnika i vladara oružja koji, hraneći se samo vinom živi vječno u *Valhöllu*, Odina zovu i Gavran-bog. Prema staronordijskoj pjesmi iz Starije Ede (*Grímnismál*, 20), Odin izražava veću brigu za povratak i zadržavanje sjećanja nego misli (Maček; Pálsson, Simek; 2003: 51-52):

Hugin i Munin

lete svaki dan

zemljinim prostranstvom;

bojim se da Hugin

vratiti se neće,

još se više brinem za Munina.

U frazemu *sich <Dativ> etw. hinter die Ohren schreiben* (dosl. 'zapisati si nešto iza ušiju') prisutne su dvije metafore sjećanja; ona akustična, koju predstavlja šaputanje, i vizualna, kojom se pisanim putem utvrđuje pamćenje kojega događaja (WFR). Sliku pisanja ili utiskivanja doživljaja ili događaja u sjećanje povezujemo još s Platonom, prema kojem je božica pamćenja, Muza Mnemozina, darovala čovjekovoj duši voštanu ploču u koju su se pisanjem utiskivala sva njegova sjećanja.

S druge strane, prema starom pučkom vjerovanju, udarac ili jako potezanje za uši također su bili u funkciji dobrog pamćenja te su stoga našli svoje mjesto i u pravnim postupcima, osobito pri određivanju graničnih područja pojedinih zemljišta, to jest postavljanju kamena međaša. U tim procesima germanski su zakoni srednjega vijeka predviđali prisutnost malodobnih mladića koje bi se snažno udarilo ili povuklo za uši te bi se oni, u slučaju kasnijih razmirica oko graničnih područja, dobro sjećali mjesta na kojemu su dobili bolnu kaznu (Selinger 2000: 208).

Takvi su „svjedoci po izvučenim ušima”, pravnog naziva *testes per aures tracti*, imali istoznačnu pravnu gestu unutar rimskog prava *licet antestari?*, kojom se, uz proglas navedenog izraza, svjedoke povlačilo za ušne resice pred tužiteljem (ibid.: 205).

U njemačko-engleskim frazeografskim izvorima (GEDI), nalazimo samo zapovjedni oblik frazema *schreib' dir das hinter die Ohren!* i nefrazeološki ekvivalent ‘and don’t you forget it!’ koji opisnim putem pokriva značenje, to jest semantički opseg njemačkog izraza. Zaključujemo da je u ovom primjeru riječ o jezično i kulturno specifičnom frazemu koji nema frazeološke ekvivalente u hrvatskom i engleskom jeziku.

Hier wird nicht randaliert, schreibt euch das hinter die Ohren! (WDI)

Die Kopfstütze muss so eingestellt sein, dass ihre Oberkante auf gleicher Höhe ist wie die Schädeldecke des Fahrers! Der Hinterkopf des Fahrers muss an der Kopfstütze anliegen. Zu niedrig eingestellte Kopfstützen führen beim Aufprall zu einer Überdehnung des Genicks und im schlimmsten Fall zum Genickbruch! Das ist übrigens auch ein Kapitel, das sich auch der Beifahrer hinter die Ohren schreiben sollte, denn er ist von einem Auffahrunfall genauso betroffen! (WFR)

5.3.3.5.3. Pamet, lucidnost

UHO	EAR	OHR
	(have a lot) between your ears	

Frazem sa somatizmom *uho* kojim se leksikalizira koncept pameti i lucidnosti zastupljen je samo u engleskom frazeološkom fondu, a zabilježen je u jednojezičnim i dvojezičnim frazeografskim izvorima (FDI, CCID). Prema EHFR-u, **have a lot between your ears** odnosi se na osobu koja je inteligentna, pametna i lucidna. Hrvatski prijevodni ekvivalent sadrži različite leksičke sastavnice i predstavlja različit frazem: *imati soli u glavi*. Njemački istovrijedni frazem *Grütze im Kopf haben* (HNJFR) također sadrži leksem prehrambene namirnice, *krupicu*, no koja prema važnosti nema istovrijednu ulogu u biokemijskim procesima ljudskog organizma kao što je ima *sol*. Iako je primarna motivacija navedenih frazema

utemeljena na kulturnom modelu uha kao *solum nomen anatomicum*, u pozadini svih triju izraza otkrivamo konceptualnu metaforu GLAVA JE SPREMNIK. Engleski izraz naglašava da je mozak kao anatomsko i metaforičko središte čovjekovih kognitivnih sposobnosti smješten između ušiju, to jest u glavi, a u hrvatskom frazemu somatizam *glava* također podrazumijeva ljudski mozak kao metonimiju za inteligenciju, što nam se otkriva istovrijednim frazedom *imati mozga u glavi* (HFR).

I was impressed by her insightful comments. She obviously has a lot between her ears. (EHFR)

5.3.3.5.4. Ludost, nerazumnost

UHO	EAR	OHR
	have nothing between your ears	
		einen kleinen Mann im Ohr haben
		einen Floh im Ohr haben

Suprotan koncept ludosti i nerazumnosti u engleskom se frazeološkom fondu izražava antonimskim parnjakom **have nothing between your ears** (EHFR, FDI). EHFR kao hrvatske prijevodne ekvivalente navodi također antonime značenja ‘biti glup, neinteligentan’ i frazem suprotnoga značenja *nemati soli u glavi*. Dok dvojezična leksikografija (NJHUR) kao istovrijedni njemački frazem nudi antonim *nicht viel Grütze haben*, dvojezični frazeografski izvori donose različite frazeme. Prema HNJFR-u, riječ je o čovjeku koji ima slamu u glavi (*Stroh im Kopf haben*) ili čija je glava od drva (*ein Holzkopf <sein>*). Potonji žargonski izraz u njemačko-hrvatskoj lekiskografiji (NJHUR) dodatno je označen kao pejorativan budući da odgovara hrvatskim prijevodnim ekvivalentima ‘buzdovan, tikvan i tupoglavac’. I u ovim je frazemima kulturni model uha razrađen konceptualnom metaforom GLAVA JE SPREMNIK, no u ovom kontekstu riječ je o *slami* koja se semantički podudara sa značenjem engleske sastavnice *nothing*, ili pak nedostatku *krupice* ili *soli* kao metafore za pamet i inteligenciju.

Frazem **einen kleinen Mann im Ohr haben** (WFR) u dvojezičnoj je leksikografiji (NJHUR) određen parafrazom ‘biti ćaknut’, ali i različitim frazemom *najesti se ludih gljiva*. Navedeni frazem nalazimo pod natuknicom *Mann*, dok je pod natuknicom *Ohr* navedena tvorbeno inačica frazema **du hast / er hat / sie hat wohl einen kleinen Mann im Ohr** i parafraza ‘ti nisi / on nije / ona nije baš pri zdravoj (čistoj) pameti’. Isti opis značenja nalazimo i za istovrijedni frazem **einen Floh im Ohr haben**. S druge strane, prema jednojezičnim frazeografskim izvorima (WFR) prvi je frazem višeznačan i ima širi semantički opseg: ujedno predstavlja tinitus ili smetnju šumova/zujanja u ušima ‘unter Ohrgeräuschen/Tinnitus leiden’), kao i mali slušni aparat (‘Mini-Kopfhörer’). Motivacija frazeološkoga značenja temelji se na pučkom praznovjerju prema kojem je čovječuljak koji nam sjedi u ušima zapravo demon koji nam šapće i nameće besmislene i sulude riječi i misli (WFR). Demonski utjecaj jedna je od interpretacije motivacije značenja i frazema *einen Floh im Ohr haben*, pri čemu zao duh kroz uho ulazi u glavu i nanosi štetu ljudskom mozgu. S druge strane, ako frazem smatramo semantički prozirnim, uzrok naše nemogućnosti jasnog razmišljanja jest nemirna buha koja nam skače i vrti se u uhu (WDI).

Njemačko-engleski frazeografski izvori (GEDI) kao engleski prijevodni ekvivalent navode izraz *sb must be out of his tiny little mind*. Zaključujemo stoga da su navedeni frazemi njemačkoga korpusa jezično i kulturno specifični i da nemaju frazeološke ekvivalente koji sadrže somatsku sastavnicu *uho*.

She seems nice enough, but I get the sense that she has nothing between her ears. (FDI)

Every time he opens his mouth, he confirms our worst fears that he has nothing between the ears. (EHFR)

Jetzt willst du noch ausgehen? Du hast wohl einen kleinen Mann im Ohr, es ist zwei Uhr morgens! (WFR)

Was fummelst du denn an meinem Laptop herum?! Du hast wohl einen Floh im Ohr! (WDI)

5.3.3.5.5. Stjecanje životnog iskustva

UHO	EAR	OHR
		sich <Dativ> den/frischen Wind um die Nase/Ohren wehen/pfeifen lassen

Frazem **sich <Dativ> den/frischen Wind um die Nase/Ohren wehen/pfeifen lassen** kojim izražavamo stjecanje životnog iskustva te upoznavanje svijeta i života ('die Welt und das Leben kennenlernen', WDI) ima nekoliko leksičkih inačica i može sadržavati somatizam *uho* i *nos*. U jednojezičnim frazeografskim izvorima (WDI) nalazimo ga pod natuknicom *Wind*, a u dvojezičnoj lekiskografiji (NJHUR) zastupljen je pod natuknicom *Ohr*. Potonji izvor također ga određuje parafrazom jednakoga značenja 'skupljati životna iskustva, upoznavati svijet (život)'. Prema WFR-u, vjetar (*der Wind*) predstavlja različita iskustva i poteškoće s kojima se suočava osoba koja prvi put samostalno, oslanjajući se samo na sebe, prolazi kroz život, a na poseban način u novoj sredini ili tuđem svijetu. Njemačko-engleski frazeografski izvori (GEDI) donose istovrijedni frazeološki ekvivalent *see a bit of life*, ali i leksičku varijantu njemačkog izraza *sich anderen Wind um die Ohren pfeifen/wehen lassen*, u značenju 'promijeniti sredinu' – 'to have a change of scene/surroundings'.

Sind Sie ein junger Abenteurer, der sich europaweit den Wind um die Ohren wehen lassen möchte? (WFR)

Mit siebzehn ist er dann nach Südamerika gegangen, wollte sich ein bisschen den Wind um die Nase wehen lassen. (WDI)

5.3.3.6. Čovjekova vanjština

5.3.3.6.1. Frizura

UHO	EAR	OHR
	get (one's) ears lowered	

Frazem **get (one's) ears lowered** nema zabilježene frazeološke ekvivalente u hrvatskom i njemačkom jeziku. Prema definiciji mrežnih izvora (FDI) znači ‘ošišati se, osobito do razine koja otkriva uši’ (‘to get a haircut, especially to a length that reveals one's ears’). Budući da je kosa prije šišanja prekrivala uši, znatno kraćom frizurom kojom se otkrivaju uši ujedno se stvara dojam da su i uši na nižoj razini od uobičajene, to jest spuštene. Motivacija frazema potvrđuje somatizam *uho* kao *solum nomen anatomicum*.

Ah, I see you got your ears lowered. It looks good! (FDI)

I'm thinking of getting my ears lowered—my hair's just too long in this hot weather. (FDI)

5.3.3.7. Količina, mjera

5.3.3.7.1. Previše, napretek

UHO	EAR	OHR
	coming out of one's ears	etw. kommt jmdm. schon zu den Ohren heraus
	up to one's ears up to the ears	bis über die beide Ohren

Frazemom **coming out of one's ears** leksikalizira se koncept preobilne mjere ili količine s kojom se nije lako nositi (‘overabundant, more than can be managed’, AHDI). Hrvatski frazeološki ekvivalent *na uši ti izlazi što* zastupljen je u dvojezičnim frazeografskim izvorima

(EHFR), no ne i unutar jednojezične frazeografije. Frazem je dodatno određen i parafrazom ‘dojadio ti je što’. S druge strane, frazeografski izvori (HFR) bilježe sinonimski parnjak koji sadrži somatizam *nos – ide (izlazi, izašlo je) na nos komu što*, pri čemu je naglašeno da je riječ o stvari ili osobi koja nam je dosadila ili postala nepodnošljiva.

U leksikografskim izvorima (BUJ) nalazimo kvantitativnu inačicu frazema *to have it coming out of one’s ears* te značenje ‘imati napretek’. Njemački izraz jednake pozadinske slike **etw. kommt jmdm. schon zu den Ohren heraus** (DI) donosi se kao sinonimski parnjak frazema *etw. hängt jmdm. zum Hals heraus* koji je, prema NJHUR-u, definiran putem parafraza ‘netko je sit čega, nekome je dosta čega, nekome je čega uvrh glave, nekome je dozlogrdilo što’. Navedeni primjeri predstavljaju istovrijedne frazeme u čijoj je pozadini konceptualna metafora TIJELO JE SPREMNIK pri čemu uši i nos predstavljaju otvore na koje izlazi višak sadržaja koji se u njemu nalazi. Za razliku od engleskog frazema, u kojem može biti riječi o pojavama koje poimamo kao pozitivne (kao što je primjerice količina novca kojeg imamo napretek), u hrvatskom i njemačkom jeziku preteže negativna konotacija budući da su sadržaji kojima smo zasićeni dosadni ili nepodnošljivi. Iz tog razloga, unatoč izraženoj sličnosti na razini forme i funkcije, frazeme smatramo djelomičnim, a ne potpunim ekvivalentima.

Frazemske inačice **up to one’s ears** i **up to the ears** prema dvojezičnim frazeografskim izvorima (EHFR) označavaju osobu koja je *do guše, do grla* ili *preko glave u čemu*, osobito ‘u kakvom dubokom problematičnom stanju’. Navedeni frazeološki ekvivalenti ne sadrže somatsku sastavnicu *uho*, već *gušu, grlo* i *glavu*, dijelove tijela koji su također smješteni u gornjem dijelu čovjekova trupa. Prema jednojezičnim izvorima (AHDI), engleski frazem prvi je put zabilježen 1839., a leksičke varijante sadrže somatizme *oči (up to the eyes, 1778.)*, *očne jabučice (to the eyeballs, 1911.)* i *vrat (to the neck, 1856.)*. Njemački prijevodni ekvivalent i istovrijedni frazem **bis über die beide Ohren** također ima leksičku inačicu sa somatskom sastavnicom *vrat (bis zum Hals, bis über den Hals)* te je u dvojezičnoj leksikografiji (NJHUR) određen parafrazom ‘biti zatrpan poslom, dugovima’. Prema WFR-u, u pozadini navedenih izraza jest slika čovjeka koji se utapa i do ušiju je, to jest u potpunosti, uronjen u vodu. Negativna konotacija koja preteže u frazemima obaju jezika zabilježena je još kod Martina Luthera koji donosi sliku čovjeka koji je do ušiju u svojim grijesima te se u njima utapa: *Ob mich gleich dünket, daß ich in Sünden stecke bis über die Ohren und darin ganz eroffen bin*, a pozitivna značenja javljaju se u 17. stoljeću, pri čemu pojam potpune ispunjenosti i cjelovitosti

nalazimo kasnije, čak i u poeziji 18. stoljeća, primjerice kod Ludwiga Christoha Heinricha Höltyja, kada u jednoj od svojih balada progovara o životu u raskoši (WFR):

So lebeten auf ihrer Burg,

Wie wir erzählt, die beiden,

Den May, den Junius hindurch,

In Herrlichkeit und Freuden:

Und schwammen hier in Üppigkeit

Bis über beide Ohren.

Pozitivno značenje koje se odnosi na koncept zaljubljenosti i u hrvatskom se jeziku izražava frazemom koji sadrži sastavnicu *uši* te je osoba koja je ‘veoma zaljubljena’ ili je čak ‘poludjela, izbezumila se od ljubavi’ (HFR) isto *zaljubljena do* ili *preko ušiju*. U njemačkom frazeološkom fondu nalazimo formalni i funkcionalni ekvivalent *bis über die beide Ohren verliebt sein*, a u engleskom jeziku učestaliji je oblik *(be, fall) head over heels in love* koji sadrži somatske sastavnice *glavu* i *pete*. Prema AHDI-ju, frazem datira još iz početka 14. stoljeća, kada je imao logičniji oblik *heels over head* i značio doslovno biti okrenut naopako. Sadašnja forma nastala je četiri stoljeća kasnije, a frazeološko značenje razvilo se u 19. stoljeću.

Iako ste sigurno bezbroj puta čuli ovu poslovicu te vam već izlazi na uši ipak ima nešto u njoj.
(hrWac)

We miscalculated – new orders are coming out of our ears. (AHDI)

Because the end of the semester is almost here, I've got panicked students in search of extra credit coming out of my ears. (FDI)

I'm up to my ears in work. (AHDI)

We're still unpacking our new house, so we're just up to our ears in boxes. (FDI)

Nick could do with some help. He is up to his ears in personal and professional problems.
(EHFR)

At that time I was up to my ears in debt and couldn't afford to take another loan. (EHFR)

Sie haben sich mit dem Hausbau völlig übernommen und stecken bis über beide Ohren in Schulden. Wir stecken bis über die Ohren in Arbeit, der Termin drängt und an Urlaub ist gar nicht zu denken. (WDI)

5.3.3.7.2. Visina, uzrast

UHO	EAR	OHR
jedan drugom do uha		

Koncept mjere i veličine koja se odnosi na visinu ili uzrast djece leksikalizira se različitim frazemima. U hrvatskom frazemu, djeca u obitelji koja su bliska po godištu i visini jesu **jedno drugome do uha** (HFR), a u njemačkom su ekvivalentu poredana kao svirala orgulja; *wie die Orgelpfeifen <dastehen>* (HNJFR, WDI). Engleski ekvivalent jest imenski frazem *stairsteps kids/children* koji u pozadini ima sliku stepenica koje također, kao i svirala orgulja, predstavljaju malu, ali ujednačenu udaljenost sastavnica koje zajedno imaju uzlaznu putanju od nižega prema višem dijelu cjeline.

Ne znam koliko sam zaštitnik (a kamoli Zaštitinik), ali otac sam, imam lijepu, brojnu obitelj, djeca sve jedno drugom do uha, supruga mi se o njima brine kod kuće (domaćica je i ponosimo se time i ona i ja), a ja se trudim priskrbiti nam sve što nam treba u razumnim, Božjim okvirima. (hrWac).

5.4. Rezultati i rasprava

Analizom frazema sa sastavnicom *uho*, *ear* i *Ohr* utvrđeno je da se motivacija trojezičnoga korpusa somatizama temelji na kulturnom modelu uha, to jest na konvencionalnim znanjima povezanim s uhom, njihovim proširenjima putem drugih kulturnih modela, ali i razradom uz pomoć stilskih figura i kognitivnih mehanizama metafore i metonimije. Izdvajamo tri osnovne skupine znanja koje su izvor motivacije cjelokupnoga korpusa frazema:

1. znanja o uhu kao organu sluha
2. znanja o sluhu
3. opća znanja o uhu kao *solum nomen anatomicum*.

Rezultati istraživanja donose se za svaki kulturni model zasebno, pri čemu se tablično prikazuje njegova razrada i zastupljenost pojedinih koncepata u hrvatskom, engleskom i njemačkom korpusu. Metodom kontrastivne analize utvrđuju se zajednička obilježja, ali i jezično-kulturne specifičnosti. Korpus frazema objedinjuje sve primjere uvrštene u analizu te obuhvaća ukupno 197 frazema (51 hrvatski izraz, 72 engleska i 74 njemačka izraza) kojima se leksikaliziraju koncepti izvanjezične stvarnosti unutar 42 frazeosemantičke skupine. Koncepti koji su primarno antropocentrični razvrstani su u deset osnovnih semantičko-konceptualnih skupina: 1) Percepcija zvukova i glasova/govora: slušati, čuti; 2) sluh, muzikalni sluh; 3) sluh kao kognitivna sposobnost, empatija; 4) ljudske osobine; 5) emocionalna stanja, raspoloženja; 6) međuljudski odnosi; 7) ljudska stanja i životne okolnosti; 8) mentalni procesi, vještine i sposobnosti; 9) čovjekova vanjština i 10) količina, mjera.

Prvi kulturni model koji u podlozi ima *uho kao organ sluha* određen je temeljnom funkcijom ovog slušnog organa te je stoga naziv pripadajuće tematsko-značenjske skupine *percepcija zvukova i glasova/govora: slušati, čuti*. Uhom slušamo i čujemo, a primarno semantičko određenje ovih dvaju glagola jest i 'primati sluhom glasove i zvukove' (VRH: 1428). U ovu skupinu uključen je i proširen semantički opseg glagola *čuti* u značenju 'doznati, doznati' (ibid.). Kao i kod ostalih osjetila, podražaje primamo vanjskim organom osjeta, no tek se u mozgu stvara osjet na temelju kojeg čujemo. Naime, ušna školjka prikuplja zvučne valove iz

okoline koji se vanjskim zvukovodom prenose do bubnjića, potom koščica srednjeg uha, sve do pužnice u unutarnjem uhu, u kojoj ih slušne stanice pretvaraju u električne impulse. Iako se živčani impulsi, koji se vlaknima slušnoga živca prenose u mozak, počinju analizirati već u nižim dijelovima mozga, tek se u slušnoj kori velikoga mozga potpuno obrađuju i doživljavaju kao osjet sluha. Pri tome razlikujemo primarnu slušnu koru, u koju dolaze živčani impulsi iz pužnice, i asocijacijsku slušnu koru, u kojoj isti impulsi dobivaju značenje i smisao. Obje kore nalaze se u temporalnim, sljepoočnim režnjevima velikoga mozga.⁸⁵

Tablica 6. Zastupljenost somatizma *uho* unutar semantičko-konceptualne skupine *percepcija zvukova i glasova/govora: slušati, čuti*

Percepcija zvukova i glasova/govora: slušati, čuti	uho	ear	Ohr
Pažljivo slušati, oslušivati	+	+	+
Slušati krišom, prislušivati	+	+	+
Nepažljivo slušati, ne čuti, odbijati čuti	+	+	+
Ugodno za slušati, čuti	+	+	+
Neugodno, neprikladno za slušati, čuti	+	+	+
Dosadno, zamarajuće za slušati	+	+	+
Čuti, doznati, dati do znanja	+	+	+
Osobno čuti	+	+	+
Čuti, upamtiti	+	+	+
Čuti što nevjerojatno, iznenađujuće	+	+	+

Kao što je iz tabličnoga prikaza moguće zaključiti, u svim trima jezicima leksikaliziraju se različiti načini slušanja, kao i doživljaji onoga što se čulo te ova semantičko-konceptualna skupina obuhvaća deset frazeosemantičkih podskupina:

Frazemi koji se odnose na koncept **pažljivog slušanja ili oslušivanja** zastupljeni su značajnim brojem leksičkih inačica i sinonimskih parnjaka koje, budući da se često upućuju kao upozorenje ili zahtjev za dodatnom pozornošću sugovornika, nalazimo i u tvorbenim,

⁸⁵ sluh. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno: 25. 6. 2021. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=56716>>.

imperativnim varijantama. Kulturni model uha u hrvatskim i njemačkim frazemima razrađen je konceptualnim metaforama UHO JE PROZOR i UŠI SU VRATA, a oni se u hrvatskom trebaju *dobro otvoriti*, a u njemačkom i *otključati* ili *raskriliti*. S druge strane, da bismo nešto dobro i pažljivo slušali i čuli, u engleskom uši trebamo *isprati* ili *prisoniti na tlo*, upravo kao što američki Indijanci, osluškujući vibracije tla, ulaze u trag kretanju ljudi ili životinja. U njemačkim primjerima kulturni je model uha dodatno razrađen konvencionalnim znanjima iz područja fizike te je uho koje je *namješteno na frekvenciju prijama*, ono koje dobro sluša i čuje.

Zajednička motivacija frazema ove frazeosemantičke podskupine u svim trima jezicima obuhvaća i konvencionalna znanja o fiziologiji životinjskog uha te će osoba koja pažljivo osluškuje ili se trudi nešto čuti *naćuliti* ili *napeti* svoje uši, baš kao što to svojim uškama čine pojedine životinje reagirajući na nagle zvučne podražaje ili opasnost iz okoline. Kada želimo naglasiti da je riječ o vrlo pažljivom i pomnom slušanju ili osluškivanju, u hrvatskom i njemačkom hiperbolom *postajemo uho* i *pretvaramo se u uho*, u engleskome *u uši*, inačicama frazema čije podrijetlo nalazimo u engleskoj književnosti 17. stoljeća i u maskerati Johna Milтона.

Koncept pažljivog slušanja ne povezujemo samo s dobrim prijamom zvukova i glasova, već i s brigom i suosjećanjem s tuđim potrebama. Stoga, kada smo spremni saslušati koga pažljivo i s razumijevanjem, u engleskom *posuđujemo* nekome svoje *otvoreno* i *naklono uho*, a u njemačkome ga ujedno *poklanjamo* i *nalazimo*, u slučaju kada smo mi oni koji tražimo nečiju pozornost i suosjećanje. U ovoj frazeosemantičkoj podskupini nalazimo i frazem biblijskoga podrijetla, prema kojemu onaj koji sluša koga pažljivo i s uvažavanjem *priklanja* drugome svoje *uho*, na isti način na koji Bog sluša čovjeka u njegovim zazivima i molitvama, no u frazeološkom smislu samo u hrvatskom i engleskom jeziku.

Koncept **prisluškivanja** leksikalizira se u svim trima jezicima personifikacijom *zidovi imaju uši*, kalku francuskog podrijetla čija se motivacija povezuje s legendama francuske i grčke povijesti, prije svega s grčkim tiraninom Dionizijem i francuskom kraljicom Katarinom de Medici i tunelima za prisluškivanje koje su gradili u svojim palačama. Unutar ove frazeosemantičke podskupine zajednički formalni ostvaraj dijele i hrvatski i engleski izrazi prema kojima osobe koje krišom nekoga slušaju ili čak špijuniraju *imaju velike uši*. S druge strane, jezično i kulturno specifični frazemi jesu oni prema kojima, dok prisluškujemo, u hrvatskome *slušamo nešto jednim uhom*, u njemačkome *uši imamo posvuda*, a u engleskome

njima *njišemo* ili *vijorimo*. Frazem kojim se označava prestanak prisluškivanja oprimjeren je samo unutar engleskoga korpusa te prema njemu *uši uvlačimo* da bismo opet gledali samo svoja posla.

U svim trima jezicima koncept **nepažljivog i površnog slušanja** izražava se frazemima prema kojima informacije *slušamo s pola uha* ili koje nam *na jedno uho ulaze, a na drugo izlaze* i brzo ih zaboravljamo. Čovjek koji u hrvatskom i njemačkom *sjedi na ušima* također je nepažljiv i ne sluša što mu se govori te, u istim jezicima, takvom sugovorniku možemo ujedno postaviti i pitanje „gdje su ti uši?”. Onaj koji ne mari za ono što čuje, to jest prečuje izrečeno, samo u njemačkome *namješta uši na prolaz ili propuh* i one metaforom postaju željeznička postaja na kojoj se vlak ne zaustavlja ili otvorena vrata i prozori kroz koje vjetar nesmetano prolazi. Također, osoba koja odbija nešto čuti, u njemačkom je jeziku slikovito, hiperbolom određena kao osoba koja *slabo čuje, ne čuje* ili je *gluha na jedno uho*, pri čemu somatizam *uho* predstavlja pitanje ili određenu temu o kojoj ne želimo razgovarati, odnosno bilo što čuti ni znati. Jezično i kulturno specifični su i frazemi hrvatskoga i engleskoga korpusa koji označavaju one koji ne čuju što se govori, ali i ne obraćaju pažnju i ne slušaju važne stvari. U prvom slučaju takve osobe imaju, poput cipela, dobro zatvorene, *potumplane uši*, a u engleskom su takve uši *platnene* ili *suknene*. Motivacija potonjeg frazema proširena je povijesnim činjenicama o uvjetima rada u engleskim predionicama vune i pamuka početkom 20. stoljeća, gdje je tutnjava buke tkalačkih strojeva bila uzrok naglušnosti mnogih radnika, a *platnene uši* ujedno su postale i metonimija za takvog čovjeka u cjelini. Primjeri kontekstualne uporabe pokazuju da se frazem često odnosi na osobe na vlasti koje ne obraćaju pažnju na važna pitanja ili probleme na koje ih se upozorava.

Lagana instrumentalna glazba koju je **ugodno slušati**, osobito na javnim mjestima, u engleskome predstavlja *slatkiš za uši*, a zvuci one glazbe u kojoj uživamo *lagani su*, također, samo engleskome *uhu*. Ugodne, melodične i pjevne melodije u hrvatskom i njemačkom *lako ulaze u uho*, a u engleskom su lako pamtljive ili se *lako hvataju* (uhom). U svim trima jezicima, veoma ugodne informacije ili izvrsne vijesti predstavljaju *glazbu za naše uši*, pri čemu se ističe estetska dimenzija glazbe kao lijepa, a ne samo izvođačke umjetnosti. No, samo u hrvatskome, takve vijesti su ujedno i *melem* i *praznik za uši*.

Nasuprot tomu, ono što je **neprikladno** ili **neugodno za slušati i čuti**, u hrvatskom i njemačkom *nije namijenjeno našim ušima*. U leksičkoj inačici frazema, u njemačkom iste *uši*

postaju *strane* ili *nepoželjne*, osobito ako sadržaj izrečenog nije namijenjen široj javnosti. Pojedini izričaji mogu biti *neprikladni za nježne i osjetljive uši*, prije svega za nježno i fino uho žene kojoj na istom jeziku nije ugodno slušati priče ili viceve neprimjerena sadržaja. U svim navedenim primjerima kulturni je model uha kao organa sluha razrađen metonimijom *uho za čovjeka*.

Nadalje, ono što nam smeta teško nam je slušati i čuti, u hrvatskom postaje fizička sila koja *para uši*, dok ih u engleskome *vrijeđa* ili *zaglušuje*. Ako je u istom jeziku riječ o zvukovima preglasne glazbe, prometne buke ili govora koji je neugodno slušati, tada oni nasrcu na naša osjetila te, personifikacijom i metaforom, *napadaju* uši. Motivacija ove frazeosemantičke podskupine proširena je konvencionalnim znanjima iz područja zoologije, tako da *buha u nečijem uhu* ubada poput oštre kritike ili stvara neugodu poput uznemirujuće primjedbe, no samo engleskome *uhu*.

Frazemi kojima se opisuje ono što je **dosadno ili zamarajuće za slušati** zastupljeni su u svim trima jezicima pa tako svojim pričama u hrvatskome drugome *probijamo* ili *punimo uši*, a našem sugovorniku stoga *uši* mogu hiperbolom i *otpasti* od silne priče. Dugim i napornim govorom u engleskome uši nekome *savijamo*, u njima se *nalazimo*, ali ih dosadnim govorom možemo i *prožvakati*. U njemačkome se *uši* također mogu *prožvakati*, ali i *napuniti jadikovanjem* i *kukanjem*, kao i cijelom lepezom *napornih priča*; *blebetanjem*, *razglabanjem*, *brbljanjem* i *drobljenjem*, od čega nam i u njemačkome *uši* također naposljetku mogu *otpasti*.

Frazeosemantička podskupina u kojoj proces slušanja, to jest, glagol **čuti** ne znači samo *primanje zvukova i glasova*, već nosi sekundarno značenje **doznati / dati do znanja**, obuhvaća frazeme svih triju jezika te su nam stoga određene informacije koje smo saznali u hrvatskom, engleskom i njemačkom *došle* ili *doprle do ušiju*. Kvantitativnom varijantom njemačkog oblika proširuje se semantički opseg izraza i prema njoj doznajemo da je riječ o *glasinama* ili *pričama putem kojih*, najčešće neugodne vijesti ili činjenice, *dolaze do naših ušiju*. S druge strane, ako nekoga vješto i namjerno želimo obavijestiti o nečemu, samo u hrvatskome pojedine ćemo informacije, baš kao zvučne valove, *provući komu kroz uši*.

Ono što smo **osobno čuli**, u svim ćemo trima jezicima *čuti na vlastite uši*, a *vlastitim ušima nećemo vjerovati* ako je ono što čujemo **nevjerojatno** i **iznenađujuće**. Vijesti koje nas potpuno ostavljaju u čudu mogu biti izrazito pozitivne, ali i negativne, kao što je primjerice vijest da smo dobili na lutriji, ali iznenadna najava otkaza iz službe. U njemačkome nam *uši* mogu *skoro*

otpasti i od čuda, a njima ćemo *tresti* ili ih *napeti* ako smo gotovo zanijemjeli od iznenađenja. Upečatljivi zvuci ili riječi koje nam u engleskom *zvone, odzvanjaju u ušima*, a u hrvatskom i njemačkom dodatno *ostaju* ili ih još uvijek *imamo u uhu*, ostaju nam u **pamćenju** i ne zaboravljamo ih.

Drugi kulturni model koji u podlozi ima metonimiju **uho za sluh** (tablica 7) proširen je konvencionalnim znanjima iz područja glazbe, zoologije i medicine te obuhvaća dvije semantičko-konceptualne skupine: *sluh, muzikalni sluh* i *sluh kao kognitivna sposobnost, empatija*.

Tablica 7. Zastupljenost somatizma *uho* unutar semantičko-konceptualnih skupina *sluh, muzikalni sluh* i *sluh kao kognitivna sposobnost, empatija*

Sluh, muzikalni sluh	uho	ear	Ohr
Imati dobar sluh, imati sluha	+	+	+
Nemati sluha	+	+	-
Sluh kao kognitivna sposobnost, empatija			
Razumijevanje, osjećaj, susretljivost, naklonost	+	+	+
Nerazumijevanje, neuvažavanje	-	+	+

Sluh je primarno određen kao osjetilo kojim se omogućuje sposobnost primanja i razlikovanja zvukova s pomoću uha, pri čemu ljudsko uho čuje frekvencije od 16 do 20 000 Hz. Pojedine životinje čuju zvukove izrazito visokih frekvencija, to jest ultrazvuk, koji može dosegnuti čak 125 000 Hz. U hrvatskome stoga osobe koje imaju dobar sluh imaju *dobro uho*, ali mogu imati i *zečje uši* ili pak u njemačkome *uši kao ris*.

S druge strane, sluh označava i sposobnost pravilnog primanja, usvajanja i izvođenja glazbenih tonova te sukladno tomu *imati sluha* znači biti glazbeno nadaren. Poznato je da glazbeno darovite osobe mogu imati *apsolutan* ili *relativan* sluh, no čovjek ujedno posjeduje i *selektivan* sluh ako ima sposobnost ne čuti ili marginalizirati nepoželjne ili neugodne zvukove, glasove ili riječi (VRH 2015: 1428). U podlozi svih primjera ovog kulturnog modela jest metonimija *uho za sluh*, stoga osobe koje imaju *dobro, fino ili muzikalno uho*, samo u hrvatskom, imaju i

muzikalan sluh. U engleskom *imamo uho za glazbu, ali i za jezike*, pri čemu i znanstvena istraživanja ukazuju na povezanost glazbene izobrazbe i razvoja jezičnih vještina (Hallam 2010). Ono što u hrvatskom i njemačkom *sviramo po sluhu*, u engleskome *sviramo po uhu*. Ako netko **nema sluha** i nije muzikalan, u hrvatskome *ima potumplane uši* ili je *tvrd na ušima*, u engleskome *ima limeno uho*, a u njemačkom jednostavno nema sluha.

U frazeološkom okruženju pojam sluha proširuje svoj semantički opseg pa *imati sluha za što* znači ‘imati sposobnost da se što shvati, imati razumijevanja za pojave oko sebe te biti istančan’ (VRH 2015: 1428). Semantičko-konceptualna skupina koja podrazumijeva sluh kao *kognitivnu sposobnost i empatiju* obuhvaća velik broj već spomenutih frazema koji, zbog svojstva višeznačnosti, pokrivaju više koncepata. *Imati uho za što* u engleskome te (*dobro, fino*) *uho* u hrvatskom ili njemačkom ne znače imati samo muzikalan sluh, već i **osjećaj, smisao** ili **razumijevanje** za, primjerice, tuđe probleme, dijalog ili nove ideje. Ako imamo osjećaj za aktualna zbivanja te ih ujedno budno pratimo i oslušujemo, u engleskome *uho držimo na tlu*, a u njemačkome *na bilu vremena*, upravo poput već spomenutih američkih Indijanaca ili liječnika koji mjere puls pacijenata.

Nekoć *naklono uho* plemića ili kneginja u suvremenom njemačkom jeziku postaje *otvoreno* ili *raspoloživo*, a razumijevanje i **naklonost** iskazujemo ako uho nekome *posuđujemo* ili *poklanjamo*. U engleskome jeziku, još od vremena Shakespearea, *uho* također možemo nekome *posuditi*, ali *nečije uho* i *imati*, osobito ako uživamo naklonost poznatih i utjecajnih osoba. Konačno, kao što ponekad *sviramo samo po sluhu*, bez notnih zapisa pred sobom, tako se u pojedinim životnim situacijama oslanjamo samo na unutarnji **osjećaj** i bez jasne predodžbe improviziramo svaki korak i, samo u engleskome, *sviramo po uhu*, to jest po sluhu.

Leksikalizacija koncepta **nerazumijevanja** i **nevažavanja** putem frazema sa sastavnicom *uho* ostvaruje se samo unutar engleskog i njemačkog frazeografskog korpusa, a hrvatske prijevodne ekvivalente nalazimo zabilježene jedino u dvojezičnoj leksikografiji. Kada kod nekoga ne naiđemo na razumijevanje, to jest kada osoba kojoj se obraćamo ne želi čuti ni poslušati naš savjet, prigovor ili zamolbu, tada naše riječi u hrvatskom i njemačkom *nailaze*, a u engleskome *padaju na gluhe uši*. Ako uzalud nekoga opominjemo ili pokušavamo u što uvjeriti onoga koji nije sklon mijenjati svoje mišljenje, također se obraćamo *gluhim ušima*, pri čemu im u hrvatskome *govorimo*, a u engleskom i njemačkom *propovijedamo*. *Uši ćemo u potonjim jezicima zatvoriti*, a u engleskome i *okrenuti ono na koje ne čujemo* ako svjesno odbijamo i ne

želimo uvažiti ono što nam se govori ili od nas traži. Ovoj frazeosemantičkoj podskupini pripada i frazem u kojem je uho metafora određene teme ili pitanja o kojima ne želimo razgovarati te smo stoga, samo u njemačkome, *na to uho gluhi* ili *slabo čujemo*. Kulturno specifičan je i frazem engleskoga korpusa prema kojem osoba koja *ima kositreno* ili *limeno uho*, osim što nema muzikalalan sluh, nema ni razumijevanja za važna pitanja, kao ni osjećaj za suptilne nijanse značenja u jeziku. Ta će osoba stoga biti gluha za potrebe drugih ili neće razlikovati šalu od sarkazma.

Kulturni model koji u pozadini ima *uho kao solum nomen anatomicum* razrađen je nizom različitih konvencionalnih znanja i sadrži najveći broj pripadajućih tematsko-značenjskih skupina: *ljudske osobine, emocionalna stanja i raspoloženja, međuljudski odnosi, ljudska stanja i životne okolnosti, mentalni procesi, vještine i sposobnosti, vanjski izgled te količina i mjera*.

Kao organ sluha i ravnoteže, uho je jedan od najsloženijih organa percepcije u ljudskome tijelu. Anatomija uha obuhvaća vanjsko, srednje i unutarnje uho. Početni dio vanjskog uha ili uška građena je od elastične hrskavice prekrivene kožom i zvukovodom je povezana sa srednjim uhom. Srednje uho, odijeljeno od vanjskoga opnom bubnjića, sadrži slušne koščice čekić, nakovanj i stremen te Eustahijevu cijev koja ga povezuje sa ždrijelom i tlak u uhu izjednačava s atmosferskim tlakom. Unutarnje uho sastoji se od pužnice ispunjene tekućinom i slušnim stanicama i od polukružnih kanalića i mjehurića, osjetnih organa odgovornih za orijentaciju i ravnotežu u prostoru. Pri percepciji zvučnih valova, pokretima kostiju srednjeg uha, u uhu se akustična energija pretvara u kinetičku, a zatim i u električnu, to jest u živčane impulse koje mozak obrađuje i interpretira.⁸⁶ Anatomija i fiziologija uha čovjeka, ali i životinja, imaju primarnu ulogu u interpretaciji značenja i motivacije frazema ovoga kulturnog modela, no pritom su jednako važna i znanja iz drugih znanosti i područja života, kao i pučka vjerovanja i mitovi.

⁸⁶Grada i uloge osjetila. <https://edutorij.e-skole.hr/>. Pristupljeno: 15. 7. 2021.

Tablica 8. Zastupljenost somatizma *uho* unutar semantičko-konceptualne skupine *ljudske osobine*

Ljudske osobine	uho	ear	Ohr
Hrabrost	-	-	+
Radoznalost	+	+	-
Marljivost	-	+	-
Nezrelost	-	+	+
Prepredenost	-	-	+
Spretnost, okretnost	-	+	-
Sklonost ogovaranju	-	+	-

Prva semantičko-konceptualna skupina obuhvaća frazeme kojima se izražavaju pozitivne i negativne *ljudske osobine* poput hrabrosti, radoznalosti, spretnosti, ali i prepredenosti ili sklonosti ogovaranju. Iz tabličnog prikaza (*tablica 8*) razvidno je da ova skupina sadrži znatno veći broj kulturno i jezično specifičnih izraza, to jest da izostaje koncept koji je leksikaliziran u svim trima jezicima.

Hrabrost je kao pozitivna ljudska osobina oprimjerena samo frazemima njemačkoga somatskog korpusa pri čemu je kulturni model uha razrađen konvencionalnim znanjima iz područja zoologije. Osoba koja se hrabro drži i koja je upregnula sve snage da bi izdržala tešku ili opasnu situaciju *drži čvrsto podignute uši*, upravo poput životinje koja pomno osluškuje i spremna je suočiti se s opasnošću koja joj prijeti.

Radoznala osoba u hrvatskome ima *velike*, a u engleskome i *duge uši*, pri čemu je površina vanjskog uha razmjerna količini znatiželje, osobito za ono što se o drugima želi saznati ili čuti.

Koncept **marljivosti** leksikalizira se samo unutar frazeološkog fonda američkog engleskog, pri čemu osoba koja se *podigla/postavila na svoje uho* ulaže izrazit napor i trud da bi nešto napravila. Navedeni frazem predstavlja jedan od rijetkih primjera semantički neprozirnih izraza čiju razradu motivacije značenja nije moguće utvrditi. Pretpostavka je da je marljiva i vrijedna osoba spremna na izazove u svom radu i vješto ih savladava unatoč neugodnim i zahtjevnim okolnostima kao što je stajanje na vlastitim ušima. **Spretna** i **okretna** osoba, koja s lakoćom i već zatvorenih očiju može obaviti različite poslove, može ih *odraditi na ušima*, prije svega u Australiji.

U pozadini frazeosemantičke podskupine kojom se izražava **nezrelost** i neiskustvo, kulturni model uha kao *solum nomen anatomicum* razrađen je konvencionalnim znanjima iz područja biologije, zoologije i pomologije osoba koja je u hrvatskome mlada i zelena, u engleskom i njemačkom jest *još mokra*, a samo u njemačkom i *skroz zelena iza ušiju*, upravo poput novorođena djeteta ili nezrela ploda. Neiskusni čovjek u njemačkoj frazeologiji *još ima ljuške za ušima*, poput mladih koji su se tek izlegli iz jaja, dok je on u hrvatskome određen zoonimskom složenicom *žutokljunac*.

Negativne ljudske osobine kao što su **prepredenost** i **sklonost ogovaranju** leksikalizirane su jezično i kulturno specifičnim frazemima njemačkog i engleskog frazeološkog fonda. Domišljate, ali i prepredene osobe koje su sklone prijevari *imaju* u njemačkom *izrazito zadebljanje iza ušiju*. Motivacija značenja ovog frazema razrađena je pučkim vjerovanjem prema kojem je zadebljanje znak prisutnosti demona vragolanstva i prepredenosti koji sjede iza čovjekovih ušiju, pri čemu njegove negativne misli i namjere ostaju tajne i skrivene. Onaj koji je sklon ogovaranju u engleskom *čisti prašinu iz nećijih ušiju*, no njegove priče ujedno imaju isti učinak kao zabranjen *udarac u bezbolu*, u kojem se loptom namjerno cilja na braniča kako bi ga se omelo u igri i udaljilo od položaja. Na isti način, uz jednako negativne učinke, neprimjerenim riječima i ružnim govorom „pogađamo” dostojanstvo i ugled druge osobe.

Tablica 9. Zastupljenost somatizma *uho* unutar semantičko-konceptualne skupine *emocionalna stanja, raspoloženja*

Emocionalna stanja, raspoloženja	uho	ear	Ohr
Zaljubljenost	+	-	+
Sreća, zadovoljstvo	+	+	+
Potištenost, utučenost	-	-	+
Sram, neugoda	+	+	+
Ljtnja, bijes	+	+	-

Somatskim frazemima leksikaliziraju se različita emocionalna stanja i raspoloženja koja obuhvaćaju primarne i sekundarne emocije. Hrvatski somatski fond kojima se izražavaju primarne emocije poput sreće, tuge ili ljutnje pokazao je da se svaka emocija ostvaruje na razini

tjelesne i izražajne reakcije i subjektivnog doživljaja te da ih možemo podijeliti na pozitivne i negativne, to jest ugodne i neugodne (Kovačević i Ramadanović 2016).

Pozitivno i ugodno *emocionalno stanje zaljubljenosti* leksikalizira se u hrvatskom i njemačkom jeziku frazemima koji sadrže somatsku sastavnicu *uho* i koji imaju jednaku motivaciju značenja. Tako je osoba koja je *zaljubljena do* ili *preko ušiju*, u hrvatskom i njemačkom veoma zaljubljena ili se čak izbezumila od ljubavi, dok je istoj osobi u engleskome *glava iznad peta*. Prema frazeografskim izvorima, u pozadini hrvatskog i njemačkog izraza jest slika čovjeka koji je u vodi zaronjen do ušiju, pri čemu prijedložna sintagma *do ušiju* metaforički označava mjeru 'duboko, u potpunosti'. S druge strane, u ovom frazemu TIJELO možemo promatrati i kao SPREMNIK koji je emocija ljubavi, poput tekućine, ispunila do razine ušiju, to jest u potpunosti.

Onaj koji osjeća **sreću** i **zadovoljstvo** u svim se trima jezicima *smije od uha do uha*, pri čemu u hrvatskome može postati preglasan i u tome pretjerati te se onda *ceriti od uha do uha*, a u engleskom u isto vrijeme od zadovoljstva može i *zračiti* i *sjajiti od uha do uha*. Motivacija značenja ovih frazema temelji se na mimici lica i širokom osmijehu u kojem se usne i obrazi približavaju ušima.

Koncept **utučenosti** i **potištenosti** leksikalizira se jedino u njemačkom frazeološkom fondu, tako da osoba koja je klonula duhom *drži obješene uši*, *obješenih ušiju stoji* ili se *obješenih ušiju* odnekud *vratila*. Iako je motivacija ovih frazema primarno određena položajem uški životinje, koji je suprotan podignutim ušima vesele životinje, engleski frazeološki ekvivalenti koji ne sadrže somatizam *uho* već cijelu lepezu izraza sa sastavnicom *dolje* (*downcast*, *downhearted*, *down in the mouth* i dr.) ukazuju na to da je u pozadini navedenih frazema i orijentacijska metafora TUGA JE DOLJE.

Osjećaj **srama** uključuje snažne osjećaje nelagode koji su često popraćeni psihološkim i somatskim pojavama koje nisu pod kontrolom ljudske volje. Ubrzavanjem cirkulacije krvi koja je širenjem kapilara bliže površini, stoga i vidljivija te stvara osjećaj topline, nastaje crvenilo kože. Motivacija frazema u kojima smo u hrvatskome *pocrvenjeli do ušiju* ili u njemačkome *dobili* ili *imamo crvene uši* temelji se stoga na fiziološkim procesima – reakcijom na snažne emocije koje su najčešće negativnog, ali i pozitivnog naboja (primjerice zaljubljenost). U engleskome onome koji osjeća **neugodu** *uši gore*, osobito ako mu netko blizak pred drugima otkriva pojedinosti iz pojedinih razdoblja života. Osoba koja se zbog nečega postidjela u

hrvatskome će se i *pokrivi ušima*, prije svega zbog učinjene pogreške, propusta ili neprimjerena ponašanja. Ovaj frazem često susrećemo u zapovjednom obliku, u slučaju kada nam drugi žele nametnuti osjećaj krivnje i srama te nam naređuju da se *pokrijemo ušima*.

Pocrvenjeti do ušiju može se od srama, ali i **ljutnje**, negativne emocije zbog koje nam u engleskome *izlazi para na uši* ili *smo se na svoje uši podigli*. Dok je motivacija potonjeg, višeznačnog frazema neprozirna, u prvome je riječ o slici parnog stroja koji sagorijevanjem ugljena, uz paru, stvara i ispušni dim. Proces zagrijavanja i stvaranja topline odgovara metaboličkim promjenama koje se odvijaju u čovjekovu organizmu pod utjecajem ljutnje i frustracije.

Tablica 10. Zastupljenost somatizma *uho* unutar semantičko-konceptualne skupine *međuljudski odnosi*

Međuljudski odnosi	uho	ear	Ohr
Razgovor u povjerenju	-	+	-
Prijevara	-	+	+
Svađa, razdor	-	+	-
Kažnjavanje, ukor, kritika	+	+	+

U semantičko-konceptualnoj skupini kojom se opisuju *međuljudski odnosi* pretežu negativna iskustva koja obuhvaćaju prijevaru, podvalu, svađu, ali i fizičke obračune. Iznimka je odnos povjerenja, koji se prije svega odnosi na povjerljive i dobronamjerne razgovore. Motivacija značenja ove skupine frazema razrađena je konvencionalnim znanjima iz područja sporta, to jest mačevanja, kao i fiziološkim reakcijama tijela na različite vrste kazni koje možemo dobiti na području uha.

Ono što nekome želimo reći nasamo i diskretno, često s namjerom da bismo ga, poput starozavjetnih proroka, na nešto upozorili, *kažemo mu u uho*, to jest **razgovaramo** s njim **u povjerenju**. Iako u hrvatskoj i njemačkoj leksikografiji nalazimo istovrijedne ekvivalente, frazeografski izvori i primjeri kontekstualne uporabe ne potvrđuju njihov frazeološki status. Naime, uz jezični ostvaraj, oni podrazumijevaju i odgovarajuću gestu, stoga nisu prošli proces frazeologizacije.

Koncept **svađe** i **razdora** leksikaliziran je također samo unutar engleskoga frazeološkoga fonda. Ako pojedince ili veći broj ljudi potaknemo na svađu ili čak na fizički obračun, u

engleskome ih *pokrećemo ušima*. Razmirice i tuče uključuju ovaj dio tijela u fizičkom i komunikacijskom smislu budući da se one mogu izazvati i verbalnim provokacijama koje čujemo svojim ušima kao organom sluha.

Oštar **ukor** i **kritika** i pozivanje na red izraženi su frazemima svih triju jezika te predstavljaju primjere somatskih frazema gestovnog podrijetla koji su prošli proces frazeologizacije. U hrvatskome ćemo kritikom nekome *oprati*, *natrljati* ili *nategnuti uši*, a u engleskome ćemo ih *pričvrstiti* ili *zabosti unatrag*. U njemačkom uši ukorom također možemo *izvući*, ali nekoga i *oko ušiju udarati* izrazito oštrim kritiziranjem. Navedeni frazemi često se hipotetički upotrebljavaju kao prijetnja **kazne** koja se neće realizirati te stoga, kada nekome prijetimo da će dobiti *jednu* ili *par za uši* ili da će *uskoro biti crvenih i vrućih ušiju*, u njemačkome metonimijski mislimo na batine kao kaznu koja će ostati samo na verbalnoj razini. U engleskome se pak realno kažnjavanje udarcem, osobito u uho, izražava frazemom *dati ili dobiti zadebljano uho* koji u pozadini sadrži sliku natečenog uha kao fiziološku reakciju jakoga udarca.

Koncept **prijevare** i **zavaravanja** leksikaliziran je samo unutar engleskog i njemačkog frazeološkog fonda. Ako s nekim zbijamo šale, lažemo ga i zavaravamo, a u engleskome mu, baš kao i u ruskome, *vješamo rezance na uši*. Rezanci ili ruski *lapša* izgovorom su jako slični francuskom *la poche*, nazivu koji je, u Ruskom Carstvu i pod utjecajem francuskog jezika, pripadao uličnim džeparošima, a kasnije se proširio na svaku vrstu prijevare. U njemačkome ćemo onoga kojeg želimo (najčešće brzo) prevariti ili preveslati *pogoditi mačem iznad ušiju*, prema pravilima floreta na nedozvoljenoj i nevažećoj površini udarca, a odatle i na prijevaru.

Tablica 11. Zastupljenost somatizma *uho* unutar semantičko-konceptualne skupine *ljudska stanja i životne okolnosti*

Ljudska stanja i životne okolnosti	uho	ear	Ohr
San, spavanje	+	+	+
Budnost, izostanak sna	-	-	+
Pijanstvo	-	+	-
Neprilike, neuspjeh, neugodnost	-	+	-

Semantičko-konceptualna skupina *ljudska stanja i životne okolnosti* (tablica 11) obuhvaća frazeme kojima se izražava san i spavanje kao uobičajeni dio ljudske svakodnevnice, njihov izostanak, ali i neprimjerena stanja i neugodne životne okolnosti kao što su pijanstvo ili primjerice otkaz iz službe. Kao što je razvidno iz tabličnoga prikaza, u ovoj tematsko-značenjskoj skupini pretežu somatski frazemi engleskoga korpusa, u kojima je motivacija značenja razrađena metonimijom *uho za čovjeka*.

Frazeosemantička podskupina kojom se leksikalizira koncept **sna i spavanja** obuhvaća frazeme svih triju korpusa, pri čemu je samo hrvatski primjer semantički proziran. Naime, ako u hrvatskom spavamo tvrdo i čvrsto, *spavamo na oba uha*, a lagan san leksikalizira se frazemima *spavati na jedno* ili *pola uha*. U pozadini navedenih primjera *uho* ne predstavlja samo dio anatomije ljudskog tijela, već i organ sluha jer u dubokom snu ne čujemo nikakve zvukove ni glasove koji nas u laganom snu mogu lako prenuti i probuditi. Kada idemo na spavanje, u engleskom i njemačkom *ударит ćemo се у ухо*, pri čemu je motivacija navedenih izraza apsurdna, upravo kao u frazemu dalmatinskog žargona slična značenja, *ubiti oko*.

Budnost ili **izostanak sna** također se izražava jezično i kulturno specifičnim te semantički neprozirnim frazemom njemačkog frazeološkog fonda. Ako ostajemo budni cijelu noć da bismo učili, dovršili započeti posao, ali i otišli u noćni izlazak, *ударит ćemo*, samo u njemačkome, *noć oko ušiju*.

Koncept **pijanstva** kao neprimjerenoga ljudskog stanja oprimjeren je samo frazemom engleskoga somatskog korpusa gdje je izrazito pripita osoba *natopljena u liker* ili *pirjana i naparena do ušiju*. Motivacija potonjeg izraza naslanja se na pojavu vrućine i posljedičnog crvenila u licu kao reakcije na visoku koncentraciju alkohola u krvi.

Jezično i kulturno specifični jesu i engleski frazemi kojima se izražavaju različite vrste **neprilika, neugodnosti i neuspjeha** koje čovjek može doživjeti u obitelji, školi ili na radnom mjestu. Ako smo izbačeni iz kuće, škole ili dobili otkaz iz službe zbog prijestupa ili propusta, u engleskome ćemo biti izbačeni *van na uho*, a istovremeno se svijet može srušiti *oko naših ušiju* zbog doživljenog neuspjeha i neugodnosti. Ako pak sami sebi natovarimo neprilike na glavu, u engleskome ih *donosimo do vlastitih ušiju*, pri čemu je *uho*, upravo kao i u prethodnim primjerima, metonimija za čovjeka u cjelini.

Tablica 12. Zastupljenost somatizma *uho* unutar semantičko-konceptualne skupine *mentalni procesi, vještine i sposobnosti*

Mentalni procesi, vještine i sposobnosti	uho	ear	Ohr
Razmišljanje	+	+	+
Pamćenje	-	-	+
Pamet, lucidnost	-	+	-
Ludost, nerazumnost	-	+	+
Stjecanje životnog iskustva	-	-	+

U pozadini tematsko-značenjske skupine *mentalni procesi, vještine i sposobnosti* konvencionalno je znanje o uhu kao dijelu anatomije ljudskoga tijela prošireno znanjima iz područja mitologije, pučkog vjerovanja i pravne povijesti, a motivacija značenja pojedinih frazema razrađena je konceptualnom metaforom. Najveći broj primjera pripada njemačkom somatskom korpusu, a samo je jedna frazeosemantička podskupina oprimjerena hrvatskim frazemom.

Razmišljanje se kao kognitivni proces leksikalizira u svim trima jezicima frazemima koji sadrže somatizam *uho*, ali i zoonimsku sastavnicu *buba*. Tako ćemo u hrvatskom, engleskom i njemačkom nekome *ubaciti bubu/buhu u uho* ako mu želimo dati određenu informaciju, prijedlog ili ideju i svjesno ga potaknuti na razmišljanje. Motivacija ovog izraza proširena je konvencionalnim znanjem o osjećaju nemira koji stvara ova vrsta insekta u ljudskom uhu i činjenicom da ga se teško riješiti, upravo kao i ideja koje nam ne izlaze iz glave i kojih se ne možemo osloboditi.

Koncept **pamćenja** leksikalizira se samo unutar njemačkog somatskog fonda i, ako *nešto sebi zapišemo iza ušiju*, znači da ćemo izrečeno dobro upamtiti, upravo kao i Odin priče svog gavrana Munina ili *testes per auri tracti* u germanskom pravu srednjega vijeka.

Frazeosemantičke podskupine kojima se izražavaju **pamet i lucidnost**, ali i antonimni koncepti **ludosti i nerazumnosti** oprimjerene su frazemima engleskog i njemačkog somatskog korpusa. Inteligentna osoba u engleskome *ima mnogo između ušiju*, a ona koja to nije *nema ništa između ušiju*. Kulturni model uha u ovim je primjerima razrađen konceptualnom metaforom GLAVA JE SPREMNIK, ali i konvencionalnim znanjem o anatomskom položaju mozga kao središta čovjekovih kognitivnih sposobnosti. Onaj tko nije baš pri zdravoj pameti i ponaša se nerazumno, u njemačkom *ima čovječuljka ili bubu u uhu*, to jest demone koji, prema pučkom praznovjerju, sjede u našim ušima te nam šapću i nameću besmislene riječi i misli.

Stjecanje životnog iskustva, kao i novih vještina i sposobnosti, izraženo je kulturno i jezično specifičnim frazemom njemačkoga jezika prema kojem, upoznavajući svijet i život, *puštamo da nam svježi vjetar vijori oko ušiju*, a u leksičkoj varijanti i *oko nosa*. Iako somatizam uho predstavlja dio čovjekove anatomije, imenica *vjetar* metafora je svih neprilika i poteškoća na koje osoba nailazi kada samostalno kreće u život ili mijenja životnu sredinu.

Tablica 13. Zastupljenost somatizma *uho* unutar semantičko-konceptualne skupine *čovjekova vanjština*

Čovjekova vanjština	uho	ear	Ohr
Frizura		+	

Kao što je razvidno iz *tablice 13*, semantičko-konceptualna skupina kojom se leksikalizira *čovjekova vanjština* zastupljena je samo unutar engleskog somatskog fonda i oprimjerena jednim frazemom u kojem je somatizam *uho* isključivo *solum nomen anatomicum*. Izraz *dati spustiti uši* slikovito opisuje osobu koja se upravo ošišala i ima novu **frizuru** koja, budući da otkriva uši, istovremeno stvara dojam da se nalaze na nižoj razini od uobičajene.

Tablica 14. Zastupljenost somatizma *uho* unutar semantičko-konceptualne skupine *količina, mjera*

Količina, mjera	uho	ear	Ohr
Previše, napretek	+	+	+
Visina, uzrast	+	-	-

Posljednja tematsko-značenjska skupina koja sadrži frazeme sa sastavnicom *uho* leksikalizira koncepte *količine i mjere* kojima se obuhvaćaju konkretne i apstraktne pojmove i izražava preobilna mjera i opis visine, to jest odnos uzrasta djece unutar iste obitelji.

Kada nečega imamo **previše** ili **napretek**, u svim trima jezicima to nam *izlazi na uši*. Dok u engleskom može biti riječ o pojavama koje doživljavamo kao pozitivne, u hrvatskom i njemačkom najčešće je riječ o dosadnim i nepodnošljivim sadržajima koji nam mogu *izlaziti i na nos, visjeti iz grla* ili *biti uvrh glave*. U pozadini zajedničke skupine frazema nalazimo još jednom konceptualnu metaforu TIJELO JE SPREMNIK, na čije otvore izlaze suvišni sadržaji.

Dok smo u hrvatskome u kakvom dubokom problematičnom stanju *do guše, grla* ili *preko glave*, u engleskom i njemačkom u istim smo okolnostima *do* ili *preko ušiju*. Budući da se somatske sastavnice u svim trima jezicima odnose na dijelove tijela u gornjem dijelu trupa, u pozadini ovih frazema jest slika čovjeka koji se utapa, to jest koji je potpuno uronjen u vodu. Prema Martinu Lutheru, pojam vode metafora je grijeha u kojima se također možemo utopiti i smrtno stradati za vječnost. S druge pak strane, *do* ili *preko ušiju* može se biti i zaljubljen te stoga ovi frazemi nisu isključivo negativno konotirani.

Konačno, somatizam *uho* kao *solum nomen anatomicum* u pozadini je jedinog frazema kojim se leksikalizira koncept **visine** i **uzrasta**. Izraz *jedan drugom do uha* pripada hrvatskom frazeološkom fondu i opisuje djecu unutar obitelji koja su bliska po godištu i visini, koja su u engleskim i njemačkim ekvivalentima slikovito povezana s uspinjućim stepeništem ili sviralama orgulja.

Kontrastivnom semantičko-konceptualnom analizom hrvatskih, engleskih i njemačkih frazema sa sastavnicom *uho* ustanovljena su značajna podudaranja, ali i različitosti u klasifikaciji izvanjezične stvarnosti putem frazeološko-somatskih sustava i podsustava.

Rezultati analize pokazuju da je najveći broj frazeosemantičkih skupina (28 od 42 skupine ili 66 %) motiviran kulturnim modelom **uha kao solum nomen anatomicum**, u kojem pretežu jezično i kulturno označeni frazemi (57 %).

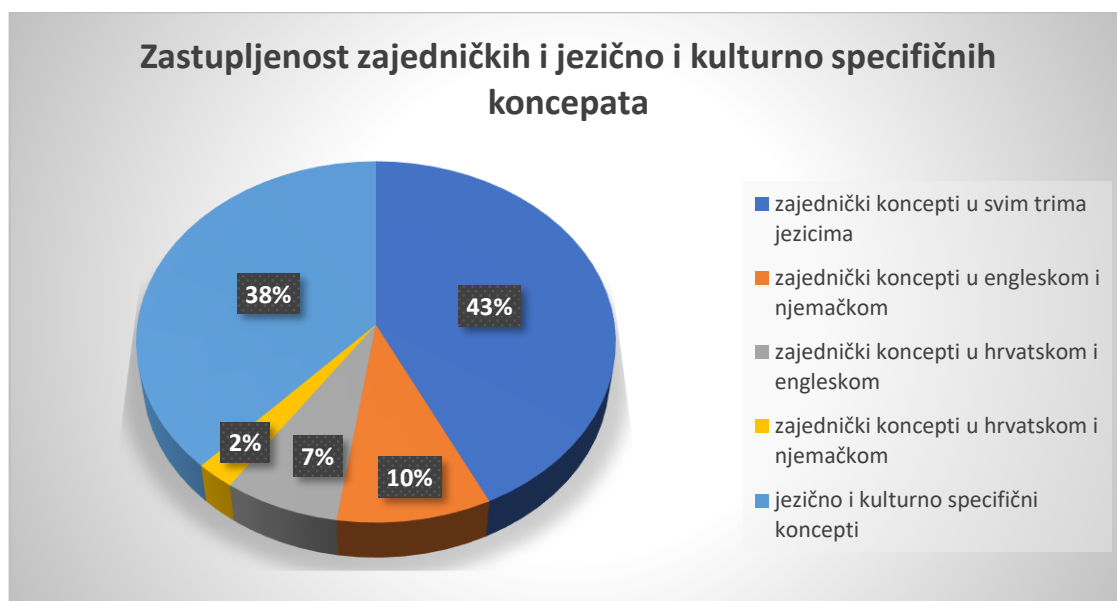
Pri tome je najveći broj koncepata (9 od 28 skupina ili 32 %) koji se leksikaliziraju samo putem engleskih frazema: *marljivost; spretnost, okretnost; sklonost ogovaranju; razgovor u povjerenju; svađa, razdor; pijanstvo; neprilike, neuspjeh, neugodnost; pamet, lucidnost te čovjekova vanjština*. Koncepti koji su oprimjereni jedino frazemima njemačkoga korpusa (6 od 28 skupina ili 21 %) jesu: *hrabrost, prepređenost, budnost, izostanak sna; pamćenje te stjecanje životnog iskustva*. U hrvatskom jeziku zastupljen je jedan jezično i kulturno označen frazem kojim se leksikalizira koncept *visine i uzrasta* (4 %).

Koncepti koji se u svim trima jezicima leksikaliziraju frazemima sa sastavnicom *uho* (6 od 28 skupina ili 21 %) jesu oni koji se odnose na *emocionalna stanja i raspoloženja* (sreća, zadovoljstvo, sram, neugoda), *međuljudske odnose* (kažnjavanje, ukor, kritika), *ljudska stanja i životne okolnosti* (san, spavanje), *mentalne procese, vještine i sposobnosti* (razmišljanje) te *količinu i mjeru* (previše, napretek). Unutar ovog kulturnog modela engleski i njemački dijele somatsku leksikalizaciju koncepata *prijevare, ludosti i nezrelosti*, hrvatski i engleski *radoznalosti te ljutnje i bijesa*, a koncept *zaljubljenosti* zajednički je samo hrvatskom i njemačkom.

Kulturnim modelom **uho kao organ sluha** obuhvaća se 24 % (10 od 42 skupine), a kulturnim modelom **uho kao sluh** 10 % (4 od 42 skupine) cjelokupnoga korpusa frazema. Navedeni kulturni modeli u pozadini imaju konvencionalna znanja o primarnim funkcijama uha kao organa i osjetila sluha te stoga dijele najveći broj zajedničkih koncepata. Semantičko-konceptualna skupina *percepcija zvukova i glasova/govora: slušati, čuti*, motivirana uhom kao organom sluha, sadrži 10 (100 %) frazeosemantičkih skupina koje su zajedničke svim trima jezicima: *pažljivo slušati, oslušivati; slušati krišom, prislušivati; nepažljivo slušati, ne čuti, odbijati čuti; ugodno za slušati, čuti; dosadno, zamarajuće za slušati; čuti, doznati, dati do znanja; osobno čuti; čuti, upamtiti i čuti što nevjerojatno, iznenađujuće*. Unutar kulturnog modela u kojem je *uho* metonimija *sluha* dvije od četiri skupine (50 %) dijele zajedničke koncepte. Tako se u svim trima jezicima leksikalizira koncept *sluha / muzikalnog sluha te sluha kao kognitivne sposobnosti ili empatije*.

Ovi kulturni modeli ne sadrže koncepte koji su jezično i kulturno označeni, već samo frazeosemantičke podskupine koje su zajedničke dvama jezicima. Unutar kulturnog modela *uho kao sluh* engleski i njemački frazemi leksikaliziraju koncept *nerazumijevanja* i *neuvažavanja*, a unutar istoga modela *neposjedovanje sluha* leksikalizira se putem hrvatskih i engleskih frazema.

Od ukupno 42 koncepta koji se leksikaliziraju frazemima sa sastavnicom *uho*, 18 ih je zajedničkih svim trima jezicima (43 %), osam u dvama (19 %), a 16 ih je jezično i kulturno specifičnih (38 %). Pritom engleski i njemački dijele četiri zajednička koncepta, hrvatski i engleski tri, a samo jedan koncept zajednički je hrvatskom i njemačkom jeziku. Ukupan udio zajedničkih i jezično i kulturno specifičnih konceptata prikazuje se i grafički (*slika 9*).

Slika 9. Dijagram zastupljenosti zajedničkih i jezično i kulturno specifičnih konceptata koji se leksikaliziraju putem frazema sa sastavnicom *uho* u trima jezicima

Iako značajan broj frazema pokazuje visoki stupanj sličnosti na konceptualnoj i motivacijskoj razini, analizom formalne ekvivalencije nalazimo rijetke primjere identičnih frazema ili potpunih ekvivalenata. Izdvajamo izraz koji je zabilježen kao dio frazeološkog, ali i paremiološkog fonda *zidovi imaju uši / walls have ears / die Wände haben Ohren* kojim se u

svim trima jezicima leksikalizira koncept prisluškivanja. Na razini forme pretežu primjeri djelomične ekvivalencije koja se očituje većim ili manjim odstupanjima na morfološkoj, leksičkoj, sintaktičkoj i semantičkoj razini. Od ukupnoga broja frazema, 6 % (12 frazema) nema prijevodne ekvivalente unutar dvojezičnih frazeografskih i leksikografskih izvora (koji uključuju hrvatski jezik), to jest zastupljeni su samo unutar jednojezičnih frazeoloških rječnika.

Najzastupljeniji oblik nefrazeoloških ekvivalenta, kao i kod frazema sa sastavnicom *jezik*, jest parafraza. Kao dodatni semantički opis, pojavljuje se uz frazeološke ekvivalente unutar leksikografskih, ali i frazeografskih priručnika.

S obzirom na stupanj idiomatičnosti, podjednako su zastupljeni *potpuno* i *djelomično idiomatizirani* frazemi. Sa strukturnoga gledišta, frazemi sa sastavnicom *uho/ear/Ohr* najčešće su glagolski frazemi (*naćuliti uši, prick up one's ears, die Ohren spitzen*), no u cjelokupnome korpusu zastupljeni su i ostali strukturni oblici: frazemske polusloženice (*ear-duster, cloth-ear*), imenički frazemi (*praznik za uši, ear candy*), pridjevski (*wet behind the ears*), poredbeni (*Ohren wie ein Luchs haben*), uzvični (*es gibt gleich rote Ohren!*) i frazemi rečenične strukture (*došlo je do čijih ušiju što*). S obzirom na stilsku obojenost, najveći broj somatskih frazema trojezičnoga korpusa sa sastavnicom *uho* također pripada razgovornom stilu.

6. Zaključak

Provedenom istraživanju cilj je bio utvrditi sličnosti i razlike među frazeološkim sustavima koji sadrže organe osjeta i komunikacije u hrvatskom, engleskom i njemačkom jeziku te otkriti tipologiju ekvivalencije somatskih frazema na semantičko-konceptualnoj i motivacijskoj razni. Istraživanjem se, stoga, primarno nastojalo otkriti motivaciju značenja frazeoloških izraza u trima jezicima, ustanoviti motivacijsku ulogu somatskih sastavnica *jezik* i *uho* te razraditi konceptualnu strukturu pojedinih somatskih sustava. Budući da se korpus frazema temelji na širokom opusu frazeografskih i leksikografskih priručnika i mrežnih baza podataka, cilj rada bio je i pružiti uvid u tipologiju formalne ekvivalencije među somatskim frazemima, ali i u specifičnosti frazeografskog i leksikografskog pristupa obradi frazema.

U svrhu ostvarivanja navedenih ciljeva, analiza somatskih sustava provela se na više razina, pri čemu se metoda kontrastivne analize, kao osnova i „*conditio sine qua non* tipoloških i univerzalističkih opisa jezika” (Kučanda i Omazić 2002: 287), i unutar ovoga istraživanja potvrdila kao najučinkovitiji alat za otkrivanje razlika u leksikalizaciji istoga koncepta u različitim jezicima (Bratanić 1991). K tomu, u pojedinim fazama analize u obzir su se također uzele (lingvo)kulturološke i kognitivnolingvističke postavke proučavanja frazeologije, uvažavajući određenje frazeološke građe kao raznorodnog skupa jedinica koji pretpostavlja kolaž teorijskih i metodoloških pristupa (Omazić 2014). Navedenim pristupom istraživanju i analizi frazeološke građe ostvarili su se svi zadani ciljevi i pružili odgovori na istraživačka pitanja postavljena u radu.

Slijedom navedenog, u radu se, na temelju većeg broja skupina rezultata kontrastivne analize, utvrdio visok stupanj ekvivalencije na semantičko-konceptualnoj i motivacijskoj razini među trima frazeosomatskim sustavima, ali i značajan udio jezično i kulturno uvjetovanih različitosti. Poredbenom analizom ustanovilo se da je semantičko-konceptualna struktura somatskih frazema sa sastavnicom *jezik* i *uho* unutar svih triju jezika određena antropocentričnom paradigmom. Naime, leksikalizirani koncepti izvanjezične stvarnosti gotovo u cijelosti odnose se na čovjeka, pri čemu se, uz temeljne koncepte govora i sluha, somatskim frazemima oslikavaju i ljudske osobine i stanja, mentalni procesi, vještine i sposobnosti, međuljudski odnosi, unutarnji svijet emocija i raspoloženja te, konačno, i njegova vanjština. Istodobno se došlo do zaključka kako se zajednička konceptualizacija i klasifikacija izvanjezične stvarnosti

putem somatskih frazema temelji na univerzalnosti funkcionalnih svojstava pojedinog organa, dok su anatomska obilježja, osobito uha kao vidljivog organa, polazište različitosti. Naime, najveći broj zajedničkih frazeosemantičkih skupina predstavlja leksikalizaciju koncepata u vezi s govorom i sluhom, a frazemi u kojima somatska sastavnica predstavlja samo dio ljudskoga tijela u značajnoj su mjeri jezično i kulturno obilježeni. Iz navedenog proizlazi da domena somatske frazeologije predstavlja odraz temeljnih obilježja ljudskog organizma: fiziologija, ali i anatomija čovjeka u osnovi označavaju konstante i univerzalna obilježja čovjeka, no svaki dio njegova tijela jest neponovljiv budući da ne postoji jednak par ušiju, a svaki jezik, baš kao i prst, ima jedinstven otisak.

Semantičko-konceptualne sličnosti ogleđaju se i na dvojezičnoj razini, pri čemu je utvrđeno da veći udio zajedničkih koncepata dijele engleski i njemački te hrvatski i njemački frazeosomatski fond, a hrvatski i njemački frazemi pokazuju nižu razinu semantičko-konceptualnog podudaranja.

Nadalje, višedimenzionalnom analizom motivacije značenja ustanovilo se kako somatski frazemi triju jezika sustavno dijele primarnu zajedničku motivaciju konvencionalnim znanjima o funkciji i izgledu perceptivno-produktivnih organa, no istovremeno uključuju široku lepezu dodatnih zajedničkih, ali i različitih motivacijskih mehanizama i čimbenika. Važno je pritom naglasiti kako se, unutar domene ovoga rada, konvencionalna znanja u značajnoj mjeri preklapaju s našim općim znanjima o organima osjeta i komunikacije, to jest bliska su i dostupna pripadnicima triju jezičnih zajednica iako obuhvaćaju područja različitih znanosti te samo u manjem broju primjera predstavljaju osnovu metaforičkih preslikavanja. Kod frazema sa sastavnicom *jezik* zajednička motivacijska osnova proširena je znanjima iz područja fonetike, logopedije, povijesti, etnologije, zoologije, biologije, kao i pučkim običajima i mitologijom. Također, u svim trima jezicima frazemi sa sastavnicom *jezik* etimološki su vezani uz Bibliju iz koje razvijaju svoju negativnu simboliku i metaforički potencijal. Uz stilske figure hiperbole i usporedbe, značenje pojedinih izraza razrađeno je kognitivnim mehanizmima konceptualne metonimije (JEZIK ZA GOVOR i JEZIK ZA ČOVJEKA) i konceptualne metafore (JEZIK JE NEUKROĆENA ŽIVOTINJA). Kod frazema sa sastavnicom *uho* primarna zajednička motivacija značenja proširena je znanjima iz područja povijesti, fizike, biologije, zoologije, glazbe, sporta i pučkim vjеровanjima i mitologijom. Motivacija značenja pojedinih frazema razrađena je jezičnim figurama hiperbole i personifikacije, konceptualnom metonimijom (UHO ZA SLUH i UHO ZA ČOVJEKA), ali i konceptualnim metaforama UHO JE PROZOR, UŠI SU VRATA, TUGA JE

DOLJE, GLAVA JE SPREMNIK I TIJELO JE SPREMNIK ZA EMOCIJE. Također se ustanovilo da su rijetki primjeri frazema motivirani gestama i mimikom budući da navedeni somatski koncepti nisu produktivan dio neverbalne komunikacije.

Analizom uloge somatskih sastavnica u motivaciji frazeološkoga značenja ustanovilo se kako somatizmi *jezik* i *uho* motiviraju značenje frazema svojim primarnim značenjima kao organi govora, sluha i osjeta, ali sekundarnim značenjima pri čemu *uho* predstavlja glazbenu darovitost, razumijevanje ili empatiju.

Kontrastivnom analizom somatskih frazema na formalnoj razini utvrđen je jako mali udio potpunih ekvivalenata. Potencijalno potpuni ekvivalenti i formalno-funkcionalni parnjaci u najvećem se dijelu etimološki dovode u vezu sa zajedničkim izvorima kao što su Biblija ili književni tekstovi. Većina parnjaka predstavlja primjer djelomične ekvivalencije pri čemu je najčešće riječ o nepodudaranju na sintaktičkoj i leksičkoj, ali značenjskoj razini budući da se mnogi somatski frazemi odlikuju svojstvom višeznačnosti na temelju koje mogu se pridružiti različitim tematsko-značenjskim skupinama. Usporedbom frazeoloških sustava uočila se pojava poliekvivalencije, ali i pojava rijetkih primjera lažnih prijatelja. Poseban izazov kontrastivnom opisu jezika, pa tako i ovom poredbenom istraživanju, u najvećoj su mjeri predstavljali jezično i kulturno specifični frazemi koji nemaju zabilježene ekvivalente unutar dvojezične frazeografije.

Pri dekodiranju značenja frazema kao kulturno-jezičnih znakova važno je stoga istaknuti značajnu ulogu jednojezičnih i dvojezičnih leksikografskih i mrežnih izvora u kojima se definicijom značenja, istraživanjem etimologije i primjerima kontekstualne uporabe nastojalo pronaći i pridružiti odgovarajuće ekvivalente u jeziku cilju. Jednojezični i dvojezični leksikografski priručnici pokazali su se ujedno kao dragocjen alat i nadopuna polaznom korpusu frazema, a u pojedinim slučajevima pružili su i širi opus prijevodnih ekvivalenata nego frazeološki rječnici. K tomu, uvidom u frazeografsku obradu trojezičnoga korpusa frazema ustanovilo se kako njemački i anglo-američki frazeološki rječnici prednjače u sustavnoj i dosljednoj etimološkoj i stilskoj obilježenosti natuknica, pri čemu je kod potonjih zabilježen iskorak prema konceptualnom ustrojstvu.

Konačno, kontrastivnom semantičko-konceptualnom analizom somatskih frazema sa sastavnicom *jezik* i *uho* potvrdila se premisa o postojanju zajedničkih obilježja unutar klasifikacije izvanjezične stvarnosti putem somatske frazeologije hrvatskog, engleskog i

njemačkog jezika, no pružio se i uvid u dimenziju jezičnog relativizma. Naime, iako slavenski i germanski jezici pripadaju zapadnoeuropskom kulturnom krugu, nedvojbeno je kako su frazeološki izrazi prožeti kulturološkom dimenzijom pojedine jezične zajednice kojoj pripadaju, a koja barem dijelom uvjetuje njihovu morfološko-leksičku strukturu ili semantičko-pragmatski opseg. Drugim riječima, somatska frazeologija triju jezika koja sadrži gotovo jednak udio zajedničkih i jezično i kulturno uvjetovanih koncepata svjedoči postojanju univerzalija, međujezičnih sličnosti, ali je ujedno i odraz jezične raznolikosti.

Međutim, da bi se donijeli konačni zaključci o jezičnim univerzalijama ili kulturnojezičnom relativizmu unutar domene somatske frazeologije, potrebno je provesti kontrastivna istraživanja znatno šireg opusa, prije svega genetski nesrodnih jezika što će, vjerujemo, biti predmetom daljnjih frazeološko-poredbenih izazova. Rad također može poslužiti kao polazište za daljnja korpusna i empirijska istraživanja u kojima će se ispitati podudaranje frazemskih parnjaka u svim kontekstima jezične uporabe te utvrditi konačna razina funkcionalne ekvivalencije unutar triju jezika, kao i učestalost uporabe pojedinih frazema u suvremenom jeziku.

Rezultati ovog istraživanja svoju primjenu mogu naći u poučavanju hrvatskoga, engleskoga i njemačkoga kao stranoga jezika, osobito pri usvajanju frazeoloških sustava kao odraza jezične i međukulturne komunikacijske kompetencije, u translatologiji, a ujedno predstavljaju i doprinos dvojezičnoj leksikografiji i frazeografiji, somatskoj frazeologiji, kao i tipologiji njezine klasifikacije u kontekstu poredbene lingvistike.

Literatura

- Antolović, K. i Sviličić, N. (2016). *Interpersonalna komunikacija*. Zagreb: K & K Promocija.
- Aristotel. (1989). *Retorika*. Retoriku sa starohelenskog preveo, studiju i komentare sačinio Marko Višić. Zagreb: Naprijed.
- Bagarić, P. (2011). Razum i osjetila: fenomenološke tendencije antropologije osjetila. *Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku*, 48 (2), 83-94.
- Bally, C. (1909). *Traité de stylistique française*. Heidelberg/Paris: Librairie C. Klincksieck. <https://archive.org/details/traitedestylis01ball>. Pristupljeno: 18. 8. 2021.
- Barčot, B. (2015). O stilističkoj obojenosti hrvatskih frazema s historizmom ili arhaizmom kao sastavnicom. U: A. Ryznar (ur.), *Svijet stila, stanja stilistike* (00-00). Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. <https://stilistika.org/barcot>. Pristupljeno: 2. 8. 2021.
- Barčot, B. (2017). *Lingvokulturologija i zoonimska frazeologija*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Bendelja i dr. (2020). *Biologija 8*. Zagreb: Školska knjiga.
- Borg, J. (2010). *Moć uvjeravanja*. Zagreb: Veble commerce.
- Bratanić, M. (1991). *Rječnik i kultura*. Zagreb: Filozofski fakultet, Odsjek za opću lingvistiku i orijentalne studije.
- Broz, V. (2015). Frazeologija sve u šesnaest: motiviranost značenja numeričkih frazema u hrvatskome. *Filologija* 64, 37-56.
- Brstilo, I. (2009). Tijelo i tehnologija u postmodernoj perspektivi. *Socijalna ekologija* 18 (3-4), 289-310.
- Bunk, A. i Opašić, M. (2010). Prilog kontrastivnoj analizi frazema sa zoonimskom sastavnicom u hrvatskome i češkome jeziku. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 36 (2), 237-250.
- Burger, H. (2003). *Phraseologie: Eine Einführung am Beispiel des Deutschen*. Berlin: Erich Schmidt Verlag.

Caballero, R. i Paradis, C. (2015). Making sense of sensory perceptions across languages and cultures. *Functions of Language* 22 (1), 1-19.

<https://portal.research.lu.se/ws/files/2205687/4897147.pdf>. Pristupljeno 20. 5. 2021.

Colson, J. P. (2008). Cross-linguistic phraseological studies: An Overview. U: Granger, S. i Meunier, F.(ur.), *Phraseology: An interdisciplinary perspective* (191-206). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Cotta Ramusino, P. i Mollica, F. (2020). *Contrastive Phraseology: Languages and Cultures in Comparison*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.

Cowie, A. P. (ur.). (2001). *Phraseology: Theory, Analysis and Applications*. New York: Oxford University Press.

Čagalj, I. i Svítková, M. (2014). Tipologija frazeološke ekvivalencije na primjeru hrvatskih i slovačkih frazema s ihtionimskom sastavnicom. U: Vidović Bolt, I. (ur.). *Životinje u frazeološkom ruhu* (1-15). Zagreb: Filozofski fakultet.

Dobrovol'skij, D. (2000). Contrastive idiom analysis: Russian and German idioms in theory and in the bilingual dictionary. *International journal of lexicography* 13 (3), 169-186.

Dobrovol'skij, D. i Piirainen, E. (2005). *Figurative language: cross-cultural and cross-linguistic perspectives*. Oxford [et al.]: Elsevier.

Dobrovol'skij, D. i Piirainen, E. (2006). Cultural knowledge and idioms. *International Journal of English Studies* 6 (1), 27-41.

Dobrovol'skij, D. i Piirainen, E. (2010). Idioms: Motivation and etymology. U: Kuiper, K. (ur.), *Yearbook of Phraseology* (73-96). Berlin, New York: De Gruyter.

Čulić, Z. (2003). *Čovjek metafora spoznaja*. Split: Književni krug.

Ellis, R. (1985). *Understanding Second Language Acquisition*. Oxford: Oxford University Press

Fei, D. (2020). From 'the mind isolated with the body' to the mind being embodied': Contemporary approaches to the philosophy of the body. *Cultures of science* 3 (3), 206-219.

Fernando, C. (1996). *Idioms and idiomaticity*. Oxford: Oxford University Press.

- Fink Arsovski, Ž. (2002). *Poredbena frazeologija: pogled izvana i iznutra*. Zagreb: Filozofski fakultet.
- Fleischer, W. (1997). *Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Gibbs, R. W. (2006). *Embodiment and Cognitive Science*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gläser, R. (2001). The stylistic Potential of Phraseological Units in the Light of Genre Analysis. U: Cowie, A. P. (ur.), *Phraseology: Theory, Analysis and Applications* (125-143). New York: Oxford University Press.
- Granger, S. i Paquot, M. (2008). Disentangling the phraseological web. U: Granger, S. i Meunier, F.(ur.), *Phraseology: An interdisciplinary perspective* (27-49). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Gréciano, G. (2000). Phraseologie: Spezifische Merkmale, intra- und interlingual. *Revista de Filologia Alemana* 8, 233-251.
- Guławska-Gawkowska, M. (2013). *Somatische und emotionale Konzepte in der deutschen und polnischen Phraseologie. Ein lexikographischer Ansatz zum phraseologischen Übersetzungswörterbuch*. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Hallam, S. (2010). The power of music: Its impact on the intellectual, social and personal development of children and young people. *International Journal of Music Education* 28 (3), 269-289.
- Howes, D. (2016). Sensing cultures: Cinema, Ethnography and the Senses. U: R. Cox, A. Irwing i C. Wright (ur.), *Beyond text? Sensory Anthropology and Critical Practice* (173-188). Manchester: manchester University Press.
- Hrnjak, A. (2005). Geste i mimika kao izvor frazeologije (na primjeru hrvatske frazeologije). *Filologija* 44, 29-50.
- Hrnjak, A. (2015). *Rodni elementi u hrvatskoj i ruskoj frazeologiji*, Dok. dis., Zagreb: Filozofski fakultet.

- Ivan Pavao II. (2012). *Muško i žensko stvori ih. Kateheze o ljudskoj ljubavi. Cjelovita teologija tijela*. Split: Verbum.
- Ivir, V. (2003). Translation of Culture and Culture of Translation. *Studia Romanica et Anglica Zagrabiensia* 47-48, 117-126.
- Jack, A. (2005). *Shaggy Dogs and Black Sheep: The Origins of Even More Phrases We Use Every Day*. London: Penguin UK.
- Kahl, S. (2015). *Kontrastive Analyse zu phraseologischen Somatismen im Deutschen und Italienischen*. Dok. dis. Otto-Friedrich-Universität Bamberg: University of Bamberg Press.
- Kovač, M. M. i Horga D. (2011). Ponavljanja kao oblik govorne disfluentnosti. *Linguistica Copernicana* 1 (5), 245-267.
- Kovač, M. M. (2020). *Govorna fluentnost u stranome jeziku*. Split: Filozofski fakultet Sveučilišta.
- Kovačević, B. (2012). *Hrvatski frazemi od glave do pete*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Kovačević, B. i Ramadanović, E. (2013). Frazemske polusloženice (od rječnika preko tvorbe do pravopisa i obratno). *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 39 (1), 271-291.
- Kovačević, B. i Ramadanović, E. (2016). Primarne emocije u hrvatskoj frazeologiji. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 42 (2), 505-527.
- Kövecses, Z. (2002). *Metaphor: A Practical Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Kövecses, Z. i Szabo, P. (1996). Idioms: A View from Cognitive Semantics. *Applied Linguistics* 17 (3), 326-355.
- Kučanda, D. i Omazić, M. (2002). Kontrastivna analiza u okviru primijenjene lingvistike u 21. stoljeću. U: Stolac, D., Ivanetić, N. i Pritchard, B. (ur.), *Primijenjena lingvistika u Hrvatskoj - izazovi na početku XXI. stoljeća* (287-292). Zagreb, Rijeka: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku.
- Lakoff, G. i Johnson, M. (2015). *Metafore koje život znače*. S engleskog prevela Anera Ryznar. Zagreb: Disput.

- Maček, D. (1992-1993). Neka pitanja o definiciji idiomatskih fraza. *Filologija* 20-21, 263-276.
- Maček, D., Pálsson, H. i Simek, R. (2003). *Staronordijska mitologija i književnost*. Zagreb: ArTresor naklada.
- Manerko, L. (2014). From human body parts to the embodiment of spatial conceptualization in English idioms. *Selected Papers from the 4th UK Cognitive Linguistics Conference* <http://uk-cla.org.uk/proceedings>, 195 – 213. Pristupljeno 10 .8. 2021.
- Mellado Blanco, C. (1998). Zur bildkraft der deutschen Körperteilbezeichnungen. *Studia Neophilologica* 70, 209-220.
- Menac, A. (1970). O strukturi frazeologizma. *Jezik : časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika* 18 (1), 1-4.
- Menac, A. (1978). Neka pitanja u vezi s klasifikacijom frazeologije. *Filologija* 8, 219-226.
- Menac, A. (1998). Pitanja stilističke kvalifikacije u općim i frazeološkim rječnicima. *Filologija* 30-31, 261-266.
- Menac, A. (2007). *Hrvatska frazeologija*. Zagreb: Knjigra.
- Mihaljević, M. i Kovačević, B. (2006). Frazemi kroz funkcionalne stilove. *Jezik* 53 (1), 1-15.
- Mitchell, S. (2018). Óðinn's Ravens. U: J. Glauser, P. Hermann i S. A. Mitchell (ur.), *Handbook of Pre-Modern Nordic Memory Studies: Interdisciplinary Approaches* Vol. 1 (454-462). Berlin: de Gruyter.
- Moon, R. (2001). Frequencies and Forms of phrasal Lexemes in English. U: Cowie, A. P. (ur.), *Phraseology: Theory, Analysis and Applications* (79-100). New York: Oxford University Press.
- Muhvić-Dimanovski, V. (1992). Prevedenice – jedan oblik neologizama. *Rad HAZU* 446, 93-205.
- Naciscione, A. (2020). Reproducibility of patterns of stylistic use of phraseological units: A cognitive diachronic view. U: Omazić, M. i Parizoska, J. (ur.), *Reproducibility and variation of figurative expressions: Theoretical aspects and applications* (33-50). Biaslystok: University of Biaslystok Publishing House. <http://naciscione.com/resources/reproducibility2020.pdf>
Pristupljeno 17. 8. 2021.

- Nikolić-Hoyt, A. (1997). O sličnostima i razlikama među frazemima hrvatskog i engleskog jezika. *Riječ* 3 (2), 71-75.
- Nikolić-Hoyt, A. (2014). *Tezaurusni portret čovječjega tijela*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Niemeier, S. (2008). To be in control: kind-hearted and cool-headed. The head-heart dichotomy in English. U: Sharifian F., Dirven R., Yu N. i Niemeier S. (ur.), *Culture, Body, and Language: Conceptualizations of Internal Body Organs across Cultures and Languages*. (349-372). Berlin: Mouton de Gruyter.
- Novoselec, Z. (2019). *Frazeološke jedinice sa sastavnicom srce u hrvatskom i švedskom – kulturni modeli i motivacija*. Dok. dis., Zagreb: Filozofski fakultet.
- Omazić, M. (2002). O poredbenom frazemu u engleskom i hrvatskom jeziku. *Jezikoslovlje* 3 (1-2). 99-129.
- Omazić, M. i Šoštarić, B. (2005). Metonimija kao strategija prevođenja kulturoloških pojmova. *Život i škola* LI (14), 7-16.
- Omazić, M. (2014). Konceptualna metafora u frazeologiji. U: Stanojević, M. M. (ur.), *Metafore koje istražujemo: suvremeni u konceptualnu metaforu* (27-45). Zagreb: Srednja Europa.
- Omazić, M. (2015). *Phraseology through the looking glass*. Osijek: Josip Juraj Strossmayer University.
- Opašić, M. i Gregorović, M. (2010). Smrt u hrvatskoj frazeologiji. *Croatica et Slavica Iadertina*, 55-72.
- Palm, C. (1997). *Phraseologie: eine Einführung*. Tübingen: Gunter Narr Verlag
- Parizoska, J. i Stanojević, M. M. (2018). Problemi frazeološkog nazivlja. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 44 (2), 611-625.
- Pavić Pintarić, A. (2015). *Deutsche und kroatische Idiome kontrastiv. Eine Analyse von Ausdruck und Funktion*. Frankfurt: Peter Lang.
- Pavlović, N. (2015). *Uvod u teorije prevođenja*. Zagreb: Leykam international d.o.o.

- Piirainen, E. (2008). Phraseology in a European framework. A cross-linguistic and cross-cultural research project on widespread idioms. U: Granger, S. i Meunier, F. (ur.), *Phraseology: An interdisciplinary perspective* (243-258). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Radman, Z. (1995). *Metafore i mehanizmi mišljenja*. Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo.
- Rukavina, K. (2012). „Okulocentrizam” ili privilegiranje vida u zapadnoj kulturi. Analiza pojma u antičkoj, novovjekovnoj i postmodernoj misli. *Filozofska istraživanja* 32 (3-4), 539-556.
- Selinger, R. (2000). Das Ohrläppchenziehen als Rechtsgeste. *Forschungen zur Rechtsarchäologie und Rechtlichen Volkskunde* 18, 201-227.
- Sinclair, J. (2008). The phrase, the whole phrase, and nothing but the phrase. U: Granger, S. i Meunier, F.(ur.), *Phraseology: An interdisciplinary perspective* (407-410). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Spicijarić Paškvan, N. (2018). A Contrastive Analysis of Hungarian and Croatian Idioms Containing the Component Head. *Studia Slavica Hung.* 63 (2), 233-246.
- Stanojević, M. M., Parizoska, J. i Stanojević M. M. (2007). Kulturni modeli i motivacija frazema. U: Granić, J. (ur.), *Jezik i identiteti* (569-577). Zagreb, Split: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku.
- Stanojević, M. M. (2013). *Konceptualna metafora: temeljni pojmovi, teorijski pristupi i metode*. Zagreb: Srednja Europa.
- Stanojević, M. M. (2017). Hladne glave i vruća srca o tijelu i emocijama u hrvatskom. U: Brković, I. i Pišković, T. (ur.), *Tijelo u hrvatskome jeziku, književnosti i kulturi. Zbornik radova 45. seminara Zagrebačke slavističke škole* (175-198). Zagreb: FF press i Zagrebačka slavistička škola.
- Šimić, K. (2018). *Rađanje kulture*. Zagreb: Naklada Breza.
- Tognacci, S. (2016). Psihologija srama: glavni psihologijski i kulturološki vidovi. *Crkva u svijetu* 51 (3), 453-477.
- Tokić, M. (2016). Platon i Plotin o glazbi. *Filozofska istraživanja*, 36 (2), 193-202.

- Turk, M. i Opašić, M. (2008). Supostavna raščlamba frazema. *Fluminensia* 20 (1), 19-31.
- Tušek, J. (2019). *Obogaćena kompozicionalnost argumentne strukture glagola u hrvatskome i slovenskome jeziku*. Dok. dis. Zagreb: Filozofski fakultet.
- Vajs, N. i Žic Fuchs, M. (1998). Definicija i frazem u jednojezičnom rječniku. *Filologija* 30-31, 363-368.
- Valenčič Arh, U. i Pavić Pintarić, A. (2020). Somatismen als Kodierungsmittel in Konfliktdialogen. *Slavia Centralis* XIII (1), 52-68.
- Valero-Garcés, C. (1997). Contrastive idiomatology. Equivalence and translatability of English and Spanish idioms. *Poznań Studies in Contemporary Linguistics* 32, 29-38. <http://ifa.amu.edu.pl/psicl/files/32/03Valero-Garces.pdf>
- Vidović Bolt, I. (2019). Frazemi – prevoditeljski kamen poticanja. U: Macan, Ž. (ur.), *Frazeologija, učenje i poučavanje. Zbornik radova s Međunarodne znanstvene konferencije održane od 19. do 21. travnja 2018. godine u Rijeci* (345-360). Rijeka: Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet
- Vojvodić, J. (2006). *Gesta, tijelo, kultura*. Zagreb: Disput.
- Vrbinc, A. (2019). *A Cross-linguistic and Cross-cultural Analysis of English and Slovene Onomastic Phraselogical Units*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.
- Wanzcek, C. (2003). *Zur Etymologie lexikalisierter Farbwortverbindungen. Untersuchungen anhand der Farben Rot, Gelb, Grün und Blau*. Amsterdam: Rodopi.
- Wierzbicka, A. (1996). *Semantics. Primes and Universals*. Oxford: Oxford University Press.
- Znakovi i simboli*. (2010). Prevela: Koraljka Meštrović. Zagreb: Profil Multumedia.
- Zykova, I. (2019). *Konceptosfera kulture i frazeologija. Teorija i metode lingvokulturološkog proučavanja*. Prevela Branka Barčot. Zagreb: Srednja Europa.
- Žic Fuchs, M. (1991). Metafora kao odraz kulture. U: Vrhovac, Y. i Andrijašević, M. (ur.), *Prožimanje kultura i jezika* (27-33). Zagreb: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku.
- Žmegač, V. (2018). Osjetila i kultura. *Vijenac* 641. Zagreb: Matica hrvatska. <https://www.matica.hr/vijenac/641/osjetila-i-kultura-28241/>. Pristupljeno: 16. 5. 2019.

Rječnici i priručnici

Amer, C. (2013). *The American Heritage Dictionary of Idioms*. Boston, New York: Houghton Mifflin Harcourt.

Anić, V. (2003). *Veliki rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi liber.

Bendow, I. (2006). *Englesko-hrvatski frazeološki rječnik*. Zagreb: Školska knjiga.

Bendow, I. (2009). *Hrvatsko-engleski frazeološki rječnik*. Zagreb: Školska knjiga.

Biologija 8. (2020). Priredio Bendelja i dr. Zagreb: Školska knjiga.

Brozović Rončević, D. (ur.). (2005). *Njemačko-hrvatski univerzalni rječnik*. Zagreb: Nakladni zavod Globus, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Bujas, Ž. (2001). *Veliki hrvatsko-engleski rječnik*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.

Bujas, Ž. (2005). *Veliki englesko-hrvatski rječnik*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.

Cambridge Idioms Dictionary. (2006). Cambridge: Cambridge University Press.

Chevalier, J. i Gheerbrant, A. (2007). *Rječnik simbola: Mitovi, snovi, običaji, geste, oblici, likovi, boje, brojevi*. Zagreb: KIC – Jesenski i Turk.

Collins Cobulid English Dictionary. (1995). London: HarperCollins Publishers.

Collins Cobuild Idioms Dictionary. (2006). Glasgow: HarperCollins Publishers.

Dickson, P. (2011). *The Dickson Baseball Dictionary*. New York, London: W. W. Norton & Company.

Duden Deutsches Universalwoerterbuch : [A-Z]. (1996). Mannheim [etc.]: Dudenverlag.

Fink Arsovski, Ž. (2006). *Hrvatsko-slavenski rječnik poredbenih frazema*. Zagreb: Knjigra.

Fink Arsovski, Ž., Kovačević, B. i Hrnjak, A. (2010). *Bibliografija hrvatske frazeologije i CD s popisom frazema analiziranih u znanstvenim i stručnim radovima*. Zagreb: Knjigra.

Jakić, B. i Hurm, A. (1991). *Hrvatsko-njemački rječnik*. Zagreb: Školska knjiga.

- Jeruzalemska Biblija. Stari i Novi Zavjet s uvodima i bilješkama iz »La Bible de Jérusalem«.* (2011). Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Jojić, Lj. (ur.). (2015). *Veliki rječnik hrvatskoga standardnog jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Matešić, J. (1982). *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Matešić, J. (1988). *Hrvatsko-njemački frazeološki rječnik*. Zagreb, München: Nakladni zavod Matice hrvatske, Verlag Otto Sagner.
- Menac, A., Fink-Arsovski Ž. i Venturin, R. (2003). *Hrvatski frazeološki rječnik*. Zagreb: Naklada Ljevak.
- Menac, A., Fink-Arsovski Ž. i Venturin, R. (2014). *Hrvatski frazeološki rječnik*. Zagreb: Naklada Ljevak.
- Merriam-Webster's Collegiate Dictionary*. (1999). Inc. Springfield, Mass.: Merriam-Webster.
- Oxford Dictionary of English Idioms*. (1994). Oxford [etc.]: Oxford University Press.
- Oxford Dictionary of Idioms*. (2020). Oxford: Oxford University Press.
- Schemann, H. (2011). *Deutsche Idiomatik. Wörterbuch der deutschen Redewendungen im Kontext*. Berlin, Boston: De Gruyter.
- Schemann, H. i Knight, P. (2020). *English-German Dictionary of Idioms*. London, New York: Routledge.
- Schemann, H. i Knight, P. (2020). *German-English Dictionary of Idioms*. London, New York: Routledge.
- Simeon, R. (1969). *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Solar, M. (1997). *Teorija književnosti*. Zagreb: Školska knjiga.
- Vrgoč, D. i Fink Arsovski, Ž. (2008). *Hrvatsko-engleski frazeološki rječnik*. Zagreb: Naklada Ljevak.
- Wörterbuch der deutschen Idiomatik Band 11. Redewendungen*. (2013). Berlin: Dudenverlag.

Elektronički izvori

Baza frazema hrvatskoga jezika (<http://www.frazemi.ihjj.hr>)

Deutsch-Englisch Wörterbuch (<https://www.dict.cc>)

Easy Learning Idioms Dictionary (<https://www.collinsdictionary.com/>)

English-Deutsch Wörterbuch (<https://www.dict.cc>)

Hrvatski jezični portal (<http://www.hjp.znanje.hr>)

Hrvatski mrežni korpus (<http://www.nlp.ffzg.hr/resources/corpora/hrwac>)

Hrvatska jezična riznica (<http://www.riznica.ihjj.hr>)

Merriam Webster Dictionary (<https://www.merriam-webster.com/dictionary>)

Mrežni pretraživač *Google* (www.google.hr, www.google.de)

PONS Online-Wörterbuch (<https://de.pons.com>)

The Free Dictionary of Idioms (<https://idioms.thefreedictionary.com>)

The Largest Idioms Dictionary (<https://www.theidioms.com>)

Wörterbuch für Redensarten, Redewendungen, idiomatische Ausdrücke, Sprichwörter und Umgangssprache (<http://www.redensarten-index.de>)

<https://www.etymonline.com/word/cat-o'-nine-tails>

<http://www.convictcreations.com/history/punishments.html>

<https://www.medievalists.net/2016/02/five-medieval-love-tokens>

<https://grammarist.com/idiom/silver-tongued/>

<https://wordhistories.net/2018/09/13/ear-ground-origin/>

<https://www.phrases.org.uk/meanings/cloth-ears.html>

<https://mydailyrussian.com/funny-russian-idioms/>

Sažetak

Antropocentrična paradigma suvremene lingvistike ogleda se i u frazeologiji te se „čovjek u jeziku” na osobit način otkriva unutar izraza koji sadržavaju različite somatske koncepte. Kao dio temeljnog i najstarijeg leksičkog fonda, somatski frazemi talože i zrcale spregu tjelesnog i kognitivnog, fizičkog i metafizičkog. Budući da proces spoznaje počiva na otjelovljenom iskustvu, predmet istraživanja ovoga rada su frazemi koji sadrže sastavnice *jezik* i *uho*, organe osjeta i percepcije kojima se aktiviraju kognitivni procesi interpretacije stvarnosti, ali i ostvaruju temeljne funkcije jezika – komunikacija i socijalizacija. Govor i sluh komplementarne su i nerazdvojive te izrazito važne odrednice čovjekove biološke i društvene dimenzije.

Analiza somatskih frazema u hrvatskom, engleskom i njemačkom jeziku provela se na razini motivacije, semantičko-konceptualne raščlambe, funkcionalne i formalne ekvivalencije, etimologije te frazeografske i leksikografske obrade. Teorijsko-metodološki okvir kontrastivne analize proširen je, u pojedinim fazama istraživanja, kulturološkim i kognitivnolingvističkim postavkama obrade frazeološke građe koja je ekscerpirana iz općih i frazeoloških jednojezičnih i dvojezičnih rječnika te relevantnih mrežnih baza podataka.

Navedenim pristupom analizi frazeološke građe utvrđeno je kako kulturni modeli predstavljaju temeljni izvor motivacije somatskih frazema koji sadrže sastavnice *jezik* i *uho* trojezičnoga frazeološkog fonda. Riječ je o konvencionalnim znanjima koja se povezuju s *jezikom* i *uhom*, a koja su proširena drugim kulturnim modelima te u pojedinim primjerima razrađena stilskim figurama i kognitivnim mehanizmima konceptualne metafore i metonimije.

Konceptualna struktura somatske frazeologije također je pokazala antropocentričnu obilježenost te se leksikalizirani koncepti izvanjezične stvarnosti gotovo u cijelosti odnose na čovjeka – uz temeljne koncepte govora i sluha, u somatskim frazemima ujedno se odražavaju ljudske osobine i stanja, mentalni procesi, vještine i sposobnosti, međuljudski odnosi, unutarnji svijet emocija i raspoloženja te, konačno, i ljudska vanjština.

Kontrastivnom analizom somatskih frazema sa sastavnicama *jezik* i *uho* potvrdila se premisa o postojanju zajedničkih obilježja unutar klasifikacije izvanjezične stvarnosti putem somatske frazeologije hrvatskog, engleskog i njemačkog jezika. Zajednička semantičko-konceptualna

osnova uvjetovana je prije svega univerzalnim i temeljnim funkcionalnim obilježjima somatskih koncepata kao što su govor i sluh, dok postojanje kulturno-specifičnih frazema, u kojima somatska sastavnica najčešće predstavlja dio ljudskoga tijela kao nositelja kulturnih značenja, govori u prilog jezičnom relativizmu.

Istraživanje predstavlja doprinos dosadašnjim frazeološkim istraživanjima na poredbenoj osnovi budući da se do sada nije provela sustavna kontrastivna analiza somatskih frazema unutar triju frazeoloških tradicija.

Ključne riječi: somatski frazemi; jezik; uho; kontrastivna analiza; hrvatski; engleski; njemački

SOMATIC IDIOMS IN CROATIAN, ENGLISH, AND GERMAN

Abstract

The anthropocentric paradigm of modern linguistics is also reflected in phraseology, and the “man in language” is revealed in a special way within the expressions that contain various somatic concepts. As part of the fundamental and oldest lexical fund, somatic idioms both deposit and mirror the correlation between body and cognition, the physical, and the metaphysical. Since the process of cognition is based on embodied experience, the subject of the research are idioms with the component *tongue* and *ear*, sensory organs by means of which the process of cognition is activated, but which also reflect the basic functions of language – communication and socialization. Speech and hearing are complementary, inseparable, and extremely important features of the human biological and social dimension.

The analysis of somatic idioms in Croatian, English and German was carried out at the level of motivation, semantic-conceptual analysis, functional and formal equivalence, etymology, and includes lexicographic treatment of the chosen corpora. The theoretical-methodological framework of contrastive analysis has been expanded, in certain research phases, with cultural and cognitive-linguistic assumptions of processing phraseological material, excerpted from general and phraseological monolingual and bilingual dictionaries and relevant network databases.

This approach to the analysis of phraseological material has shown that the fundamental source of motivation of somatic idioms with the components *tongue* and *ear* are cultural models. The conventional knowledge related to somatic concepts *tongue* and *ear* is extended with other cultural models, and in some examples elaborated by rhetorical devices and cognitive mechanisms of conceptual metaphor and metonymy.

The conceptual structure of somatic phraseology has also shown anthropocentric properties since lexicalized concepts of extralinguistic reality are almost entirely related to man. In addition to basic concepts of speech and hearing, somatic phrases also reflect human

characteristics and states, mental processes, skills and abilities, interpersonal relationships, emotions and moods and, consequently, human appearance.

Contrastive analysis of somatic idioms with the components *tongue* and *ear* has confirmed the premise of the existence of common features within the classification of extralinguistic reality through somatic phraseology of Croatian, English, and German. The common semantic-conceptual basis is conditioned primarily by universal and fundamental functional features of somatic concepts, such as speech and hearing, while the existence of culturally specific expressions, in which the somatic component most often represents a part of the human body as the bearer of cultural information, speaks in favour of linguistic relativism.

The research represents a contribution to previous comparative phraseological research since no systematic contrastive analysis of somatic phrases within the three phraseological traditions has been conducted so far.

Keywords: somatic idioms; tongue; ear; contrastive analysis; Croatian; English; German

Prilozi

Prilog 1. Rječnik frazema sa somatskim sastavnicama *jezik i uho* u hrvatskom, engleskom i njemačkom jeziku

JEZIK

bez dlake na jeziku [reći, kazati, govoriti itd.] – otvoreno, bez okolišanja, bez ustručavanja, smjelo, odlučno, odrješito [reći, kazati, govoriti itd.]

◆ 5.1.1.2.1. Otvorenost, izravnost, iskrenost

biti bez dlake na jeziku – biti otvoren (iskren), otvoreno iznositi svoje stavove, govoriti izravno (bez okolišanja, bez straha), iskreno izraziti svoje mišljenje

◆ 5.1.1.2.1. Otvorenost, izravnost, iskrenost

duga (dugog) jezika – 1. brbljav, razgovorljiv; 2. nepristojan i/ili nepromišljen u govoru

◆ 5.1.1.2.3. Brbljavost

biti oštra (oštrog) jezika – govoriti otvoreno, pa i neugodne stvari, ne ustručavati se govoriti oštro, biti neugodan prema sugovorniku, govoriti britko (bez uvijanja, izravno)

◆ 5.1.1.2.1. Otvorenost, izravnost, iskrenost

brusiti (oštriti) jezik – 1. pripremati se za oštar, zajedljiv govor (odgovor); 2. ogovarati

◆ 5.1.1.2.5. Sklonost ogovaranju, zloba, zajedljivost

brz (lak) na jeziku – brzoplet, drzak u odgovoru, koji nepromišljeno govori

◆ 5.1.1.2.4. Brzopletost

držati jezik za zubima – šutjeti, suzdržavati se od govorenja /ob. iz opreza, od straha itd./

◆ 5.1.1.1.4. Suzdržavanje od govora, prestanak govora, šutnja

duša je na jeziku komu – 1. jedva je živ *tko*, na izdisaju (samrti) je *tko*, umire *tko*, 2. umoran, malaksao, iscrpljen

- ◆ 5.1.3.1.2. Samrt, umiranje; ◆ 5.1.3.1.1. Umor, iznemoglost

imati brz jezik – biti brzoplet, govoriti brzo, bez razmišljanja

- ◆ 5.1.1.2.4. Brzopletost

imati dug jezik – mnogo (previše) govoriti, biti brbljav

- ◆ 5.1.1.2.3. Brbljavost

imati jezik kao krava rep – mnogo (previše) govoriti, biti brbljav

- ◆ 5.1.1.2.3. Brbljavost

imati oštar jezik – govoriti otvoreno, pa i neugodne stvari, ne ustručavati se govoriti oštro, biti neugodan prema sugovorniku, govoriti britko (bez uvijanja, izravno)

- ◆ 5.1.1.2.1. Otvorenost, izravnost, iskrenost

imati prljav (pogan) jezik – biti sklon ogovaranju (laganju)

- ◆ 5.1.1.2.5. Sklonost ogovaranju, zloba, zajedljivost

jak na jeziku – rječit, koji mnogo i argumentirano govori

- ◆ 5.1.1.2.2. Rječitost

<jedva> prevaliti preko jezika što – jedva (s mukom) izgovoriti *što*

- ◆ 5.1.1.1.1. Poteškoće i pogreške u govoru/izgovoru

jezik za zube! – šuti! (šutite!), ne smiješ (ne smijete) govoriti!, ni riječi <više>!

- ◆ 5.1.1.1.4. Suzdržavanje od govora, prestanak govora, šutnja

jezikova juha – stalni prigovori, prijekori, grdnje i pokude

- ◆ 5.1.1.2.7. Sklonost kritiziranju

lomiti jezik – govoriti (izgovarati) s mukom (slabo, teško) /ob. o stranome jeziku/

- ◆ 5.1.1.1.1. Poteškoće i pogreške u govoru/izgovoru

mlatiti jezikom – previše govoriti, brbljati, govoriti nekontrolirano

- ◆ 5.1.1.2.3. Brbljavost

na jeziku je komu što – ne može se trenutačno sjetiti čega, izišlo je iz sjećanja komu što; htjeti i ne usuditi se što pitati (reći)

◆ 5.1.1.1.1. Poteškoće i pogreške u govoru/izgovoru

na vrhu jezika je komu što – ne može se trenutačno sjetiti čega, izišlo je iz sjećanja komu što; htjeti i ne usuditi se što pitati (reći)

◆ 5.1.1.1.1. Poteškoće i pogreške u govoru/izgovoru

navrh jezika je komu što – ne može se trenutačno sjetiti čega, izišlo je iz sjećanja komu što; htjeti i ne usuditi se što pitati (reći)

◆ 5.1.1.1.1. Poteškoće i pogreške u govoru/izgovoru

nemati dlake na jeziku – biti otvoren (iskren), otvoreno iznositi svoje stavove, govoriti izravno (bez okolišanja, bez straha), iskreno izraziti svoje mišljenje

◆ 5.1.1.2.1. Otvorenost, izravnost, iskrenost

očestati se jezikom o koga – oklevetati koga, ogovarati koga

◆ 5.1.1.2.5. Sklonost ogovaranju, zloba, zajedljivost

oštar na jeziku – britak, izravan (otvoren) u razgovoru, neugodan prema sugovorniku

◆ 5.1.1.2.1. Otvorenost, izravnost, iskrenost

plete se jezik komu – govori tko nerazgovijetno (nesigurno, nejasno, besmisleno) pod utjecajem čega /ob. od alkohola, od uzbuđenja/

◆ 5.1.1.1.1. Poteškoće i pogreške u govoru/izgovoru

pojela (popapala) je maca jezik komu – ostao je bez riječi tko, zanijemio je tko

◆ 5.1.1.1.4. Suzdržavanje od govora, prestanak govora, šutnja

povući/vući (potegnuti/potezati) za jezik koga – navesti/navoditi (izazvati/izazivati) koga da progovori (da kaže nešto što nije namjeravao)

◆ 5.1.1.1.3. Poticaj i želja za govorom, početak govora

pregristi jezik – naglo ušutjeti, iznenada prestati govoriti /da se ne bi reklo previše/, požaliti zbog izgovorenih riječi

- ◆ 5.1.1.1.4. Suzdržavanje od govora, prestanak govora, šutnja

razvezalo je jezik *komu što* – počeo je *tko* mnogo (naširoko) govoriti pod utjecajem *čega*, iznenada se razbrbljao *tko*

- ◆ 5.1.1.1.3. Poticaj i želja za govorom, početak govora

razvezao se jezik *komu* – počeo je *tko* mnogo (naširoko) govoriti pod utjecajem *čega*, iznenada se razbrbljao *tko*

- ◆ 5.1.1.1.3. Poticaj i želja za govorom, početak govora

sladak na jeziku – slatkorječiv, koji lijepim riječima prikriva prave namjere

- ◆ 5.1.2.3.1. Slatkorječivost, licemjerje

svrbi jezik *koga* – teško je šutjeti *komu*, htio bi progovoriti *tko*, ima želju (potrebu) da se razbrblja *tko*, ne želi više tajiti *što*

- ◆ 5.1.1.1.3. Poticaj i želja za govorom, početak govora

ugristi se (ujesti se) za jezik – naglo ušutjeti, iznenada prestati govoriti /ob. da se ne bi reklo previše/, požaliti zbog izgovorenih riječi

- ◆ 5.1.1.1.4. Suzdržavanje od govora, prestanak govora, šutnja

zavezati jezik – šutjeti, ne govoriti

- ◆ 5.1.1.1.4. Suzdržavanje od govora, prestanak govora, šutnja

zavezati/vezati jezik *komu* – ušutkati/ušutkavati *koga*, oduzeti/oduzimati *komu* riječ, zabraniti/zabranjivati *komu* da nesputano govori

- ◆ 5.1.1.1.4. Suzdržavanje od govora, prestanak govora, šutnja

zli jezici – zlobni ljudi, zlobnici koji druge ogovaraju (olajavaju, kleveću) ili o njima lažu

- ◆ 5.1.1.2.5. Sklonost ogovaranju, zloba, zajedljivost

TONGUE

bite one's tongue – refrain from speaking out

- ◆ 5.1.1.1.4. Suzdržavanje od govora, prestanak govora, šutnja

cat got one's tongue – comment made when someone is unaccountably or unusually quiet

- ◆ 5.1.1.1.4. Suzdržavanje od govora, prestanak govora, šutnja

find your tongue – if you find your tongue, you begin to talk, when you have been too shy, frightened, shocked or embarrassed to say anything before

- ◆ 5.1.1.1.3. Poticaj i želja za govorom, početak govora

(get) tongue-tied – incapable of or having difficulty speaking, as due to fear, confusion, shyness, embarrassment, etc.

- ◆ 5.1.1.1.4. Suzdržavanje od govora, prestanak govora, šutnja

get your tongue round something – if you can get your tongue round a word or phrase, you can pronounce it

- ◆ 5.1.1.1.2. Vješt izgovor/govor

give someone a tongue-lashing – if someone gives you a tongue lashing, they speak very angrily about something that you have done

- ◆ 5.1.1.2.7. Sklonost kritiziranju

give someone the rough side/edge of your tongue – if you give someone a rough side of your tongue or the rough edge of your tongue, you speak angrily to them about something that they have done wrong

- ◆ 5.1.1.2.7. Sklonost kritiziranju

have a loose tongue – talk too much, especially about things that are private

- ◆ 5.1.1.2.3. Brbljavost

have a sharp tongue – to have a tendency to speak maliciously or critically

- ◆ 5.1.1.2.5. Sklonost ogovaranju, zloba, zajedljivost; ◆ 5.1.1.2.1. Otvorenost, izravnost, iskrenost

have a silver tongue – be eloquent or persuasive

- ◆ 5.1.1.2.2. Rječitost

(have) on the tip of one's tongue – ready to utter something but unable to remember it at the moment

- ◆ 5.1.1.1.1. Poteškoće i pogreške u govoru/izgovoru

hold/bridle one's tongue – keep quiet, remain silent

- ◆ 5.1.1.1.4. Suzdržavanje od govora, prestanak govora, šutnja

hold your tongue! – you have said enough!

- ◆ 5.1.1.1.4. Suzdržavanje od govora, prestanak govora, šutnja

keep a civil tongue in one's head – speak politely

- ◆ 5.1.1.2.8. Uljudenost u govoru, pristojnost

loosen your tongue – if alcohol loosens your tongue, it makes you talk a lot without thinking carefully about what you are saying

- ◆ 5.1.1.1.3. Poticaj i želja za govorom, početak govora; ◆ 5.1.1.2.3. Brbljavost

on the tip of one's tongue – on the verge of being recalled or expressed

- ◆ 5.1.1.1.1. Poteškoće i pogreške u govoru/izgovoru

one's tongue hangs out – one is eagerly anticipating something

- ◆ 5.1.3.1.3. Iščekivanje

roll/trip of the tongue – if a word or phrase trips off the tongue, it is very easy to say

- ◆ 5.1.1.1.2. Vješt izgovor/govor

set tongues wagging – be the cause of much gossip or rumour

- ◆ 5.1.1.2.5. Sklonost ogovaranju, zloba, zajedljivost

slip of the tongue – an inadvertent mistake in speaking

- ◆ 5.1.1.1.1. Poteškoće i pogreške u govoru/izgovoru

tongues wag – people are gossiping

- ◆ 5.1.1.2.3. Brbljavost; ◆ 5.1.1.2.5. Sklonost ogovaranju, zloba, zajedljivost

wicked/evil tongues – the tendency to speak maliciously

- ◆ 5.1.1.2.5. Sklonost ogovaranju, zloba, zajedljivost

with forked tongue – deceitfully

- ◆ 5.1.1.2.6. Dvoličnost, prijevara

with tongue in cheek – ironically or as a joke

- ◆ 5.1.1.2.9. Neozbiljnost, šala, ironija

ZUNGE

böse Zungen – gehässige Reden führende Menschen

- ◆ 5.1.1.2.5. Sklonost ogovaranju, zloba, zajedljivost

eine feine/verwöhnte Zunge haben – ein Feinschmecker sein

- ◆ 5.1.2.3.2. Biti gurman, imati profinjen ukus za hranu

eine flinke Zunge haben – schlagfertig sein

- ◆ 5.1.1.2.4. Brzopletost

eine gespaltene Zunge haben – lügen, etw. falsches sagen, abwechselnd widersprüchliche Dinge sagen; unaufrichtig sein

- ◆ 5.1.1.2.6. Dvoličnost prijevara

eine lose Zunge – die Neigung, freche Bemerkungen zu machen, geschwätzig sein

- ◆ 5.1.1.2.3. Brbljavost; ◆ 5.1.1.2.5. Sklonost ogovaranju, zloba, zajedljivost

eine scharfe/spitze Zunge – die Neigung, Fähigkeit, bissige, boshafte Bemerkungen zu machen

◆ 5.1.1.2.1. Otvorenost, izravnost, iskrenost; ◆ 5.1.1.2.5. Sklonost ogovaranju, zloba, zajedljivost

eine schwere Zunge – [durch Alkoholgenuss, Müdigkeit o. Ä. bedingte] Mühe beim Sprechen

◆ 5.1.1.1.1. Poteškoće i pogreške u govoru/izgovoru

etw. auf der Zunge haben – nahe daran sein, etw. auszusprechen

◆ 5.1.1.1. Poteškoće i pogreške u govoru/izgovoru

etw. auf der Zunge zergehen lassen – etw. mit großem Genuss, schwärmerisch sagen

◆ 5.1.2.2.1. Zadovoljstvo, zanos

etw. brennt jmdm. auf der Zunge – es drängt jmdn., etw. zu sagen

◆ 5.1.1.1.3. Poticaj i želja za govorom, početak govora

jmdm. auf der Zunge liegen – von jmdm. fast ausgesprochen werden

◆ 5.1.1.1.1. Poteškoće i pogreške u govoru/izgovoru

jmdm. die Zunge lösen/lockern – jmdn. geschprächig machen

◆ 5.1.1.1.3. Poticaj i želja za govorom, početak govora

jmdm. leicht/glatt von der Zunge gehen – von jmdm. leicht/glatt ausgesprochen werden können

◆ 5.1.1.1.2. Vješt izgovor/govor

jmdm. schwer von der Zunge gehen – von jmdm. schwer ausgesprochen werden können

◆ 5.1.1.1.1. Poteškoće i pogreške u govoru/izgovoru

mit gespaltener/doppelter Zunge reden/sprechen – lügen, etw. falsches sagen, abwechselnd widersprüchliche Dinge sagen; unaufrichtig sein

◆ 5.1.1.2.6. Dvoličnost prijevera

mit tausend Zungen reden/predigen – mit großer Beredsamkeit reden/predigen

◆ 5.1.1.2.2. Rječitost

sein/das Herz auf der Zunge tragen/haben – offenherzig sein; seine Gefühle aussprechen; sofort sagen, was in einem vorgeht; aussprechen, was man empfindet

◆ 5.1.1.2.1. Otvorenost, izravnost, iskrenost

seine Zunge an etw. wetzen (abwertend) – sich über etw. in gehässiger Weise auslassen

◆ 5.1.1.2.5. Sklonost ogovaranju, zloba, zajedljivost

seine Zunge hüten – sich vor einer unbedachten Äußerung hüten

◆ 5.1.1.1.4. Suzdržavanje od govora, prestanak govora, šutnja

seine Zunge im Zaum halten – schweigen, nichts Unbedachtes sagen

◆ 5.1.1.1.4. Suzdržavanje od govora, prestanak govora, šutnja

sich <Dativ> an/bei etw. die Zunge abbrechen/zerbrechen – etw. nur mit Mühe und sehr holprig aussprechen können

◆ 5.1.1.1.1. Poteškoće i pogreške u govoru/izgovoru

sich etw. <Dativ> auf der Zunge zergehen lassen müssen – sich etw. richtig bewusst machen, über etw. einige Zeit nachdenken

◆ 5.1.2.1.1. Razmišljanje

sich <Dativ> auf die Zunge beißen – im letzten Moment eine Äußerung unterdrücken

◆ 5.1.1.1.4. Suzdržavanje od govora, prestanak govora, šutnja

sich <Dativ> die Zunge aus dem Hals rennen (ugs.) – bis zur Erschöpfung rennen

◆ 5.1.3.1.1. Umor, iznemoglost

sich <Dativ> eher die Zunge abbeißen – um keinen Preis [etw. sagen, verraten]

◆ 5.1.1.1.4. Suzdržavanje od govora, prestanak govora, šutnja

UHO

čuti <što> **na** <svoje> **vlastite uši** – osobno čuti <što>

- ◆ 5.3.1.1.8. Osobno čuti

<**dobro**> **otvoriti uši** – nastojati čuti i upamtiti, pažljivo slušati

- ◆ 5.3.1.1.1. Pažljivo slušati, osluškivati

došlo je (doći će i sl.) do ušiju *čijih što (komu što)* – čuo je (čut će) *tko što* (o čemu), doznao je (doznat će) *tko što*

- ◆ 5.3.1.1.7. Čuti/doznati, dati do znanja

imati potumplane uši – 1. nemati sluha; 2. ne slušati (ne čuti) što se govori

- ◆ 5.3.2.1.2. Nemati sluha; ◆ 5.3.1.1.3. Nepažljivo slušati, ne čuti, odbijati čuti

imati dobro uho – imati odlično razvijen sluh, dobro čuti

- ◆ 5.3.2.1.1.. Imati dobar sluh, imati sluha

imati <dobro> uho <za što> – 1. imati odlično razvijen sluh, dobro čuti; 2. imati osjećaj <za što>, dobro se razumjeti <u što>

- ◆ 5.3.2.1.1. Imati dobar sluh, imati sluha; ◆ 5.3.2.2.1. Razumijevanje, osjećaj, naklonost

imati što u uhu – dobro se sjećati čega

- ◆ 5.3.1.1.9. Čuti, upamtiti

jedan drugom do uha – jedan manji od drugog /ob. o djeci u obitelji/

- ◆ 5.3.3.7.2. Visina, uzrast

naćuliti/ćuliti (napeti/napinjati) uši – pažljivo oslušnuti/osluškivati, potruditi se/truditi se što čuti

- ◆ 5.3.1.1.1. Pažljivo slušati, osluškivati

na jedno uho unutra, na drugo van <komu> – ne mariti za ono što se čuje (govori), prečuti što, zaboraviti (ne upamtiti) izrečeno

- ◆ 5.3.1.1.3. Nepažljivo slušati, ne čuti, odbijati čuti

natrljati/trljati uši *komu* – ukoriti/koriti koga, prigovoriti/prigovarati komu, dobro izgrditi/grditi koga

- ◆ 5.3.3.3.4. Kažnjavanje, ukor, kritika

napuniti/puniti uši *komu čime* – pokušati/pokušavati uvjeriti koga u što, zaokupiti koga pričama (fantazijama)

- ◆ 5.3.1.1.6. Dosadno, zamarajuće za slušati

ne povjerovati / ne vjerovati svojim <vlastitim> ušima – ne moći povjerovati/vjerovati *u što*, čuti što nevjerovatno (iznenađujuće)

- ◆ 5.3.1.1.10. Čuti što nevjerovatno, iznenađujuće

ne povjerovati / ne vjerovati <svojim> vlastitim ušima – ne moći povjerovati/vjerovati *u što*, čuti što nevjerovatno (iznenađujuće)

- ◆ 5.3.1.1.10. Čuti što nevjerovatno, iznenađujuće

nije za tvoje uši što – još si premlad da slušaš što, ti ne smiješ čuti što, ružno je čuti što

- ◆ 5.3.1.1.5. Neugodno, neprikladno za slušati/čuti

oprati uši *komu* – izgrditi koga, oštro ukoriti koga

- ◆ 5.3.3.3.4. Kažnjavanje, ukor, kritika; ◆ 5.3.1.1.5. Neugodno, neprikladno za slušati/čuti

para uši *komu što* – smeta *komu što*, teško je i čuti *što*

- ◆ 5.3.1.1.5. Neugodno, neprikladno za slušati/čuti

pocrvenjeti do ušiju – oblići se crvenilom /ob. od ljutnje, srama/

- ◆ 5.3.3.2.4. Sram, neugoda; ◆ 5.3.3.2.5. Ljutnja, bijes

pokriti se (poklopiti se) ušima – postidjeti se, pokunjiti se, pritajiti se

- ◆ 5.3.3.2.4. Sram, neugoda

praznik (blagdan) za uši <komu (za koga)> – nešto što je ugodno čuti (slušati)

- ◆ 5.3.1.1.4. Ugodno za slušati, čuti

pretvoriti se <sav> u uho – pozorno slušati (osluškovati)

- ◆ 5.3.1.1.1. Pažljivo slušati, osluškovati

prikloniti komu, čemu uho – pažljivo i s razumijevanjem slušati koga

- ◆ 5.3.1.1.1. Pažljivo slušati, osluškovati

probiti/probijati uši komu čime – dosaditi/dosađivati komu čime, dozlogrditi/dozlogrđivati komu čime, dojaditi/dojađivati komu čime /ob. kakvim pričama/

- ◆ 5.3.1.1.6. Dosadno, zamarajuće za slušati

provući kroz uši komu što – vješto i namjerno obavijestiti koga o čemu, staviti do znanja komu što

- ◆ 5.3.1.1.7. Čuti/doznati, staviti do znanja

sjediti (spavati) na ušima – biti nepažljiv, ne slušati što se govori

- ◆ 5.3.1.1.3. Nepažljivo slušati, ne čuti, odbijati čuti

slušati s (na) pola uha – nepažljivo (površno) slušati

- ◆ 5.3.1.1.3. Nepažljivo slušati, ne čuti, odbijati čuti

smijati se (ceriti se i sl.) od uha do uha – smijati se veselo (pretjerano, preglasno)

- ◆ 5.3.3.2.2. Sreća, zadovoljstvo

staviti (ubaciti) bubu (buhu) u uho komu – reći komu što da bi on o tome kasnije razmišljao, dati komu materijala za razmišljanje, namjerno potaknuti koga na razmišljanje o čemu

- ◆ 5.3.3.5.1. Poticaj na razmišljanje

tvrd na ušima – 1. nagluh; 2. koji nema muzikalni sluh

- ◆ 5.3.2.1.2. Nemati sluha

zaljubiti se do (preko) ušiju – veoma se zaljubiti, poludjeti (izbežumiti se) od ljubavi

- ◆ 5.3.3.2.1. Zaljubljenost

<i> **zidovi imaju uši** – moraš biti oprezan i paziti što govoriš, treba biti oprezan i paziti na svoje riječi, opasno je da te tko čuje

◆ 5.3.1.1.2. Slušati krišom, prislušivati

EAR

about (one's) ears – around one, said when something has failed

◆ 5.3.3.4.4. Neprilike, neuspjeh

assault the ear – to be loud and painful to listen to

◆ 5.3.1.1.5. Neugodno, neprikladno za slušati/čuti

(be) all ears – eager to hear something, listening attentively

◆ 5.3.1.1.1. Pažljivo slušati, oslušivati

be easy on the ear – to have a pleasant and enjoyable sound

◆ 5.3.1.1.4. Ugodno za slušati/čuti

beam/grin/smile from ear to ear – to smile a very wide, beaming smile

◆ 5.3.3.2.2. Sreća, zadovoljstvo

be in someone's ear – talk insistently to someone in an annoying way

◆ 5.3.1.1.6. Dosadno, zamarajuće za slušati

(can) not believe one's/your <own> ears – not trust or have faith in something that one has heard

◆ 5.3.1.1.10. Čuti što nevjerojatno, iznenađujuće

bend someone's ear – talk about a matter at tedious length; monopolize someone's attention

◆ 5.3.1.1.6. Dosadno, zamarajuće za slušati

bring something (down) about your ears – bring something, especially misfortune, on yourself

◆ 5.3.3.4.4. Neprilike, neuspjeh

can do sth on their ear – do something very easily

◆ 5.3.3.1.6. Spretnost, vještina

cloth ear(s) – not pay attention or listen to something important; a humorous name for one who has not heard something that has been said

◆ 5.3.1.1.3. Nepažljivo slušati, ne čuti, odbijati čuti

cock one's ear – listen intently

◆ 5.3.1.1.1. Pažljivo slušati, oslušivati

coming out of one's ears – overabundant, more than can be managed

◆ 5.3.3.7.1. Previše, napretek

ear candy – light popular music that makes no demands on the listener, it mostly consists of gentle instrumental arrangements that are played in elevators, shopping malls, train stations, and so on

◆ 5.3.1.1.4. Ugodno za slušati, čuti

ear-duster – someone who is apt to gossip

◆ 5.3.3.1.7. Sklonost ogovaranju

fall on deaf ears – be ignored or disregarded; often refers to sth a person does not wish to hear, as reproach or advice

◆ 5.3.1.1.3. Nepažljivo slušati, ne čuti, odbijati čuti; ◆ 5.3.2.2.2. Nerazumijevanje, neuvažavanje

flea in one's ear – an annoying hint or a stinging rebuke

◆ 5.3.1.1.5. Neugodno, neprikladno za slušati/čuti

get a thick ear – to be disciplined by being hit (typically used hypothetically)

◆ 5.3.3.3.4. Kažnjavanje, ukor, kritika

get (one's) ears lowered – to get a haircut, especially to a length that reveals one's ears

◆ 5.3.3.6.1. Frizura

give someone a thick ear – punish someone with a blow, especially on the ear

◆ 5.3.3.3.4. Kažnjavanje, ukor, kritika

hang noodles on somebody's ears – to mislead or fool somebody

◆ 5.3.3.3.2. Prijevarena, zavaravanje

have a lot between your ears – intelligent, smart

◆ 5.3.3.5.3. Pamet, lucidnost

have a tin ear – to lack musical ability, especially in relation to proper pitch; not fully understand sth

◆ 5.3.2.1.2. Nemati sluha; ◆ 5.3.2.2.2. Nerazumijevanje, neuvažavanje

have big ears – to listen in on a conversation that one is not a participant in; to eavesdrop

◆ 5.3.1.1.2. Slušati krišom, prislušivati; ◆ 5.3.3.1.2. Radoznalost

have a word in someone's ear – speak to someone privately and discreetly, usually to give them a warning

◆ 5.3.3.3.1. Razgovor u povjerenju

have an ear for something – 1. If you have an ear for something, such as music or languages, you are able to learn it quickly, partly by listening to it and repeating it. 2. If you have an ear for the way in which people speak, you notice it and are able to repeat it in writing.

◆ 5.3.2.1.1. Imati dobar sluh, imati sluha; ◆ 5.3.2.2.1. Razumijevanje, osjećaj, naklonost

have nothing between the (one's) ears – not have much common sense or basic intelligence.

◆ 5.3.3.5.4. Ludost, nerazumnost

have someone's ear – obtain someone's attention, especially favorable attention

◆ 5.3.2.2.1. Razumijevanje, osjećaj, naklonost

have steam coming out of your ears – if you have steam coming out of your ears, you show that you are very angry about something

◆ 5.3.3.2.5. Ljutnja, bijes

in one ear and out the other – essentially ignored, dismissed or quickly forgotten

◆ 5.3.1.1.3. Nepažljivo slušati, ne čuti, odbijati čuti

incline (one's) ear – to listen intently, attentively, and receptively (to what someone is saying)

◆ 5.3.1.1.1. Pažljivo slušati, oslušivati

keep /have your ear to the ground – make an effort to be aware of what is happening around you

◆ 5.3.1.1.1. Pažljivo slušati, oslušivati; ◆ 5.3.2.2.1. Razumijevanje, osjećaj, naklonost

lend an / one's / a sympathetic ear – pay attention, listen

◆ 5.3.1.1.1. Pažljivo slušati, oslušivati; ◆ 5.3.2.2.1. Razumijevanje, osjećaj, naklonost

listen with half an ear – to listen to someone or something intermittently or with only partial attention

◆ 5.3.1.1.3. Nepažljivo slušati, ne čuti, odbijati čuti

music to one's ears – very pleasing information, excellent news

◆ 5.3.1.1.4. Ugodno za slušati/čuti

nail (one's) ears back – to scold, upbraid, or excoriate one very severely or harshly

◆ 5.3.3.3.4. Kažnjavanje, ukor, kritika

one's ears are burning – 1. be disconcerted by what one hears, especially when one is being talked about; 2. to embarrass

◆ 5.3.3.2.4. Sram, neugoda

out on one's ear – dismissed, thrown out in disgrace

◆ 5.3.3.4.4. Neprilike, neuspjeh

perk up (one's) ears – 1. to become more or particularly alert, intrigued, or enthusiastic; 2. to cause one to become more or particularly alert, intrigued, or enthusiastic

◆ 5.3.1.1.1. Pažljivo slušati, oslušivati

pin someone's ear back – 1. to harshly reprimand one, to give someone a good scolding; 2. to listen carefully

◆ 5.3.3.3.4. Kažnjavanje, ukor, kritika; ◆ 5.3.1.1.1. Pažljivo slušati, oslušivati

play by ear – play a musical instrument without the aid of written music

◆ 5.3.2.1.1. Imati dobar sluh, imati sluha

play it by ear – proceed gradually, depending on the circumstances; improvise

◆ 5.3.2.2.1. Razumijevanje, osjećaj, naklonost

pound (one's) ear – to go to sleep

◆ 5.3.3.4.1. San, spavanje

preach to deaf ears – to present arguments to or attempt to persuade or advise those who have no inclination to change their opinion or belief

◆ 5.3.2.2.2. Nerazumijevanje, neuvažavanje

prick up one's ears – listen carefully, pay close attention

◆ 5.3.1.1.1. Pažljivo slušati, oslušivati

put a bug in someone's ear – give someone a hint about something

◆ 5.3.3.5.1. Poticaj na razmišljanje

reach (one's) ears – to be heard by one eventually

◆ 5.3.1.1.7. Čuti/doznati, dati do znanja

set by the ears – cause to quarrel; to cause (someone, generally a group of two or more people) to engage in a squabble, dispute, or altercation

◆ 5.3.3.3.3. Svađa, razdor

someone's ears are flapping – someone is listening intently in order to overhear something not intended for them

◆ 5.3.1.1.2. Slušati krišom, prislušivati

stewed to the ears – extremely drunk

◆ 5.3.3.4.3. Pijanstvo

stop your ears – refuse to listen, to willfully ignore or refuse to listen to something or what someone is saying

◆ 5.3.2.2.2. Nerazumijevanje, neuvažavanje

turn a deaf ear – refuse to listen, to ignore what someone says

◆ 5.3.2.2.2. Nerazumijevanje, neuvažavanje

up on (one's) ear – 1. angry or frustrated; 2. showing effort

◆ 5.3.3.2.5. Ljutnja, bijes; ◆ 5.3.3.1.3. Marljivost

up to one's ears – deeply involved; also oversupplied, surfeited

◆ 5.3.3.7.1. Previše, napretek

the walls have ears – the conversation is easily overheard, someone is listening

◆ 5.3.1.1.2. Slušati krišom, prislušivati

wet behind the ears – immature, inexperienced

◆ 5.3.3.1.4. nezrelost

OHR

auf den / auf seinen Ohren sitzen (ugs.) – nicht [zu]hören

◆ 5.3.1.1.3. Nepažljivo slušati, ne čuti, odbijati čuti

auf diesem/dem Ohr schlecht / nicht hören / taub sein (ugs.) – von einer bestimmten Sache nichts wissen wollen, einem bestimmten Anliegen ablehnend gegenüberstehen

◆ 5.3.1.1.3. Nepažljivo slušati, ne čuti, odbijati čuti

auf taube Ohren stoßen (ugs.) – mit seinem Anliegen o.Ä. nicht angehört werden

◆ 5.3.1.1.3. Nepažljivo slušati, ne čuti, odbijati čuti; ◆ 5.3.2.2.2. Nerazumijevanje, neuvažavanje

bei jmdm. ein geneigtes (geh. veraltend)/**offenes/williges Ohr finden** – von jmdm. mit seinem Anliegen bereitwillig angehört werden

◆ 5.3.1.1.1. Pažljivo slušati, osluškvati; ◆ 5.3.2.2.1. Razumijevanje, osjećaj, naklonost

bis über die / über beide Ohren <in Arbeit / in Schulden o.Ä. stecken> (ugs.) – sehr viel <Arbeit/hohe Schulden o.Ä. haben>

◆ 5.3.3.7.1. Previše, napretek

bis über die / über beide Ohren verliebt sein (ugs.) – sehr verliebt sein

◆ 5.3.3.2.1. Zaljubljenost

(da) legst du die Ohren an! – von etw., was man gehört hat, völlig überrascht sein

◆ 5.3.1.1.10. Čuti što nevjerojatno, iznenađujuće

Das ist/klingt wie Musik in meinen Ohren! – Das höre ich gern! Das gefällt mir!

◆ 5.3.1.1.4. Ugodno za slušati/čuti

die Ohren anlegen (ugs.) – die Kräfte anspannen, um möglichst ohne Schaden eine schwierige, gefährliche Situation zu bestehen

◆ 5.3.3.1.1. Hrabrost

die Ohren auf Durchfahrt/Durchzug stellen (ugs. scherzh.) – sich etw. anhören, es aber nicht beherzigen, es gleich wieder vergessen

◆ 5.3.1.1.3. Nepažljivo slušati, ne čuti, odbijati čuti

die Ohren auf Empfang stellen (ugs. scherzh.) – genau, aufmerksam zuhören

◆ 5.3.1.1.1. Pažljivo slušati, osluškvati

die Ohren aufmachen/aufsperrren/auftun (ugs.) – genau, aufmerksam zuhören

- ◆ 5.3.1.1.1. Pažljivo slušati, osluškovati

die Ohren hängen lassen (ugs.) – niedergeschlagen sein

- ◆ 5.3.3.2.3. Potištenost, utučenost

die Ohren spitzen – aufmerksam lauschen

- ◆ 5.3.1.1.1. Pažljivo slušati, osluškovati

die Ohren steifhalten (ugs.) – nicht den Mut verlieren

- ◆ 5.3.3.1.1. Hrabrost

die Wände haben Ohren – man wird belauscht

- ◆ 5.3.1.1.2. Slušati krišom, prisluškovati

einen Floh im Ohr haben – verrückt sein, spinnen

- ◆ 5.3.3.5.4. Ludost, nerazumnost

einen kleinen Mann im Ohr haben – verrückt sein, spinnen

- ◆ 5.3.3.5.4. Ludost, nerazumnost

ein [feines] Ohr für etw. haben (ugs.) – ein feines Empfinden für etw. haben

- ◆ 5.3.1.1.1. Pažljivo slušati, osluškovati; ◆ 5.3.2.2.1. Razumijevanje, osjećaj, naklonost

ein offenes Ohr (für jmdn.) haben – aufmerksam zuhören, bereit sein, zuzuhören, Entgegenkommen zeigen

- ◆ 5.3.1.1.1. Pažljivo slušati, osluškovati ; ◆ 5.3.2.2.1. Razumijevanje, osjećaj, naklonost

ein Satz heiße/rote Ohren (ugs.) – ein paar Ohrfeigen

- ◆ 5.3.3.3.4. Kažnjavanje, ukor, kritika

eins/ein paar hinter die Ohren bekommen/kriegen (ugs.) – geohrfeigt werden

- ◆ 5.3.3.3.4. Kažnjavanje, ukor, kritika

es faustdick hinter den Ohren haben (ugs.) – durchtrieben, gerissen sein

- ◆ 5.3.3.1.5. Prepredenost, lukavstvo

es gibt [gleich] rote Ohren! (ugs.) – Drohung, jmdm. ein paar Ohrfeigen zu geben

- ◆ 5.3.3.3.4. Kažnjavanje, ukor, kritika

etw. im Ohr haben – etw. innerlich hören; sich an etw. Gehörtes erinnern

- ◆ 5.3.1.1.9. Čuti, upamtiti

etw. kommt jmdm. schon zu den Ohren heraus – jemand ist einer Sache überdrüssig

- ◆ 5.3.3.7.1. Previše, napretek

ganz Ohr sein (ugs.) – gespannt, mit ungeteilter Aufmerksamkeit zuhören

- ◆ 5.3.1.1.1. Pažljivo slušati, oslušivati

jmdm. einen Floh ins Ohr setzen – jemanden auf einen Gedanken bringen, von dem er nicht mehr loskommt; jemanden auf eine fixe Idee bringen, an die er immerzu denken muss; bei jemandem einen unerfüllbaren Wunsch wecken

- ◆ 5.3.3.5.1. Poticaj na razmišljanje

jmdm. ein geneigtes Ohr leihen/schenken (geh. veraltend) – jmdm. wohlwollend zuhören

- ◆ 5.3.1.1.1. Pažljivo slušati, oslušivati; ◆ 5.3.2.2.1. Razumijevanje, osjećaj, naklonost

jmdm. eins / ein paar hinter die Ohren geben (ugs.) – jmdn. ohrfeigen

- ◆ 5.3.3.3.4. Kažnjavanje, ukor, kritika

jmdm. ein Ohr / die Ohren abreden/abkauen/abquatschen (ugs.) – so viel auf jmdn. einreden, dass dieser schließlich gar nicht mehr richtiginhört

- ◆ 5.3.1.1.6. Dosadno, zamarajuće za slušati

jmdm. etw. in die Ohren blasen (ugs.) – jmdm. etw. einreden

- ◆ 5.3.1.1.6. Dosadno, zamarajuće za slušati

jmdm. die Ohren lang ziehen / langziehen (ugs.) – (in Bezug auf Kinder) jmdn. tadeln, [scharf] zurechtweisen

- ◆ 5.3.3.3.4. Kažnjavanje, ukor, kritika

jmdm. die Ohren vollblasen/vollschwätzen/volllabern/vollquaken usw. (ugs.) – jmdn. durch ständiges Reden [über eine bestimmte Sache] belästigen

◆ 5.3.1.1.6. Dosadno, zamarajuće za slušati

jmdm. die Ohren volljammern (ugs.) – jmdn. durch ständiges Klagen belästigen

◆ 5.3.1.1.6. Dosadno, zamarajuće za slušati

jmdm. etw. um die Ohren hauen/schlagen (ugs.) – jmdm. wegen etw. heftige Vorwürfe machen; jmdn. wegen etw. heftig kritisieren

◆ 5.3.3.3.4. Kažnjavanje, ukor, kritika

jmdm. im Ohr bleiben – von jmdm., der es gehört hat, nicht vergessen werden

◆ 5.3.1.1.9. Čuti, upamtiti

jmdm. (mit etw.) in den Ohren liegen (ugs.) – jmdm. durch ständiges Bitten, Jammern o.Ä. zusetzen

◆ 5.3.1.1.6. Dosadno, zamarajuće za slušati

jmdm. sein Ohr leihen/schenken (geh.) – jmdm. zuhören

◆ 5.3.1.1.1. Pažljivo slušati, oslušivati

jmdm. (gerüchteweise) zu Ohren kommen – jmdm. [als unerfeuliche Tatsache] bekannt werden

◆ 5.3.1.1.7. Čuti/doznati, dati do znanja

jmdn. übers Ohr hauen (ugs.) – jmdn. betrügen

◆ 5.3.3.3.2. Prijevara, zavaravanje

lange/spitze Ohren machen (ugs.) – neugierig lauschen

◆ 5.3.1.1.1. Pažljivo slušati, oslušivati

(leicht) ins Ohren gehen – gefällig klingen, leicht zu behalten sein, einprägsam sein

◆ 5.3.1.1.4. Ugodno za slušati/čuti

mit den Ohren schlackern (ugs.) – vor Überraschung sprachlos sein

- ◆ 5.3.1.10. Čuti što nevjerojatno, iznenađujuće

mit halbem Ohr hinhören/zuhören (ugs.) – ohne rechte Aufmerksamkeit zuhören

- ◆ 5.3.1.1.3. Nepažljivo slušati, ne čuti, odbijati čuti

mit hängenden Ohren dastehen/zurückkommen – niedergeschlagen sein

- ◆ 5.3.3.2.3. Potištenost, utučenost

mit roten Ohren abziehen (ugs.) – sich beschämt entfernen

- ◆ 5.3.3.2.4. Sram, neugoda

(nicht) für jmds. Ohren bestimmt sein – [nicht] dafür vorgesehen sein, dass es jmd. Bestimmtes hört

- ◆ 5.3.1.1.5. Neugodno, neprikladno za slušati/čuti

nichts für fremde Ohren sein (ugs.) – geheim, vertraulich sein

- ◆ 5.3.1.1.5. Neugodno, neprikladno za slušati/čuti

nichts für zarte Ohren sein (ugs.) – für empfindsame Zuhörer [innen] nicht geeignet sein

- ◆ 5.3.1.1.5. Neugodno, neprikladno za slušati/čuti

noch Eierschalen hinter den Ohren haben – noch jung und unerfahren sein

- ◆ 5.3.3.1.4. Nezrelost

noch feucht / nass/ nicht trocken hinter den Ohren sein (ugs.) – noch zu jung, unerfahren sein, um von einer bestimmten Sache etwas zu verstehen und mitreden zu können

- ◆ 5.3.3.1.4. Nezrelost

noch (sehr/ganz) grün hinter den Ohren sein - noch jung und unerfahren sein

- ◆ 5.3.3.1.4. Nezrelost

Ohren wie ein Luchs haben – sehr gute Ohren haben, sehr gut hören

- ◆ 5.3.2.1.1. Imati dobar sluh, imati sluha

rote Ohren bekommen/haben/kriegen – beschämt sein

◆ 5.3.3.2.4. Sram, neugoda

seinen Ohren kaum trauen wollen – von etw., was man gehört hat, völlig überrascht sein

◆ 5.3.1.10. Čuti što nevjerojatno, iznenađujuće

seinen Ohren nicht trauen – von etw., was man gehört hat, völlig überrascht sein

◆ 5.3.1.10. Čuti što nevjerojatno, iznenađujuće

seine/die Ohren überall haben (ugs.) – alles mithören; überall genau zuhören [auch heimlich], damit einem nichts entgeht

◆ 5.3.1.1.2. Slušati krišom, prislušivati

sich <Dativ> den/frischen Wind um die Nase/Ohren wehen/pfeifen lassen – die Welt und das Leben kennen lernen

◆ 5.3.3.5.5. Stjecanje životnog iskustva

sich aufs Ohr hauen/legen (ugs.) – sich schlafen legen

◆ 5.3.3.4.1. San, spavanje

sich eine Nacht um die Ohren schlagen – die ganze Nacht wach bleiben (z. B. um zu arbeiten, zu feiern)

◆ 5.3.3.4.2. Budnost, izostanak sna

sich <Dativ> etw. hinter die Ohren schreiben (ugs.) – sich etw. gut merken

◆ 5.3.3.5.2. Pamćenje

tauben Ohren predigen – mit seinen Ermahnungen nichts erreichen

◆ 5.3.2.2.2. Nerazumijevanje, neuvažavanje

um ein geneigtes Ohr bitten (geh. veraltend) – um wohlwollendes Anhören bitten

◆ 5.3.2.2.1. Razumijevanje, osjećaj, naklonost

von einem Ohr zu anderen strahlen/grinsen/lachen – sichtbar lächeln/lachen

◆ 5.3.3.2.2. Sreća, zadovoljstvo

vor jmdm. die/seine Ohren verschließen – jmds. Bitten gegenüber unzugänglich sein

- ◆ 5.3.2.2.2. Nerazumijevanje, neuvažavanje

vor unerwünschten Ohren etw. darlegen / über etw. sprechen – vor ungebetenen Zuhörern etwas erzählen

- ◆ 5.3.1.1.5. Neugodno, neprikladno za slušati/čuti

wo hast du deine Ohren? (ugs.) – hörst du nicht, was man dir sagt?

- ◆ 5.3.1.1.3. Nepažljivo slušati, ne čuti, odbijati čuti

zum einen Ohr hinein-, zum anderen wieder hinausgehen (ugs.) – nicht richtig aufgenommen, sofort wieder vergessen werden

- ◆ 5.3.1.1.3. Nepažljivo slušati, ne čuti, odbijati čuti

Prilog 2. Popis frazema i prijevodnih ekvivalenata sa sastavnicom *jezik* prema kulturnim modelima.

I. Jezik kao organ govora

HRVATSKI	ENGLESKI	NJEMAČKI
<jedva> prevaliti preko jezika <i>što</i> ne ide preko jezika <i>komu što</i>		jmdm. schwer von der Zunge gehen
lomiti jezik	<i>twist one's tongue</i>	sich <Dativ> an/bei etw. die Zunge abbrechen/zerbrechen
plete se jezik <i>komu</i>	<i>his tongue slowed down</i>	eine schwere Zunge
na jeziku je <i>komu što</i> na vrhu jezika je <i>komu što</i> navrh jezika je <i>komu što</i>	on the tip of one's tongue	etw. auf der Zunge haben jmdm. auf der Zunge liegen
<i>pobjegne ti jezik</i>	slip of the tongue	
	get your tongue round something	
	roll/trip of the tongue	jmdm. leicht/glatt von der Zunge gehen
povući/vući (potegnuti/potezati) za jezik <i>koga</i>		j-m die Zunge lösen
razvezalo je jezik <i>komu što</i> razvezao se jezik <i>komu</i>	loosen your tongue find your tongue	jmdm. die Zunge lösen/lockern
svrbi jezik <i>koga</i> <i>svrbež na jeziku</i>	<i>sb. cannot hold their tongue</i>	etw. brennt jmdm. auf der Zunge

imati jezik kao krava rep		
mlatiti jezikom	<i>his tongue is wagging</i>	
brz (lak) na jeziku brza (brzog) jezika imati brz jezik	<i>have a quick tongue</i>	eine flinke Zunge haben
imati prljav (pogan) jezik	<i>faul tongue</i>	eine lose Zunge
brusiti (oštriti) jezik		seine Zunge an etw. wetzen
očesati se jezikom <i>o koga</i>		
<i>krenuli su zli jezici</i> <i>ide joj jezik kao zvrk</i> <i>razvezao se jezik komu</i>	tongues are wagging set/start tongues wagging tongues wag	
zli jezici	wicked tongue	böse Zungen
	have a sharp tongue	eine scharfe/spitze Zunge
	with forked tongue	mit gespaltener/doppelter Zunge reden/sprechen
jezikova juha	give someone the rough side of your tongue give someone a tongue-lashing	
	keep a civil tongue in one's head	
	with tongue in cheek	

II. Jezik kao organ osjeta

HRVATSKI	ENGLISKI	NJEMAČKI
		sich etw. <Dativ> auf der Zunge zergehen lassen müssen
		etw. auf der Zunge zergehen lassen
sladak na jeziku	<i>honey-tongued</i>	
		eine feine/verwöhnte/ gute Zunge haben

III. Jezik kao solum nomen anatomicum

HRVATSKI	ENGLISKI	NJEMAČKI
		sich <Dativ> die Zunge aus dem Hals rennen
duša je na jeziku (u nosu) <i>komu</i>		
duša je na jeziku <i>kome</i>		
	one's tongue hangs out	

Prilog 3. Popis frazema i prijevodnih ekvivalenata sa sastavnicom *uho* prema kulturnim modelima.

I. Uho kao organ sluha

HRVATSKI	ENGLESKI	NJEMAČKI
<dobro> otvoriti uši	keep your ear to the ground all ears be all ears pin back (one's) ears	die Ohren aufmachen/aufsperrern/auftun die Ohren auf Empfang stellen ein offenes Ohr haben <i>die Ohren aufknöpfen</i> <i>die Ohren offenhalten</i>
naćuliti/ćuliti (napeti/napinjati) uši	prick up (one's) ears cock (one's) ear perk up (one's) ears keep your ear to the ground all ears be all ears	die Ohren spitzen lange/spitze Ohren machen die Ohren aufmachen/ aufsperrern/auftun die Ohren auf Empfang stellen <i>die Ohren aufknöpfen</i> <i>die Ohren offenhalten</i>
pretvoriti se <sav> u uho	be all ears	ganz Ohr sein
	lend one's ear lend an ear lend a sympathetic ear	

		jmdm. sein Ohr leihen jmdm. ein geneigtes Ohr leihen/schenken bei jmdm. ein geneigtes/ offenes/williges Ohr finden
<i>prikloniti komu, čemu uho</i>	incline (one's) ear	<i>jmdm. sein Ohr leihen</i> <i>ein Ohr für etw. haben</i>
		seine Ohren überall haben
<i> zidovi imaju uši	the walls have ears	die Wände haben Ohren
	someone's ears are flapping	
<i>imati velike uši</i>	have big ears	
imati potumplane uši		
na jedno uho unutra, na drugo van	in one ear and out the other	zum einen Ohr hinein-, zum anderen wieder hinausgehen
sjediti (spavati) na ušima		auf den / auf seinen Ohren sitzen
slušati s (na) pola uha	listen with half an ear	mit halbem Ohr hinhören/zuhören
<i>gdje su ti uši?</i>		wo hast du deine Ohren?
		die Ohren auf Durchfahrt/Durchzug stellen
	cloth-ear(s)	
		auf diesem/dem Ohr schlecht / nicht hören / taub sein
	fall on deaf ears	auf taube Ohren stoßen
	ear candy	

praznik (blagdan) za uši <komu (za koga)> <i>nešto je glazba (melem) za čije uši</i>	music to one's ears	Das ist/klingt wie Musik in meinen Ohren!
		(leicht) ins Ohren gehen
	be easy on the ear	
para uši komu što	<i>sth grates (jars) on sb's ear sth is ear piercing</i>	<i>jmdm. in den Ohren gellen</i>
oprati uši komu		
nije za tvoje uši što	<i>sth in not meant for other's ears</i>	[nicht] für jmds. Ohren bestimmt sein
		nichts für fremde Ohren sein
<i>ne biti za svačije uši ne biti za nježne i osjetljive uši</i>	<i>not for ladies ears</i>	nichts für zarte Ohren sein
	flea in one's ear	
	assault the ear	
probiti/probijati uši komu čime	bend someone's ear <i>talk (chew) sb's ear off din sth into sb's ears</i>	jmdm. ein Ohr/die Ohren abreden/abkauen/ abquatschen jmdm. die Ohren vollblasen/vollschwätzen/ volllabern/vollquaken jmdm. die Ohren volljammern
napuniti/puniti uši komu čime <i>otpadoše uši komu od silne priče pune su mi uši priče</i>	be in someone's ear	jmdm. die Ohren vollblasen/vollschwätzen / volllabern/vollquaken jmdm. die Ohren volljammern jmdm. [mit etw.] in den Ohren liegen

došlo je (doći će i sl.) do ušiju čijih što (komu što) nešto je doprlo do ušiju komu	reach (one's) ears	jmdm. zu Ohren kommen jmdm. gerüchteweise zu Ohren kommen
provući kroz uši komu što		
čuti <što> na <svoje> vlastite uši		etw. mit eigenen Ohren gehört haben
ostati/ostajati u uhu		jmdm. im Ohr bleiben
imati što u uhu	ring in (one's) ears	etw. im Ohr haben
ne povjerovati/ne vjerovati svojim <vlastitim> ušima	(can)not believe your <own> ears	seinen Ohren nicht trauen seinen Ohren kaum trauen (wollen) <i>mir sind bald die Ohren abgefallen</i>
		(da) legst du die Ohren an!
		mit den Ohren schlackern

II. Uho kao sluh

HRVATSKI	ENGLISKI	NJEMAČKI
imati uho imati dobro uho <i>imati muzikalno (fino) uho</i>	have an ear for music	
	play by ear	
<i>imati zečje uši</i>		Ohren wie ein Luchs haben
imati potumplane uši	have a tin ear	
tvrd na ušima		
imati <dobro> uho za što	have an ear for something	ein [feines] Ohr für etw.haben

		ein offenes Ohr haben
		um geneigtes Ohr bitten
		bei jmdm. ein offenes/williges/geineigtes Ohr finden
	lend one's ear lend an ear lend a symphathetic ear	jmdm. ein geneigtes Ohr leihen/schenken
	have someone's ear	
	play it by ear	
	have your ear to the ground	das Ohr am Puls der Zeit haben
<i>naići na gluhe uši</i>	fall on deaf ears	auf taube Ohren stoßen
	preach to deaf ears	tauben Ohren predigen
	turn a deaf ear stop your ears	vor jmdm. die/seine Ohren verschließen
	have a tin ear	

III. Uho kao solum nomen anatomicum

HRVATSKI	ENGLISKI	NJEMAČKI
		die Ohren steifhalten
		die Ohren anlegen
<i>imati velike uši</i>	have big ears	
	up on (one's) ear	
	wet behind the ears	noch feucht / nass / nicht trocken hinter den Ohren sein noch Eierschalen hinter den Ohren haben

		noch (sehr/ganz) grün hinter den Ohren sein
		es faustdick hinter den Ohren haben
	can do sth on their ear	
	ear-duster	
zaljubiti se do (preko) ušiju		bis über die / über beide Ohren verliebt sein
smijati se (ceriti se i sl.) od uha do uha	beam/grin/smile from ear to ear	von einem Ohr zu anderen strahlen/grinsen/lachen
		die Ohren hängen lassen
		mit hängenden Ohren dastehen/zurückkommen
	one's ears are burning	mit roten Ohren abziehen
pocrvenjeti do ušiju		rote Ohren bekommen/haben/kriegen
poklopiti se (pokriti se) ušima		
pocrvenjeti do ušiju		
	have steam coming out of your ears	
	up on (one's) ear	
reći/kazati na (u) uho	have a word in someone's ear	
		jmdm. übers Ohr hauen
	hang noodles on my ears	
	set by the ears	
nategnuti komu uši	pin someone's ears back	jmdm. die Ohren ziehen/langziehen
	nail (one's) ears back	

<i>dobiti za uši</i>	get a thick ear	eins / ein paar hinter die Ohren bekommen/kriegen
<i>dati komu za uši</i>	give someone a thick ear	jmdm. eins / ein paar hinter die Ohren geben
	<i>to get a clip round the ears</i>	ein Satz heiße/rote Ohren
<i>dobit ćeš po ušima!</i>		es gibt [gleich] rote Ohren!
oprati uši komu trljati/natrljati uši komu		jmdm. etw. um die Ohren hauen/schlagen
	pound (one's) ear	sich aufs Ohr hauen/legen
<i>spavati na oba uha</i>		
		sich eine Nacht um die Ohren schlagen
	stewed to the ears	
	out on one's ear	
	bring sth (down) about your ears	
	about (one's) ears	
staviti (ubaciti) bubu (buhu) u uho komu	put a bug in someone's ear	jmdm. einen Floh ins Ohr setzen
		sich <Dativ> etw. hinter die Ohren schreiben
	have a lot between your ears	
	have nothing between your ears	
		einen kleinen Mann im Ohr haben
		einen Floh im Ohr haben

		sich <Dativ> den/frischen Wind um die Nase/Ohren wehen/pfeifen lassen
	get (one's) ears lowered	
<i>na uši ti izlazi što</i>	coming out of one's ears	etw. kommt jmdm. schon zu den Ohren heraus
	up to one's ears up to the ears	bis über die beide Ohren
jedan drugom do uha		

Životopis

Ana Sarić rođena je 1976. godine u Splitu gdje pohađa osnovnu školu te prirodoslovno-matematičku gimnaziju. Na Sveučilištu u Zadru 2001. završava studij engleskog jezika i književnosti i njemačkog jezika i književnosti. Pri istom Sveučilištu upisuje Poslijediplomski magistarski studij iz *jezikoslovlja* te, obranom znanstvenog magistarskog rada s temom *Kontrastivna analiza engleskih i hrvatskih frazema s leksemom boja*, pod mentorstvom prof. dr. sc. Maje Bratanić, 2013. godine, stječe akademski stupanj magistrice znanosti.

Nakon višegodišnjeg iskustva u osnovnoj školi kao nastavnice engleskog i njemačkog jezika i predavača za izborni kolegij iz njemačkog jezika pri Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Splitu, 2017. se u istoj instituciji zapošljava kao asistentica na Odsjeku za učiteljski studij i sudjeluje u izvođenju niza kolegija: Engleska fonetika i fonologija, Engleski jezik i lingvistika – uvod, Engleska gramatika – vrste riječi, Integrirane jezične vještine i Dječja književnost na engleskom jeziku.

Sudjeluje na brojnim znanstvenim i stručnim skupovima u Hrvatskoj i inozemstvu, a uz područje kontrastivne lingvistike i frazeologije, osobit interes iskazuje prema performativnom pristupu učenju i poučavanju stranoga jezika. Za vrijeme studija, član je Dramske skupine studenata germanistike, a tijekom nastavnog rada u školi voditeljica više dramskih projekata i kreativnih radionica za razvoj međukulturne komunikacijske kompetencije. Sumentorica je jednoga diplomskog rada te (su)autorica triju izvornih znanstvenih i jednog stručnog rada. Od 2008. godine član je Hrvatskog centra za dramski odgoj.

Popis objavljenih radova

Matekalo, I., Kovač, M. M. i Sarić, A. (2020). Drama u nastavi engleskog jezika. *Odgojno-obrazovne teme* 3 (5), 25-40.

Kovač, M. M. i Sarić, A. (2019). Učestalost neleksikaliziranih poštapalica u ponovljenome zadatku. *Društvene i humanističke studije* 2 (8), 123-132.

Sarić, A. i Ugrina, S. (2018). Kulturni sadržaji u osnovnoškolskim udžbenicima njemačkog jezika. *Lingua Montenegrina* 1 (21), 315-331.

Sarić, A. (2010). Present kao relativna sadašnjost. U: Mario Brdar i dr. (ur.), *Prostor i vrijeme u jeziku: Jezik u prostoru i vremenu* (119-127). Zagreb, Osijek: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku.

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja, Ana Sarić, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja doktora/doktorice znanosti u znanstvenom području Humanističkih znanosti, polje Interdisciplinarne humanističke znanosti, izjavljujem da je ova doktorska disertacija rezultat isključivo mogega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio doktorske disertacije nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ove doktorske disertacije nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 31. listopada 2022.

Potpis

Izjava o pohrani doktorske disertacije u Digitalni repozitorij Filozofskog fakulteta u Splitu

Doktorandica: Ana Sarić

Naslov disertacije: Somatski frazemi u hrvatskom, engleskom i njemačkom jeziku

Znanstveno područje: Humanističke znanosti

Znanstveno polje: Interdisciplinarne humanističke znanosti

Vrsta rada: Doktorska disertacija

Mentorica disertacije:

Barbara Kovačević, dr. sc., znanstvena savjetnica

Komentorica disertacije:

Mirjana Matea Kovač, dr. sc., izvanredna profesorica

Članovi povjerenstva:

Marija Omazić, dr. sc., redovita profesorica u trajnom zvanju (predsjednica povjerenstva)

Anita Pavić Pintarić, dr. sc., redovita profesorica

Antonia Luketin Alfirević, dr. sc., docentica

Ovom izjavom potvrđujem da sam autorica predane doktorske disertacije i da sadržaj njezine elektroničke inačice u potpunosti odgovara sadržaju obranjene i nakon obrane uređene disertacije. Slažem se da ta disertacija, koja će biti trajno pohranjena u Digitalnom repozitoriju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu i javno dostupnom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju, NN br. 123/03,198/03,105/04,174/04,02/07,46/07,45/09,63/11,94/13,139/13,101/14,60/15,131/17), bude:

- a) disertacija u otvorenom pristupu
 - b) disertacija dostupna studentima i djelatnicima FFST
 - c) široj javnosti, ali nakon proteka 6/12/24 mjeseci (zaokružite odgovarajući broj mjeseci).
- (zaokružite odgovarajuće)

U slučaju potrebe (dodatnog) ograničavanja pristupa Vašem ocjenskom radu, podnosi se obrazloženi zahtjev nadležnom tijelu u ustanovi.

Split, 31. listopada 2022.

Potpis doktorandice: